

TWAALF VROUWEN DIE DE HEERE VREZEN

DE BEKERINGSWEG EN BEVINDING VAN 12 VROUWEN EN HUN VRIENDINNENKRING

DEEL 10

Samengesteld door

Willem Westerbeke

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2013**

Deze uitgave is in boekformaat en als Ebook verkrijgbaar
<http://www.lulu.com>

DEEL 10

- 1. GRIETJE VAN DRUNE, Barendrecht en Lisse. Blz. 3**
- 2. JANNIGJE POR – VAN DER POL, Lisse. Blz. 66**
- 3. INGETJE BIJKERK - WILDEMAN (1878-1962) te Hendrik-Ido-Ambacht.
Laurens en Pieter Wildeman. Blz. 74
Josefina van Kooten-Bijkerk**
- 4. LIJNTJE DE GRAAF – DE GEUS, Maasdam. Blz. 83**
- 5. CORNELIA VAN DEN HOEK, Middelharnis. 22 brieven. Blz. 88
Zuster M. N. Hobbel, brief aan Sientje Geuze te Poortvliet**
- 6. Brief van ELBERTJE HOGENBIRK te Huizen. Blz. 109**
- 7. Gedenkschrift van HENDRIKA VAN DE GRAMPEL, Wageningen. Blz. 113
Brief van JANNEKE BOSCH aan een onbekende vriend.**
- 8. Jansje Aalbertsje den BROEDER. Levensschets Blz. 123**
- 9. Verslag van het overlijden IDA te Groningen. Blz. 133**
- 10. Brief van Maaïke T. van den BERG-SCHERPENZEEL te Leerbroek. Blz.**
- 11. LIEN JONKER, Den Bommel. Blz. 141
20 brieven aan ds. F. Mallan;
6 brieven aan ouderling A. Dekker**
- 12. D' EENVOUDIGEN WIL GOD STEEDS GADESLAAN. Blz. 174
Enkele gebeurtenissen uit het leven van JAANTJE ALTING, 1932-2011.**

GRIETJE VAN DRUNE

Huisvrouw van Willem Andeweg

Geboren 31 januari 1861 te Barendrecht

Overleden 19 augustus 1916 te Lisse

**De wondervolle wegen en opzoekende liefde des Heeren
gehouden met een arme zondares**

INHOUD

Ten geleide

1. "En gij zult ook getuigen"
2. Overtuigingen
3. Krank van liefde
4. Die Mij belijden zal voor de mensen ...
5. In Gods hand
6. In Christus gerechtvaardigd
7. Naar Amerika?
8. Oude schrijvers niet meer geduld
9. Een kerkelijk thuis
10. In Hillegom en Lisse

Ten geleide

In 1903 begon Grietje van Drune met het schrijven van "De wondervolle wegen". Ze woonde toen in Rotterdam. In Lisse heeft ze het voltooid.

De eerste druk verscheen bij **W.M. den Hertog te Utrecht**, vermoedelijk in de dertiger jaren. Daarna zagen nog enkele drukken het licht. De laatste keer in 1971.

Grietje van Drune - in akten ook wel geschreven als Drunen - zag op 31 januari 1861 het levenslicht te Barendrecht. Haar ouders waren Huibert van Drune(n) en Marigje Lodder. Op 1 mei 1884 trad zij in het huwelijk met Willem Andeweg, "oud achten-twintig jaren, van beroep arbeider, geboren te Kloetinge en wonende te Oost en West Barendrecht, zoon van Jan Andeweg en Leijntje van der Spee". In de huwelijksakte staat vermeld dat het beroep van Grietje arbeidster was.

In 1898 verhuisden ze naar Katendrecht. Grietje kwam daar in contact met ds. C. Pieneman, die van 1898 tot 1906 predikant was van de Gereformeerde Gemeente te Rotterdam-Centrum. Op 27 februari 1903 verhuisde het echtpaar Andeweg naar Hillegom. Kerkelijk vonden zij hun thuis in de Gereformeerde Gemeente te Lisse. Later zijn zij ook in deze gemeente gaan wonen.

Een van de eerste personen met wie Grietje in contact kwam, was diaken Rengert Segers. Deze overleed echter al op 31 maart 1903 op de leeftijd van 55 jaar.

Tot haar overlijden kerkte ze bij ds. Jac. Overduin die van 1899 tot 1921 predikant van Lisse was.

Toen Grietje enkele jaren in Lisse woonde, openbaarde zich bij haar de gevreesde ziekte. De doktoren gaven haar op. Toen ging ze poeders gebruiken van de heer Welkzijn te Veenendaal, waarbij ze de pijn kwijtraakte en de 'ziekte op afstand bleef'. Thans - in 1995 - zijn op dit adres in Veenendaal deze poeders nog te verkrijgen.

Op 19 augustus 1916 overleed Grietje van Drune te Lisse op de leeftijd van 55 jaar.

Moge ook deze herdruk van dit eenvoudig geschrift velen tot zegen zijn.

(Grietje werd ook bekend met Leen Potappel, een godvrezende jongen uit Stavenisse, die enige tijd in Lisse verbleef. Leen schreef aan haar vanuit Breda op 21 jarige leeftijd een brief dd 24 febr. 1904 waarin hij de grote werken van God beschreef. "Met blijdschap mocht ik uw brief ontvangen en daaruit de zalige heilsopenbaring van de eeuwige Koning der heerlijkheid aan uw ziel geschonken, vernemen." Enz.)

Januari 1995 De uitgever

Geachte lezer

Een arme zondares wenst in dit geschrift, voor zover het de Heere belooft helderheid van gedachten te geven, te vermelden de liefdevolle wegen, welke Hij uit eeuwige, vrije zondaarsliefde met haar heeft willen houden. Mocht het alleen dienstbaar zijn tot verheerlijking Gods en tot troost en sterkte van hen die Sion beminnen.

Dus doet zij dit uit een oprecht gevoel des harten, omdat God Drieënig het zo overwaardig is en omdat het Hem toekomt om in alles met eerbied en diep ontzag erkend, grootgemaakt en verheerlijkt te worden.

Ook wenst zij het te doen met biddend opzien tot de Heere, opdat alles moge worden beschreven zoals het in waarheid is geschied.

Moge dit zo wezen, en dat het U believe, dierbare en ontfermende Jehovah, Uw goede en indachtigmakende Geest te schenken, opdat Die haar voor- en toelichte om in orde de wegen en wonderwerken van de opzoekende liefde des Heeren te vermelden.

Dat zij zo!

Dit schrijven is aangevangen op donderdag 8 januari 1903 in mijn woning te Rotterdam, aan de Dordtsestraatweg.

G. van Drune

1. "En gij zult ook getuigen"

Nu, waarde zielevrienden en vriendinnen - of wie dit geschrift ook in handen mocht krijgen en mocht lezen na mijn dood -, het is mij een behoefte des harten, dat oog en hart alleen gericht mogen zijn op de Gever en Bewerker van alle goede gaven en volmaakte giften, die van de Vader der lichten zijn afdalende. Opdat niet de schrijfster, maar alleen de Drieënige Verbondsgod er de eer van ontvange, dan alleen zou het nog kunnen strekken tot zegen voor anderen.

Vooraf wil ik even meedelen, hoe ik ertoe gekomen ben om dit gewichtig en moeilijk werk te beginnen. Het kon soms nog dienstig zijn voor enkelen, al was het maar voor één van Gods lieve keurlingen, die veelal de moed ontbreekt op papier te stellen hetgeen de Heere gedaan heeft aan hun ziel. Want gelijk ik bij elke Godsdaad moet erkennen: *de Heere is mij te sterk geworden en heeft mij overmocht*, zo ook in dit opzicht. Daar ik er anders nooit toe gekomen zou zijn, hoewel ik het met schaamte moet bekennen.

Wat moest ik toch vervuld zijn met de veelvoudige lof des Heeren, daar Hij mij als de snoodste heeft believen te trekken uit de duisternis tot Zijn wonderbaar licht, uit de macht en klauwen des satans tot Hem. En mij also verlost en gered heeft van de eeuwige dood en van het verderf, en dat met voorbijgaan van zoveel duizenden, ja, miljoenen.

O, wat een eeuwig genadewonder en dat aan mij. En nu kan ik het niet langer uitstellen om het op papier te brengen en aldus met mijn hand te schrijven: *"Ik ben des Heeren."* Bij welke woorden ik al zo dikwijls ben bepaald geworden, om met mijn hand te schrijven: "Ik ben des Heeren."

Dat kwam dan hieruit voort, als ik zo in het eenzame zat te peinzen, hetgeen mij nogal dikwijls is gebeurd, en ik zei: "Ach, lieve Heere, ach, wat besla ik toch onnuttelijk de aarde, daar ik toch mijn ganse leven zo maar doorbreng met stilzwijgen, want waar en wanneer kom ik nu eens te getuigen van Uw daden en grote Godsbemoeienissen aan zo'n alles verbeurd hebbend zondares."

Dan had ik het daaronder niet gemakkelijk en kwamen mij gedurig die woorden voor: "En deze zal met zijn hand schrijven: Ik ben des Heeren." Maar dan werd het weer zo heftig bestreden, omdat ik al zo dikwijls stilzwijgend had aangehoord van enkelen van Gods kinderen, dat ze het afkeurden.

Zodat dit mij op zekere dag eens ernstig onder de Heere bracht, Hem smekende of het Hem behagen mocht mij bekend te maken of die aandrang in mijn hart, om mijn ervaringen op papier te stellen, van mijzelf of van de satan was. De aandrang tot schrijven bleef mij bij, ofschoon ik geen licht in deze zaak kreeg, zodat ik vast besloot het niet te zullen doen.

Na nog twee jaren met diezelfde aandrang in mijn hart te hebben rondgelopen, steeg de nood van te moeten en toch niet te durven schrijven zo hoog, dat het mij nood voor God werd. Ik smeekte de Heere om, indien die aandrang niet uit Hem was, het uit mijn hart te willen wegnemen, maar indien wel, of ik er dan meer licht in mocht ontvangen. Hierop kwamen mij toen die woorden met kracht in mijn hart: En bedroef den Heiligen Geest Gods niet, door Welken gij verzegeld zijt", waaruit ik klaar bemerkte, dat ik het moest doen.

Maar er niet in kunnende voortgaan, omdat zoveel kinderen Gods het afkeurden, bracht zulks mij opnieuw in de behoefte, waarop ik deze woorden kreeg: "En dezen zijn het, die van Mij getuigen en gij zult ook getuigen." Toen werd ik er als met de vinger Gods op gewezen, dat de een zijn gaven aldus krijgt en de ander also, naar dat het de Heere in Zijn hoge wijsheid en voorzienigheid goeddunkt.

Daarmee werd ik het onderwerp voor de Heere en had niets meer in te brengen dan schaamte om het zolang tegen de Heere uit te houden. En nu mag ik mij zo vertrouwend in deze aan de Heere overgeven en van Hem verwachten dat Hij mij niet zal beschamen, noch verlegen zal laten staan, omdat het Zijn eigen Naam en werk betreft en Hij met het Zijne doet wat Hem behaagt.

2. Overtuigingen

O, geliefde vrienden en vriendinnen, wat is het toch een onbegrijpelijk genadewonder, nietwaar, wanneer wij, als zulke hellewichten, die zich zo vrij- en moedwillig van God, dat volzalige Wezen hebben losgerukt, nog weer worden opgezocht en terechtgebracht. En nu is dat genadewonder ook mede aan mij als de grootste der zondaren geschied, daar ik toch nooit naar God zou hebben gevraagd. Maar met een altoosduurende afkering zou ik van Hem zijn afgeweken. Ja, zelfs na ontvangen genade, indien het Zijn opzoekende zondaarsliefde niet had behaagd om mij te trekken uit de duisternis tot Zijn wonderbaar licht en uit de macht en de klauwen des satans tot Hem. Eens voor het eerst en telkens bij vernieuwing.

Het behaagde de Heere al in mijn kinderjaren door Zijn lieve en dierbare Geest in mij te werken, hoewel ik dat eerst later heb mogen opmerken. Als meisje van zeven of acht jaar gevoelde ik bij tijden en ogenblikken al indrukken van de zonde, zo wat mijzelf betreft als aangaande mijn ouders. Wat mij wel bij dagen en nachten deed schreien, waaronder ik wel eens kinderlijk en toch aanhoudend tot de Heere riep.

Dan gebeurde het wel dat ik enige verkwikking genoot, zonder recht te weten wat dat was en wat ik scheelde. Want, waren die indrukken voorbij, dan vreesde ik dat ze terug zouden komen en dacht ik krankzinnig te zullen worden en kreeg het zo bang, want ik vreesde vloekende te zullen sterven en dan zo naar de hel. Dan was het alsof ik mijn verstand al voelde wegzakken.

Ook in de omgang met de mensen was ik zo wonderlijk gesteld, dat men meermalen tegen mijn moeder zei: "Ik geloof niet dat het met het verstand van uw kind erg in orde is." En o, als ik dat hoorde dan was het weer schreien en roepen: "Ach, Heere, ach, laat mij toch niet vloekende sterven!" Dit heeft zo geduurd van mijn zevende tot nagenoeg mijn twaalfde jaar, zodat ik wegens mijn toestand bijna niet heb kunnen schoolgaan. Alles bij elkaar heb ik maar een jaar de school bezocht, want ging ik 's morgens gezond naar school, dan kwam ik 's middags ziek thuis, zodat mijn ouders besloten mij maar voorgoed thuis te houden. Dan kon ik thuis goed van dienst zijn, zei mijn vader, namelijk om hem 's middags zijn eten te brengen, daar hij vooral 's zomers ver van huis werkte.

Vele tormenten van satan heb ik in die tijd moeten uitstaan, waarvan sommige niet oorbaar zijn om gezegd of geschreven te worden. Dikwijls ben ik te laat bij vader gekomen met zijn eten, doordat ik onderweg bij een boom en dan weer bij een hek moest blijven staan, en het maar geregeld bij mij was alsof er een tot mij zei: 'En nu geen stap meer of je valt dood neer en dan zo in de hel.' Dan durfde ik geen stap te doen en werd ik van alle zijden beangst.

Ook mijn vader, driftig van aard, vreesde ik, zodat ik niet te laat durfde te komen, want dan kreeg ik slaag. Hem zeggen waardoor ik te laat was gekomen, ging ook niet, dat kon ik niet. Dan riep ik in mijn angst tot God, tot ik weer moed kreeg om verder te gaan. Ik liep dan zo hard ik kon uit vrees voor mijn vader, zodat ik meer ziek dan gezond aankwam, en nog klappen toekreeg, waarover hij later weer berouw had.

Tenslotte zei vader, dat het eten brengen maar uit moest zijn en dat ik, bijna twaalf

jaar zijnde, nu maar eens aan het werk moest. "We zullen eens zien", sprak hij, "als zij onder het werkvolk is, of die vreemde inbeeldsels er niet uit gaan."

In werkelijkheid is het ook zo geschied, want het duurde niet lang of al die indrukken verdwenen van lieverlede en lichtzinnigheid nam weldra mijn hart in. Hetwelk zich onder het werkvolk openbaarde in zingen en het uithalen van allerlei gekkernij, als er maar flink om gelachen werd.

In één woord: ik dronk de zonde in als water, hoewel niet gerust. Ik had altijd van binnen een kloppertje en de Heere was zo neerbuigend goed, terwijl ik in de zonde doorbrak, niet toe te laten dat ik er in doorging, door mij dadelijk te arresteren.

Zo ben ik eens op de dag des Heeren naar het ijsvermaak gegaan, waar ik omver gereden werd toen ik er nog geen half uur was. Ik werd voor dood opgenomen en kwam eerst bij nadat ze een vol kwartier met mij bezig waren geweest. Ik had mij erg bezeerd en leed veel pijn, maar het bewaarde mij die hele winter om nog een voet op het ijs te zetten.

De volgende winter ging ik echter weer op de dag des Heeren naar het ijsvermaak op de Maas. Ik zou nu wel beter uitkijken, opdat ze mij niet weer omver zouden rijden. Maar wat gebeurde? Nauwelijks een uur op het ijs en op het midden van de rivier zijnde, kwam er een dikke mist opzetten, waardoor het zo donker werd, dat we geen weg naar de wal konden vinden. Het was mijn vaste overtuiging dat dit ons om mijn zonde overkwam, wat ik de anderen ook zei, en dat zij nu om mijn zonde met mij zouden omkomen, omdat ik het tegen licht en beter weten in had gedaan.

De Heere was ook ditmaal echter weer zo neerbuigend goed, dat we, weliswaar na lang tobben en zoeken, eindelijk aan de wal terechtkwamen. Ik was vol verwondering dat ik bewaard was gebleven en dat ik nog levend thuis mocht komen.

Toen ik 's maandagsmorgens op het werk kwam, stonden allen verschrikt te kijken. Niet wetende wat er gebeurd was, vroeg ik naar de reden. "Wel", zeiden ze, "er is gisteren een jongeling van 24 jaar naar het ijs op de Maas gegaan en door de mist in een wak geraakt en verdrongen." Dat was gebeurd op dezelfde tijd en plaats waar ook wij gedwaald hadden. Toen werd het wonder mij nog veel groter, dat kunt u denken, lezer! Die les is mij bijgebleven, zodat ik daarna nooit meer naar het ijsvermaak ben geweest.

Maar ach, wat is de mens toch diep gezonken, ja, zeer diep! Om zo met zijn Maker en Formeerder te twisten, want nu had ik wel een les opgedaan, zodat ik bij het ijsvermaak niet meer kwam, maar nu deed er weer een andere verzoeking op, die niet minder goddeloos was en dat was om mee te gaan naar de komedie, waar Godonterende stukken worden opgevoerd. Daar heb ik het toen zo bang gekregen, dat ik er uit ben gelopen en ik hield niet op of mijn vrienden en vriendinnen moesten mee, hetwelk zij tenslotte al knorrende deden. Ik had het zo bang, dat ik doornat van zweet thuiskwam en de Heere beloofde, dat ik het nooit meer zou doen.

Maar ach, mijn goede voornemens hielden geen stand en mijn beloften hield ik niet, omdat ze geen andere wortel hadden dan mijn eigen kracht en daarom was de eerste verzoeking die zich weer aandienende voldoende om mij weer gevangen te nemen. We zouden met elkander naar de stad Rotterdam gaan, ook alweer om werelds vermaak na te jagen.

Wat het voor mij nog erger maakte, dat waren de getrouwe en ernstige waarschuwingen van een lief kind des Heeren, bij wie ik werkte. Die zei mij, dat het de plaats niet was waar we 's Heeren goedkeuring konden wegdragen, wat bij mij in bittere vijandschap viel. Tegen alle vermaan en waarschuwing in, ging ik toch met die goddeloosheid door; ik heb het echter moeten weten. Nog maar een uur in de stad

zijnde kreeg mijn verloofde, die nu mijn man is, een neusbloeding, die niet te stoppen was, wat men er ook tegen deed.

Ik zou de haren uit mijn hoofd hebben willen trekken als het maar geholpen had. Alle pogingen die werden aangewend waren tevergeefs en het was eerst laat op de avond dat een apotheker enig succes had. Wij keerden ziek huiswaarts, hij van bloedverlies en ik van angst. O, hoe verlegen kwam ik toen voor de Heere te staan en ook voor die man, die ons zo gewaarschuwd had. Het gebeurde bracht mij wel in een ernstige overweging, om mijn leven toch zo niet langer door te brengen, zodat ik daarna zulke plaatsen der ijdelheid niet meer heb bezocht.

Zo zijn, gelijk men dit wel eens noemt, de grofste zondetakken wat afgekap. Wat zijn de bemoeienissen des Heeren toch groot over ons, volk, daar wij uit en van onszelf niets zoeken en niets anders willen zoeken dan ons eeuwig verderf en onze ondergang. Nu waren het voor mij wel aangrijpende lessen geweest, daar de Heere mij gedurig in mijn zondige wegen tegenkwam, zodat ik bewaard ben voor verder doorbrekende zonden.

Maar nu openbaarde zich een andere afgrond van ellende, waarin ik, indien God het niet verhoed had, voor eeuwig zou gestort zijn en dat was een weg van eigengerechtigheid, waar ik mijzelf toen inbracht.

Ik dacht namelijk, dat ik het al heel goed met de Heere meende, ik ging nu trouw ter kerk, op de catechisatie miste ik nooit. Mijn ouders en wie het ook waren vermaande en waarschuwde ik, van Gods volk hield ik veel. In één woord, ik dacht dat er geen mens zo goed bekeerd was als ik. Waarbij nog tot mijn grote schade kwam, dat ik onder een algemene verzoeningsleer terechtkwam, waar ik in al mijn meningen werd opgebouwd.

Zo beklom ik de top van de berg van eigengerechtigheid en, had de Heere het niet verhoed, dan zou ik met een ingebeelde hemel naar de hel zijn gegaan. Ja, zelfs in het onderste der hel zijn terechtgekomen, want de Heere deed mij later kennelijk zien, dat de bodem der hel bedekt zal zijn met zulken, die als een eigengerechtig mens aan Christus de kroon hebben willen ontroven en eigen breuk op het lichtste helende, God tot een leugenaar hebben gesteld. O foei, wat is een eigengerechtig mens een walgelijk mens, een gruwel voor God.

De Heere had echter, o ondoorgrondelijke liefde Gods in Christus, in Zijn eeuwige zondaarsliefde wat anders, wat beters met mij voor. Hij kwam mij van die hoogte van zelfvoldoening af te stoten, waartoe Hij in Zijn aanbiddelijke raad en voorzienigheid als middel een schrikwekkende droom heeft willen gebruiken. Laat ons daarom nooit zeggen, lieve lezer, wij die nietige en niets wetende mensen zijn, zo of zo werkt de Heere niet meer, want God is en blijft een almachtig en vrijwerkend Wezen. Staan Hem niet alle middelen ten dienste?

Zo heb ik de zonde gediend van mijn 13^e tot mijn 21ste levensjaar en daarna de weg van zelfgenoegzaamheid en eigengerechtigheid bewandeld tot mijn 24ste jaar. Het gebeurde dan op 31 januari dat ik met enkele vrienden bij mijn ouders thuis, mijn 24ste geboortedag vierde, heel netjes en godsdienstig. Wat op zichzelf niet af te keuren is, als men er maar niet de man of vrouw mee is. Aan de avond van die dag gekomen zijnde, was ik weer heel goed over mijzelf voldaan en tevreden. Ik had toch de Heere gedankt en erkend, en ik had Hem zo lief en was bekeerd, zodat ik die avond zeer verheugd en opgetogen was over mijzelf.

Naar bed gegaan sliep ik spoedig in, maar had weldra een verschrikkelijke droom, waarin de Heere mij kwam wakker te schudden uit mijn slaap van ingebeelde rijkdom,

want ik meende rijk te zijn en verrijkt en had geen dings gebrek. Ik zag mij in die droom op een zeer hoge, ja, berghoge weg, en zag de hemel boven en rondom mij, zover mijn gezicht strekte, geheel zwart worden.

Ik wilde vluchten, maar kon niet en het zwart daalde zo op mij neer, dat ik elk ogenblik dacht voor eeuwig om te komen. Terwijl ik daar stond, sidderende en bevende, kwam er uit dat zwarte dat ik zag, plotseling een geweldig gedruis als van een onweer, waaruit een stem tot mij doordrong: *"Haast u om uws levens wil, opdat ge moogt ontvlieden de toekomende toorn!"*

Verschrikt en bevend werd ik wakker en kon niet anders denken dan daar zo op hetzelfde ogenblik voor eeuwig van Gods aangezicht verpletterd te worden en dat naar recht, wat ik geheel kwam toe te vallen. Ik zag God als een heilig en rechtvaardig Rechter en mijzelf als een gans verloren zondaar.

Ik kreeg te zien dat mijn gerechtigheden een wegwerplijk kleed waren en mijn beste verrichtingen blinkende zonden en een stank in Gods neusgaten. O, welk een ommekeer was dat en hoe groot was de verandering die nu plaatsgreep. 's Avonds nog rijk en verrijkt te zijn en te menen aan geen ding gebrek te hebben, en 's morgens doodarm te ontwaken! Goed bekeerd ingeslapen en onbekeerd wakker geworden! Indien ik toen niet door een verborgen hand ondersteund was, zou ik zijn omgekomen. Het onuitsprekelijk voorrecht, dat de Heere niet laat varen de werken Zijner handen, mocht ik door genade ondervinden en wel onder deze woorden: "Mijn genade is u genoeg, want Mijn kracht wordt in zwakheid volbracht." Wel was ik hiermee niet gered, maar het bewaarde mij voor wanhoop, want wat het mij zo bang maakte, was niet alleen mijn verloren toestand, maar ook dat ik onder de leer van algemene verzoening verkeerde.

Had ik onderscheidende kennis gehad, dan zou het mij niet zoveel kwaad hebben gedaan, maar de Heere, Die dit voor mij verborgen had gehouden, kwam nu in mij af te breken, wat die man in zijn predicaties had opgebouwd.

Aangezien ik echter het nodige licht miste, was mijn toestand niet gemakkelijk en ik bracht dagen en nachten door met zuchten en schreien.

In deze tijd was ik werkster bij A. Molendijk. Op zekere morgen, terwijl ik bezig was met het opruimen van de lorrenmand, vond ik daarin een heel oud boekje. Ik vroeg of ik het mocht hebben, daar ik dacht dat het mijn man van dienst kon zijn als... scheerpapier. Men stond mij toe het mee te nemen en thuisgekomen legde ik het op tafel en ging aan mijn werk.

Maar wat geschiedt? Juist terwijl ik onder het verrichten van mijn bezigheden mijn ondraaglijk pak gevoelde vanwege mijn verloren toestand, en daaronder liep te zuchten en te wenen, kwam onze voorganger binnen.

"Wel, wijfje", zei hij, "hoe gaat het u tegenwoordig?"

Ik antwoordde: "Slecht."

"Wel, mens", zegt hij, "slecht? Wat moet ik nu van je horen, wat is er gebeurd?"

"O man", zei ik, "ik zie wat ik nog nooit heb gezien, ik ben voor eeuwig verloren."

"Kom, mens", zei hij, "ge hebt de Heere toch lief, ge zijt toch bekeerd? Hoe kom je eraan dat je verloren bent?" Zo pratende nam hij het boekje van de tafel en bladerde het even door. "Hé", zei hij plotseling alsof hij schrok, "vanwaar heeft u dat boekje, daar hebt u zeker in gelezen?"

"Nee, meneer Janse", zei ik, "daar heb ik niet in gelezen, want ik heb het pas vanavond meegebracht, het zat bij Molendijk, waar ik vandaag gewerkt heb, in de lorrenmand en nu mocht ik het hebben voor mijn man als scheerpapier."

"O", zei hij, "dat moet u niet doen. Ge moest het mij maar meegeven, want in dat

boekje is voor mij nog wel wat te leren, en als ik het mijne er uit heb, zal ik het u wel terugbezorgen. Dan kan uw man het gebruiken voor scheerpapier, want u mag er beslist niet in lezen, hoor! Het deugt voor u niet, het zou u wel schade kunnen doen!"

Zo ging hij weg en hield het boekje wel een maand, waarna hij het mijn zusje meegaf, die bij hem op school ging, want hij was schoolmeester en tevens lerend ouderling. Hij gaf opnieuw de boodschap mee, dat ik het boekje volstrekt niet lezen mocht. Hierdoor werd juist mijn nieuwsgierigheid opgewekt, zodat ik niet kon nalaten het even in te zien. Maar legde het dan weer spoedig weg, denkende dat het wel oorzaak kon geven dat ik krankzinnig werd, met welke vrees ik in die dagen veel was bezet.

Toch kon ik dat boekje maar niet kwijtraken en de aandrang om het te lezen werd al sterker. Zodat ik eindelijk de Heere vroeg of ik het mocht openslaan, Hem vragende of het nuttig voor mij kon zijn.

Nu nam ik het boekje, opende het; en zie het ging daarin over het stuk der eeuwige verkiezing, waarvoor ik onder die algemene verzoeningsleer blind was gebleven. Toen heb ik mij in dat stuk dagen en nachten beziggehouden met lezen en overdenken, en het behaagde de Heere het door Zijn dierbare Geest zodanig te zegenen, dat al wat ik las ingang vond in mijn hart, wat ik later nog beter kreeg te zien.

Op alles wat ik las moest ik *amen* zeggen. Nu zag ik de onwankelbare vastigheid van de zaligheid, ofschoon alles voor anderen was, want ik stond er buiten. Ik was nu één van diegenen, waarvan geschreven staat, dat de Heere sommigen heeft overgegeven aan een geest der dwaling, opdat ze de leugen zouden geloven, en zo was het immers met mij gelegen!

Daarom was ik immers onder zulk een leer gekomen en had ik niet die leer geloofd en omhelsd? En dit alles overkwam mij omdat ik niet uitverkoren was. Nu zou het einde van dat alles zijn, dat ik krankzinnig zou worden en vloekende sterven. O, wat heb ik daaronder bange ogenblikken doorgebracht en dat heeft zo drie maanden geduurd, dat ik dacht elk ogenblik om te komen, want voor alle mensen was er nog doen aan, maar voor mij niet.

In deze toestand ging ik op zekere keer naar onze voorganger en vroeg hem even te spreken, wat mij werd vergund. Ik vroeg hem waarom hij mij altijd een barmhartig God had gepredikt en voorgehouden en nooit een rechtvaardig Rechter.

"Wel", zei hij, "mens, hoe kom je er toch toe, mij zo'n vraag te stellen?"

Ik zei: "Daar heeft de Heere dat boekje voor willen gebruiken, hetwelk u mij zo ernstig gebod het niet te zullen lezen. En nu ben ik door middel van dat boekje tot de ontdekking gekomen, dat de grond der zaligheid voor u en mij, en allen die zalig zullen worden, in de eeuwige verkiezing ligt en daarin hebt ge mij altijd blind gehouden."

Hij gaf mij de raad maar spoedig naar huis te gaan en wat rust te nemen, want ik was overspannen van zenuwen.

"Nee", zei ik, "ik ben niet overspannen van zenuwen en heb ook niet nodig rust te nemen. Ik heb al veel te lang gerust, want nu zie en gevoel ik wat een eeuwig wonder van genade het zal zijn, als zo'n hellewicht als ik ben, zalig wordt."

"Nu", zei hij, "ik weet er niets beters op, dan dat je maar veel de Bergrede leest van de Heere Jezus, en die gelooft die zal niet haasten."

Waarop ik toen vol ernst zei: "Wat zegt ge, man, niet haasten? En het kan elk ogenblik het laatste zijn en dan een onverzoend God ontmoeten, o, dat zal wat zijn!"

"Wel", zei hij, "zou je dan denken dat je verloren zult gaan?"

Jazeker", zei ik, "gewis, want ik ben verloren, voor eeuwig verloren, indien ik van eeuwigheid geen uitverkorene ben."

"Hè", wat al dwaasheid", zei hij toen, "ik moet uitverkoren zijn! En ik zeg u: God wil

dat alle mensen zalig worden."

Nu kon ik het niet langer bij hem uithouden en keerde huiswaarts, vol angst en ontzetting, niet wetende waar het met mij naar toe moest.

3. Krank van liefde

In de Grote kerk stond ds. F. Fortuin, een van God bekeerde man, die de waarheid recht leerde. Daar ging ik 's zondags heen en mijn ziel werd die dag bijzonder verkwikt. Hij preekte die namiddag over de Heidelbergse Catechismus Zondag 33, vraag 88: "In hoeveel stukken bestaat de waarachtige bekering des mensen?

In twee stukken: in de afsterving van de oude, en in de opstanding van de nieuwe mens."

Daar verklaarde die man mijn hart en gehele toestand, doordat hij al de paden en wegen, die in de toeleidende weg zoal gepasseerd worden, kwam uit te leggen.

Ik kreeg klaar te zien, dat dit van de Heere moest zijn, want die predikant wist van mij noch van mijn toestand iets af, zodat er nu een flauw hoopje werd geboren, dat er ook voor mij nog doen aan was. Met dit gevolg, dat ik bij die prediker niet meer weg kon blijven. Het ging mij als met de Samaritaanse vrouw bij de waterput. Ik moest ook zeggen: "Ziet, een mens die mij gezegd heeft, alles wat ik gedaan heb."

Ook verliet ik mijn watervat, want ik ben toen heel spoedig weggebleven van die verderfelijke leer, waardoor ik nog veel vijandschap heb ontmoet. Wat ik in die tijd wel kon hebben. Ik had namelijk zó met de blindheid van die mensen te doen, dat ik mijn rug kon geven degene, die mij sloeg, en mijn wang aan degenen, die mij het haar uitplukten.

Verblijd zijnde, dat ik die gevaarlijke leer ontvloden was, mocht ik, hoe gebrekvol ook, de Heere er in erkennen, Die mij daaraan ontdekt had. Voortaan mocht ik week aan week onder die waarheid verkeren, waaraan ik mijn arme, voor de eeuwigheid geschapen ziel kon toevertrouwen. Ik werd er ook met liefde en toegenegenheid ontvangen en later ben ik er met mijn kerkattestatie heengegaan.

Mijn blijdschap was groot over alles wat er in zulk een korte tijd was gepasseerd. Waar ik ongeveer een halfjaar in heb mogen verkeren en toen kwam de Heere, bij wijze van spreken, ook dat weg te nemen, wat ik later tot mijn grote nuttigheid mocht zien.

Maar onder deze omstandigheden kreeg ik al het oude weer terug, want ik was en bleef toch één van degenen, die zalig zouden willen worden, maar niet kunnen, want ik was niet uitverkoren. Al wat er gebeurd was en waarin ik de Heere had mogen erkennen, was wel waar, maar betrof slechts tijdelijke uitreddingen, die met de dood een einde namen. Wanneer het niet verder kwam, hield ik voor de eeuwigheid niets over.

Thans voelde ik mij opnieuw de ongelukkigste mens op aarde, nu zou ik nog krankzinnig sterven. Daar ik in die dagen werkte onder een grote groep volk bij Johannes Leeuwenberg te Barendrecht, heb ik wat dikwijls vanwege de benauwdheid, welke ik niet kon verbergen, de vlucht genomen in de boomgaard, waar niemand mij kon opmerken.

Daar in de eenzaamheid kon ik mijn klacht uitstorten voor de Heere en dan mocht ik wel eens getroost die plaats verlaten, veeltijds onder die waarheid: "Zou een land kunnen geboren worden op een enigen dag? Zou een volk kunnen geboren worden op een enige reize?" Dan was het weer: "Zou Ik de baarmoeder openbreken, en niet genereren? zegt de Heere; zou Ik, Die genereer, voortaan toesluiten? zegt uw God."

Daarop kreeg ik weer te geloven, dat er ook voor mij nog doen aan was, maar hoe, dat bleef voor mij gesloten. Zodat, wanneer die blijdschap weer weg was, dan was mijn geloof ook weg en was ik weer de ongelukkigste mens op aarde en onbekwaam om mijn werk te verrichten.

Na zo, met vallen en opstaan, drie maanden verkeerd te hebben, werd ik op een ochtend in de vroegte bepaald bij de toestand van Job. Hoe Job alles van God had ontvangen wat hem voor tijd en eeuwigheid gelukkig kon maken en dat ik dat in de schepping ook had. Want ook ik was naar Gods evenbeeld geschapen, goed en oprecht, in ware kennis, gerechtigheid en heiligheid, dus voor tijd en eeuwigheid gelukkig.

Verder, hoe Job, door middel van satan, van al zijn tijdelijk goed, kinderen en geluk werd beroofd. Ook ik had door middel van satan, door een vrij- en moedwillige afval in Adam, mijzelf beroofd van God, dat heilige Wezen, en had mij beroofd van alle geestelijk goed, tijdelijk en eeuwig.

Verder werd ik bepaald, hoe Job op de mesthoop zat vol boze zweren en dat ik nu ook op de mesthoop zat vanwege mijn ontzettend diepe afval van God, vol boze zweren, die niet uitgedrukt, noch verbonden waren. Echter, Job had nog een potscherf, waarmee hij zich kon schrabben, maar ik had niets, dus hoe ellendig de toestand van Job ook was, de mijne was veel erger. Bij hem gold het de tijdelijke zegeningen en zijn geluk, maar voor mij de eeuwige. Voor Job kwam er een einde aan bij de dood, maar voor mij zou het eerst recht beginnen bij de dood.

Nu werd ik zo benauwd, dat ik met Job mijn geboortedag kwam te vervloeken. Maar o, de neerbuigende goedheid des Heeren, die zal ik nooit vergeten, want met dat ik daar stond in een geheel radeloze toestand, daar was het opeens in mijn hart: "Die tot God komt, moet geloven, dat Hij is, en een Beloner is dergenen die Hem zoeken."

"Lieve God", zei ik, "waaraan zal ik dat weten, of ik U in der waarheid zoek?" Toen was het in mijn hart: "Doorzoek u nauw, ja, zeer nauw, of gij ook uit God geboren zijt."

"O Heere", zei ik, "waaraan zal ik het weten, of ik uit U geboren ben, dat is zo'n grote zaak en dat voor mij. Ach, Heere, waaraan zal ik dat toch kunnen weten. Ach, lieve God, openbaar het mij toch eens uit Uw dierbaar Woord." Toen, o wonder van Gods neerbuigende goedheid, werd Romeinen 7 mij voor de geest geleid.

Welk een wonder was mij dit toch, daar dit woord, dat gevoelde ik, aan mijn hart geheiligd en toegepast werd, zodat ik met de grootste vrijmoedigheid zeggen mocht: "Wel, lieve Heere, hetgeen hier de apostel van zichzelf getuigt, dat vindt weerklink in mijn ziel en Paulus was een uitverkoren vat, dus ik ook. O, wonder van genade, ik ook, ik ook! Ja, ook ik een uitverkorene."

Nu had ik behoefte aan een eenzaam plekje, waar ik mij ook spoedig bevond, de Bijbel pakte en Romeinen 7 eens meende te lezen. Ik nam hem op en sloeg Jesaja 65 open. Toen werd ik als met de vinger gewezen naar het eerste vers: "Ik ben gevonden van hen, die naar Mij niet vraagden, Ik ben gevonden van degenen, die Mij niet zochten; tot het volk, dat naar Mijn Naam niet genoemd was, heb Ik gezegd: Zie, hier ben Ik, zie, hier ben Ik."

Het behaagde de Heere mij daarin zoveel licht te geven, dat Hij, met voorbijgaan van het oude bondsvolk Israël, ook op mij had willen neerzien, die uit de heidenen ben. O, wat werd mij dat een genadewonder, dat de heilige en rechtvaardige God wilde neerzien op zo'n hellewicht als ik. Hoewel ik er niet bij kon, want de Middelaar Jezus bleef onder dat alles voor mij nog verborgen. Toch was ik door de goedheid Gods zo wonderlijk gesteld en dermate met blijdschap vervuld, dat ik in drie dagen en drie nachten niets heb kunnen doen dan mij verlustigen in God. Aan werken, eten of slapen

dacht ik niet, zodat mijn man zei: "Ik denk, dat je nog gek wordt." Hetgeen mij deed ontstellen, omdat ik er altijd veel mee gekweld ben, dat ik nog krankzinnig zou worden. Ik dacht: nu kon mijn man wel gelijk hebben, want ik was tot niets meer bekwaam, en dit zou er het begin van zijn. Dit bracht mij weer in nieuwe engten, zodat ik mijn benauwdheid bij de Heere klaagde, zeggende: "Ach, Heere, ach, is het waar, is het zo, ben ik krankzinnig?" Hier sprak een stem in mijn hart: "Gij dronkene, doch niet van wijn", en ik kreeg al mijn blijdschap terug. De Heere liet mij zien, dat ik niet krankzinnig was, maar wel krank van liefde.

O, wat gevoelde ik mij nu gelukkig! Ik nam mij voor eens naar een getrouwe vriend te gaan, die mij in de middellijke weg al meer tot raad en onderricht was geweest in mijn weg. 's Avonds bij zijn deur aangekomen en vernemende dat er gezelschap was, durfde ik niet naar binnen gaan en ging onverrichter zake naar huis. In plaats van blij kwam ik bitter bedroefd thuis, omdat ik nog zoveel mensenvrees koesterde en dus was mijn liefde tot de Heere niet oprecht. Want, dacht ik, de oprechte liefde drijft alle vrees buiten.

Dit bracht mij weer in verlegenheid voor God. Ik vroeg dan of het Hem behagen mocht mij die oprechte liefde te schenken en bracht twee dagen en een nacht worstelende door, om toch de ware liefde te mogen bezitten. En daar onverwachts greep mij een beving aan, weerklinkende in mijn binnenste als met hoorbare stem: "Het is enkel vermetelheid wat je hier doet." Ik stond dadelijk vol schrik op en zei: "O lieve God, is het waar, is het vermetelheid? Ach, ontdek het mij dan alstublieft."

Toen kwamen die woorden zo liefelijk in mijn hart: "Het koninkrijk der hemelen wordt geweld aangedaan, en de geweldigers nemen hetzelfde met geweld."

O, wat was ik nu verheugd, dat het geen vermetelheid was, want de Heere deed mij zien, dat liefde mij dreef om liefde. En dat het een list van satan was om mij van Gods genadetroon weg te stoten, daar het er die helse booswicht altijd maar om te doen is om Gods werk tot zijn werk en zijn werk tot Gods werk te maken. Zo ook nu. Van de uitgangen des harten om de ware en oprechte liefde der ziel tot de Heere te mogen bezitten, wilde hij vermetelheid maken.

Door de goedheid des Heeren uit die strik verlost, verliep er geruime tijd, dat ik die hevige aanvallen zo niet meer kreeg. Ik ontving nu meer vrijmoedigheid om naar de begeerte van mijn hart onder het lieve volk van God te verkeren, waar ik dan ook in liefde en hartelijke toegenegenheid werd ontvangen. En o, wat mocht ik dan met vermaak luisteren naar hun gesprekken.

Dan mocht ik Groenewegen nazeggen: "Al komen ze uit verre landen, de harten smelten toch ineen." Zodat het mijn lust was om, ware het mogelijk, altijd bij dat volk te zijn. Wij zijn dan ook wat een avondjes tot in de nacht bij elkander geweest om de goedertierenheden des Heeren te vermelden.

4. Die Mij belijden zal voor de mensen...

Werk in Noord-Brabant

Ik had mijn leven wel zo willen slijten, maar nee, dat wilde de Heere niet, Die had in Zijn aanbiddelijke voorzienigheid wat anders met mij voor. Er deed zich ten aanzien van het tijdelijke een toestand op, welke ik alleen tot Gods eer wens mee te delen. We leefden in een tijd, dat het te Barendrecht erg slap was met de werkzaamheden in de vlasteelt. Zodat mijn man, waar hij jaren gewerkt had, ontslagen werd en nu werk kreeg bij een godloochenaar, met het beding erbij minstens voor zes weken naar Noord-Brabant te gaan om vlas te wieden, en ik moest mee. Ach, wat kwam daar veel

tegenop, ik moest met een troep volk mee - enkel werelds - en dat voor zes weken. En de baas, die we meekregen, wilde van God noch Zijn gebod weten, en dan naar een plaats, waar alles rooms was.

Ik stelde mij voor, dat ik de Heere daar zou verloochenen en ach, wat was het mij bij ogenblikken bang daaronder. Wel sprak ik er 's avonds met mijn man nog over, maar hij kon mij in dezen ook niet troosten.

Toen hij naar bed was gegaan, bleef ik op om in de eenzaamheid het aangezicht des Heeren te zoeken. Hem smekende om licht en wijsheid, hoe ik al die tijd daar onder de vijanden zou verkeren, opdat ik Hem toch niet verloochenen mocht. Met kracht kwamen toen die woorden in mijn hart: "Hetzij dat gijlieden eet, hetzij dat gij drinkt, hetzij dat gij iets anders doet, doet het al ter ere Gods."

Tegelijk werd ik er bij bepaald, hoe ik daar in den vreemde onder al die vijanden mijn leven moest hebben zoals thuis. Na elke maaltijd zou ik Gods Woord moeten lezen, wat mij ondoenbaar voorkwam en nu geloofde ik nog meer Hem te zullen verloochenen. Had ik nu de Heere nog maar meer gesmeekt om een vrijmoedige geest, maar nee, ik wilde er liever af-zijn en legde de Heere voor, dat ik een vrouw was en nog jong en daarom zouden ze toch niet luisteren, maar mij veeleer bespotten.

Al mijn worstelingen om ervan bevrijd te zijn, baatten mij echter niets, want het was alweer met kracht in mijn hart: "Zeg niet: Ik ben jong; want overal waarheen Ik u zenden zal, zult gij gaan, en alles, wat Ik u gebieden zal, zult gij doen."

"Ach, Heere", zei ik, "ach, ik zal het niet durven doen."

Toen was het weer: „Vrees niet voor hun aangezicht, want Ik ben met u om u te redden, spreekt de Heere."

Hierdoor werd ik bijzonder gesterkt en het werd mij nu een besliste zaak, om te doen wat de Heere gebod, met alles wat eraan verbonden was, al moest ik eronder omkomen.

Ter plaatse aangekomen zijnde en met vele vijanden van binnen en van buiten te kampen hebbende, want het werd eerst nog eens goed op de proef gesteld, mocht ik, toen de tijd was aangebroken dat we gingen eten, aan die mensen te kennen geven de nood, die mij van 's Heeren wege op de ziel was gebonden. Ik wees er hen ernstig op, dat het nu hun plicht van 's Heeren wege was plechtig en eerbiedig te luisteren naar datgene, wat God in Zijn dierbaar Woord tot elke ziel te zeggen heeft. Vervolgens nam ik de Bijbel en las zonder enige hinder, want de Heere maakte het met Zichzelf goed.

De dag des Heeren bracht ik in het veld tussen het koren door, met een oude schrijver, en dan mocht het daar wel eens zijn: *eenzaam en met God gemeenzaam*.

Uit deze tijd wil ik nog een merkwaardige ontmoeting meedelen. Na een viertal weken daar vertoefd te hebben, moesten wij in het laatste van die week verhuizen naar een boer, die zeer vijandig was op de ketters, gelijk hij ons noemde. Juist 's zondags regende het, zodat ik niet in het veld de dag kon doorbrengen; en dus moest ik mijn sabbatsplicht in de schuur doen.

Daar kwam hij 's middags aan, bleef plotseling staan, keek verwilderd rond en richtte zich toen tot mij, zeggende, dat hij erg met mij te doen had, daar ik zeer diep te beklagen was. Ik vroeg hem om welke reden hij zo met mij te doen had.

"Wel", zei hij, "je moet beslist een vuile ketter zijn, want ik zie je nooit anders dan met dat ketterse boek."

Toen ontstak er een vuur in mijn binnenste en ik zei: "O man, u behoeft met mij niet te doen te hebben, omdat ik een ketter ben, want als een ketter hoop ik te leven en te sterven. En ook behoeft u met mij niet te doen te hebben om dat ketterse boek, want

dat is het onfeilbare Woord van God, waarnaar u en ik zullen worden geoordeeld en ook naar datgene, dat jullie er in blinde dwaasheid tot uw eigen verderf aan hebt ontruikt."

Toen werd hij woedend en zei, dat ik beslist een ketter was en dat ik mijn dagen niet ter helft zou brengen, want dat hij nog altijd hoopte zijn handen in geuzenbloed te wassen, waarop hij heenging.

Ik zei hem nog, dat ik met hem te doen had, want dat God zijn gezegde zou zien en zoeken.

En wat gebeurde er? Nog dezelfde avond werd zijn elfjarig dochttertje niet goed en werd binnen een half uur tijd zo ernstig ziek, dat dadelijk de dokter moest worden gehaald. Die adviseerde, haar ten spoedigste te laten bedienen, daar het zo aflopen zou, want de gal was in hevige mate door het bloed en in het hoofd geslagen. Maar zo liep het niet af. Nee, de Heere liet kennelijk blijken, dat Hij in heilig misnoegen zijn gezegde wilde straffen. In plaats van dadelijk te sterven, heeft het meisje nog elf dagen liggen martelen en zo is ze tenslotte krankzinnig gestorven.

Haar lichaam was al zo tot ontbinding overgegaan, dat ze gekist moest worden zodra de adem eruit was. Ze moest ook terstond naar de begraafplaats worden gebracht en is nog op de dag van haar sterven in de avond begraven. Vanwege de pestlucht zijn allen, die met het lijk in aanraking waren geweest, ziek geworden. Zo weet de Heere Zijn vijanden te straffen en Zijn arme volk te versterken.

Waarde medereiziger naar de eeuwigheid, die dit lezen mag en nog vervreemd bent van het leven dat uit God is, en gerust daarheen leeft, ach, dat deze mededeling u nog tot een ernstige waarschuwing mocht dienen, want al zijn wij niet rooms, toch zijn ook wij van nature zulke grote vijanden van God en van Zijn zalige dienst, niet minder dan de roomsen. Want wat wordt er weinig rekening gehouden met hetgeen God ons in Zijn Woord gebiedt, al was het alleen dit: "Hetzij dat gijlieden eet, hetzij dat gij drinkt, hetzij dat gij iets anders doet, doet het al ter ere Gods." Zie ook 1 Timotheus 4, waar de apostel Paulus onder alles wat hij opsomt als geheiligd te worden door het Woord Gods en het gebed, ook de spijs noemt.

Ach, hoe weinig zal het plaatsvinden onder de werkmensen, als de tijd daar is om te gaan eten, hetzij in het veld of in een schuur, dat men dan Gods dierbaar Woord even ter hand neemt om te lezen en het gelezene daarna onder de arbeid te overdenken. Wat zou de Heere die arbeid zegenen. En laat nu niemand zich ervan af maken met te zeggen: ik ben toch onbekeerd. Want als er wat voor ons lichaam of voor onze eer te bekomen is, dan zegt men ook niet: ik ben onbekeerd, ik zal het maar daar laten. Dan doet men wat in het vermogen ligt, het koste wat het kost. Welnu, om dan zo te arbeiden voor het lichaam en om eer, wat maar voor de tijd is, en niet voor de arme ziel, die voor de eeuwigheid is geschapen, en om de ere Gods, Die het zo overwaardig is.

Keer, ach, keer toch eens tot uzelf in en vraag dan uw eigen geweten eens eerlijk en ernstig af, of het zo niet is. Ik ben ervan overtuigd, want het is naar Gods onfeilbaar Woord, dat ge in uw hart zult zeggen: ja, het is de waarheid. Nu dan, gij medereiziger naar de onherroepelijke eeuwigheid, gij, die nog voor eigen rekening staat, mocht het u eens een ware behoefte des harten worden om de Heere te zoeken, te eren en te vrezen, en te doen wat Hem behaaglijk is.

Maar u, lief volk van God, keurlingen Zijner eeuwige, soevereine, verkiezende liefde, vooral uw roeping is het van Godswege, als gij u met uw arbeid onder de menigte bevindt en zoals dat gewoonlijk is, meest onder vijanden van God en Zijn dienst, en gij hebt geen gaven of vrijmoedigheid om dezulken te vermanen, om dan Gods Woord te laten spreken.

Laten wij trachten er ons niet vanaf te maken, door te zeggen of te denken: *men mag geen paarden voor de zwijnen werpen*. Of: zij zullen met mij de spot drijven en dan zal het in plaats van beter, erger met hen worden. Aan al die redeneringen en uitvluchten heb ik goede kennis, het maakt ons niet vrij voor God en ook niet vrij tegenover onze naaste.

Ja, lief volk des Heeren, ik moet dit alleen tot roem van Gods goedheid en genade neerschrijven, wat de Heere aan zo'n op- en tegenstander als ik in dezen geweest ben, heeft willen bewijzen. Mocht het zijn tot opscherping der liefde en der goede werken voor en onder elkander, en mocht het ook nog eens wezen, al was het maar voor eentje, een middel tot bekering, waarover toch blijdschap zal zijn bij de engelen in de hemel.

Nu wil ik komen tot hetgeen ik heb mee te delen, tot roem alleen van Gods goedheid en ontferming, *want die roemt, roeme in de Heere*. Die mij jaren achtereen heeft willen verwaardigen om onder een grote groep ruw volk, waarbij ik werkte, Zijn dierbaar Woord te lezen. Nooit ben ik er beschaamd mee uitgekomen, al is het wel zodanig op de proef gesteld, dat ze er een kroeg voor opzochten om zichzelf aan de drankduivel over te geven en daarbij elkander zwoeren, ze waren met hun zessen, mij het Bijbelles te zullen beletten. Ze kwamen overeen, om, als ik de Bijbel in handen nam, hun drinkkruiken te nemen en er dan alarm mee te slaan.

Iets van hun goddeloos plan bemerkende, nam ik mij voor het lezen niet te doen, menende in mijn dwaasheid, dat de Heere het nu had afgesneden. Ik had al in mijn hart besloten het dus niet te doen, maar ik kon niet eten vanwege het leedwezen, daar ik gevoelde dat Gods dierbaar en eeuwigblijvend Woord verworpen werd. Daarover in gedachten verzonken, was het als klonk een hoorbare stem in mijn hart: "Och, dat Mijn volk naar Mij gehoord had, dat zij in Mijn wegen gewandeld hadden! In kort zou Ik hun vijanden gedempt hebben, en Mijn hand gekeerd hebben tegen hun wederpartijders."

Die waarheid deed zoveel kracht op mijn gemoed, dat ik dadelijk de Bijbel nam en onder een vloed van tranen tot hen begon te spreken. In de eerste plaats, over wie en wat ik was tegenover zo'n goeddoend God, Die het mij op de ziel had gebonden om Zijn dierbaar Woord onder hen te moeten lezen en dat ik het uit mensenvrees had willen nalaten. Hoe dit mij nu een smart des harten was en dat mijn mensenvrees bewees, dat ik geen oprechte vreeze Gods bezat. Maar ook zei ik, wat zij nu te wachten hadden, indien ze dat dierbare en heilige Woord van God bleven verwerpen en versmaden.

Hierop antwoordden ze allen als uit één mond: "Lees nu voortaan vrij en gerust de Bijbel en wij zullen je nooit meer verhinderen", en dat is ook waarlijk gebeurd. Ze zijn me nooit meer hinderlijk geweest en ik heb er een les uit mogen leren. Want de Heere deed mij Zijn wijsheid tot mijn nut in dezen zien, dat dit mij niet was overkomen om, zoals ik in mijn dwaasheid dacht, het lezen af te snijden, zodat ik het niet meer behoefde te doen, maar juist het tegendeel. Het was voor mij een beproeving geweest, waarin ik moest ondervinden, dat ik tegen niet één beproeving bestand was. En zo moest ik leren mijn diepe en steile afhankelijkheid van God in elk opzicht van dit ondermaanse leven.

Voorals het de ere Gods geldt, ondervinden we dat we met drie hoofdvijanden te doen hebben: de wereld, de duivel en ons eigen vlees. O, dat verdorven bestaan, dat boze hart, dat is de grootste vijand, want hadden we die niet, de andere zouden zulk een macht niet in en over ons hebben.

Zo is het mij later nog eens gebeurd, dat we in Brabant waren om vlas te wieden, wat erg onder het onkruid zat, zodat de baas genoodzaakt was er volk bij te nemen. Wat juist polderjongens moesten zijn en het waren allemaal roomsen. Nu werd het mij bang om het hart, niet wetende wat te doen. Gods Woord te lezen in bijzijn van 16 roomse polderjongens, nee, dat kon, dat mocht niet. Dus besloot ik weer om het niet te doen. Maar toen het tijd was om te gaan eten, kon er bij mij geen eten door vanwege de strijd van binnen en van buiten.

Nu had ik mijn man en de baas ook erg tegen, doordat die zeiden, dat ik het beslist niet doen moest, want dat het paarden werpen was voor de zwijnen. En dat zeiden ze mij van binnen ook, dus ik meende het volstrekt niet te doen.

Maar daar werd ik eerst bepaald bij Jona, hoe de Heere hem gelast had naar Ninevé te gaan om aldaar te prediken, dat, indien ze zich niet bekeerden, Ninevé zou vergaan. In plaats van te doen wat God hem opdroeg, ging hij vluchten. In die toestand van Jona kreeg ik mijzelf te zien en het was mij tot schaamte.

Het zat mij echter maar in de weg dat ze roomse waren en dit bracht mij weer in een nieuwe behoefte. Daarop kwam er een stem in mijn hart: "Die Mij belijden zal voor de mensen, dien zal Ik ook belijden voor Mijn Vader, Die in de hemelen is."

Naarmate zij klaar waren met eten, begon het mij nood voor de Heere te worden. Waarbij nog kwam dat ze onder het eten, uit enkel baldadigheid, de snoodste zonden deden, wat bestond in te vloeken en elkaar te verwensen.

Toen nam ik onder verzuchting tot God de Bijbel, Hem smekende of het Hem behagen mocht, Zelf Zijn dierbaar Woord te ontsluiten, daar ik, ten einde raad, niet wist wat ik lezen zou in zulk een omstandigheid. Ik deed de Bijbel open en het was bij Psalm 37. Terwijl mijn hart net zo hard sloeg en klopte als het volk tekeer ging, las ik die Psalm en toen ik aan het vijfde vers gekomen was, was het in- en uitwendig zo stil, dat elk die er bij tegenwoordig was van dat wonder moest gewagen.

Wat stond ik weer bij vernieuwing beschaamd en verlegen voor de Heere, want onder het lezen van het eerste vers: "Ontsteek u niet over de boosdoeners; benijd hen niet, die onrecht doen", zag ik mijzelf als de schuldigste onder de schuldigen vanwege mijn lauwheid en vreesachtigheid in dezen.

Nu zal ik nog van één geval melding maken, omdat de Heere het zo waardig is. Dat is geweest het daaropvolgende jaar. We moesten vlas plukken bij een boer die een godloochenaar was en die zich niet onzag om openlijk met het heilige te spotten. Een schrikkelijk vijandig mens onder ons, had hem onderricht en gezegd, dat hij, als we gingen eten, maar eens goed moest luisteren, dan kon hij horen, *dat er een Bijbel en een fijne in zijn schuur was.*

De godloochenaar had daarop geantwoord: "Als dat waar is, dat er een Bijbel en een fijne in mijn schuur is, zullen ze er beide uit." Waardoor onze baas vleselijk medelijden met mij kreeg en mij ten sterkste aanraadde het nu toch maar na te laten. Maar o, wat ontstak de Heere een vuur in mijn binnenste.

Toen we gingen eten en de boer op zijn post stond in de karnmolen om te zien naar de afloop, en onze baas, hem ziende, mij de Bijbel wilde ontnemen, omklemde ik het boek te vaster en met besliste woorden zei ik: "Baas, ik moet met Luther betuigen: al waren er zoveel duivels in de schuur als pannen op het dak, God helpe mij, ik kan niet anders."

Daarop heb ik gelezen hetgeen ik opensloeg en dat was het eerste hoofdstuk van Spreuken. Ik mocht er zo de vrucht van genieten aan mijn ziel, dat ik wel had willen blijven lezen tot het eind van mijn leven, zo dierbaar was mij toen het Woord van God.

En wat denkt u van de boer in de karnmolen, die daar gereed stond om de Bijbel en de fijne uit zijn schuur te bannen? De man heeft niets kunnen doen, zelfs zijn tong niet kunnen verroeren, want de Heere, Die altijd voor Zijn eigen eer zorgt, had hem in een punt des tijds al zijn macht ontnomen en zijn voornemen verijdeld.

Zo heeft de Heere mij, alles verbeurd hebbende, gered, want wij hebben de boer van toen af niet meer gezien, terwijl hij eerst altijd bij ons in het land was. Al het volk was er blij om, want hoewel ze allen enkel natuurlijke mensen waren, konden zij toch zijn aanhoudend spotten niet verdragen. Wat de oorzaak van zijn wegblijven was, is onbekend gebleven, misschien wel valse schaamte.

En nu zal ik nog gaarne een merkwaardige ontmoeting meedelen, welke plaats had toen we eens een stuk vlas moesten gaan plukken, dat overrijp was, zodat het met spoed moest gebeuren. We moesten die dag dan ook in het open veld eten en ze vroegen mij *of ik die dag maar overslaan zou met lezen, omdat er zo weinig tijd was en we toch in het open veld waren.*

Ik antwoordde, dat ik dit niet kon beloven, daar toch, terwijl er weinig tijd was en wij in het open veld waren, ons sterfuur zou kunnen slaan. Waarop ze niets meer zeiden.

Toen het 's morgens echter etenstijd was, kwamen ze niet bij het lezen en ieder haastte zich aan het werk. Nu hadden wij naast het stuk vlas een stuk zaad liggen, dat die dag gedorst zou worden. Omstreeks tien uur kwamen dan ook twee boerenwagens vol volk, namelijk veertig man, die dat zaad kwamen dorsen. Het was of mijn hart omkeerde, toen ik ze zag aankomen, want zaaddorsen is in onze eigen streek een werk, dat met de drank begonnen wordt en met zingen, dansen en springen wordt voortgezet en geëindigd, zowel door vrouwen als mannen.

U kunt denken, lezer, hoe ik gesteld was. Ik kon niet anders dan vrezen die dag als in de hel te moeten doorbrengen. Terwijl ik hieronder zuchtte tot God, kwam daar onze baas naar mij toe en zei: "Grietje, vandaag had je de Bijbel maar beter thuis kunnen laten, vanmiddag ben je nu zeker vrij om te lezen."

Ik kreeg echter zoveel geloofsvrijmoedigheid, dat ik zei: "Ja man, dat zeg je daar net goed, want vanmiddag zal ik Gods dierbaar Woord juist vrij lezen, zodat uw bedoeling beschaamd zal worden. Deze dag zal het voor u allen zichtbaar worden, dat mijn lezen des Heeren werk is. Zijn werk alleen, zodat ik er geheel buiten val." Ik was vast overtuigd van de waarheid van hetgeen ik uitsprak.

Hoe en wat het zijn zou, was mij niet bekend. We zouden het spoedig tot aller verbazing vernemen. In plaats van bier en sterke drank kregen die mensen melk en limonade, en in plaats van hun werk te verrichten onder uitgieting van allerlei goddeloosheid, waren ze zo stil en bedaard, dat ons eigen volk moest getuigen: dit is een les voor ons.

Het werd middag en de boer kwam zelf met een wagen hun eten brengen, gelastte hen allen in een kring te gaan zitten, wat ze allen eerbiedig deden. Vervolgens deelde hij het eten, wat uit brood, vlees en eieren bestond. Daarna ging hij in hun midden zitten, bad overluid en na het eten nam hij de Bijbel en las een hoofdstuk voor, waarna hij het dankgebed deed. Dit deed hij in het open veld onder wel een veertig mensen. Het is licht te begrijpen, hoe ik daardoor gesterkt werd, vooral nu mijn geloofsvertrouwen zodanig was bevestigd.

Het bleef hierbij niet, o nee! Onze baas kwam weer naar mij toe en zei: "Grietje, nu zie ik duidelijk en klaar, dat de Heere je die plicht heeft opgelegd en ik heb de Heere beloofd, dat ik je voortaan in die plicht zal steunen. Als jij 's morgens leest, zal ik het 's middags doen. Wat van die dag af inderdaad geschiedde. Wonder van Gods goedheid, nietwaar?

5. In Gods hand

Waarde reizigers naar de eeuwigheid, zo heb ik u een en ander meegedeeld van de Godsbemoeienissen met mij, onwaardige, gehouden en hetgeen waartoe ik uit mijzelf nooit zou zijn gekomen. Ik heb altijd moeten en gaarne willen bekennen, dat ik het uit en van mijzelf niet gedaan zou hebben. Mensenvrees, strijd van binnen en van buiten, en dan weer moedeloosheid, hadden het belet, maar de Heere heeft mij nooit begeven of verlaten. O nee! Zijn lieve Geest heeft mij overmocht en gesterkt. Daarom wordt ook hier bevestigd, dat de Heere Zijn eigen werk wil kronen, opdat Hij in en door Zijn eigen werk verheerlijkt wordt. De eeuwigheid zal openbaren wat de Heere ermee te zeggen heeft gehad, want Hij besteedt Zijn arbeid niet voor niets. Het is van tweeën één: Of tot ons voordeel, Of tot ons oordeel, waarin God zo goed verheerlijkt zal worden als in onze behoudenis.

Wie het ook moge zijn, de Bijbel zal in de eeuwigheid getuigen tegen hen, die hem wel in bezit hadden, maar toch ongebruikt lieten liggen. Ja, al ware het, dat er iemand was, die maar eens in zijn ganse leven, waar en op welke wijze ook, dat dierbare Woord gehoord heeft en hij heeft er niet voor leren bukken, dan zal dat Woord nog tegen die mens in eeuwigheid getuigen. Gods Woord keert niet ledig weder.

Ach, mocht dit velen nog eens onrustig maken en mocht dan die onrust eens uitdrijven tot de Heere! Wat zou ik het ieder onbekeerd mens gunnen, want dan zou er voor dezulken nog hoop wezen, daar de Heere nooit iemand heeft laten staan of beschaamd heeft doen uitkomen, die zich tot Hem wendt.

Nee, de Heere laat niet vergeefs roepen. Vergeefs laten roepen is ons werk, daarom zal elk onbekeerd mens het zo hard hebben in de hel. Gelijk we vinden in de Spreuken: "Dewijl Ik geroepen heb en gijlieden geweigerd hebt, Mijn hand uitgestrekt heb, en er niemand was, die opmerkte, zo zal Ik ook in ulieder verderf lachen; Ik zal spotten wanneer uw vreze komt. Ja, wanneer u benauwdheid en angst overkomt."

Daarom, medereizigers naar de beslissende eeuwigheid, gaat toch tot de Heere Jezus met uw zonden en schuld, en smeekt Hem om vergeving van dezelve. Ach, denkt er toch niet licht over, want het geldt uw eigen ziel en er hangt een eeuwig wel of wee van af. Eeuwig verloren of eeuwig behouden. Tandenknarsen en God lasteren, of vreugde bedrijven en God grootmaken. Eeuwig welgelukzalig, of eeuwig rampzalig!

Ontzettend onderscheid, nietwaar, lieve kinderen Gods? Wat een driewerf gelukzalig voorrecht is het toch, er toe verwaardigd te worden de Heere te mogen dienen en te mogen vrezen. O, er kan op aarde een mens niets beters, niets waardigers, niets voortreffelijkers ten deel vallen, dan dit, dat men God Drieëinig mag liefhebben, eren, dienen en vrezen. Hoewel een ieder van Gods volk van zichzelf moet getuigen, en het met leedwezen zal moeten betreuren, dat hij er maar een stipje van bezit, toch is het er door genade. En omdat het er is bij ieder kind van God, al is het nog zo van verre staande, moet God er de eer van hebben, omdat het Zijn eigen werk is.

"Dezen vermelden van wagens en die van paarden, maar wij zullen vermelden van den Naam des Heeren onzes Gods", wat ik met biddend opzien tot de Heere ook nog verder wens te doen.

De ene strijd gestreden zijnde, volgde weer spoedig een andere. Op zekere morgen, vroeg in de eenzaamheid zijnde, kreeg ik deze woorden: "In de wereld zult gij verdrukking hebben; maar hebt goeden moed, Ik heb de wereld overwonnen." Nu kreeg ik zo al de wegen eens terug te zien, welke de Heere met mij, arm, nietig wormpje had believe te houden. Ik verblijdde mij over de menigvuldige uitreddingen en over de bliken van Zijn gunst. Daarover enige tijd in gedachten verzonken,

kwamen diezelfde woorden en met meer kracht op mijn hart. Ik zei: "Lieve Heere, is er verdrukking aanstaande, zo Gij er dan maar in mee komt, dan zal ik er wel doorheen komen." En dat was ook zo.

Nu zat ik als het ware maar te wachten wat er komen zou. Het duurde inderdaad niet zo lang, of er viel wat voor dat nogal wat verdrukking teweegbracht en de Heere bleef niet achter, zodat ik er bij ogenblikken veel in mocht genieten.

De zaak was deze. Zoals ik al meedeelde hadden we een baas, die zich niet ontzag om met God en Zijn dienst te spotten.

Nu werd hem een zoon geboren, welke, zoals zijn andere kinderen, gedoopt zou worden. Omdat man en vrouw lid van de Hervormde kerk waren, stond het vast dat het kind daar zou gedoopt worden.

Vooraf dien ik te zeggen, dat wij destijds het voorrecht hadden, dat wij een van God bekeerde man als leraar hadden en dat was juist in die gespannen tijd, het door de **Doleantie** zo bekende jaar 1886.

Behalve het godonterende leven dat onze baas leidde vanwege zijn spotten, ging hij ook nog heen en verrichtte zaken op de dag des Heeren. Wat alleen bekend was aan het volk dat bij hem werkte.

De Heere bond die zaken op mijn ziel, zodat ik ertegen moest getuigen, of de Heere zou het van mijn hand eisen. Maar ach, hoe moest ik ook nu ondervinden dat ik een liefhebster van mijzelf was. Wat had ik al niet een reeks van vermeende redenen bijeen gezameld om mij vrij te pleiten: ik was jong en dan maar een vrouw en daarom zouden ze mij toch niet horen. En dan was het weer: ons brood stond ermee in verband.

Dit alles pakte in mijn overdenking zo tezamen, dat ik er 's nachts niet van slapen en overdag niet van eten kon. De tijd kwam nader dat het kind gedoopt zou worden en wel die aanstaande zondag. Dan zou het gebeuren en ik kreeg het langer hoe banger. Het was maar gedurig in mijn hart: "en gij zult Mijn getuige zijn."

De vrijdag aangebroken zijnde, ontlastte ik mijn hart voor de Heere, of het Hem behagen mocht mij die last te ontnemen, daar ik toch zo jong van jaren en zo jeugdig in de genade was. Toen was het weer: "Zeg niet: Ik ben jong, want overal waar Ik u zenden zal, zult gij gaan, en alles, wat Ik u gebieden zal, zult gij spreken."

Toen vroeg ik de Heere of ik het dan schriftelijk mocht doen en het was met kracht in mijn hart: "Wat gij doet, doe het haastelijk", zodat ik het bezwaar nog diezelfde avond bij de kerkenraad schriftelijk indiende. Ik schreef dat de man op de dag des Heeren zaken verrichtte.

Ik kreeg nog dezelfde avond twee ouderlingen, die mij vroegen of ik het geschrevene over mijn baas staande hield, indien hij het kwam te ontkennen. Ik zei: "Ja", en dat ik bereid was om dit te doen.

Zij drukten mij nog op het gemoed, of ik wel bedacht had, wat ik deed, daar toch ons brood ervan afhing. Ik zei: "Ja, broeders ouderlingen, de Heere is mij te sterk geworden en heeft mij overmocht. En wat ons brood betreft, daarmee zijn we niet in de hand van de baas, maar in Gods hand."

Hierna namen zij afscheid en gingen naar de baas. Zij lazen hem de brief voor, welke ik aan de kerkenraad had gezonden, en tevens ontzegden zij hem de doop van zijn kind.

Hierop ontstak hij in woede en zei de naam van die persoon te moeten weten, die hem dit berokkend had, dan zou hij er dadelijk naar toe gaan.

Om ongelukken te voorkomen weigerden zij dit, maar nodigden hem uit op de kerkenraadsvergadering te komen, bijaldien hij meende ten onrechte beschuldigd te worden. Daar zou hij zich dan tegenover de briefschrijver kunnen verdedigen.

"Nee", zei hij, "voor de kerkenraad komen, dat nooit, dat is mij te geleerd. Die persoon zal ik evenwel best vinden, daarvoor heb ik jullie niet nodig."

Vervolgens is hij listig naar een vrouw gegaan die de Heere vreesde en bij ons in de buurt woonde, zeggende tegen haar: "Ik heb u vriendelijk te bedanken, hoor, voor de dienst welke ge mij bewezen hebt, bij de kerkenraad, en waardoor ge mijn kind de doop hebt onthouden."

Bemerkende dat hij aan het verkeerde adres was, heeft hij deze gedragslijn nog bij iemand gevolgd met hetzelfde resultaat, en daarna is hij op dezelfde listige wijze naar mij gekomen.

Nu gelukte de list en was hij spoedig achter het geheim, want ik dacht niet anders of de ouderlingen hadden het hem gezegd. Ik stelde mij niet vreemd aan en zei: "Ja, man, ik ben er zeker van, indien God u nog eens komt te bekeren, wat ik u van harte toewens, dat gij mij er waarlijk voor zult bedanken. Hoewel mij deswege geen dank toekomt, maar de Heere alleen. Mocht u het eens inzien en opmerken, dat het nog Gods bemoeienissen over u en de uwen zijn."

Maar o, wat ging hij te keer! Ik mocht geen woord meer spreken en daar mijn man op dat ogenblik niet thuis was, dacht ik dat hij mij levend verslinden zou. Of het de satan in eigen persoon was, zo stond hij voor mij en zei: "Nu zult ge geen uur meer bij me werken en je vent voor half loon."

Onder de ondersteunende goedheid des Heeren werd ik niet boos en ook niet bang, ik bleef integendeel heel kalm en gevoelde mij veilig in Gods hand. Ik zei heel bedaard, dat hij niet moest denken dat ik en mijn man in zijn hand en van hem afhankelijk waren, want dat hij ons onder de toelating des Heeren wel ons werk en loon kon ontnemen, en dan nog tot zijn eigen schade, maar dat ons brood ons niet door hem kon worden onthouden, daar dit onder de hoede Gods lag.

Hierop ging hij woedend heen. Voor de buitendeur riep hij nog: "Dat wil ik eens beproeven, wat jij aan je God hebt. Maar je moet maar vast rekenen, eer er een jaar om is, dat ik je vermoord zodra ik de kans krijg."

Iemand in de buurt, die dit hoorde, raadde mij het aan te geven bij de justitie, dan zou hij als getuige mijn aanklacht bevestigen.

Dit wenste ik niet te doen, dewijl ik mij zo veilig mocht zien in de hand des Heeren. Ik had niet de minste vrees, dat hij mij enig leed zou doen en indien wel, dan gaf ik mij gaarne over om voor de Naam en zaak des Heeren smaad en verdrukking te ondergaan. Dit zou ik mij een eer achten.

O, wat is de Heere oneindig goed, nietwaar, voor al Zijn arm en ellendig volk, om ze in tijden van benauwdheid over alles heen te brengen, als het de ere Gods maar geldt. Ja, dan mag dat volk door genade ondervinden, dat de Engel des Heeren Zich legert rondom degenen die Hem vrezen en Hij rukt ze uit.

Laat mij nog even de afloop van dit alles vertellen. Toen mijn man die avond thuiskwam, vertelde ik hem wat er in zijn afwezigheid was voorgevallen. Ik verzweeg alleen dat de baas mij met de dood bedreigd had. Mijn man werd vreselijk boos en wilde de volgende dag niet naar het werk gaan, wat ik kon verstaan, omdat hij nu voor half loon moest werken.

Ik mocht er de Heere over aanlopen als een waterstroom en Hem smeken, daar Hij toch alles in Zijn hoge Godshand had, mijn man tot stilstand te brengen en diens hart te bewerken, dat hij, zonder ergernis aan het volk of aan de baas te geven, 's morgens zijn werk weer mocht gaan opvatten. De Heere was zo neerbuigend goed, mij, nietige aardworm, te verhoren en mijn man ging 's morgens kalm aan het werk en hield dit de hele week vol. Hij hoopte dat het bij de baas bij dreigen zou blijven en rekende op het volle loon.

Die zaterdag kreeg hij echter maar half loon en voorts ontving hij de verzekering, dat dit zo de hele winter zou blijven: "Of", zei de baas, "je moet beloven, dat je over je wijf de pap gaar zult koken. Als je dit belooft, dan krijg je van nu af het volle loon."

Mijn man zei dit niet te zullen doen, maar dat hij eerst hogerop zou zoeken om te zien of er nog recht voor een werkman was.

"O man", zei de baas toen, "die moeite kun je wel sparen, want ik ben het met al mijn volk eens geworden, dat ze voor hetzelfde loon werken als jij, alleen met dit verschil, dat ik hun een fooi geef en u niet, en een fooi kan ik toch geven aan wie ik wil, nietwaar?" Daarna ontbood hij zijn werkvolk en in bijzijn van mijn man vroeg hij allen af of het niet zo was, en zij - om des keizers vriend te blijven - knikten allen bevestigend.

Mijn man, ziende dat dit kwaad ten volle over hem besloten was, wilde daar niet langer blijven werken. Wel gaf iedereen, die van de zaak wist, hem gelijk, maar ik liep er onder te zuchten tot God, om in deze weg van Hem wijsheid te ontvangen.

Ik kon er mijzelf niet uit krijgen, want als men door genade het een eer heeft leren achten om Christus' wil smaadheid te lijden, dan wil men er niet onderuit voor en al eer de Heere Zelf hem eruit komt helpen. Zo ook hier, wat mij ernstig uitdreef tot de troon der genade. Waar ik zulk een krachtige overtuiging kreeg om te geloven, dat de Heere, indien mijn man bleef werken, het hart van de baas zou buigen, zodat hij het volle loon weer zou krijgen.

Ik was namelijk onder het zuchten en klagen tot de Heere, bepaald bij dit vers uit Psalm 91:

*"Hij, die op Gods bescherming wacht,
Wordt door den hoogsten Koning
Beveiligd in den duist'ren nacht,
Beschaduwd in Gods woning."*

Zodat ik geen ogenblik aarzelde om mijn man aan te zeggen, wat de Heere zou doen als hij weer ging werken en also zijn weg wel aanstelde.

Maar ach, wat zijn wij mensen, als Gods genade niet in het hart triomfeert, dan houden eigen inzichten, eigen eer en eigenliefde de overhand. Mijn man ging niet werken, maar wel ging hij zoeken naar ander werk. Hij dacht dat best te zullen krijgen, omdat ieder met zijn lot bewogen was. Ik zei hem echter, met volle vrijmoedigheid: "Indien gij met vrede wederkomt, dan heeft de Heere tot mij niet gesproken."

De afloop is dan ook zeer bitter geweest, want na veertien dagen gezocht en niets onbeproefd gelaten te hebben, kreeg hij eindelijk werk in een andere gemeente, waar hij die hele winter heeft moeten werken voor slechts fl. 2,75 per week. Dus moest hij week aan week, van half november tot half maart, voor nog minder dan drie gulden werken, hard en kwaad te midden van veel stof, waar hij niet best tegen kon, vanwege zijn borst.

Ik schrijf dit niet om er een klaagtoon aan te geven, o nee, en nogmaals nee! Laat niemand dat denken, want dan zou de ere Gods verre te kort worde gedaan. In deze tijd heb ik juist veel van de Heere mogen genieten, Die het gedurig met Zichzelf kwam goedmaken. Zodat ik maar moest getuigen: "Gods gunst sterkt meer dan de uitgezochtste spijzen." Ik wil er enkel mee aangeven, dat wij onszelf zo'n kwaad doen, als wij de Heere verlaten, want wie God verlaat, heeft smart op smart te vrezen.

Nog een moeilijke zaak stond met het voorgaande in verband. Door de geringe verdiensten konden we geen huishuur betalen, waarmee ik het niet zo gemakkelijk had. Nog moeilijker werd het voor mij, doordat mijn man van iedereen werd opgestookt, dat hij het niet behoefde te betalen, omdat hij onder zulk een behandeling

voor het gerecht vrijuit zou gaan. Zodoende had mijn man het vaste besluit genomen, al zouden wij later in staat zijn om te betalen, het toch nooit te doen.

Dit deed mij dikwijls bij dagen en nachten klagen tot mijn man en zuchten tot de Heere. Ik vroeg de Heere om raad en wijsheid, wat toch in dezen te beginnen, daar de vijand er stof in vond voor lastertaal en in die laster werd de dierbare Naam des Heeren aangetast. Ach, wat was mij dit een smart des harten, want alles, zoals ik duidelijk zag, sproot nu voort uit het volgen van eigen zin en wil.

Het liefde de Heere echter mij te redden uit deze zwaarigheden en dat wel op een wonderlijke en verrassende wijze. Nadat ik op zekere keer de nacht slapeloos en schreiende had doorgebracht, kwam de dag daarop een vrouw naar mij toe. Ze vroeg mij hoe of ik het er toch wel onder had, dat de vijanden zo lasterden over het feit, dat wij de huishuur niet voldeden. Ik zei van niet best en te meer, omdat de ere Gods ermee in verband stond.

"Nu", zei ze, "ik heb er deze nacht niet van kunnen slapen en hier heb je geld tot aan het einde van je huurtijd en ga nu maar zo spoedig mogelijk betalen."

Mijn man deed dit de volgende morgen, zeggende: "Hier, baas, hier heb je de huishuur tot aan mei. Dus in plaats van achter ben ik nu voor."

"Zo", antwoordde de baas, "dat valt me erg mee, dat had ik niet gedacht, want ik moet bekennen dat ik je slecht behandeld heb. Ik heb er wel duizendmaal berouw van gehad, maar je had niet moeten weglopen, ik zou je het volle loon wel weer gegeven hebben, als je maar gebleven was. Hier heb je alsnog het loon, dat ik zo onrechtvaardig ingehouden heb."

U kunt u indenken, lezer, wat dit voor mij was, daar nu en bij vernieuwing die waarheid uit Psalm 91 tot haar volle kracht kwam en dus was ik in dezen weer gered en uitgeholpen. Mijn hart was zeer verblijd en ik mocht er de Heere in erkennen, terwijl ik Hem tevens weer nodig kreeg omdat ik nog altijd in schulden zat.

Ik had er de Heere toe nodig om er op eerlijke wijze uit te komen. Hij, Wien het goud en zilver is en het vee op duizend bergen, heeft niet alleen de arbeid der handen, maar ook de harten der mensenkinderen in Zijn hoge hand en dit betoonde de Heere in deze weg.

Ik kon door Zijn goedheid die zomer weer werken, zodat wij de schuld, welke we in de winter hadden gemaakt voor levensonderhoud en de huur, nog konden vereffenen eer het november was. Dat ik het met mijn eigen handen verdiende, stemde mij in het bijzonder tot blijdschap.

En de Heere bepaalde mij er als het ware bij: "Nu heb Ik u als Mijn kind eerst willen gebruiken in Mijn dienst en tot Mijn eer, waardoor gij te uwer beproeving in tijdelijke nood gekomen zijt. En nu is dit uw genadeloon, dat ge het met uw eigen handen hebt mogen verdienen, zodat de vijanden niet vermogen u te lasteren en gij een eerlijk christen blijft."

O, wat heb ik er de Heere in mogen erkennen met een oprecht gemoed, hoewel gebrekvol. Ja, ik heb er de Naam des Heeren in mogen roemen en prijzen, voor zulk een dubbele weldaad aan mij, alles verbeurd hebbend en nietig stofje bewezen. Ik moest aan iedereen, ook aan de vijanden meedelen, hoe goed God voor mij was in de naar het vlees kommervolle weg. En hoe de Heere mij in al die wegen gedurig kwam uit en door te helpen en krachtig te ondersteunen, zodat ik mij bij ogenblikken in de goedheid des Heeren mocht verliezen.

In zulke tijden, als vrienden en bloedverwanten ons verlaten, dan ondervindt men eerst wat men aan zijn God heeft. Doch uit het ene gered zijnde, kwam er spoedig iets anders voor in de plaats, wat nog veel ingrijpender was, want het gold de belangen van mijn ziel.

6. In Christus gerechtvaardigd

Nog vervuld zijnde met en verwonderd over de goedertierenheid des Heeren en over de vele blijken van Zijn gunst, viel onverwacht met grote kracht op mijn hart, dat het nu wel goed was dat ik in dit alles God erkende, maar het was alles maar tijdelijk en hield bij de dood op. Ik had nu wel een God voor de tijd, maar niet voor de eeuwigheid. En dit stemde ik volkomen toe.

Maar ach, wat is de mens, wat hebben we toch elk ogenblik nodig dat God de hand aan het werk houdt. In plaats dat het mij tot de Heere uitdreef, was het tegendeel het geval. Ik kwam weer in dezelfde chaos van verwarring van weleer, waarin ik namelijk vier jaar verkeerd had.

Ik hield mij er beslist van overtuigd, dat ik één dergenen was, die wel wilden zalig worden maar het niet kunnen, omdat ik niet was uitverkoren. Immers - zo redeneerde ik - als ik uitverkoren was, dan zou de Heere Jezus Zich wel aan mijn ziel openbaren als mijn schuldovernemende Borg. Daarvan had ik het lieve volk van God zo menigmaal zielverkwikkend horen spreken en ach, dat miste ik. Daarom was het zonneklaar, dat ik een God kende voor de tijd, maar niet voor de eeuwigheid.

Hoe ernstiger ik nu tot de Heere riep, hoe onmogelijker het mij toescheen om ooit gered te worden. Dit kwam zover, dat ik mijn knieën voor God niet meer durfde buigen en ik gaf het op. Dit heeft veertien dagen geduurd en wat er in deze veertien dagen is omgegaan, zal ik maar niet beschrijven, omdat daarin voor niemand nut kan liggen. Alleen dit zal ik er uit meedelen.

Toen ik namelijk de laatste nacht van die bange veertien dagen, door wanhoop gedreven uitriep: "O God, ben ik er nog, waarom ben ik er nog, Heere! Waarom, ach, waarom, ach, waartoe en waarom?"

En zo een tijd gelegen hebbende kwamen deze woorden met kracht in mijn hart: "Opdat gij zoudt verkondigen de deugden Desgenen, Die u uit de duisternis geroepen heeft tot Zijn wonderbaar licht."

Hieronder ben ik weggezonden, zodat ik uitriep: "O God, wat een eeuwig wonder van Uw liefde en genade, mij hiertoe te willen gebruiken, om Uw deugden te verkondigen! O ja, dan kan en dan wil ik wel op aarde zijn, al moet ik honderd jaar oud worden."

Nu was mijn ziel nog wel niet gered, maar toch mocht ik geloven dat het nog eens zou gebeuren. Ik was verblijd over de vernieuwde blijken van Zijn goedheid en dat aan zulk een, dat had ik in het minst niet verwacht.

In deze blijdschap drie dagen verkeerd hebbende, zou ik de vierde dag naar een vriendin gaan om haar mee te delen hoe goed de Heere voor mij was. Ik deed dit en vertelde haar van de treurige toestand waarin ik verkeerd had en dat ik door de goedheid des Heeren in zoverre weer uitgeholpen was. Beiden in de Heere verblijd, mochten wij Hem erkennen voor al Zijn weldadigheden en ontfermingen, en nadat we ons hart weer eens lucht gegeven hadden, roemende in de daden des Heeren, keerde ik huiswaarts.

Thuisgekomen ging ik de nodige bezigheden verrichten, mij nog steeds verheugende in de goedheid des Heeren. Al mediterende kwam er met geweld in mijn hart: Wat een dwaasheid om je te verblijden in God, daar er geen God is.

Ik stond als verpletterd aan de grond, niet wetende wat mij thans overkomen zou. Ik had van zoiets nog nooit gehoord en in mijn hart werd de Godsontkenning gaandeweg

sterker, zodat ik tenslotte geen raad meer met mijzelf wist.

Een dag en nacht zo doorgebracht hebbende, tot wanhopig worden toe, ging ik naar de schuur, zonder te weten wat ik er moest doen. Daar gekomen viel ik geheel afgemat en als een radeloze neer, terwijl ik uitriep: "O God, ach, vertoon Uzelf toch ook ditmaal aan mijn ziel! Eer ik sterf."

Ik dacht namelijk, dat ik in die strijd zou bezwijken. Toen was het alsof er iemand tot mij zei: "Indien er geen God was, hoe kunt gij Hem dan liefhebben?"

Daarin ging er een lichtstraaltje voor mij op, waarop ik met alle vrijmoedigheid zei: "Nee, satan, gij liegt, want indien er geen God was, kon ik Hem niet liefhebben." Waarop het aanstonds weer met geweld in mijn ziel klonk: "En je hebt God niet lief, het kan niet, verbeelding, niets dan verbeelding!"

Beving en ontzetting grepen mij een ogenblik aan, maar spoedig daarop kreeg ik zulk een vrije toegang tot de Heere, dat ik Hem smeekte of het Hem nu eens mocht believen en behagen Zichzelf aan mijn arme zondaarshart te openbaren. Roepende en sterk aanhoudende met het: "Och, Heere, heb ik U dan niet lief? Och, lieve God, ik heb U toch lief met de liefde van mijn ziel. Ja, Heere, Gij weet alle dingen, Gij weet, dat ik U liefheb."

Doeltreffend als balsem voor mijn gewonde ziel kwamen zacht en liefelijk deze woorden in mij: "Ja, Ik heb u liefgehad met een eeuwige liefde, daarom heb Ik u getrokken met koorden van goedertierenheid."

O, wat werd ik nu vervuld met blijdschap. En ik zei: "Wel, lieve God, nu weet ik, dat ik U liefheb; want nu heb ik U lief, omdat Gij mij eerst hebt liefgehad."

Gods Woord ging voor mij open en de ene waarheid volgde op de andere, waaruit ik veel troost en sterkte ontving. Ik kon het wonder niet overzien, noch doorzien, dat God met een voorwerp als ik was zulke bemoeienissen kwam te houden en dat van eeuwigheid. O, dat kon ik niet op, daar kon ik niet bij en het deed mij zeggen: "Wat zal ik nu met zulke weldaden doen, wat zal ik U daarvoor vergelden?"

Ernstig werd ik bepaald bij deze waarheid: "Deze zal zeggen: *"Ik ben des Heeren; en die zal zich noemen met de naam van Jakob; en gene zal met zijn hand schrijven: Ik ben des Heeren."*

Ik verliet de schuur om dadelijk te gaan zitten schrijven: "Ik ben des Heeren." Maar het was in mijn hart: "Het is wel goed te schrijven: Ik ben des Heeren, maar zal het recht zijn, dan moet ge het met uw hartebloed doen." Voor een ogenblik niet wetende wat te doen en in overdenking hoe dit aan te leggen, werd de aandrang al sterker: "met uw hartebloed, zal het recht zijn."

Nu besloot ik mijzelf een wond toe te brengen en alzo met mijn bloed te schrijven: "Ik ben des Heeren." Daarop nam ik een mes, ontblootte mijn borst en zou het zeker gedaan hebben, indien de krachtadige goedheid des Heeren het mij niet had belet. Want terwijl ik het mes wilde zetten op die plaats waar ik dacht, dat mijn hart zat, was het als met hoorbare stem: "Doe uzelf geen kwaad." Zoiets heb ik vóór of na die tijd niet gehad en ook zal ik het mijn leven lang niet vergeten.

Ik liet van schrik het mes uit mijn hand glijden en toen ik weer wat bedaard was, riep ik uit: "O God, wat zal me nu toch overkomen!"

Daarop was het alsof de Heere tot mij zei: "Nu zal Ik het u eens ordentelijk voor ogen stellen", en dat gebeurde. Ik kreeg te zien, hoe satan en mijn boos hart als twee samenspannende vijanden van God en van mijn eigen zaligheid mij eerst tot wanhoop wilden brengen, door mij met list en geweld wijs te maken, dat ik er een was van degenen, die wel zalig zouden willen worden, maar niet kunnen, omdat ze niet zijn uitverkoren. En hoe ze het er daarna op toelagden mij te storten in die zware zonde van Godsontkenning, door mij wijs te willen maken, dat er geen God is.

Aangezien ik door de neerbuigende goedheid des Heeren uit die beide helse strikken verlost werd, moest eindelijk nog de list gebruikt worden om mij tot zelfmoord te brengen, en mij zo voor goed en voor eeuwig tot satans eigendom te hebben.

Wat werd ik nu de alomtegenwoordigheid des Heeren gewaar en Zijn tedere zorg over mij, Zijn kind. Ja, ik gevoelde iets van mijn kindschap, maar tegelijkertijd mijn diepe, steile afhankelijkheid. O, wat gevoelde ik nu dat ik de Heere bij dagen en nachten nodig had. Iemand die in de gevangenis zit, in afwachting van de voltrekking van zijn doodvonnis en pardon krijgt, kan niet zo blij zijn als ik was, en omgekeerd kan hij niet banger zijn van er weer in te komen, dan ik. Zij die zo lichtvaardig en gemakkelijk over de duivel kunnen spreken, geven daarmee het bewijs, er nog weinig kennis mee te hebben gemaakt.

Dus weer door de ontfermende liefde en goedheid des Heeren uit deze ellende verlost zijnde, mocht ik enige tijd mijn weg reizen met blijdschap. Toch gevoelde ik onder dit alles een gemis. Onder al die Godsontmoetingen en liefdesuitingen bleef er een ledige plaats in mijn hart. Hoe groot, hartinnemend en zielverkwikkend de liefdesuitingen des Heeren mij ook waren, voor mijn bewustzijn genoot ik geen zekerheid. Ik miste de Heere Jezus nog, als mijn Borg, Goël en Lossen, zou het wel zijn voor de eeuwigheid en dit gemis begon hoe langer hoe meer te kwellen.

Zo gebeurde het eens, dat ik onder het gehoor zat bij ds. Fortuin te Barendrecht. Zijn eerwaarde preekte uit Lukas 15 over *de verloren zoon*, die alles met en in de slechtigheid had doorgebracht, totdat hem ten laatste de honger pijnigde. En hoe die nood hem eerst nog bij de zwijnen deed vertoeven, om zijn buik te vullen met zwijnendraf. Maar eindelijk dreef de nood hem tot zijn vader, daar de draf hem geweigerd werd. De predikant schetste toen dat komen tot en invallen voor zijn vader, in dat klein zijn en in het zich onwaardig kennen voor zijn vader.

Dit waren alle bijzonderheden, waaraan ik veel had en toch gevoelde ik onder dat alles zo mijn gemis, omdat ik God niet kon, noch *mijn Vader* mocht noemen. Dit nam al het genot van de preek weer weg.

Thuisgekomen werd het mij een onhoudbare toestand en wierp ik mij in het verborgen neer, de Heere smekende of het Hem behagen mocht, mij te vergunnen, indien ik Zijn kind was, Hem, al was het maar voor een ogenblik, *mijn Vader te* noemen, met bewustheid voor mij zelf.

En dit mocht mij gebeuren! Eer ik weer opstond mocht ik zeggen: "Abba, Vader, lieve Vader, mijn Vader." Ja, eeuwig wonder, ook "mijn Vader" en dit duurde de gehele dag.

Maar toen ik de andere dag 's morgens vroeg opstond, was het genot eruit verdwenen. Ja, zo volkomen, of het nooit geweest was. Nu had ik mij alweer bedrogen en het kon alles nog wel mis zijn. Dit bracht mij opnieuw zodanig in de nood voor God, dat ik Hem aldus smeekte: "Och, lieve Heere, mocht ik eens weten, wat of het geweest is, toen ik U zo blij en vrijmoedig *mijn Vader* heb kunnen en durven noemen en nu alles weg. Heb ik mij dan bedrogen? Ach, ontdek het mij dan."

Toen was het of er iemand in mijn hart sprak: "Waar de Geest des Heeren is, daar is vrijheid." O, wat was ik nu weer verblijd, want dan had ik mijzelf toch niet bedrogen, dewijl de Geest des Heeren het mij had doen uitspreken.

Daar heb ik verder een geruime tijd op geleefd, totdat ik het eens aan een ervaren christen medeelde. Deze scheen er wel mee in zijn schik te zijn, maar bij het afscheidnemen zei hij: "Houd maar wat ge hebt, maar zie dat ge er wat bij krijgt, hoor!"

Die man bedoelde het wel goed, doch ik ging er het verkeerde pad mee op, door mijn diepe onkunde. Geheel terneergeslagen, vroeg ik de Heere, nu maar nooit weer getroost te worden voor en aleer ik de ware troost bezat, welke houdbaar kon zijn voor de eeuwigheid.

Hierop deed de Heere mij zien wat of ik Hem gevraagd had en kwam mij vragenderwijze voor, of ik er wel aan dacht dat Gods raad zal bestaan en dat Hij als de Soevereine al Zijn welbehagen doet. Indien het nu eens in Gods raad was besloten om mij tachtig jaar oud te laten worden en dan die ware troost mij eerst te schenken bij mijn laatste snik. En het verging mij voor die tijd, zoals ik in mijn dwaasheid had gevraagd. Ik schrok van mijzelf. "Ach, lieve God, zo zuchtte ik onophoudelijk, onder gezicht en gevoel van mijn dwaasheid, ach, ga toch over deze bede niet met mij in het gericht en vergeldt mij toch niet naar deze mijn dwaasheid."

De Heere heeft er dan ook goedgunstig in voorzien, zodat ik in zulk een loze strik niet meer ben gekomen, hoewel de aangebondenheid om meer tot een bewust aandeel in Christus te komen er niet door verflauwde. Integendeel, het werd meer en meer aangebonden, al kwamen er tijden van moedeloosheid doorheen.

Eindelijk kwam het zover, dat ik mij voornam om maar het bed te houden, niets meer te verrichten en ook niet meer te eten of te drinken. Het was mij beter te sterven dan zo nog langer te leven. Zo bracht ik de dag moedeloos neerliggende door, al schreiende tot God.

In deze toestand werd ik ernstig bepaald bij deze waarheid: "Wie zijn weg wel aanstelt, dien zal Ik Gods heil doen zien." Die waarheid deed zoveel kracht op mijn hart, dat ik terstond mijn legerstede verliet, mij waste en kleetde.

Nadat ik voor de Heere mijn nodige plicht had gedaan ging ik zitten, zeggende met volle vrijmoedigheid: "Lieve God, hier ben ik nu, ik kom tot U met Uw eigen woord en belofte, dat wie zijn weg wel aanstelt, die zult Gij Uw heil doen zien. En daar het U al zo menigmaal heeft behaagd mij arme en alles verbeurd hebbende naar dit Uw woord te redden en uit te helpen, och, mocht het U nog eens behagen dit te doen."

Thans nam ik de Bijbel, sloeg hem open, nieuwsgierig wat het wezen zou, want ik mocht geloven, dat de Heere mij uit Zijn dierbaar Woord onderwijzen zou, wat ook geschiedde. Evenwel niet zoals ik verwachtte en dacht nodig te hebben. Ik meende, ik had weer vertroosting en verkwikking nodig, maar hier moest ik ondervinden dat onze gedachten niet des Heeren gedachten zijn.

Hetgeen ik dan opensloeg was Ezechiël 8 en dit gebruikte de Heere om mij in de wond van mijn hart in te leiden, en wat ik in vers 10 las bevond ik in mijn eigen hart. In het verdere van het hoofdstuk moest ik als grond voor de eeuwigheid alles verliezen, mijn deugden en plichten, mijn schreien en bidden, en al de genoten weldaden en zegeningen. Ook al die uitreddingen en... daar stond ik naakt en bloot.

Het bangste van alles was voor mij het slot van dat hoofdstuk, vers 18: "Daarom zal Ik ook handelen in grimmigheid; Mijn oog zal niet verschonen en Ik zal niet sparen; hoewel zij voor Mijn oren met luider stem roepen, nochtans zal Ik hen niet horen."

Daarop ben ik in onmacht neergezonken en heb toen ondervonden wat ik wel eens gehoord heb van iemand die zwemmen leert, of indien een goed zwemmer iets overkomt, zodat hij begint te zinken. Zolang hij nog kan roepen en bewegen, wordt hij niet gered.

Dit is een zeer juist beeld. Zo ging het ook met mij. Er schoot geen roepen meer over, maar een zinken onder de heilige rechtvaardigheid Gods. Het had hier niet lang moeten duren of het had een verzinken geworden. Evenwel, door de eeuwige ontfermende zondaarsliefde, die er is in Christus Jezus, behaagde het de Heere mij weer op te richten en het was alsof er een hand tot mij werd uitgestoken en of mij werd

gezegd: "Sta op uw standplaats, want Ik ben nu tot u gezonden en vrees niet."

Toen stond ik met Daniël al bevende en werd terstond als met een fingerwijzing Gods bepaald bij Ezechiël 9, alwaar ik voor mijn eigen hart en toestand mocht ondervinden, gelijk het daar beschreven staat. Zo vrijmoedig en omgord met kracht van boven mocht ik toen komen met het verpletterend wapen in mijn hand, en evenzo mocht ik ondervinden iets te ontvangen van de lieden die zuchten over al de gruwelen in die stad. Nu werd, zoals ik te zien kreeg, *de verlossingsweg in die dierbare Christus* met kracht voor mij ontsloten, wat later wel weer is bestreden, maar mij nooit is ontnomen.

Het heeft ruim vijf jaar geduurd, eer die dierbare Heiland Zich in Zijn eigen Persoon aan mij openbaarde. Het heeft Hem echter, naar Zijn vrijmachtig welbehagen, behaagd mij in het openen van de verlossingsweg, wat met de afsnijding gepaard ging, zoveel geloofslicht en geloofskracht te schenken, dat ik die vijf jaar heel gemakkelijk doormaakte.

Ik mocht door genade biddend uitzien naar de zalige komst des Heeren, Die mij geheel voor Zijn rekening zou nemen. Met de wil des Heeren in dezen was ik zo verenigd, dat, wanneer Gods volk mij naar de reden vroeg van mijn blijmoedigheid, daar ik toch nog voor eigen rekening stond, ik antwoordde: "O, dat zal wel komen als het des Heeren tijd is, al zal het zijn bij mijn laatste snik."

Echter was het volk Gods daarmee niet altijd tevreden. Ik bedoel, met het feit, dat ik het zo gemakkelijk had en men liet het mij wel eens gevoelig merken, zodat ik eens zeer moedeloos werd en zei: "Ach, lieve Heere, heb ik mij dan bedrogen, ben ik dan een van die gerusten in Sion en van die zekeren op de berg van Samaria?"

Zo liep ik enige dagen en durfde onder des Heeren lieve volk niet komen, wat voor mij een onhoudbare toestand was, want ik beminde dat volk met de liefde mijner ziel. Missen kon ik ze niet en dit dreef mij weer tot hen, onder verzuchting tot God, dat het Hem mocht behagen, dat ik met het volk en het volk met mij, ja, dat wij van hart tot hart, tot roem en eer en met lof en aanbidding mochten spreken van Zijn dierbare Naam en daden. Om aldus doende onder en met elkaar te leven.

Nu deed de Heere mij klaar als de dag zien *de weg welke Hij met mij gehouden had van Sittim af tot Gilgal toe*. O, wat zonk ik daaronder weer diep weg, wegens de reeks van Gods bemoeienissen aan mij, onwaardige, ten koste gelegd.

Het was 's Heeren dag en 's avonds ging ik vol blijdschap naar het volk, er mij in verheugende, dat ik de vrijmoedigheid daartoe weer had, voornemende mijn hart voor hen te ontlasten.

Ik kwam in een groot gezelschap, waar gesproken werd over de rechtvaardigmakende daad aan een zondaar in Gods vierschaar. Waaraan ik geen kennis of deel had, maar waarnaar bij ogenblikken de uitgangen van mijn hart sterk gericht waren, om met die grote weldaad mij te mogen verliezen in een Drieënig God, zoals het die avond besproken werd. Toen kreeg ik mijn gemis te gevoelen en nam mij voor om niets te vertellen van mijn ervaringen van die dag. Dat, dacht ik, zal toch geen ingang vinden en dus sprak ik geen woord.

Eindelijk, toen het al heel laat was en het hoog tijd werd om huiswaarts te keren, sprak een der vrienden mij aan en zei: "Wel, Grietje, het is wel laat geworden, maar nu moest je ons nog eens vertellen wat gij aan uw God hebt."

"Ach", zei ik, "daarmee zal ik u maar niet langer ophouden, want over wat vanavond besproken is moet ik zeggen, daaraan heb ik geen kennis of deel, en daarom is het maar beter, dat ik zwijg." Waarop ze mij allen tegenkwamen en dus nog langer aanhielden, maar tevergeefs.

Ze gingen eindigen en ik moest, omdat ze toch iets uit mijn hart wilden vernemen, een Psalmversje opgeven. Wat ik ook deed en wel Psalm 139, het laatste vers: "Doorgrond m' en ken mijn hart, o Heer; is 't geen ik denk niet tot Uw eer."

En ach, wat moest ik onder het zingen het heilig ongenoegen Gods in mijn ziel ondervinden, over mijn stilzwijgen van de daden Gods. Ik zag duidelijk dat ik de Geest des Heeren had bedroefd. Dit werd zulk een zware last op mij, dat ik verwachtte niet anders dan zo in de hel te zinken. Zonder iemand te groeten vloed ik heen en thuisgekomen ging ik aan tafel zitten, waarop de Bijbel lag. Zonder deze te durven opslaan, heb ik zo de halve nacht gezeten, denkende niet anders of ik zou in de Bijbel mijn doodvonnis vinden. Ik besloot het overige van de nacht maar op de grond door te brengen, omdat ik geen bed waardig was.

Met dit voornemen stond ik op van tafel, toen er met kracht in mijn hart kwam: "Welk is uw bede en wat is uw verzoek?"

"Och, lieve God", zei ik, "vergeving, verging van al mijn snode zonden en dat ik het dan eens uit Uw dierbaar Woord weten mocht."

Ik kreeg vrijmoedigheid om de Bijbel open te slaan, in het geloof een antwoord van de Heere te ontvangen. Ik sloeg op Richteren 10 en bij het zesde vers komende las ik: "Toen voeren de kinderen Israëls voort te doen dat kwaad was in de ogen des Heeren." En ik deed ook alzo, want mijn zwijgen van de daden Gods was niet anders dan de Heere paal en perk stellen. Dit kreeg ik duidelijk in te zien.

Bij vers 15 komende, las ik: "Maar de kinderen Israëls zeiden tot den Heere: Wij hebben gezondigd; doe Gij ons naar alles wat goed is in Uw ogen; alleenlijk verlos ons toch te dezen dage. En zij deden de vreemde goden uit hun midden weg en dienden den Heere. Toen werd Zijn ziel verdrietig over den arbeid van Israël."

Hieronder deed de Heere mij verstaan, welk een arbeid ik Hem maakte met mijn zonden, zodat mijn ziel daarover verdrietig werd en ach, welk een leed en welk een smartgevoel was dit mij weer. Ik kon die ganse nacht niet slapen. De volgende dag werd ik in een vriendenkring genodigd, maar ik zei dit niet te zullen doen, opdat ze om mijnentwille het vriendelijk aangezicht Gods niet mochten missen. Want ik geloofde stellig, dat de Heere niet met Zijn gunst kon zijn ter plaatse waar ik was, zo had ik het verzondigd.

In deze treurige toestand ging ik naar een lieve zielsvriendin, om daar mijn beklemd gemoed wat lucht te geven. Ze had erg met mij te doen en raadde mij om met dat alles de moed niet op te geven, maar des te vuriger bij de Heere aan te houden, Die mij toch al zo dikwijls had uit- en doorgeholpen.

Ik moest dit alles erkennen, maar kon niet denken, dat de Heere, nu mijn ziel verdrietig was, mij weer met Zijn gunstrijke tegenwoordigheid zou bezoeken. "Ach, Marie", zei ik onder een vloed van tranen, "hoe zal ik aanhouden, ik kan niet meer bidden ook, het is of ik tussen twee rijen van stenen zit." En zo dat ik dit zei, was het met kracht in mijn hart: "Al laagst gij tussen twee rijen van stenen, zo zult gij toch worden als vleugelen ener duive."

Ik ging naar huis zonder haar iets te zeggen, want nu had ik eerst de eenzaamheid nodig om de Heere in aanbidding en heilig ontzag te erkennen voor zulk een verrassende uitkomst, die ik wederom boven denken en verwachten mocht ondervinden en genieten, en waarmee ik alweer in mijn oude gestalte terugkwam. Ik mocht geloven dat de Heere op Zijn eigen tijd aan mij doen zou wat op de weg des heils voor mij nodig was.

Verheugd ging ik weer naar mijn vriendin, vertelde haar hoe de Heere mij verrassend en liefderijk had gered, waarvoor we Hem samen mochten erkennen. Hem smekende om verder van die zonde bevrijd te mogen blijven, om de Heere paal en perk te

stellen. En ook dat het lieve volk van God bewaard mocht blijven om in deze geen toeleidende oorzaak te zijn, van zulke God-onterende toestanden.

Dit heeft de Heere kennelijk verhoord, want hoewel het toen nog drie jaar heeft geduurd eer de dierbare, boven alles beminnenswaardige Heere Jezus Zich ten volle als mijn Borg, Goël en Losser aan mijn ziel kwam te openbaren, ben ik verder voor zulke toestanden bewaard gebleven. En als van tijd tot tijd de vrees mij bekreep, of ik niet één van de gerusten te Sion en van de zekeren op de berg van Samaria zou zijn, dan deed mij dat weer zuchten en vluchten en schreien tot de Heere. Dan kwam ik gedurig weer hier uit, dat de Heere mijn gemis zou vervullen op Zijn eigen tijd en wijze, al ware het bij mijn laatste snik.

Ten einde van deze laatste drie jaar werd ik op zekere avond genodigd bij enige vrienden en vriendinnen. Daar ontmoette ik een lieve christin, een vrouw, die een moeder in Israël was en over wie ik veel had horen spreken. Daar ik haar nog nooit had ontmoet, was het een ware verrassing voor mij ook eens in haar tegenwoordigheid te mogen verkeren, waarnaar ik al zo dikwijls had verlangd. Het werd mij een behoefte des harten voor de Heere, daar we elkaar geheel vreemd waren, dat het haar gegeven mocht worden om mijn weg en toestand, waarin ik nu al vijf jaar had verkeerd, te verklaren.

Er was die avond een huis met volk, die allen met smaak naar haar luisterden. Het was zonder erg laat geworden. Eindelijk moest ieder huiswaarts en nadat er gezongen en geëindigd was stonden allen op om heen te gaan.

"Nee", zei ze opeens, "jullie moeten nog even gaan zitten. De Heere bepaalt me nog bij een zaak, die moet ik eerst nog vertellen, misschien zal die nog dienst moeten doen."

"Ik heb", zo begon ze, "eens een tijd van twee jaar doorleefd, zo gemakkelijk en gerust, dat verreweg de meesten van Gods volk met mij in de war liepen. Als ze dan tot mij zeiden: 'Wel, **Pietje**, hoe gaat het u?' Dan zei ik: 'O, heel kalm, hoor, want ik lig te Bethesda maar te wachten of er niet iemand komt om mij onder te dompelen en mij also gezond te maken. En als dat gebeurt, wat op 's Heeren tijd gebeuren zal, dan zal ik mijn beddeke opnemen en in de straten van Jeruzalem gaan vertellen, wat grote dingen de Heere aan mijn ziel gedaan heeft.'

Dan werd er wat om gelachen en gingen ze maar schouderophalend van mij, waaruit ik dan zeer goed begreep, dat ze het met mijn gemakkelijke niet eens waren. Wat mij dan weer verlegen maakte en dan dacht ik: Ja, ik ben zeker één van die zekeren op de berg van Samaria en van die gerusten te Sion, en dat deed mij dan weer roepen en schreien tot God. Maar toch kwam ik gedurig weer in diezelfde gerustheid terug."

"Dit duurde bijna twee volle jaren", zo ging zij voort. "Nu moest er op een dinsdagavond een godzalig man komen preken in een oude schuur, alwaar ook ik heenging. De man nam zijn tekst van de vijf wijze en vijf dwaze maagden. Al dadelijk kwam ik tot het veroordelen van mijzelf. Ik moest beslist één van die dwaze maagden zijn, daar ik al twee jaar rustig had geleefd zonder Borg, dus zonder grond voor de eeuwigheid. Ik heb onder het gehoor van die man maar zitten schreien en mijzelf maar zitten beklagen.

Na afloop huiswaarts gaande liep mij een lief kind des Heeren vooruit, die mij dikwijls in die geruste toestand had ontmoet en schouderophalend had verlaten. 'Wel, Pietje', zei hij, 'hoe is het u vanavond?'

'O man', zei ik bedroefd, 'ik ben één van die dwaze maagden.'

'O', zei hij, 'ik heb onder de predicatie al zitten denken, wat zal die Pietje wel staan kloppen op die deur, op de poort des hemels, en roepen: Doe mij open, doe mij open.'

Dit gezegde van die man zette mij enigmatische licht bij, omdat ik inwendig goed gevoelde, dat ik dat niet zou kunnen vanwege het heilig recht Gods, dus dat ik ook niet bij de dwazen kon behoren. Nu ging het er over, waar dan bij? Ook niet bij de wijze maagden en een derde mogelijkheid was er niet. *O, lieve God*, riep ik uit, *waar dan bij?*

Met deze vraag in mijn ziel bracht ik de nacht worstelende door, als een Jakob te Pniël, en ben ik 's morgens om 3 uur het veld ingegaan omdat ik het in bed niet meer houden kon en daar mocht ik het ondervinden. Ze dwongen God en bleven vrienden, zeggende met Jakob: *Ik zal U niet laten gaan, tenzij Gij mij zegent.*

En daar kwam de Heere mij bepalen bij Noach in de ark, toen die veertig dagen en veertig nachten op de wateren had rondgedreven. Dat Noach een raaf uitliet om te zien of de wateren al gezakt waren. In het niet terugkeren van de raaf, kreeg ik te zien, dat ik geen raaf was, want ik vluchtte door genade gedurig weer tot die Ark der behoudenis, welke is Christus. Toen werd ik bepaald bij het duifje van Noach, dat hij uitliet, maar dat wederkeerde met een afgebroken olijfblad in haar bek, wat voor Noach een teken was, dat God aan hem gedacht. "O, lieve God, riep ik toen uit, het teken, dat Gij aan mij gedacht hebt, dat heb ik ook, want Gij hebt mij als een vuurbrand uit het vuur gerukt."

"Nu werd ik zo bepaald", zo vervolgde zij, "bij dat duifje van Noach, namelijk dat de inhoud van dat uitvliegen en gedurig wederkeren tot de ark, het rusten op de ark was, want ze vond geen rust voor het hol van haar voet, totdat ze in de ark was. Nu was mijn toestand van die twee jaar, waarin ik zo gemakkelijk verkeerde had, zo helder en dagklaar opgelost, want ik zag dat ook mijn rust grond had voor de eeuwigheid, want ik rustte op de Arke Christus en daar heb ik op gerust tot ik er in was."

"Geloof maar", zei ze, "dat ik gauw bij het volk was om het hun mee te delen." Tot hiertoe haar gesprek.

U kunt begrijpen, geliefde lezer, dat deze mededelingen mijn weg van deze laatste vijf jaar in een helder licht stelden, zodat ik spoedig bij Gods volk was om het hun mee te delen, want het gaat in de huishouding van de kerk als in een welgeordend gezin. Wanneer een kind iets van de ouders krijgt, dan rust het niet voordat de zusjes en broertjes het ook weten. Zo ging het mij ook.

Ik was grotelijks verrast en verheugd, voor zulk een weldaad, waartoe de Heere die vrouw wilde dienstbaar maken, waardoor ik mocht weten waar mijn ziel gelegd was en dat van vijf jaar terug. Want och, wat een donkerheid heb ik mijzelf en hebben Gods kinderen mij bezorgd, door er niet voldoende naar te onderzoeken, waar de ziel gelegd was. Als wij daarnaar meer stonden en het ons dag en nacht geen rust liet om dit te mogen weten, de Heere zou in dezen voor ons geen land zijn van uiterste donkerheid, en wat zou het voor veel struikelen behoeden.

Na een maand in die blijdschap gedeeld te hebben, kregen we huisbezoek van de kerkenraad, wat mij zeer verblijdde, verlangende mijn toestand aan hen mee te delen. Een der ouderlingen sprak er zijn blijdschap over uit, maar zei, dat het hun niet meeviel, omdat zij gehoord hadden, dat ik in de ark was.

"Nee", zei ik, "dan hebben ze u verkeerd ingelicht, want ik zit er, evenals Noachs duifje, nog op."

"Nu", zei hij toen, "er is totaal geen bezwaar tegen, hoor, zit en wacht maar totdat die betere Noach komt om u binnen te halen."

Na nog een poosje gesproken te hebben, was de tijd voor vertrek alweer aangebroken, zodat die broeder-ouderling in gebed en dankzegging eindigde. Dat gebed van die man zal ik nimmer vergeten. Mijn zaak van nog niet in de ark te zijn, was hem op de

ziel gebonden, zodat het hem terecht ging, zoals Groenewegen zegt: *Zij dwongen God en bleven vrinden*. Toen heb ik ondervonden, dat het gebed des rechtvaardigen veel vermag. Ik had hen nog graag wat langer gehouden, "maar", zei die broeder, "dat zullen we niet doen, daar het voor u gewenst is de eenzaamheid te hebben, want die Man zal niet rusten, tenzij dat Hij deze zaak voleind hebbe."

Daarna gingen zij heen en hoe ik toen gesteld was, kan ik niet beschrijven! Zodra die mensen weg waren, kwam de Heere over en ik moest maar onophoudelijk zeggen: "Wel, lieve Heere, wat is het mij toch alles wonderlijk, wat zal er toch gebeuren!"

Mijn man en onze logeergast hadden zich al ter ruste begeven, doch ik dacht aan geen slapen. Ik ging in de Bijbel zitten lezen, en waar of wat ik ook las, overal mocht ik mijn naam vinden. Zodat Gods dierbaar Woord een geopend boek was, waarvan de zegels werden ontsloten, geheiligd door de Geest Gods aan mijn arme zondaarshart. Die ganse nacht bracht ik verblijd en met groot vermaak door.

Om vier uur werd ik wat duizelig en dacht ik wat te gaan slapen, maar dit kon ik niet, hoe ik het ook beproefde. Zodat ik weer spoedig uit bed ging en naar Gods Woord, wat nog openlag, menende hetzelfde weer te vinden zoals ik het had verlaten, maar tevergeefs. Het was nu een gesloten boek voor mij, verzegeld met zeven zegelen, waarover ik zeer bedroefd werd, niet wetende wat mij scheelde. Daarbij kwam nog, dat als het ware alles voor mij werd weggesloten, ook het nog zo vers gebeurde.

Mijn man ging naar zijn werk en de aanwezigheid van de logeergast stond mij in de weg, daar ik de eenzaamheid nodig had, zodat ik in de schuur ging. Ik dacht hier mijn klacht voor de Heere te kunnen uitstorten, maar in de schuur gekomen kon ik niet eens zuchten. Ontroerd ging ik zitten en ik dacht mijn verstand te zullen verliezen, mijn gedachtegang stond stil.

Dit duurde echter heel kort, het was een voorbijgaand iets. Daar klonk het opeens in mijn ziel: "Vader, Ik wil niet dat deze in het verderf dale, Ik heb verzoening gevonden." En toen: Ja, Vader, want alzo is geweest het welbehagen voor U."

Wat er toen plaatsgreep in mijn ziel, kan ik nooit met een pen beschrijven. Slechts met enkele woorden wens ik er iets van aan te geven, maar het hoe, kan niet met woorden verhaald worden, dat kan alleen verstaan worden door degenen die het doorleefd hebben.

Mijn verstand werd in de dadelijkheid verlicht. Ik kreeg in te zien in de nooit begonnen eeuwigheid. Hoe daar de grond van de zaligheid lag in het welbehagen Gods, des Vaders, van eeuwigheid tot in de nimmer eindigende eeuwigheid. En zulks voor de ganse uitverkoren schare, ikzelf daarbij ingesloten.

Ik zag hoe God van eeuwigheid bewogen was in Zichzelf, over een deel van het gevallen en diepgezonken Adams-geslacht, om dat deel te verkiezen en om ze te maken van vaten van Zijn eeuwige toorn en gramschap, tot vaten van Zijn barmhartigheid. Hoe Hij daartoe redenen uit Zichzelf had genomen in Christus Jezus, als de eeuwige, enige Schootzoon des Vaders. En hoe vrijwillig en gewillig de Zoon, als God uit God, op Zich had genomen, dat God in God, met de uit God gevallen mens weer verzoend kon worden!

"O diepte des rijkdoms", riep ik toen uit, "beide der wijsheid en der kennis Gods." Ja, ik zat mij maar in het wonder te verliezen, in dat "voor mij, ja, ook voor mij."

O, welk een onderscheid, om te weten, dat Christus Jezus de Weg, de Waarheid en het Leven is tot behoud, of het zielzaligend, persoonlijk en toepasselijk te ondervinden; want nu werd het een genieten en verliezen in God Drieënig. Hier komt niets in rekening en hier schiet niets te kort. Hier is God het al en de mens is niets. Niets hebbende in zichzelf en alles bezittende in en om en door Christus Jezus! Hier is

geldend: "U dan, die gelooft, is Hij dierbaar, ja, dierbaar!" Dan wordt het een verliezen in God Drieënig, zei ik, want nu zag en ondervond ik tegelijk hoe God de Heilige Geest als de derde Persoon in het Goddelijk Wezen, mij zodanig de krachten des geloofs kwam in te storten, dat ik alles wat ik door het oog des geloofs zag, voor mijzelf gelovig kreeg te omhelzen. Zodat het onophoudelijk levendig in mijn hart was: O eeuwige liefde des Vaders, o eeuwige liefde des Zoons, o eeuwige liefde des Heiligen Geestes. En ook mijn liefde, door het geloof werkende, kende geen grens.

Mijn van de aarde tot aan de hemel reikende zonden waren achter Gods rug in een zee van eeuwige vergetelheid geworpen. Ik zag mij bekleed met de klederen des heils en met de mantel der gerechtigheid. En nu zag ik ook door het licht des Heiligen Geestes, hoe Christus, als de van God gezalfde Koning, mij ten jongsten dage als een reine maagd zonder vlek of rimpel voor de Vader zou stellen.

Dit werd mij een beek waarin ik zwemmen kon en ik kon niet anders dan mij verliezen in het eeuwig wonder van Gods onbegrijpelijke en onuitsprekelijke vrije en soevereine liefde. Om van zulk een monster van ongerechtigheid te maken, dat ze in Christus Jezus een vaatje is van Gods eeuwige verkiezende zondaarsliefde en barmhartigheid. Van een verlorene een verkorene, van een doemwaardig hellewicht een in Christus gerechtvaardigde hemeling. Van een die zichzelf dood gezondigd had en die dit zou blijven doen, zelfs na ontvangen genade, vanwege de totale vijandschap en bittere haat tegen God, zijn Schepper en Formeerder, tot een aanroeper van de Naam des Heeren, een kruiper en worstelaar aan Gods genadetroon.

Met recht is het: "O diepte des rijkdoms, beide der wijsheid en der kennis Gods! Hoe ondoorzoekelijk zijn Zijn oordelen, en onnaspeurlijk Zijn wegen! Want wie heeft den zin des Heeren gekend? Of wie is Zijn raadsman geweest? (die Hem zou onderwijzen?) Of wie heeft Hem eerst gegeven, en het zal hem wedervergouden worden? Want uit Hem, en door Hem, en tot Hem zijn alle dingen. Hem zij de heerlijkheid in der eeuwigheid. Amen, ja Amen."

Mijn blijdschap en ook mijn verwondering kenden geen grens, zodat ik niet bekwaam was mijn bezigheden te verrichten. Ik smeekte de Heere om Diens ondersteunende hand, om weer te kunnen doen wat mijn hand vond om te doen, wat ook van 's Heeren wege mijn roeping was.

"Ik ben God, de Almachtige, wandel voor Mijn aangezicht en zijt oprecht." Met deze waarheid werd ik in mijn diepe en steile afhankelijkheid gezet en nu gevoelde ik eerst recht de noodzakelijkheid, waartoe ik de Heere Jezus nodig had. Ik kreeg Hem nodig in Zijn drie ambten, in Zijn profetisch ambt, om door Hem geleid en onderwezen te worden. Als Hogepriester in Zijn priesterlijk ambt, om dagelijks door Hem in Zijn dierbaar Middelaarsbloed gewassen en geheilgd te worden. Maar niet minder gevoelde ik Hem nodig te hebben in Zijn koninklijk ambt, om door Hem bestuurd en geregeerd te worden naar Zijn Goddelijke wil en welbehagen, waarover ik Hem mocht aanlopen als een waterstroom.

Zo dikwijls had ik tegen Gods lieve volk gezegd: "O volk, als dat nog eens ooit mocht gebeuren, dat die grote Koning overkomt en Zich aan mijn ziel openbaart als mijn schuldovernemende Borg, dan zal ik het u dadelijk komen vertellen, al was het in de nacht."

En dan lachten zij maar eens en zeiden: "Wel, dat is goed, al ware het deze komende nacht, ge moogt ons wekken, hoor!" Toen het evenwel geschiedde, heb ik dat niet gedaan. De blijdschap en het wonder waren niet minder groot dan ik mij had voorgesteld; maar die waarheid: *"Ik ben God, de Almachtige, wandel voor Mijn aangezicht en zijt oprecht"*, legde zoveel beslag op mijn gemoed, dat de hartstochten bedaard bleven en ik met stil beleid kon afwachten, totdat er van het volk bij mij

kwamen, wat niet lang duurde.

Donderdags gebeurde het en zaterdags kwam een lief kind des Heeren mij bezoeken. We smolten samen weg onder de goedertierenheid des Heeren. Vervolgens duurde het nog drie weken eer ik het gezelschap van Gods volk bijwoonde.

Daar zij het gerucht al van verre vernomen hadden, waren zij er niet over in hun schik, dat ik nog niet bij hen was geweest met mijn blijde boodschap en dat in strijd met mijn belofte.

Sommigen lieten spoedig merken, dat ze Gods werk in twijfel trokken. Onder deze hun wangestalte werd ik niet gesticht, daar er zelfs één was die zei: "Nu moet ge ons maar eens vertellen, hoe het is toegegaan met uw rechtvaardigmaking. Dan zullen wij dat wel eens voor u uitzoeken."

Dit gezegde sloot mijn hart, zodat ik geen woord kon uitbrengen.

Waarop weer een ander het woord nam en zei: "Kom, kom, zulke zaken zijn in geen hoek geschied, dat kunt ge altijd vertellen, als het maar goed werk is en geen gestolen waar."

Van dit gezegde maakte satan gebruik. Van binnen was het: "Zie je wel, dat uw werk niet in waarheid is, want indien het werk waarheid was, dan zou je wel aansluiting hebben bij Gods volk in plaats van verdachtmaking. Dat uw werk niet in waarheid is, is duidelijk genoeg, want God de Vader als de eerste Persoon in het Goddelijk Wezen heeft gezwegen, ten bewijze dat Die het offer van Zijn Zoon voor u niet heeft aangenomen."

Ik kreeg het zó benauwd, dat ik zonder een woord te spreken het gezelschap die avond verliet. Hierover was ik zeer bedroefd, beschaamd en verlegen stond ik voor God. Ik moest mij diep verfoeien voor de Heere vanwege de laagheid Hem, dat heilige, volzalige majestueuze Wezen aangedaan en dat door Zijn volk. O, welk een smartgevoel was mij dit en ik zei: "Wel, liefderijk God, wat heb ik nu toch gezondigd tegen Uw liefde en ontferming. Ja, tegen een Drieënig God." Mijn droefheid kende geen maat en ik schreide het uit: "O God, wees mij arme zondaar genadig, want door van Uw daden, van Uw trouw en eeuwige goedheid gezwegen te hebben, heb ik Uw werk, dat Gij, dierbare Borg, in mijn ziel hebt believen te verheerlijken, door de goot laten halen en heb ik mij bij vernieuwing de eeuwige verdoemenis waardig gemaakt." Zo dat ik het zei, klonk er met kracht in mijn hart: "Zo is er dan nu geen verdoemenis voor degenen die in Christus Jezus zijn." Hetgeen mijn smartgevoel over mijn zwijgen nog vermeerderde. "O", riep ik maar uit in de verzuchting, "dat zwijgen van zo'n grote en heerlijke verlossing, die ik zo klaar als de dag heb mogen ondervinden en gelovig omhelzen."

Ik kreeg mij voor Gods aangezicht te onderzoeken en zei: "Wel, lieve Ontfermer, wat heeft mij nu toch doen zwijgen van U, o Vader! Van Uw verkiezende liefde. En van U, o dierbare Heere Jezus, en van Uw verlossende liefde. En van U, o God de Heilige Geest, en van Uw openbarende, toepassende en vrijmakende liefde. Ach, die zonde, die zonde, die zwijgende zonde. Ik moet mij de eeuwige verdoemenis waardig keuren, ik kan niet anders." "Och, dierbare Heere Jezus", smeekte ik, "maak mij toch bekend de reden waarom ik gezwegen heb tegen Uw volk, die toch door genade mijn zielevrienden zijn. Maar nu zeggen ze mij van binnen, dat U, als het Zoenoffer voor mijn schuld, bij God Uw Vader niet zijt aangenomen, omdat Die heeft gezwegen en dat zegt Uw volk ook. Maar ach, lieve Heere Jezus, indien het zo is, ach, maak het mij dan bekend. Maar indien het niet zo is, ach, doe het mij dan eens tot tweemaal toe horen, opdat ik mijn smader wat te antwoorden heb en Gij aan Uw eer komt."

Zo een groot gedeelte van de nacht smekende en schreiende doorgebracht hebbende,

viel ik eindelijk in slaap.

Verkwikt werd ik wakker met deze woorden: "God is het, Die rechtvaardig maakt. Wie is het, die verdoemt? Christus is het, Die gestorven is. Ja, Die ook ter rechterhand Gods is, Die ook voor ons bidt."

"Dank U, Heere", zei ik, "dank U, o dank U voor Uw grote Godsbemoeienissen, welke ik bij vernieuwing zo verrassend mag ondervinden."

Nu beliefte het de Heere om Zich nog verder en duidelijker aan mijn ziel te openbaren. Eerst zag ik hoe het de satan was geweest, die kwam om mij te bestrijden. En ten tweede kreeg ik in te zien, dat het nuttig voor mij was om in mijzelf een verloren en diep afhankelijk mens voor God te blijven en een gebondene aan de troon der genade.

Ook kreeg ik nu in de geest te zien, hoe die dierbare Christus is gezeten aan de rechterhand des Vaders, als de biddende, dankende en eisende, maar ook als die medelijdende Hogepriester. Hetgeen mij tot groter troost en sterkte was.

Nu mocht ik ook tot tweemaal horen, *dat ik in Christus voor God rechtvaardig was en eeuwig zou blijven*. Ik heb er nog geen ander gezicht in gehad dan dat dit het voldoende kenmerk is, dat de Vader een welgevalen had genomen (ook ten opzichte van mij) in het offer van Zijn Zoon, omdat Hij zweeg.

Duid het mij niet ten kwade, u, die er door genade meer van kent, want gaarne zet ik mij aan hun voeten, God Drieëinig de eer gevende! Hem, Wie alle eer, lof en aanbidding toekomt, zowel in wat wij missen, als in hetgeen wij ontvangen en genieten. Ik mag mij door genade vrij, *gans vrij* gevoelen in een Drieëinig, volzalig en algenoegzaam God, bij Wie geen verandering is, noch schaduw van omkering.

Dit komt de Heere gedurig bij vernieuwing te bevestigen, daar ik ontrouw ben en blijf, tot mijn diepe schaamte en smart. Hij is en blijft de Getrouwe en ik moet tot mijn diepe schaamte en met leedwezen erkennen te zijn en te blijven een verbondbreker. Hij houdt Zijn verbond en de weldadigheid tot in duizenden geslachten.

"Dat zal Mij zijn", zegt God, "als de wateren Noachs, toen Ik zwoer, dat de wateren Noachs niet meer over de aarde zouden gaan; also heb Ik gezworen, dat Ik niet meer op u toornen, noch u schelden zal. Want bergen zullen wijken en heuvelen wankelen, maar Mijn goedertierenheid zal van u niet wijken, en het verbond Mijns vredes zal niet wankelen, in eeuwigheid."

Dit ligt in mijn ziel gegraveerd en bewaard voor de eeuwigheid, waartoe de eeuwigheid ook nodig zal zijn om God te dienen, volmaakt en zonder zonde. En om de kroon, welke de rechtvaardige Rechter mij in die dag geven zal, met al Zijn uitverkorenen voor God en het Lam neer te werpen en alsdan zal het "heilig, heilig, heilig is de Heere der heirscharen" niet meer op de lippen versterven. O nee, maar het zal eeuwige vreugde en liefelijkheid aan Gods rechterhand wezen, eeuwiglijk!

Ik, nietig en eindig schepseltje, heb niets te voegen bij deze heerlijke en zalige dingen, dan dat het de innige en oprechte zucht van mijn hart is,

- eerst, dat ik mij immer heilig moge verwonderen over die eeuwige liefde Gods en Zijn vrije ontferming, die mij, nietige worm, tot zulk een onuitsprekelijke heerlijkheid heeft gelieven te ordineren, om een kind Gods te zijn.
- Ten tweede, dat mijn ernstige en gelovige verwachting omtrent die eeuwige zaligheid immer tot de laatste snik levendig en werkzaam in mijn hart moge bewaard blijven.
- Ten derde, dat ik met een heilige Godverheerlijkende wandel mocht betuigen,

dat ik behoor tot die gelukkigen, waarvan de dichter zegt in Psalm 144:15: "Welgelukzalig is het volk, dien het also gaat; welgelukzalig is het volk, wiens God de Heere is."

- En ten laatste, dat ik mocht leven in een gerede, heilige, rechtvaardige gestalte, om deze grote zaligheid gelovig en reikhalzend in te wachten. Ja, dat ik mocht getrouw zijn tot de dood om de kroon der eeuwige heerlijkheid weg te dragen aan de heilige voeten van het Lam. Dat zij zo!

7. Naar Amerika?

Waarde lezer, ik heb u zo een en ander verteld van de wondervolle weg en van de leidingen des Heeren met mij, nietig stofje, gehouden. Mijn pen heeft een paar jaar stilgelegen en thans hoop ik door Gods goedheid en tot roem van Zijn genade nog enkele mededelingen te doen, opdat de Heere van en in alles alleen de eer ontvange, zowel inzake onze tijdelijke als eeuwige belangen.

Nadat mijn ziel was gered en ik mijn weg met blijdschap mocht reizen, doemde er een reeds lang gevreesd bezwaar voor mij op. Mijn man wilde namelijk naar Amerika, een verlangen dat hij reeds had opgevat toen we nog niet getrouwd waren. Destijds was het afgestuit op de tegenwerking van mijn ouders.

Na zeven jaar met elkaar verkeerdt te hebben, waren we in het huwelijk getreden, met het voornemen om, als we enige tijd getrouwd en dus niet meer onder het ouderlijk gezag waren, de reis naar Amerika te ondernemen. Echter mislukte elke poging om dit voornemen te volbrengen, waarmee ik al spoedig verblijd was.

Op mijn man had het een tegenovergestelde uitwerking. Het was voor hem een grote teleurstelling en verwekte veel opstand in hem. Wat nog erger werd door het feit dat zijn broer, die nog ongetrouwd was, en zijn zuster met haar man en kinderen wel naar Amerika vertrokken en hij, die het plan het eerst geopperd had, moest door verschillende omstandigheden achterblijven.

Hierdoor werd veel van ons huwelijksgeluk weggenomen, wat mij niet erg deerde, omdat mijn hoogste streven was de Heere Jezus tot mijn Deel te hebben en met God verzoend te zijn. Dus had mijn man geen gemakkelijk leven, en aan hetgeen ik door genade mocht zoeken en bij tijden geloven op 's Heeren tijd te verkrijgen, had hij geen behoefte. Doch hoe hij ook uitzag en wat hij ook deed om naar Amerika te komen, niets gelukte hem en hij werd al bozer en gemelijker, waarmee ook mijn leven bemoeilijkt werd.

Dit heeft zo acht jaar geduurd. In die tijd was er weer een zuster van hem met man en kinderen vertrokken naar hen, die van de familie reeds in Amerika waren. Ten laatste kwam de zwager, die het eerst was afgereisd, na een afwezigheid van acht jaar, over. Hij was in die tijd goed vooruitgegaan, zodat hij voor eigen rekening die grote plezierreis kon maken. Zijn doel was om de ouders en een zuster van mijn man, en ook ons over te halen om naar Amerika te vertrekken.

Ik zie geen kans om te beschrijven de ellende, die nu volgde. Binnen drie maanden moest alles beslist wezen en moest alles verkocht worden. Mijn ouders, vrienden en bloedverwanten, het lieve volk van God en het lieve vaderland, ja, alles waaraan ik met zoveel banden zat vastgestrengeld, zou ik moeten verlaten voor een handvol stof. Daarenboven (en dit was voor mij het ergste en meest ingrijpende) miste ik de goedkeuring des Heeren, als ik alles hoorde bespreken en bestellen. Dit baarde mij zielesmart en deed mij bij dagen en nachten worstelen, schreien en zuchten tot God. Ik had het er zo bang onder, dat ik eindelijk vast besloot, om niet te gaan, indien ik niet kennelijk de goedkeuring des Heeren ontving, wat er ook gebeuren zou. Ik wenste alleen te gaan als het in Gods gunst was en dit sprak ik onomwonden uit tegen mijn man, tegen de familie, ja, tegen elk, die er naar vroeg. Toen kreeg ik het wat gemakkelijker, hoewel uitwendig de strijd zwaarder werd, waarover ik veel beklagers kreeg.

Voorals Gods volk was erg met mij begaan, daar ze gewaar werden, hoe ik eronder leed. Hoewel zij mij gaarne bij zich hielden, werd ik dagelijks bewerkt om toch mijn

toestemming te geven. Nu eens probeerden ze het met zachtheid en dan weer op strengere toon. Daar ik echter de goedkeuring des Heeren niet ontving, kon ik het besluit niet nemen, terwijl de tijd al naderde om te vertrekken.

De Heere hield Zich verborgen en dit legde zoveel beslag op mijn man, dat hij het niet durfde wagen om zo op reis te gaan. Hij stelde het voor een jaar uit, maar ik moest beloven het volgende jaar gewillig mee te gaan, indien de Heere ons spaarde. Dit deed ik, waardoor het afscheid van de familie, die ging, goed was. Zij hadden alles spoedig gereed om te vertrekken en hun dierbaar vaderland te verlaten.

Mijn man en ik brachten hen naar de boot en bij het afscheid nemen deden we de stellige belofte hen het volgende jaar te volgen. Zij zouden alles voor onze overkomst in gereedheid brengen en bovendien zorgen voor de reiskosten.

Elk ving nu vergenoegd de reis aan. Zij waren verblijd dat hun doel was bereikt, mijn man was blij dat wij het volgend jaar zouden gaan en ik reisde mijn weg met blijdschap, omdat de Heere in Zijn wijze voorzienigheid het zo had beschikt, dat ik van die reis nog bevrijd was gebleven. Voorlopig kon ik bij het lieve volk des Heeren, bij mijn geliefde ouders, zuster en broer, en ook in mijn lieve vaderland blijven.

We mochten zo weer een tijdlang met opgewektheid onder en met elkander verkeren, totdat de tijd aanbrak om onze woning voor een volgend jaar weer in te huren. Bij ons geschiedt dit naar gewoonte tegen de kerst. Doet men het niet, dan is het recht op de woning vervallen.

Nu werd mijn man door zijn baas gevraagd, om eens bij hem te komen praten. Die zei: "Nu moet ik weten, Willem, of je naar Amerika gaat of niet, want ik kan een beste knecht in jouw plaats krijgen, zodat je nu moet besluiten met het oog op je huis."

"O baas", zei mijn man, "dat is al besloten, ik ga naar Amerika." Alles bleef dus zoals was beslist. Ik schreide hierover, met mijn lieve moeder, in stilte dag en nacht tot God om uitkomst. Indien het in Zijn raad kon bestaan, om van Amerika bevrijd te blijven. Want u kunt denken, lezer, wat het voor mij was, om mijn ouders, aan wie ik zo nauw en teer verbonden was (en zij aan mij), voor een handjevol stof voor altijd vaarwel te zeggen. Als ik er maar aan dacht, greep de angst mij op ontzettende wijze aan en dan altijd nog de goedkeuring des Heeren te missen. Mijzelf redden, door te zeggen dat ik volstrekt niet mee wilde, dat durfde ik ook niet langer, want ik kreeg diep medelijden met mijn man. Ik had nu evengoed behoefte aan uitkomst voor hem als voor mij. Dat bracht mij in een dubbele nood voor de Heere. Dit duurde tot een maand voor ons vertrek.

Het was op een zaterdag, dat mijn man vanwege de regen niet kon werken. Hij zei: "Nu zal ik vandaag alles maar eens klaarmaken in de schuur voor de verkoop."

"Dat is goed", zei ik, "het moet er toch van komen." Maar u kunt denken, wat er in mijn hart omging. Het was maar aanhoudend: "Ach Heere, doe ons niet optrekken, tenzij Uw aangezicht meegaat."

Na ruim een uur in de schuur te zijn geweest, kwam mijn man in huis en zei: "We moesten vanmiddag maar vroeg eten, want ik moet naar G. Koreneef." Dit was de knecht, die de baas in zijn plaats had gehuurd en die ook in ons huis zou komen.

Mijn man ging er heen en na er een poosje te hebben vertoefd zei hij: "Nu ben ik hier gekomen om jullie wat nieuws te vertellen, maar met één ding zit ik in de war. Dat is met mijn vrouw, die durf ik het niet te zeggen, want door de grote verandering zal zij zo schrikken en tegelijk zo blij wezen, dat ze wel dood kon blijven."

"Wel", zeiden die mensen, "je maakt ons nieuwsgierig, wat mag dat wezen?"

"O", zei hij, "ik zal het u zeggen, we blijven in Holland."

"Wat!" zeiden ze verbaasd. "Blijf je in Holland, Willem? Hoe dat zo?"

Ja", zei hij, "ik weet zelf niet hoe dat gekomen is, maar wat er gebeurd is, dat weet ik goed. Amerika is uit mijn hart en wel zo schoon, dat al wat zich nu nog voordoet tot mijn schade of schande, ik toch niet naar Amerika ga. Al wilde zelfs mijn vrouw, ik ga niet."

Nu stonden die mensen te kijken of ze water zagen branden en ze stonden als aan de grond genageld vanwege het wondere werk Gods, dat ze daarin zagen.

Na een poosje met mijn man gesproken te hebben, bood die vrouw, zijnde een mens waarin God Zijn genade had verheerlijkt en die met mijn nood veel aan de genadetroon had verkeerd, aan om het mij te gaan zeggen. "Willem", zei ze, "als je bang bent om het tegen je vrouw te zeggen, wil ik het dan doen, terwijl jij hier blijft?"

"Ja", zei hij, "dat is goed, maar doe het voorzichtig, want de verandering is zo groot."

Spoedig was ze bij ons huis, maar ze durfde niet binnengaan om het mij te zeggen, bevreesd dat de grote verandering niet goed voor me zou zijn. Ze keerde onverrichterzake naar huis, waarop mijn man terstond naar mij ging. Thuisgekomen was hij erg stil, zodat ik vroeg wat hem deerde.

"O niets", zei hij, "dan een blijde tijding. Maar is er nog iemand hier?"

Dit vroeg hij omdat we 's zaterdagsavonds altijd gezelschap hadden, als voorbereiding voor de dag des Heeren. Terwijl hij dit vroeg, kwam vrouw Mastenbroek binnen. Deze zei: "Ik kom even zeggen, dat mijn man vanavond niet kan komen, want we hebben bezoek gekregen."

"Nu", zei mijn man, "zeg dan dat hij die mensen meebrengt. Ze moeten beslist komen, want het moet hier vanavond feest zijn."

"Nou", zei ze. "wat voor een feest is dat dan?"

"Wel", zei hij toen, "wij blijven in Holland, ja, wij blijven in Holland. God heeft mij, geloof ik, het hart veranderd, want Amerika is er schoon uit. Ja, zo schoon, dat al was het dat mijn vrouw wilde gaan, ik niet met haar meeding."

Dit gehoord hebbende, liep ze verblijd naar huis en vertelde het aan haar man. Ze waren weer spoedig bij ons en brachten hun bezoek mee. Allen waren verheugd over deze verrassende gang van zaken, zodat ze overeenkwamen om er alleen de Heere in te erkennen.

Zoals u kunt denken was ik hiermee erg ingenomen, maar door de geweldige ommekeer was ik als dichtgeslagen. Uit de overstelpende droefheid tot de grootste blijdschap, zat ik die avond als een beeld aan tafel, zodat ze niet veel aan mij hadden. Intussen gaven zij God de eer in Psalmgezing en dankgebed, waarna zij 's nachts kort bij twaalfen vertrokken.

Die zondag ging ik als altijd tweemaal naar de kerk en 's avonds nog naar het gezelschap en was in alles precies een beeld. Het volk des Heeren kon dit begrijpen en liet mij maar stil zitten. Wanneer er nog eens een iets aan mij vroeg, dan kon ik niet anders zeggen dan: "Het is of ik gedroomd heb", en zo was het mij ook. Ik kon nergens aan of bij, zo schoon had de Heere het voor mij weggesloten.

Dit duurde echter niet lang. 's Maandagsmorgens werd ik wakker met deze woorden: "Ik ben de Heere, uw God, Die u uit Egypteland uitgeleid heb." Nu werd het een ruim veld om van de grote Godsbemoeiingen te spreken en van Zijn neerbuigende goedheid.

Eerst ging ik het mijn lieve ouders overbrengen, die ook erg bedroefd waren door de gedachten aan de aanstaande, altijddurende scheiding. Vooral mijn teder lievende moeder was er haast onder weggekwijnd. De blijdschap van haar was dan ook met geen pen te beschrijven!

Vervolgens ging ik naar een lieve zielevriend. Ik moest blijven die dag en avond. Er

kwamen nog meer kinderen Gods samen. Eén uit hen wist het al eerder dan mijn man, dat we in Holland zouden blijven, maar hij was maar op de uitkomst blijven wachten. De maandag ging spoedig voorbij en die dinsdag zou ik enige familieleden gaan bezoeken, van wie ik al afscheid had genomen. Daartoe gereed zijnde, ontbraken mij de krachten, zodat ik die dag naar bed moest. Na wat gerust en geslapen te hebben, voelde ik mij weer beter en dacht mijn voornemen nu wel te kunnen volvoeren. Ik richtte mij dus op, maar viel terstond weer neer. Na nog een poosje gerust te hebben, richtte ik mij weer op, maar viel opnieuw krachteloos neer, waaronder de Heere de taal uit Psalm 73 van de dichter Asaf tot de mijne kwam te maken: "Bezwijkt mijn vlees en mijn hart, zo is God de Rotssteen mijns harten en mijn Deel in eeuwigheid!"

En daar kwam toen die dierbare en toepassende *God de Heilige Geest* in mee, zodat ik mij die ganse dag mocht verlustigen in een Drieënig God, in Wie ik als de Algenoegzame mocht eindigen met al het gebeurde.

Aan de avond van die dinsdag werd het ook min of meer avond in mijn ziel, zodat ik weer behoefte aan Gods volk kreeg. Dit deed mij vragen of het Hem mocht behagen, mij, al was het maar eentje, van Zijn volk te sturen, opdat ik mocht meedelen, wat ik die dag genoten had.

Alweer mocht ik de neerbuigende goedheid des Heeren ondervinden. Er kwam namelijk een vrouw, die ziekelijk was en daardoor veel bedlegerig. Ik keek haar verbaasd aan en zei: "Wel, Mina, jij hier?"

"Ja", zei ze, "dat heeft nu alleen de Heere gedaan, want ik kon nog niet vanwege mijn lichaam, maar ik moest. Ik gevoelde zo'n drang om naar je toe te gaan, en wat nu een wonder is, ik ben helemaal niet moe."

Het werd die avond klaar bevestigd, dat de Heere haar gestuurd had. Want hoewel zij een stugge christin was en zij zelf moest getuigen dat ze rekende dat ze naar mij toe moest om mij een harde boodschap te brengen, namelijk deze, *dat ik onder Gods wil had te bukken en mijn man moest volgen naar Amerika*, zo kunt u denken hoe verslagen zij stond, toen ze het tegendeel vernam.

Toen zijn we dan ook tezamen weggezonden in de goedertierenheden des Heeren. Ja, het was ons die avond een Thabor, we wilden er dan ook wel blijven en mochten die avond heel wat verder en hogerop reizen dan Amerika. Het werd ons vergund over alles heen te zien, zelfs over dood en graf.

Ook behaagde het de Heere mij de krachten van het lichaam terug te geven, zodat ik de volgende dag mijn gewone bezigheden weer kon verrichten en nog diezelfde week de familie kon bezoeken, om ook hun de wonderlijke leiding des Heeren mee te delen.

Toch had ik onder dat alles een angel, die me af en toe stak. Zoals ik gemeld heb, was mijn schoonmoeder al in Amerika en deze had beloofd voor ons het geld te storten en dan ons de kaarten te sturen, waarop we konden reizen. Het betrof een bedrag van honderdvijftig gulden, een hele som voor daggelders-mensen. Nu waren wij die kaarten iedere dag wachtende en vader had geschreven: "Zorg, dat je klaar bent voor vertrek als de kaarten komen, want na enkele dagen verlopen ze en dan is het geld weg. Zo is de Amerikaanse wet en de heren zijn hier niet gemakkelijk."

U kunt denken, hoe mij dit opnieuw in de behoefte bracht, of de Heere, Die toch alles bestuurd had naar de raad van Zijn Goddelijke wil, ook hierin voorzien mocht. Opdat onze ouders door onze redding niet in ellende mochten geraken.

Maar wat gebeurt er! Na enkele dagen ontvingen wij een brief van vader, luidende:

"Geliefde kinderen, nu moeten wij u, hoewel alles wel is wat ons aangaat, een teleurstellend bericht zenden. Daar ik, uw vader, op het kantoor van de Amerikaanse

Scheepvaartmaatschappij ben geweest om het geld voor uw overtocht te storten en tot onze grote smart en teleurstelling tot antwoord heb gekregen, dat er minstens drie maanden moeten verlopen eer er weer landverhuizers mogen worden vervoerd en toegelaten. Dit vindt zijn oorzaak in de omstandigheid, dat op de boot, waarmee de laatste maal landverhuizers zijn gekomen, een besmettelijke ziekte is uitgebroken, waardoor het nu nodig is, dat alles eerst gereinigd en ontsmet wordt. Ge kunt wel denken, kinderen, wat of dit voor ons betekent, daar wij alles voor u in gereedheid hebben. Maar we zullen het wel in de beste orde houden, totdat u komt, hoor!"

U kunt denken, wat dit bij vernieuwing voor mij was. Ik kwam tong en mond te kort om de Naam Zijner goedheid te loven en te prijzen! De Heere maakte het ook op ditmaal weer verrassend wel. 's Morgens ontvingen wij de brief en 's avonds liep ons huis vol met het lieve volk van God. "Want", zeiden zij, "wij hebben in dezen de Heere mogen vragen om uitkomst en nu gevoelen we ons gedrongen om Hem ook onder en met elkaar te erkennen voor die uitkomst." Zo zijn ze tot diep in de nacht gebleven.

Ach, lieve lezer, wie ge ook zijt, mochten wij ons leven maar zo doorbrengen ten einde toe. Maar dat hebben we verloren door onze vrij- en moedwillige zonde en nu zijn wij precies het tegendeel geworden. Wat moest dit ons in verootmoediging brengen voor God. Maar nee, nu ontwaart men bij ontdekkend licht van de Heilige Geest, dat wij vol zijn van bittere vijandschap jegens God en vandaar dan ook al die ellende, welke wij zo gedurig ontmoeten en zullen blijven ontmoeten, rechtvaardig en rechtmatig om onzer zonden wil. Waren er geen zonden, er waren ook geen wonden.

Ach, dat het ons maar dagelijks aan Gods genadetroon bracht, die in en door Christus Jezus is opgericht voor elke boetvaardige zondaar, die met hartelijk berouw en oprecht leedwezen zijn zonden betreurt en belijdt. Hoor eens wat die dierbare Heiland zegt: "Komt tot Mij, allen die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven." En: "die dorst heeft kome; en die wil, neme het water des levens om niet." Dewijl onze onwil niet minder groot is dan onze onmacht.

*Och, of wij Uw geboón volbrachten!
Gena, o hoogste Majesteit!
Gun door 't geloof in Christus krachten,
Om die te doen uit dankbaarheid.*

Het beliefte de Heere mij veel en gedurende lange tijd te doen verkeren in de beleving van die reddende daad des Heeren. Het was mijn opstaan en naar bed gaan, en of ik bij vriend of vijand was, ik moest ervan getuigen.

Nadat dit zo een grote drie maanden had geduurd, stond ik op zekere vrijdagmorgen heel vroeg op, het zal omstreeks drie uur geweest zijn. De reden was, dat ik de vorige dag enkele vrienden bezocht had, met het doel ook hun Gods wonderwerken mee te delen. Ik kon er echter geen vat op krijgen, het was weggesloten. Zo moest ik naar huis. Thuisgekomen was ik erg moedeloos en vroeg de Heere om onderricht wat het mocht zijn dat ik niet had kunnen uitkomen, terwijl het Hem toch zo toe kwam, om Zijn Godswerk te melden.

Dit was de oorzaak van mijn vroegtijdig opstaan en ik vroeg de Heere om een kentekentje uit Zijn dierbaar Woord. Nu nam ik de Bijbel, sloeg deze open en las: "Beroem u niet over den dag van morgen, want gij weet niet wat de dag zal baren."

Ik kreeg er in zoverre licht in, dat ik wel begreep, dat de Heere op weg was om mij van Thabor af te voeren. En ik kreeg te geloven, dat ik in een weg zou komen, waarin ik meer te klagen zou hebben dan te juichen.

Dit is waarlijk zo geschied, wat ik nog hoop mee te delen, als het God behaagt. Mocht het zijn tot ere Zijns Naams en tot heil van Sion. Dat zij zo!

8. Oude schrijvers niet meer geduld

Zo was ik dan door een wonderlijke en almachtige hand verlost van Amerika. Toen ik in die nood verkeerde, had ik dikwijls gezegd: "Och, lieve Heere, breng maar over mij en doe maar met mij wat U wilt, als ik maar uit deze nood mag verlost worden."

Maar o, geliefde lezer, toen de Heere dit mijn vragen in vervulling bracht, ondervond ik hetgeen de Heere tot Zijn discipelen zei, toen ze wilden dat er vuur van de hemel zou neerdalen: "Gij weet niet van hoedanige geest gij zijt."

Immers, na de moeiten, die ik gehad had met de plannen voor Amerika en gered zijnde uit die nare weg, voor welke ik gevreesd had, kwam de Heere mij nu te leiden in een weg die ik niet gevreesd had, ja, in het minst niet. Als mij gevraagd werd hoe het met mij ging, dan antwoordde ik: "O, hoe anders dan goed? Ik leef met mijn hart in het midden mijns volks, wat zou ik meer wensen."

En dat was ook zo. Mijn leven was onder en met het lieve volk van God, zonder onderscheid, en dan zo eensgezind en minzaam! Het was mij of ik op aarde de hemel al genoot. Dit was echter slechts van korte duur. Onder het wijze bestuur des Heeren trad er wat anders in de plaats.

Op zekere dag des Heeren mocht ik met veel zielsgenoegen deelnemen aan het Nachtmaal. Thuisgekomen kon ik in waarheid getuigen: "O, wat was het mij goed aan het Nachtmaal des Heeren." Na de middag ging ik weer op en 's avonds was er dienst in de kleine kerk aan de Voordijk, waar ds. A. van Veelo uit Rotterdam preekte.

Zijn eerwaarde nam tot tekst Johannes 17:22 (uit het Hogepriesterlijk gebed): "En Ik heb hun de heerlijkheid gegeven, die Gij Mij gegeven hebt, opdat zij één zijn, gelijk als Wij één zijn."

Eerst sprak hij uitlokkend van de heerlijkheid, die er in God ligt, als de eerste Persoon in het Goddelijk Wezen. Hij sprak van de eeuwige verkiezende liefde en over het zenden van Zijn enige Zoon en de heerlijkheden daarin opgesloten. Zo voortgaande kwam hij tot het punt: "opdat zij één zijn, gelijk als Wij één zijn." Hierbij sprak hij over *de band des Geestes*, uitgaande van de Vader en de Zoon.

U kunt denken, hoe ik gesteld was onder zulk een predicaatie. Het was uit mijn hart gegrepen en tot mijn hart gesproken.

Thuisgekomen mocht ik de huisgenoten iets van het gehoorde meedelen en van wat ik in de kerk genoten had. Toen ik die avond mijn knieën boog, kwam de Heere nog over in Zijn neerbuigende goedheid. Na aangenaam gerust te hebben, was ik na het ontwaken weer spoedig aan het mediteren. Het was de zoete overdenking van de vorige dag en avond.

Plotseling was het als met hoorbare stem: "Sion zal door recht verlost worden." Het bracht zulk een druk op mijn hart, dat ik al het genot van de vorige dag verloor. Ik voelde duidelijk, dat de Heere mij wat te leren had. Dit bracht mij opnieuw in de behoefte om van de Heere geleerd te worden. Daar deze behoefte door God Zelf in mijn hart was gelegd, heeft het de Heere in Zijn neerbuigende goedheid behaagd in dezen Zijn eigen werk te kronen. De Heere gaf mij een gezicht in de breuk van Gods kerk en dat wel onder het lezen van Jesaja 1. Hier vond ik het woord, waarbij ik zo krachtig was bepaald. Nu werd ik nog meer in de breuk geleid, mij zelf daarbij ingesloten.

Ook later nog onder een predicaatie van ds. N.H. Beversluis, onder de Ledeboerianen, over deze woorden van Psalm 2: "Ik toch heb Mijn Koning gezalfd over Sion, den berg Mijner heiligheid."

Waaronder ik nog meer licht in de breuk kreeg, daar die leraar zo door Gods Geest

werd aangegord, om de breuk van Sion open en bloot te leggen, dat zijn eerwaarde zelf moest getuigen de breuk der kerk nog nooit zo gekend te hebben als nu onder het prediken.

De Heere werkte meer en meer met Zijn onderwijzingen door ontdekkende genade in mij. Maar o, wat heb ik ook in dezen mijn afhankelijkheid van Hem moeten leren in zelfverloochening. In die weg heb ik veel vijandschap ontmoet van huisgenoten, familieleden en van de moederskinderen, ja, zelfs van het lieve volk van God. De grootste smart, aan die smarten toegedaan, was echter de vijandschap welke ik bij ogenblikken in mijn eigen hart gewaar werd tegen dat lieve, heilige Godswezen.

De Heere kwam mij wel eens aangorden, en wel zo met kracht, dat ik ervan moest getuigen, maar dat kostte mij ten laatste mijn innigste vrienden en vriendinnen. En de mens wil toch maar aan geen verlies, en dan stond het er bij ogenblikken voor of ons brood er mee gemoeid was. Daar wilde ik altijd niet aan. Nee, ik zou er nooit aan gewild hebben, indien de Heere mij niet gewillig had gemaakt.

Ja, geliefde lezer, zo moet ik mij gedurig maar voor de Heere aanklagen als een onwillige in elke weg en omstandigheid. Tot roem en eer van Gods goedheid en genade moet ik echter ook schrijven dat ik door Hem er menigmaal toe verwaardigd ben gewillig te zijn. En dan gevoel ik mij in dezen weer ten duurste verplicht, omdat het Gode zo betamelijk is, niet één van Zijn weldaden te verzwijgen, ook enige mededelingen te doen van Gods leidingen met betrekking tot mijn kerkelijk leven. Ik hoop dit zo beknopt mogelijk te doen. De Heere zegene het nog tot Zijn eer en tot Sions heil.

Geliefden, de toestand waarin wij in onze dagen verkeren is zowel in maatschappelijk als kerkelijk opzicht voor iemand, wiens ogen daarvoor min of meer geopend zijn, wel betreurenswaardig. Och, wat al een kerken. Op zichzelf zou dit nog niet het ergste zijn, als er maar niet zoveel verschillende meningen omtrent die kerken bestonden. Maar juist hierdoor wordt de ware kerk - namelijk Gods volk - zo in verdeeldheid gebracht, waardoor de meesten in het dorre wonen.

Het is niet mijn bedoeling om hierover breed uit te weiden, als vrouw zou ik daartoe de gave en bekwaamheid missen en misschien in dingen komen waarmee ik onbedoeld anderen zou kwetsen en dit is het doel gans niet. Ik zou niet gaarne willen dat er iemand was die zich hieraan zou stoten en daarom is dit wel het moeilijkste uit mijn levenservaringen om op papier te zetten. Dit niet wegens enige twijfel van mij aan het werk Gods in dezen, o nee! Juist omdat het voor mij zo helder en klaar is, ligt de zaak voor mij zo teer, dat ik niet kan hebben dat het wordt aangerand.

Hierom heeft mijn schrijven een tijd lang stilgelegen, maar er geen vrede mee hebbende, heb ik de Heere gevraagd wat Hij wilde dat ik doen zou. Het antwoord luidde: "Zeg den kinderen Israëls, dat zij voorttrekken." En dit deed mij de pen met alle vrijmoedigheid weer opnemen. Nu hoop ik niets achter te houden van hetgeen de Heere mij heeft geleerd, en waarin Hij mij heeft ingeleid. Mocht het nog dienstbaar zijn, al was het maar voor één van Gods lieve keurlingen, om er uit bemoedigd en opgebeurd te worden. Namelijk voor hem of haar die op kerkelijk gebied in zulke wegen komt. De Heere is alles bekend en voor mij gold: "Zeg den kinderen Israëls, dat zij voorttrekken."

De Heere nu kwam mij thans te leiden in een weg, welke ik nooit gedacht of verwacht had, en dikwijls dacht ik er nooit door te komen. Onze geliefde leraar te Barendrecht, ds. G. Vlug, ontving een beroep van elders, welk beroep hij aannam, na veel tot de Heere gesmeekt te hebben om licht en klaarheid. Het ging gepaard met zuchten en tranen van Gods volk en ook van mij, daar er met hem een oprecht man heenging.

Naar andere leraars werden verscheiden beroepen uitgebracht, doch tevergeefs. Wat ons veel tot de troon der genade deed gaan om in Gods gunst een nieuwe leraar te mogen ontvangen.

De kerkenraad besloot eindelijk om ds. J.E. Vonkenberg, die al eens beroepen was geweest, opnieuw te beroepen, wat Gods volk en ook mij in vreze bracht, dat dit de weg niet kon zijn, omdat hij op het nog korte tijd geleden tot hem gezonden beroep had moeten bedanken. Inmiddels gingen drie leden van de kerkenraad ds. Vonkenberg bezoeken, met het doel hem tot overkomst te bewegen.

Hieronder werd ik ernstig werkzaam en moest maar aanhoudend vragen: "Ach, Heere, waarom toch dat nu. Ach, waarom gaat Uw volk nu zo handelen. Ach, geef mij toch in dezen een straaltje licht."

De Heere kwam mij in Zijn neerbuigende goedheid bepalen bij deze woorden uit Psalm 25: "De Heere is goed en recht; daarom zal Hij de zondaars onderwijzen in den weg. Hij zal de zachtmoedigen leiden in het recht, en Hij zal den zachtmoedigen Zijn weg leren." Ik kreeg enige verademing, zodat ik in stilheid mocht uitzien wat de Heere doen zou. Het werd mijn vaste overtuiging, dat de Heere er Zijn goede hand in had, dus ging het goed, zoals het ging.

Ds. Vonkenberg bedankte en nu ging er een beroep naar ds. J.D. van der Munnik. Deze kwam eens kijken en op verzoek predikte hij die avond. Iedereen was er zo mee ingenomen, dat men al begerig uitzag of hij komen zou, met uitzondering van enkelen, die hem niet vertrouwden en de schouders ophaalden. Ik schaarde mij bij de begerigen en bestempelde de anderen met: "'t Is ook nooit goed." Maar wat gebeurt.

De dominee kwam, en zoals hij zei, met *de rijke schat des Evangelies*. Het was dan ook een wonder zo innig als de man was in de omgang en in de prediking. Er bleef niets te wensen over en vooral bij mij niet. Ik mocht er de Heere in erkennen, dat we nu zulk een leraar hadden ontvangen. Ja, de verheuging was zo groot, dat we van de ene sabbat naar de andere verlangden.

De schouderophalers - zoals ik ze kortweg noemde - waren echter nog niet genezen en dat smartte mij zeer, omdat het mijn innigste zielsvrienden waren. Daardoor lagen we nu niet verenigd en soms ging ik schreiende van hen, ter oorzaak van hun ondankbaarheid in dezen.

Dit duurde zo omstreeks drie maanden. Toen ik op een zaterdagmorgen, terwijl ik met vergenoeging dacht aan het grote voorrecht dat we zulk een leraar bezaten, krachtig werd stilgehouden bij deze woorden: "De smaadheden dergenen, die U smaden, zijn op mij gevallen." Ik schrok en verloor al mijn vergenoegen, omdat ik geloofde dat het op de leraar zag.

Ik zei: "Wel, Heere, heb ik mij dan zo bedrogen. Ach, maak het mij dan bekend." Die zondag ging ik zuchtende naar de kerk, de Heere vragende of Hij mij het oor wilde doorboren, om te mogen verstaan wat ik nodig had, zowel tot ontdekking van mijzelf als van de leraar. Toen het avond was geworden, had ik echter twee aangename predicates gehoord. Die waarheid, waarbij ik was stilgehouden, kon ik echter niet kwijt. Nochtans sprak ik er niet over, omdat ik er niet aan wilde dat het die leraar gold. Ik bracht die ganse week schreiende door, de Heere vragende te mogen weten wie die waarheid gold. Ja, het was gedurig mijn vragen, of het toch maar niet de leraar mocht betreffen. Toen kwam eindelijk met kracht in mijn hart: "Hij heeft geen lust aan de sterkte des paards, Hij heeft geen welgevallen aan de benen des mans. De Heere heeft een welgevallen aan hen, die Hem vrezen, die op Zijn goedertierenheid hopen."

Nu geraakte ik nog meer verward. Wat mij opnieuw ernstig tot God deed roepen om te mogen weten wat de Heere toch met die waarheden, zowel de ene als de andere, tot mijn ziel te zeggen had. Toen ik hierop deze woorden kreeg: "Gij zult het na dezen

verstaan", mocht ik gelovig berusten in Gods onveranderlijke trouw en goedheid over mij en over al Zijn volk.

Na verloop van veertien dagen was de tijd aangebroken dat de dominee drie weken met vakantie naar elders zou gaan. Toen gebeurde er iets dat niemand had kunnen denken. Dominee wilde voor zijn afreis eerst nog kerkenraadsvergadering houden, want hij had nog een appeltje te schillen.

Op die vergadering kwam het openbaar, dat hij geen schaap maar een wolf was, want de ouderlingen moesten hem beloven, *dat ze geen oude schrijvers zouden lezen*. Beloofden zij het niet, dan ging hij niet weg.

Dit baarde een hele opstand onder de broeders en al spoedig had hij het grootste deel mee, alsof ze er op hadden zitten wachten. Natuurlijk bleven dit geen kerkenraadszaken. Velen in de gemeente waren met hart en ziel gebonden aan en gezonken op de nagelaten geschriften onzer godzalige vaders. Er ontstond dan onder de broeders en zusters een heilige oorlog, wat ook beter is dan een valse vrede.

Enkele leden stelden een vriendelijk en broederlijk verzoek op en leverden dit met een lijst van handtekeningen in bij de kerkenraad. Aan dezen en aan de dominee met aandrang vragend om voortaan zonder aarzelen de preken onzer godzalige vaders te lezen.

De lijst bevatte niet weinig handtekeningen en werd bewaard tot de thuiskomst van de dominee. Zijn eerwaarde werd met alle toegenegenheid door de broeders verwelkomd en het verzoek met de lijst werd overhandigd. Maar ach, ach, in plaats van zich gewonnen te geven ontstak hij in woede en zei dat al dat oude koren de pest was in Gods kerk. "En", zei hij, "het zal eruit, of anders ik eruit." Nadien heeft hij dat scherpe woord wel teruggenomen, zoals later bleek om bepaalde redenen, maar de oude geschriften bleven gewoerd.

Toen is er een grote scheur in de gemeente gekomen, daar het voor velen van Gods kinderen een onhoudbare toestand werd. Een gedeelte bleef op zichzelf en een gedeelte stichtte weer een kerkje, dat werd genoemd kerk A. Ik voor mij gevoelde geen vrijheid de kerk te verlaten, "want", zei ik, "de dominee maakt de kerk niet uit." Doch ik was blind in 's hemels wegen.

Van tijd tot tijd begon die man meer lelijke dingen te drijven, zoals fondsen voor assuranties en levensverzekering. Dit laatste is door genade mijn streven ook geworden, maar niet om het bij een nietig mens te zoeken. Volgens de dominee moest men van allerlei fondsen gebruik maken, want als de boel verbrandde en je kwam aan de dijk te staan, dan verzocht je God. En ook als je huis of schuur niet van een bliksemafleider was voorzien. Zo ging hij maar door en kwam er heel wat werk voor een volk, dat anders geleerd was.

Nu werd het door genade ook mijn werk om tegen al die gedrochten uit de hel te getuigen en de strijd aan te binden, waartoe ik de Heere nodig had. In deze treurige toestand brak de tijd aan, dat het heilig Nachتماال zou bediend worden. Nu had ik de Heere nodig, om te weten hoe in dezen te handelen. Die week van voorbereiding zal ik nooit vergeten. Ik ontving geen genoegzaam licht, om te weten wat te doen. Het streed tegen mijn gevoelen om aan te gaan, want dan steunde ik de dominee en allen die hem aanhingen, in hun verkeerde handelwijze.

Ik stond als iemand, die geen raad weet met zichzelf. Mijn hoop was nog gevestigd op een vrouw, bij wie ik 's zaterdags werkte. Het was vrouw **Van de Ban**. Ze leefde dicht bij de Heere en worstelde evenals ik om van Hem te mogen weten wat zij doen moest. Ik wilde doen zoals zij zou doen. Toen ik haar sprak werd ik gewaar, dat zij nog onbeslist was, ofschoon ze er de hele week onder gezucht had.

Nu werd de nood nog groter, wat zo duurde tot aan de avond. Terwijl ik aan de laatste bezigheden was (het aanharken van de werf), bepaalde de Heere mij bij de zuchters uit Ezechiël 9. Dezen werden getekend en toen mocht ik vast geloven, dat 's morgens in de kerk al de zuchters zouden getekend worden. Tegen vrouw Van de Ban en tegen enkele anderen zei ik: "Ga morgenochtend maar gerust naar de kerk, hoor, want de zuchters zullen getekend worden."

's Morgens in de kerk gekomen was de tafel weggeruimd. Dominee had die morgen om zeven uur koliek in de buik gekregen en nu moest de hoofdonderwijzer een predicatie lezen. Deze man had er zoveel indruk van, dat de Heere Zijn ongenoegen toonde over wat in de gemeente had plaatsgegrepen, dat hij geen nieuwe preek durfde voorlezen. Hij las een predicatie uit Comrie over deze woorden: "Die den Heere aanhangt, is één geest met Hem."

In de namiddag las broeder J. Mastenbroek een preek uit Van der Groe over deze woorden: "Die overwint, zal van den tweeden dood niet beschadigd worden." De zuchters hadden een zalige dag en ook de anderen moesten getuigen: ja, waarlijk, het moest nu maar zo blijven, want het is een heerlijke dag geweest.

Toen deze gezegende dag voorbij en de maandag aangebroken was, zouden enkele vrouwen 's avonds een bezoek gaan brengen bij de dominee, daar er een gunstige wending in diens ziekte was gekomen. Hij lag al in een ligstoel en was verblijd dat we kwamen. Hij zei benieuwd te zijn hoe we het die gepasseerde zondag gehad hadden.

Ik vroeg of hij het goed vond, dat ik hem eerst meedeelde, hoe ik, en anderen met mij, de week van voorbereiding had doorgemaakt, omdat het dan gemakkelijker was om verslag te geven van de dag des Heeren.

"Wel zeker", zei hij, "ik mag die vrouwtjes wel eens graag horen."

Hierop kreeg ik vrijmoedigheid hem alles in volgorde mee te delen, zoals ik reeds heb beschreven. Maar ach, wat werd die man boos! Hij joeg mij bijna weg en zei, dat hij er zulke visioentjes niet op nahield. We moesten dus onverrichterzake vertrekken, niettemin was ik blij, dat ik bij hem mijn hart had mogen ontlasten, want nu gevoelde ik mij vrij van zijn bloed.

Na veertien dagen was de dominee beter en nu, zei hij, zou hij met nieuwe heldenmoed het Nachtmaal bedienen. Op de kerkeraadsvergadering sprak hij: "Die zuchters konden ook wel komen, want de oude geschriften der godzalige vaders waren er weer volbloed in." Het was maar een boze luim van hem geweest. Ik ging nu goedsmoeds aan het Nachtmaal, maar werd er zo koud en gevoelloos als een steen en was zonder enige opmerking. Ik dacht nog: de Heere is zo vrij in Zijn bedeling, dat zal nog wel anders worden, maar het werd niet anders. Hoe ik al smeekte tot de Heere om toch te mogen weten, waarom alles zo donker en voor mij weggesloten was, het bleef allemaal hetzelfde.

Dit had nu al zes weken zo geduurd, tot ik eens op een middag naar mijn ouders ging. Terwijl ik daar een poosje was, kwam er een der broeders ouderlingen; hij groette ons en ging zitten. Van dezelfde gevoelens zijnde als de dominee, feliciteerde hij mij omdat ik, zoals hij zei, van mijn vreemde gevoelens was afgestapt en weer had getoond met de gemeente mee te leven.

Ik zag hem verbaasd aan en vroeg of hij wel wist waarmee hij mij feliciteerde.

"Wel zeker", zei hij, "toen ik u zo gemakkelijk aan het Avondmaal zag komen, had ik van u meer schik dan van al de anderen."

"Maar, man", zei ik, "hoe komt ge er toch aan, en wat bedoelt ge ermee, om te zeggen dat ik van al die vreemde ideeën ben afgestapt?"

"Wel", zei hij, "dat hebt ge betoond, door aan het Avondmaal te komen, dewijl toch

die zaken, waarover zoveel te doen geweest is, dezelfde gebleven zijn."

Toen ben ik wenende naar huis gegaan, bedroefd over de treurige toestand, waarin we als gemeente verkeerden. Nu zag ik klaar, waarom ik zolang in het donker had verkeerd. Eerst meende ik nog te gaan onderzoeken of het wel waar was, wat die ouderling mij had gezegd, maar ik zei: "Nee, lieve Heere, ik ga niet naar mensen, want ik vertrouw ze niet meer, maar ach, mocht ik het van U eens weten."

Ik nam de Bijbel, sloeg die open en las Spreuken 12. Nu gevoelde ik mij gedrongen om naar één van de broeders ouderlingen te gaan, die een innige zielsvriend van mij was. Nadat ik hem te kennen had gegeven, wat mijn wedervaren was aangaande de toestand der kerk, en dat de dominee ons zand in de ogen strooide, wilde hij er niets van horen en zei: "Gij zit daar geheel met uw natuur tussen."

Bedroefd keerde ik huiswaarts en vroeg de Heere wat het mocht zijn, dat ik niet één vriend overhield. Ik werd bepaald bij Absalom, dat hij het hart van het volk stal, maar dat het hem te doen was om zijn vader David van de troon te trekken. De Heere leidde mij al verder in de toestand en ik zag dat er voor mij niets te verwachten was dan ellende op ellende. Tot tweemaal toe verschrikkelijk bedrogen met de leraar, aan wie ik mij met mijn ziel had verbonden, bracht deze nieuwe teleurstelling mij nauwer aan de Heere. Ik durfde niets meer te doen zonder de goedkeuring des Heeren.

Toen de tijd was aangebroken, dat het Nachتماال weer zou gehouden worden, kwamen er enige vrienden bij mij en ze drongen erop aan, dat ik de dood des Heeren zou verkondigen. Ik zei: "Ik zal eerst de Heere vragen, of dat in zulk een weg moet."

De Heere liet mij niet verlegen, want ik kreeg deze woorden: "Blijf gij in hetgeen gij geleerd hebt, wetende van Wien gij het geleerd hebt." Ik verstond goed, dat de Heere mij daar niet wachtte, hoewel tot mijn smart, want de dood des Heeren verkondigen was mij altijd een verkwikking der ziel. Niet om er iets mee te zijn, maar enkel uit de waardigheid. En nu om zulke oorzaken daarvan verstoken te zijn, heeft me heel wat tranen gekost. Wel kreeg ik bij tijden gelovig te omhelzen, dat die tranen in de flessen bewaard werden en dan was ik weer tevreden met mijn lot.

Toen al wederom het Nachتماال aanbrak, liet men mij geen rust, zeggende, dat ik aan het Avondmaal moest komen. Evenals de vorige keer gaf ik tot antwoord, dat ik het de Heere zou vragen. Ze zeiden: Je bent de vorige keer niet geweest."

"O zeker", zei ik, "dat is het juist, toen heeft de Heere mij getoond wat mij te doen stond."

Ze zeiden: "Dat is nooit van de Heere geweest, zo leert God Zijn volk niet."

Ach, hoe bedroefde mij dit, want het waren innige zielsvrienden van mij, die dat zeiden. Het liet dit na, dat ik de Heere te vuriger mocht smeken om licht en wijsheid van boven, hoe in dezen te handelen. Ook vroeg ik nog een teken voor de vorige keer, of ik toen niet door de Heere Zelf was onderwezen.

Met kracht kreeg ik deze woorden: "In al uw benauwdheid ben Ik benauwd." In mijn eigen onwaardigheid en nietigheid mocht ik blikken in de mededogendheid, grootheid en neerbuigende liefde in die overdierbare Christus. In de waarneming van eigen verdoemelijkheid zonk ik diep voor de Heere weg, zodat ik niet meer wist dat ik op aarde was.

Weer tot mijzelf komende werd ik goed gewaar, dat ik met aan te zitten aan het Nachتماال hen zou steunen in hun verkeerdheden. Daartegenover, met afblijven moest ik protesteren. Nu had ik voldoende aanwijzing en zo ging ook dit Nachتماال ongebruikt voorbij, doch met vrede in mijn ziel.

Mijn vrienden lieten mij met rust, waarmee ik blij was, want ik had ze lief met de liefde van mijn ziel en naar ik mocht geloven zij mij ook. Genade verhoedde dat de

verwijdering groter werd, zodat gelukkig onze samenleving bleef.

Nu volgde echter weer een andere beproeving.

De tijd van voorbereiding tot het Avondmaal was er weer en ik kreeg bezoek van de dominee, wat mij zeer verheugde. Hij kwam met de vraag of ik wel wist, dat het Nachtmaal des Heeren stond bediend te worden. Op mijn bevestigend antwoord zei hij: "Dan kom ik met een ernstige boodschap, uit naam van de kerkenraad, en indien ge deze boodschap niet opvolgt, zult ge u voor de gevolgen moeten wachten."

Ik vroeg hem mij de boodschap mee te delen. "Wel", zei hij, "dat ge nu beslist aan het Avondmaal moet komen, want je bent er tweemaal halsstarrig afgebleven en als je het drie keer doet zonder wettige reden, dan kom je voor de Classis en dan kunnen die met je afrekenen."

Ik antwoorde: "Wel, als dat eraan verbonden is, om mij voor de Classis te brengen, ga dan maar gerust uw gang. Maar wees daar dan maar voorzichtig in uw spreken, dominee, anders kon u wel eens gevangen worden in het net, dat u voor mij wilt spannen."

Toen ging hij heel bedaard zitten en zei: "Laten we nu samen eens praten. Ge kunt toch wel denken, dat ik u gaarne aan het Nachtmaal zie, nietwaar!"

"Wel zeker, dominee, dat geloof ik", was mijn antwoord, "en ik zou er ook gaarne zijn, maar alleen in een rechte weg. Zolang de geschriften onzer godzalige vaders in onze kerk niet meer genoemd of gelezen worden, kom ik niet aan het Avondmaal, hoor dominee. Daarom zei ik zoeven: wees voorzichtig, want wat u in de gemeente invoert is niet van de Classis uitgegaan."

Thans werd hij boos en zei, dat al wat ik had in te brengen, niets dan muizenissen waren, waar geen aasje vreze Gods bij was. "En", zei hij, "ge zult aan de tafel des Heeren komen, of ik zal je bij God aanklagen als een halsstarrige, afgedwaalde en onverzettelijke zuster der gemeente, met wie we geen raad meer weten. Want ik heb wel begrepen, dat je alle vermaningen in de wind slaat en wat die oude schrijvers aangaat, die zijn me geen lor waard."

Zo ging hij boos weg en op de zondag van voorbereiding preekte hij over Psalm 32:9: "Weest niet gelijk een paard, gelijk een muilezel, wat geen verstand heeft, welks muil men breidelt met toom en gebit, opdat het tot u niet genake." Daarmee kwam hij van 's Heeren wege tot de gemeente, zoals hij zei, want die woorden waren hem van God in de mond gelegd en er waren er in de gemeente, die nog durfden uit te drukken, dat ze wel gaarne aan de dis zouden aanzitten, maar toch wegbleven omdat ze hun zin niet kregen. Nu waren dezen gelijk aan een paard en muilezel, wat geen verstand heeft, en daarom moesten dezulken gebreideld worden met toom en gebit. "Maar, gemeente", zei hij toen, "weest gij hun niet gelijk, opdat het tot u niet genake."

U kunt wel denken hoe het mij was onder zo 'n voorbereidingspredicatie. De toepassing moest nog komen. Ja, hij moest nu nog wat tot waarschuwing der gemeente meedelen. Hij was in de afgelopen week bij iemand geweest, die het toch zo goed meende. Het was haar een smart dat ze er niet zou wezen, namelijk aan de dis des Heeren. "Maar dezulken zeg ik nogmaals in de Naam mijns Gods, dat ze liegen, niets dan eigengemaakte vroomheid, een stank in Gods neusgaten."

Maar o, geliefde lezer, wat was de Heere goed voor mij. Ik bleef heel kalm en was blij toen de kerk uitging. Ik haastte mij om alleen huiswaarts te keren, omdat mijn hart en ziel tot God gekeerd waren en ik behoefte had aan de eenzaamheid. Mijn noden kon ik nergens kwijt, dan alleen bij Hem en nu genoot ik zulk een ruime toegang aan de troon der genade, dat ik met een Hizkia de brieven mocht uitspreiden voor het aangezicht des Heeren.

Ik mocht mijn gebeden aldus voor de Heere uitgieten: "Wel, lieve God, Gij hebt mijn zuchten gehoord, mijn tranen gezien en ook mijn worstelen. En dat is alleen uit U en door U en het is alles tot U gekeerd. En nu hebt Gij, o God, gehoord, wat mij op deze Uw heilige dag heeft getroffen door middel van Uw knecht. Hoe hij mij van Uwentwege heeft gezegd, dat ik ten Avondmaal moet komen. Ook heeft hij gezegd, Gij hebt het gehoord, Heere, dat ik U niet vrees en dat ik in dezen heb gelogen. Ach, lieve Heere, nu kom ik weer tot U om raad en wijsheid, want Gij zijt mijn Rotssteen, dierbare Heiland, Wiens werk volkomen is. Ach, lieve Ontfermer, ontferm U mijner om Uws groten en heerlijken Naams wille en help mij ook ditmaal."

Toen werd ik bepaald bij die man Gods, die moest gaan profeteren tegen het altaar te Bethel en hoe de Heere hem had geboden, dat hij daar niet mocht eten of drinken, ook niet vernachten. Ja, niet eens diezelfde weg terugkeren, die hij gekomen was. Maar een oude profeet aldaar achterhaalde hem en zei, dat een engel des Heeren hem was verschenen en die had hem gezegd dat hij weder moest keren, met hem eten en drinken en bij hem vernachten. Dan staat er in 1 Koningen 13: "Doch hij loog hem."

O, wat kreeg ik een licht in mijn toestand. Nu werd ik van 's Heeren wege zo krachtig verzekerd, niet aan het Nachtmal te gaan, maar dat ik als die man Gods moest profeteren tegen dat altaar. Zo had ik te protesteren tegen al die Godonterende dingen. Verder werd ik er bij bepaald hoe de man Gods de oude profeet geloofd had en gevolgd was, waardoor hij de mond des Heeren weerspanning was en in deze weg door een leeuw gedood werd. Wat kreeg ik daarin een les voor mijzelf. Wat gevoelde ik mijn steile en diepe afhankelijkheid van de Geest des Heeren, en ook heb ik geweend over die man Gods uit innig medelijden. Als men zelf in zulk een chaos van verwarring komt, dan krijgt men ook medegevoel voor zijn medemens.

Zo was dan ook dit Avondmaal des Heeren weer ongebruikt voorbijgegaan. De toestand werd al erger en treuriger. De dominee zei, van zulk een hardnekkige betweter niets meer te willen horen. Mijn vrienden zeiden, mij niet te kunnen begrijpen en van de moederskinderen werd ik bespot, zodat ze mij niet eens ongehinderd op de weg konden passeren. Aan mij was er niets verbeurd, maar dat het werk Gods door de goot gesleept werd, krenkte mij.

Hieronder kreeg ik het erg bang en dit deed mij dag en nacht tot God roepen en zuchten om hulp en uitkomst. Totdat het Hem behaagd heeft mij, alles verbeurd hebbende zondares, naar Zijn grote barmhartigheid en genade uit de chaos van verwarring te verlossen en wel met deze woorden: "Maak u los van de banden van uw hals, gij gevangen dochter van Sion."

Nooit zal ik dat ogenblik vergeten. Zoals die woorden in mijn hart kwamen, geraakten tegelijk al die banden los en vielen af. Ook die banden, waarmee ik kerkelijk zo gebonden zat, en ik kon maar niet anders dan wenende uitroepen: "Dank, Heere, dank U, eeuwig dank zij Uw heilige Naam voor Uw onuitsprekelijke goedheid." Zo heb ik lange tijd gestaan zonder een voet te verzetten, weggezonden in Gods goedertierenheden.

O, geliefde lezer, wat is het toch zalig om bij de weldaden Gods in eigen nietigheid weg te zinken. Nu gevoelde ik mij zo vrij als een vogel in de lucht, de strik was gebroken en ik was ontkomen. Uit de volheid mijns harten heb ik toen een brief geschreven aan de kerkenraad, luidende:

Eerwaarde kerkeraad!

De ondergetekende, Grietje van Drune, huisvrouw van Willem Andeweg, lid der Gereformeerde Kerk alhier, doet u weten, dat ik tot volle overtuiging ben gekomen

mijn lidmaatschap te moeten opzeggen. Niet te rade gegaan zijnde met vlees en bloed, heeft het mij veel in het verborgen doen verkeren in worstelingen met God. Hem alleen licht en wijsheid afsmekende, wat in dezen te doen. Door 's Heeren ondoorgrondelijke goedheid ontvangen hebbende, hetgeen ik nodig had, heb ik besloten mijn lidmaatschap op te zeggen.

En eerwaarde kerkeraad, het zal niet nodig zijn de reden waartoe en waarom nog aan u te schrijven, daarover geloof ik mij meer dan eens duidelijk genoeg te hebben uitgedrukt. Alleen dit wil ik er nog aan toevoegen: dat ik met vollen gemoede verenigd ben met de nagelaten geschriften onzer godzalige vaders, die nog zo voortreffelijk spreken, nadat ze gestorven zijn. En waarbij ik door genade met mijn ganse ziel leef, daar zij het in leer en leven, in handel en wandel hebben getoond en beoefend, dat ze niets hebben bedoeld dan de ere Gods en het waarachtig heil van Sion. En daarvoor hoop ik te strijden, mijn leven lang. De Heere geve het. Ik heb gezegd. Vaart wel.

G. van Drune

Op deze brief zijn eerst mijn zielsvrienden gekomen en die zeiden: "Wel, wel, wat ben je nu toch begonnen. Is dat wel van de Heere, onderzoek het nog eens goed, tussen God en uw ziel."

Vervolgens kwam mijn hartsvriend, die zei: Wel, wel, wat heb ik nu toch van je gehoord. Heb jij je kerkattestatie opgevraagd? Dat kan niet van God zijn, dat geloof ik niet. Ik zou het maar weer zo spoedig mogelijk terug doen." Daarna bezochten mij enige vrienden, die zeiden: "Zeg ons eens, is het waar wat er verteld wordt, hebt ge uw lidmaatschap opgezegd?"

Ik zei: Ja, dat heb ik gedaan."

"Wel, mens, dat had ik van jou nooit gedacht, wat val je mij tegen. Foei, je moest u schamen en terugkeren, ge kunt toch zelf wel denken, dat zo'n weg niet van God is. En zeg nog dat het zo ware, zou je het dan alleen zijn en zouden dan die en die en deze er ook niet uitgeleid worden? Want die zuchten er even hard onder als jij."

Met deze en dergelijke dingen kwamen ze gedurig bij me aan, zodat ik mij tenslotte niet wist te bergen van al de ellende. Elk had het op mij gemunt, ook de huisgenoten en de binnenpraters begonnen hun best te doen, zodat ik het moe werd.

En toen kwam mijn vijandschap in het geweer en dat tegen dat lieve, heilige Wezen. Het was maar: waarom nu zo'n weg en dan met mij. Ik ben maar een vrouw en nog zo jong van jaren en dan zo jong in de genade. Waarom nu die en die niet, Heere enzovoort. Het was in één woord verschrikkelijk en ik werd bijna bang van mijzelf, vanwege mijn vijandschap tegen God en de weg, waarin ik was gekomen.

Zo ging het ruim een maand, toen op zekere morgen, na de nacht zo goed als slapeloos te hebben doorgebracht, ik binding kreeg aan Gods genadetroon, Hem smekende om een teken over mijn toestand. De zaak bond zo aan, dat ik zei: "Lieve God, ik kan en ik zal U niet loslaten, tenzij Gij mij in dezen gezegend hebt. Ach, Heere, ach, geef mij toch een teken, hetzij ten kwade of ten goede."

Daarna nam ik de Bijbel en bad de Heere om licht uit Zijn dierbaar Woord. Indien ik mij had bedrogen, dat ik er maar aan ontdekt mocht worden en had ik mij niet bedrogen, "ach, Heere, als het U belieft, doe het mij dan bij vernieuwing verstaan uit Uw eeuwigblijvend Getuigenis."

Zo smekende sloeg ik de Bijbel open en wel bij Jesaja 51. In dit hoofdstuk kwam de Heere Zijn werk bevestigen en aan mijn ziel toe te passen. Tevens werd ik ermee bekendgemaakt, dat de strijd op kerkelijk gebied voor mij nog niet ten einde was, wat mij duidelijk werd bij het lezen van het laatste vers. Vooral het zestiende vers was mij

tot verkwikking en sterkte: "En Ik leg Mijn woorden in uw mond, en bedek u onder de schaduw Mijner hand."

O, geliefde lezer, wat was ik nu weer heerlijk door de Heere Zelf gered en geholpen. Vier dagen mocht ik daarin zalig verkeren. In deze tijd was ik bijna ongeschikt voor de aardse dingen en de tegenspraken werden spoedig opgelost. Het was alsof de Heere het dadelijk voor mij opnam.

Zo werd mij gevraagd: "Denk je nog wel aan die dagen, waarin je zo getreurd hebt over de breuk van Gods kerk? Daar heb je nu niets van. Is dat wel goed, daar de breuk nog dezelfde is?" Ik stond er even bij stil en terstond daalde in mijn hart: "Waarom zouden de bruiloftskinderen treuren, zolang de Bruidegom bij hen is."

Op een andere keer zeiden ze van binnen, 's morgens bij het ontwaken: Ja, nu ga je de kerk verlaten, maar waar blijf je dan met je kerkschuld?" Ik had niets te antwoorden en stond als het ware te wachten op een antwoord van de Heere. Terstond was in mijn hart: "Ik, Ik ben het, Die uw overtredingen uitdelg als een nevel, en Ik gedenk uwer zonden niet."

Op de vierde dag was het: "Staat het wel goed met u? Je hebt liefde tot allen, je haat niemand van hen, die nog in de kerk zijn en blijven, hoe kan dat nu goed zijn?"

Terstond weerklonk in mijn ziel: "Maria was veel vergeven en daarom had ze veel lief."

Zo heb ik die vier dagen verkeerd en de vijfde dag kwam een ouderling mij vragen of het goed was dat de dominee nog eens kwam met een ouderling. Ik zei: "O ja, met alle liefde, al kwam de hele kerkenraad, dan zal ik gaarne meedelen, wat de Heere mij deze dagen deed genieten."

Dezelfde avond kwam de dominee met een ouderling. Na elkander gegroet te hebben, sprak ik al dadelijk mijn genoegen uit over hun komst en wilde beginnen mee te delen datgene, waarvan ik nog vol was. Dit hielden ze tegen, zeggende, dat ze daar niet voor gekomen waren. Zij hoopten hun tijd beter te besteden, door te doen waartoe God hen had gezonden en dat was om mij van mijn dwaalweg te doen wederkeren.

Toen haalde de dominee de brief, die ik aan de kerkenraad gezonden had, uit zijn zak, legde de brief vóór mij en zei: "Met dat ding kunnen we niets beginnen, of je moet je naam eronder zetten, dan is alles weer in orde, dan praten we nergens meer over." Ik vroeg wat het betekende als ik mijn naam zette.

"O", zei hij, "daar heb je niet naar te vragen, dat zijn kerkenraadzaken, gij hebt dit maar te ondertekenen en dan is alles in orde en wij gaan heen."

Ik zei het nooit te zullen doen indien ze er de strekking niet van zeiden.

"Och", zei toen de ouderling, "teken het nu tenminste maar, dan ben je van je dwaling genezen."

"O nee", zei ik, "de Heere heeft mij van jullie banden losgemaakt!"

Toen is de dominee begonnen mij met alle ernst te vermanen, ruim een half uur lang. Er gedurig aan toevoegende: "O, gij halsstarrige verdwaalde, het is de laatste boodschap die mijn God mij hier laat doen. Ik zeg u nogmaals, keer terug!"

Eindelijk zei ouderling v.d. L: "U moest nu maar ophouden, dominee, het gaat te ver."

Terstond rees hij op en zei: "Nu, mijn taak is hier afgedaan en ben je nu nog niets veranderd?"

Ik antwoordde, terwijl ik hem kalm aanzag: "Nee, dominee, het heeft me heet noch koud gemaakt."

"Nu", zei hij, "omdat je lauw bent, zegt God, zal Ik u uit Mijn mond spuwen. Maar nu voor het laatst - en hij legde de brief weer voor mij - zet hier uw naam onder."

Ik zei: "Dominee, indien ik het deed, zou ik tegen God strijden."

"Nu, onderzoek het nog eens. Ja, ik bid u, onderzoek het nog eens. Beloof mij dat, zult ge het nog eens onderzoeken?"

Ik zei: Ja, dominee, en als ik in dezen dwaal, dan zal ik het u komen zeggen."

Zij vertrokken en in mijn hart was het vrede en ik mocht er de Heere voor erkennen, Die het met Zichzelf zo onuitsprekelijk goed had gemaakt, aangezien er in mij niets was, dat Hem daartoe kon bewegen. Toen was het weer levendig in mijn hart: "Ik leg Mijn woorden in uw mond, en bedek u onder de schaduw Mijner hand." Met deze woorden begaf ik mij ter ruste en 's morgens mocht ik ermee ontwaken. Ik stond op, in de Heere verblijd.

Die dag moest ik naar mijn werkhuis en daar druk in mijn werk bezig zijnde, was het opeens in mijn binnenste: "Wat ben je toch een onbuigzaam mens. Nu is daar gisteravond Gods knecht bij je geweest en die heb je beloofd het nog eens te onderzoeken tussen God en je ziel en je denkt er niet eens aan."

Ik zei: "Het is waar ook, ik heb er nog niet aan gedacht", en ik ging achter in de tuin om een ogenblik de eenzaamheid te hebben om het voor de Heere te brengen, net zoals het was. Ik sprak: "Maar, lieve Heere, heeft het nu nog onderzoek nodig. Och, lieve God, U is toch alles bekend, is dat verder onderzoek in dezen nog nodig?"

Toen was het met kracht in mijn ziel: "Het is een strik des mensen, dat hij het heilige verslindt, en na gedane geloften onderzoek te doen." Nu werd ik in hetgeen gepasseerd was nog meer gesterkt en kon het niet op van de Godsbemoeienissen.

Ik zat dan nu als een eenzame mus op het dak, met een boekje in een hoekje. De Heere echter liet Zich niet onbetuigd, veel mocht ik genieten in dat overgebleven oude koren. De werken van á Brakel, Comrie, Petrus Immens: *De godvruchtige Avondmaalganger*, Groenewegen en *de biddagpredicaties* van Van der Groe waren mijn lievelingsboeken. O, wat heb ik in die tijd veel mogen genieten en in die geschriften veel mogen vinden tot troost en sterkte. Alleen wanneer het Avondsmaalsbediening was, gevoelde ik mijn gemis en de gedachten bedroefden mij, dat ik nu voor altijd verstoken zou blijven om de dood van mijn dierbare Heiland te verkondigen. Dit deed mij de Heere vragen een weg daartoe te willen banen. Zo heb ik ruim een jaar geleefd.

Intussen deed zich een andere omstandigheid voor. Het werk van de baas van mijn man begon te verminderen, zodat hem te kennen werd gegeven, dat hij naar een andere baas moest uitzien. Welke hij ook onder Gods voorzienigheid heeft gekregen en wel te Katendrecht onder Rotterdam. Het gevolg hiervan was, dat we onze geboorteplaats Barendrecht verlieten.

9. Een kerkelijk thuis

Het was altijd mijn verzuchting om kerkelijk nog eens een thuis te mogen vinden. Te Katendrecht gekomen, brachten mijn geliefde moeder, die ik als een schat van de Heere in huis had, en mijn man hun kerk-attestatie bij ds. J. van Haeringen, die daar in kerk A stond. Mijn attestatie had ik ook wel opgevraagd, doch niet gekregen. Dit mochten zij niet doen, anders steunden ze mij in mijn dwaling, zoals zij zeiden.

Officieel bleef ik dus van kerkelijke aansluiting verstoken, ofschoon ik geregeld bij ds. Van Haeringen ter kerk ging. Ik vond er mijn thuis en na ongeveer drie maanden brak ook daar de tijd aan, dat het Nachtmaal des Heeren zou bediend worden. In de week van voorbereiding kwam ds. Van Haeringen met een ouderling. Na met mijn moeder en met mijn man te hebben gesproken, richtten zij zich tot mij.

Terwijl ik hun meedeelde, hetgeen was voorgevallen, kreeg ik veel vrijmoedigheid in het spreken, daar het ingang bij hen vond. Vervolgens gaf ik te kennen behoefte te hebben deel te nemen aan het Nachtmaal des Heeren, daar ik er nu reeds twee jaar van verstoken was.

Omdat zij niets zeiden, vroeg ik hun of zulks nu kon.

Zij antwoordden echter ontkennend. "Nee", luidde hun antwoord, "want ge zijt een onbandige koe en die mogen we niet toelaten. Maar als ge bij ons belijdenis wilt afleggen en berouw betonen, wat aangaat uw kerkelijk leven, dan zal het wel gaan."

Ik zei: "Nu, ik dank jullie hartelijk om door dat te doen zelf mijn vuile vingers in het werk Gods te gaan zetten en het alzo door het slijk te laten sleuren. Daar heb ik wel mijzelf voor over, maar het Godswerk niet."

Toen gingen zij spoedig heen. Ik bleef bitterlijk bedroefd achter en kwam met mijn klacht voor de Heere. Ik vond een ruime toegang en vroeg de Heere of er geen leraar meer voor mij zou zijn, aan deze zijde van het graf, die zich mijn lot aantrok. Zo klagende ging ik naar bed, maar de slaap bleef uit mijn ogen. Ik was te bedroefd en lag als het ware met de Kananese vrouw om toch als een hondeke een kruimpje van de genadetafel te mogen ontvangen, zeggende: "Ach, lieve Heere Jezus, zou ik dan altijd moeten rondzwerven als een veldhoen op de bergen, zonder ooit meer Uw dood te verkondigen. O, wat is mij dit een zielesmart."

Al zuchtende sliep ik in en 's morgens ontwaakte ik met deze woorden: "Uw ogen zullen uw leraars zien." Hierin mocht ik mij terstond verheugen en geloven, dat dit een antwoord op mijn vragen was. Ik stond dadelijk op en zocht er naar in Gods Woord, maar kon het niet vinden. Toch bleef het aanhoudend: "Uw ogen zullen uw leraars zien." Ik mocht geloven, dat dit nog eens zou gebeuren, ofschoon de weg daartoe verborgen scheen.

's Zondags was het bediening van het Nachtmaal, wat mij ontzegd was, zodat ik niet ter kerk kon gaan, bij vernieuwing erg bedroefd zijnde onder mijn gemis.

Wel werd ik versterkt uit het derde vers van Psalm 126:

*Die hier bedrukt met tranen zaait,
Zal juichen, als hij vruchten maait;
Die 't zaad draagt, dat men zaaien zal,
Gaat wenend voort, en zaait het al;
Maar hij zal, zonder ramp te schromen,
Eerlang met blijdschap wederkomen,
En met gejuich, ter goeder uur,
Zijn schoven dragen in de schuur.*

Dit mocht weer dienen om in 's Heeren weg te berusten en ik mocht het verdere van deze dag nog met zegen voor mijn hart doorbrengen.

Nu leefde ik met veel indruk onder die waarheid: "Uw ogen zullen uw leraars zien" voort en dit duurde nog ongeveer een half jaar. Toen is het gebeurd tijdens een slapeloze nacht, gedurende welke de bestrijders van alle zijden weer kwamen opdagen, zodat het leven mij bang werd, dat ik de Heere vroeg, indien die waarheid van Hem was, die leraar eens te mogen ontmoeten en spreken. Na veel getob sliep ik eindelijk moedeloos in en droomde. Maar wat droomde ik nu?

Ik droomde, dat ik te Rotterdam in de kerk zat en ds. C. Pieneman stond te preken. Hij stond levensgroot voor mij en preekte over de verloren schapen, welke geen herder hebben. Toen liet hij zingen Psalm 65:2: *"Een stroom van ongerechtigheden had d' overhand op mij"*, en onder dat zingen werd ik wakker. Het was echter zo wonderlijk. Ik kon bijna niet geloven dat ik geslapen had, zo duidelijk was het geweest. Ik nam het besluit hem te gaan opzoeken en alles te vertellen.

Ik verzocht de Heere of ik dit tot een teken mocht stellen: indien het van 's Heeren wege mijn leraar moest zijn, of ik het daaraan weten mocht, dat mijn woorden bij hem ingang vonden. Toen ben ik naar hem toegegaan en heb hem mijn gehele weg inzake mijn kerkelijk leven verteld, behalve op dit ogenblik mijn droom.

Nu volgde voor mij het ene wonder na het andere. Die man was in de dadelijkheid zo met mijn lot bewogen, dat hij er onmiddellijk werk van maakte. Ik moest al spoedig daar bij de kerkenraad komen en na alles meegedeeld te hebben, kon ik voorlopig heengaan. Terwijl ouderling **Van Dijk** nog zei: "Nu, meid, hetgeen we vanavond gehoord hebben, is geen vreemde taal. De Heere heeft het wel gemaakt met u, zodat ge goed weet, hoe ge uit de kerk van Barendrecht verlost zijt. We hopen later van u wel eens te vernemen, hoe gij er hier in gekomen zijt."

Zijn gezegde deed mij eensdeels verblijd en anderdeels verschrikt naar huis gaan. Immers, voor het laatste had ik geen grond in Gods Woord, want al was die droom mij nog zo treffend, ik durfde er toch niet mee op de kerkenraad te komen. Later heb ik dat wel gedaan onder het volk.

Het gezegde van ouderling Van Dijk gaf mij alweer te zuchten aan Gods genadetroon, en de Heere liet Zich niet onbetuigd. Ik werd bepaald bij deze woorden, welke drie zaken uitmaakten, namelijk *dat de drukking der tong twist voortbrengt, dat de drukking der neus bloed voortbrengt, maar dat de drukking der melk boter voortbrengt.*

Ik kreeg nu een terugleiding naar Barendrecht, hoe de drukking der tong daar twist had voortgebracht.

Daarop werd ik teruggeleid naar Katendrecht, hoe het mij daar was vergaan als de drukking der neus, die bloed voortbrengt.

Ten derde kreeg ik een inleiding wat mij hier te wachten stond, dat het nu ook niet zonder drukking zou blijven, *maar het zou een drukking der melk zijn, die boter voortbrengt.* Het zou dus vrucht afwerpen en de Heere zou er met Zijn gunst in tegenwoordig zijn.

Ook dit zou ik al spoedig ondervinden, wat voor mij een nieuwe beproevingsweg werd, die heel wat drukking teweegbracht.

Ik was nu zo thuis, hebbende een thuis en een leraar van de Heere gekregen. En dan dat hartelijk samenleven onder en met elkaar, zodat we leefden als kinderen van een huisgezin. We droegen elkanders lief en leed op en in het hart, en viel er eens iets voor, de zon ging er niet over onder. O, wat heb ik daar dikwijls tot diep in de nacht, onder dat lieve volk des Heeren gezeten. Wat heerlijke dingen werden er dan

gesproken van die stad Gods, en wat al leringen, vertroosting en moedgevende zaken werden er ondervonden, die de ziel verkwikten en de ere Gods bevorderden. Het was mij een Thabor, een Bethel en een Pniel, waar ik gaarne had willen tabernakelen. Maar nee, er stond weer een andere weg voor de deur, die ik naar de wijze voorzienigheid des Heeren had te volgen.

Het was in het jaar 1902, veertien dagen voor de kerst, dat ik 's morgens wakker werd met die woorden: "Kom bij Mij van den Libanon af; kom bij Mij van den Libanon af." Ik zei: "Wel, lieve Heere, wat aardige waarheid is dit en dan twee keer hetzelfde." Het bleef maar in mijn hart, geregeld maar: "Kom bij Mij van den Libanon af."

's Zondags zei ik het tegen de dominee. "Nu, meid", zei hij, "dan kon de Heere wel eens op weg zijn om je spoedig thuis te halen, of dat ge naar een ander oord moet vertrekken. Hoe het ook zij, achter zulk een waarheid schuilt wat."

Dit geloofde ik ook wel, maar ik kon er niet aan denken, dat het moest zien op een scheiden van mijn leraar en van al mijn vrienden. O nee, de gedachte daaraan kon ik niet hebben. Na al de schrikkelijke ellende, waarin ik verkeerd had, door de Heere zo kennelijk uitgeholpen. En dat ik nu hier ingezet, ongeveer anderhalf jaar in eensgezindheid en liefde onder en met het lieve volk des Heeren had mogen leven en verkeren. Het hielp allemaal niets, al wilde ik het met denken en redeneren verzetten, die woorden drongen door alles heen en waren voortdurend in mijn hart. Ook lag het waar bij mij, dat ik in deze weg Gods lieve gunst, die meer sterkt dan de uitgezochte spijzen, zou moeten missen.

Het werd kerst en ik zou naar Rotterdam gaan, naar de vrienden en vriendinnen, en aldaar een dag of vijf blijven, om, zoals mijn huisgenoten zeiden, de kerstdagen naar de keus van mijn hart door te brengen. Men had namelijk altijd met mij te doen, omdat ik vijf kwartier moest lopen naar de kerk en nu kon ik met de kerstdagen eens uitrusten, zeiden ze. Ingenomen met het voorstel ging ik er verheugd heen, te meer omdat ik bij mensen logeerde, die beiden, man en vrouw, de Heere vreesden. Daarom gunde mijn lieve moeder het mij zo hartelijk, want zij was ook geen vreemdeling van dat leven. Ze wilden mij thuis niet terughalen ter wille van dit bezoek.

Maar van huis zijnde, kwamen er een neef en nicht over uit Hillegom. De neef en nicht bleven totdat ik weer thuiskwam. Ze waren voor een bepaald doel gekomen en wel om eens met mijn man en met de man van mijn zuster te spreken over het zoeken van een baas te Hillegom, omdat het te Katendrecht zo zuinig was met de verdiensten. Het voorstel van die neef en nicht werd gretig aangenomen, ook door mijn zorgdragende moeder. Ge kunt denken, hoe ik ontstelde toen ik dit vernam. Het hield voor mij duidelijk verband met die woorden, waarmee ik al veertien dagen had gelopen, zonder ze te kunnen kwijtraken. Ik zei dit echter niet tegen hen. Ze zeiden dat ik nu maar dadelijk moest beslissen, doen of niet.

Ik zei: "Hebben jullie allen beslist om het te doen?"

Ja", zei moeder, "het hangt nu alleen van u af."

"Nu", zei ik, "de wil des Heeren geschiede en het lot is in de schoot geworpen." Het viel hen erg mee, dat het zo spoedig klaar was. Die mensen gingen nog diezelfde dag terug naar huis. Na zes weken ontvingen we de tijding, dat neef een baas voor ons had gevonden met vast werk en ook een woning, alles ingaande 1 maart.

We moesten dus al spoedig vertrekken. U kunt denken, hoe ik gesteld was. Ik schreide maar en kon niet anders dan klagen en zuchten: "Ach, lieve God, moet ik nu voor een handjevol stof hier alles weer verlaten? Mijn geliefde leraar, die ik toch van U gekregen heb en ook al die harte- en zielevrienden."

Zodat ik mij die laatste dagen tot water heb geschreid. Waarvan zelfs gedurende drie dagen, dat ik niet voor de mensen durfde komen. Toen hield de Heere Zich niet langer verborgen. Hij bezocht mij in mijn eenzaamheid en kwam mij vragenderwijze voor: "Is uw oog boos, omdat Ik goed ben?"

Ik antwoordde met diep ontzag: "Och, nee, lieve God, Gij Die alle dingen weet, Gij weet, dat ik U liefheb en Gij weet ook, dat ik niet boos ben, maar ik ben bedroefd. Lieve Heere, ik ben bedroefd, omdat ik hetgeen ik van U uit Uw milde Vaderhand heb mogen ontvangen, nu alles moet afstaan voor een handvol stof."

Toen kreeg ik deze woorden: "*U is een beter lot bereid, uw heilzon is aan 't dagen.*" Mijn droefheid vlood weg en ik werd volzaam.

Na dezen ben ik aan het inpakken begonnen en op 27 februari zijn we vertrokken. Eerst ging ik bij de dominee aan huis afscheid nemen. Daarbij waren enige zielevrienden tegenwoordig en met gebed en psalmgezing namen wij van elkander afscheid.

De dominee sprak zo vaderlijk en herderlijk: "Thans gaat ge naar een plaats, waar gij voor u geen thuis vindt. Maar ik zal u een thuis bezorgen in Lisse, zonder dat ge er iets voor doet, want in dit opzicht neem ik u voor mijn rekening. Als het voor uw eigen ziel de goedkeuring des Heeren mag wegdragen, dan hebt ge een goed thuis. Ja, zulk een, waar ge u met vertrouwen kunt neerzetten wat aangaat de grondslag voor de eeuwigheid." Zo ben ik vertrokken, verblijd over hetgeen de dominee mij beloofd had.

(Grietje van Drune verhuisde in 1903 naar Lisse met haar man en moeder. Deze overleed al in 1904. Grietje stierf te Lisse in 1916 op 55-jarige leeftijd.)

10. In Hillegom en Lisse

Wij kwamen in de namiddag om drie uur te Hillegom aan en diezelfde avond kregen we al bezoek van ouderling De Keizer, van de Gereformeerde Kerk van ds. K. van der Wal. Hij kwam eens vernemen tot welk kerkgenootschap we behoorden.

"O", zei mijn moeder tot hem, "daarmee hebben we de tijd nog wel, want we hebben onze attestatie zelf in handen. En we hebben toch al besloten om deze te brengen waar mijn oudste dochter thuishoort, dat zal zijn bij ds. Jac. Overduin te Lisse." "Bij ds. Overduin?" zei hij, en toen volgden enige afkeuringen, waarop hij heenging.

Ik had alles stil aangehoord en was verblijd, want het was mijn verzuchting geweest tot de Heere, of het Hem mocht behagen hun harten te neigen om kerkelijk één te zijn. Daar het toch niet naar de orde des heils is, wanneer een huisgezin kerkelijk niet verenigd is. Dan kruipt de vijand er gemakkelijker tussen. Hierin mocht ik de goede hand mijns Gods opmerken, Die het buiten mij zodanig bestuurde, dat dit nu hun eigen begeerte was. Daarin werd mijn lot al beter, zodat ik moest zeggen: "Dank, lieve Heere, voor deze weldaad."

Ook werd mijn weg hierin beter, dat ik een bestendiger en meer huiselijk leven kreeg, aangezien ik niet meer zo aanhoudend uit werken behoefde te gaan. Mijn lieve moeder was hiermee ook erg in haar schik. Niettemin had ik *mijn Libanon* nog niet verloren. Daar moest een hogere Hand aan te pas komen.

Ik was en bleef onder al de zegeningen nog steeds als één, die over zijn moeder treurt. Mijn moeder, dit wel begrijpende, raadde mij aan om eens naar Lisse te gaan en daar het volk des Heeren te gaan opzoeken. Ik kende er echter niemand, behalve een vrouw, die ik wel eens bij ds. Pieneman ontmoet had. Deze vrouw was gehuwd met **R. Segers**, een lief kind des Heeren, en daarheen ben ik toen gegaan.¹

¹ Rengert Segers, een zoon van Gerrit Segers, was afkomstig uit de Hoekse Waard.

Rengert diende als diaken van 1890-1903 in de Gereformeerde Gemeente te Lisse. Rengert woonde in het huis op Zomerzorg. Toen het rond 1895 gebouwd werd, had hij aangegeven een heel grote kamer te willen hebben, waarin veel mensen ontvangen konden worden. Er kwamen namelijk velen van Gods kinderen bij hem in huis. Dikwijls werd er gezelschap gehouden. De latere ds. G.H. Kersten kwam als jonge onderwijzer dikwijls in Lisse om een bezoek te brengen aan R. Segers, op wie hij bijzonder gesteld was, en aan ds. Jac. Overduin. Op zondag 4 augustus 1901 preekte Kersten op verzoek van ds. Overduin, die elders moest voorgaan, in Lisse. Op *Zomerzorg* bereidde hij zich voor. Kort daarvoor had hij in Rijssen voor het eerst een oefening gehouden, die hij echter niet had kunnen volbrengen. Segers zei daarom: 'Als je niet verder kunt, dat geeft niet. Ik neem een prekenboek mee, dan lezen we gewoon verder.'

Huiselijk leed is Rengert niet bespaard gebleven. Hij verloor enkele kinderen op heel jonge leeftijd en daarna ook zijn vrouw. In 1897 overleed zij op 35-jarige leeftijd. Rengert bleef met acht kinderen achter. In 1900 overleed zijn elfjarig zoontje Gerrit Jan. Rengert hertrouwde in 1900 met Aartje Lindner, die afkomstig was van Opheusden. Zij werd een tweede moeder voor de kinderen, maar van haar wordt ook getuigd dat ze een moeder in Israël was. Ze zijn niet lang getrouwd geweest, want op 31 maart 1903 overleed Rengert Segers op 55-jarige leeftijd.

De oudste dochter van Rengert Segers, Alida Gerarda, is jong overleden. Ze was gehuwd met Arend van de Pol en woonde in Opheusden. Op 6 maart 1922. stierf ze op veertigjarige leeftijd in het kraambed van haar twaalfde kind. Zij is zeer ruim heengegaan.'

Zie over dit sterfbed Deel V in deze serie *Bekeringsgeschiedenis van vrouwen*.

Rengerts tweede vrouw overleed te Lisse op 14 september 1922. In de rouwadvertentie in *De Saambinder* staat vermeld: 'Heden overleed na een ongesteldheid van slechts anderhalven dag, als gevolg van een beroerte, onze lieve Moeder en Grootmoeder Aartje Segers Geb. Lindner Weduwe van Rengert Segers in den ouderdom van ruim 66 jaren. *Haar leven was Christus, dus het sterven was haar gewin.*'

Ik werd er zeer vriendelijk ontvangen, maar die man lag ziek te bed. Dit verlichtte mijn gemoed heimelijk, want ik had er onder lopen zuchten tot de Heere, vanwege de vrees die ik had om die man te ontmoeten. Ik had er wel geen reden toe, want ik had nog niets anders dan goede geruchten over hem gehoord, maar dit nam niet weg, dat ik bang was hem te ontmoeten.

Na een poosje genoeglijk met elkaar gesproken en na gegeten te hebben, zei de vrouw: "Kom, nu moet je eens even mee naar de slaapkamer om met mijn man kennis te maken." Mijn hart bonsde, doch ik liet het niet merken.

Na hem gegroet te hebben, moest ik naast zijn ledikant komen zitten. Hij ging nu zo hartelijk en teder met mij spreken, of hij mij niet alleen al jaren gekend had, maar alsof ik zijn kind en hij mijn vader was. Ik werd er verlegen en bedroefd onder en toen hij dit opmerkte, vroeg hij waarover ik zo bedroefd was.

"Och, meneer Segers", zei ik, "dat kan ik u zo niet zeggen."

"Nu, dat kan best wezen", zei hij, "maar ik wil het u dan wel zeggen. Het is omdat gij hier nog geen thuis hebt en wij mensen kunnen niet blijven leven als we geen voedsel krijgen. Evenzo is het met een rechtgeaard christen, die kan ook niet leven zonder een thuis. Nu verkeert gij hier als een vreemde en hebt geen thuis, en wat het zo erg maakt, ge hebt een best thuis moeten verlaten, waarom het geen wonder is, dat ge bedroefd zijt. Maar nu wil ik u verzekeren, dat, zolang als ik leef, gij hier uw thuis hebt en dan kom je 's zondags uit de kerk hier eten, want het is te ver om naar huis te gaan en daarom is het hier uw thuis. U kunt dan tweemaal ter kerk en 's avonds naar het gezelschap."

U kunt denken, dat ik verblijd en tevens beschaamd was, wegens de grote bemoeienissen Gods, die ik daarin opmerkte. Thuisgekomen schreide mijn lieve moeder, alles vernemende, van blijdschap en verrassing, want het was juist heel die dag haar verzuchting geweest, dat de Heere mij een thuis mocht bezorgen en nu had ik een thuis naar mijn hart. Het was een thuis, waar de Heere met Zijn dierbare Geest woonde en dat gaf mij weer te zuchten aan de troon der genade om de herstelling van die man.

Terwijl ik er al vijf weken mijn uit- en ingang had, bleef de ziekte van mijn vriend Segers hetzelfde. Volgens de dokter had hij in lichte graad influenza. Op een zondagavond ging ik naar gewoonte nog even in de slaapkamer om hem goedendag te zeggen.

"Eer ge naar huis gaat", zei hij, "zullen we eerst nog eens zingen Psalm 77:8:

*Heilig zijn, o God, Uw wegen;
Niemand spreek' Uw hoogheid tegen;
Wie, wie is een God als Gij,
Groot van macht en heerschappij?
Ja, Gij zijt die God, Die d' oren
Wond'ren doet op wondren horen;
Gij hebt Uwen roem alom
Groot gemaakt bij 't heidendom.*

Na dit gezongen te hebben ging ik huiswaarts, doch erg bezwaard en het was maar net of hij voor mij dat vers had laten zingen. Thuisgekomen, zei mijn moeder, die altijd een teder lievend oog over mij had, dat ik niet als gewoon thuiskwam. Ik ontkende dat niet en zei, dat ik erg bezwaard was.

"Och, kind", zei ze, "wat zal het nu toch weer wezen."

"s Maandags had ik nog dezelfde zwaarigheid. Dinsdags moest ik gaan wassen bij een zieke vrouw. Ik was als een gejaagd hert en zei tegen haar: "Ach, was ik nu maar thuis, dan ging ik naar Lisse."

"Wel", zei ze, "ga maar en doe dan morgen de was."

Daarop ging ik naar de zolder om even de eenzaamheid te zoeken en daar in de eenzaamheid moest ik de Heere smeken om de herstelling van die man. Het was mij, alsof ik met geweld ergens door moest breken en toen werd ik bepaald bij deze woorden uit Psalm 89: "Wat man leeft er, die den dood niet zien zal, die zijn ziel zal bevrijden van het geweld des grafs?"

"Och, lieve Heere", zei ik, "gedenk toch zijn vrouw en zijn zeven kinderen."

En toen was het: "Ben Ik geen Vader der wezen en een Man der weduwen?" Maar de nood werd mij gaandeweg groter en ik antwoordde: "Ja, lieve Heere, maar hij is toch ook een lid van de kerkenraad en zij kunnen hem in de gemeente ook niet missen."

Daarop kwam mij levendig voor of de Heere enige mensankind nodig had om ervan gediend te worden als iets behoevende.

Ik voer voort de Heere te vragen, of ik mij nog verder mocht onderwinden, om zijn herstel te verzoeken voor al die werkmensen onder zijn gebied, die hem zo zouden missen. Toen werd het afgesneden en ik kon de Heere niet meer vragen.

Daarop ben ik naar huis gegaan en zei tot mijn huisgenoten: "Nu weet ik mijn bezwaar, meneer Segers gaat sterven. Ik ga naar Lisse en blijf er vannacht."

Zij ontraadden het mij, maar wat gebeurde er? Er kwam een bloemistknecht per fiets de doodstijding van meneer Segers brengen. Dat was wat voor mij: ik was nu mijn thuis kwijt. Ik gevoelde mij in een ogenblik van alles verlaten. Voor mijn gevoel was ik met die man alles kwijt, ook de gunst des Heeren.

Ach, wat was ik toch bitterlijk bedroefd over het heengaan van die man. Niet dat ik hem de eeuwige gelukzaligheid misgunde, o nee! Hij was verlost van een lichaam der zonde en des doods. Zijn stoffelijk overschot zou rusten tot de dag der opstanding. Zijn ziel was al voor de troon met al de gezaligden en heilige engelen om God te dienen zonder zonde.

's Zaterdags zou de teraardebestelling plaatshebben en ik werd ook verzocht aan het sterfhuis te komen, waaraan ik gaarne voldeed. Wel zag ik er tegenop, want eigen gemis ervarende, gevoelde ik het zo voor zijn vrouw en de kinderen, zodat ik niet anders verwachtte dan een treurvolle dag.

Het werd zaterdag en ik ging een eenzame weg langs door het bos, ten einde in de eenzaamheid mijn hart lucht te kunnen geven. Al klagende tot God liep ik daar: "Ach, lieve Heere, nu ben ik hier in den vreemde en van alles ontbloot, geen thuis, naam of plaats meer. Alles is hier voor mij afgesneden."

Ik was zó in de bestrijding verdiept, dat ik geheel in de war was en geen gedachten aan het sterfhuis overhield. Door 's Heeren goedheid weer tot helderheid komende, kwam deze waarheid tot mij: "Uw hart worde niet ontroerd, gijlieden gelooft in God, gelooft ook in Mij, in het huis Mijns Vaders zijn vele woningen."

Daarop was het alsof iemand met mij ging en sprak: "Is het u niet genoeg, dat u plaats bereid is in de hemel? Is het u niet genoeg, dat uw naam geschreven staat in het boek des levens des Lams? En is het u niet genoeg, dat Ik u zal thuishalen, wanneer ge Mijn raad hebt uitgediend? Dan zult ge een huis hebben, niet met handen gemaakt, maar eeuwig in de hemelen, welks Kunstenaar en Bouwmeester God is."

En zo ging het maar vragender- en bevestigenderwijze van het een op het ander en het werd mij zo zalig of ik in de tegenwoordigheid des Heeren verkeerde. Ik zei maar: Ja, lieve Heere, het is genoeg, het is genoeg." O, ik had wel duizend monden en tongen

willen hebben om te kunnen uiten hetgeen ik genoot en dat op zulk een verrassende wijze!

Vol moed liep ik nu op het sterfhuis aan en mocht geloven, dat de Heere die dag alles wel zou maken, ook met de moeder en de kinderen, en allen wie hij lief en dierbaar was geweest.

Aan het sterfhuis zag ik de pakschuur vol mensen en spoedig bevond ik daar datgene, waarbij ik dinsdags was bepaald geworden, namelijk dat de Heere een Man der weduwen en een Vader der wezen is. Zowel de moeder als de zeven kinderen trof ik aan, welk een wonder, met de tevredenheid op het gelaat. De weduwe was zalig met God verenigd gemaakt onder deze waarheid: *"Des Heeren doen is enkel majesteit, aanbiddelijke heerlijkheid."*

Verscheidene psalmverzen, Gode tot lof, zijn er die dag gezongen. O, wat maakt de Heere het op zulk een tijd voor Zijn arme en uitgeledigde volk, met Zichzelf toch goed!

Wat mij aangaat, het is te begrijpen, dat voor mij te Lisse dus al spoedig een diepe wond in het hart was geslagen, hoewel het thuis, dat ik van de nu overledene had gekregen, tot op deze dag mijn tehuis is gebleven. Menig uurtje mag ik er nog vertoeven, dat de Heere kennelijk in het midden is, waarvan Hij in de eeuwigheid volkomen eer zal ontvangen.

Na deze gebeurtenis, welke als een mijlpaal in mijn leven is, volgden twee jaren gedurende welke er geen bijzonderheden voorkwamen. Althans niet in teleurstellingen, daarentegen werd ik wel grotelijks verrast, daar de Heere het zo beschikte, dat ik mij allengskens meer en meer thuis gevoelde onder de leraar en al het lieve volk des Heeren.

Ten aanzien van de leraar werd ook hier die belofte vervuld: "Uw ogen zullen uw leraars zien." Dit is meervoudig en dus juist vervuld. Ook nu mocht ik een leraar bezitten naar mijn hart. Dikwijls heb ik tot mijn moeder gezegd: "Het gaat ons evenals het de dichter ging in Psalm 77:6. Het eerste gedeelte hebben we doorleefd en het laatste gedeelte beleven we nu."

Dat was in der waarheid zo, want geen dag ging er voorbij of wij hadden van het lieve volk des Heeren bij ons, om te spreken over de wegen en gangen, welke God met Zijn volk houdt. Och, dat dit leven maar nooit verflauwde, want daarin ondervindt men, dat de dienst van God een zalige dienst is.

In deze tijd kregen we een kostganger in huis, een zoon van een zielsvriend van ons te Barendrecht. Een jongeling, die ook door genade het voorrecht mocht bezitten, dat hij de Heere mocht zoeken te vrezen. Van hem hadden wij, vooral mijn moeder, veel aanspraak en gezelligheid. Aldus was er in die twee jaar geen onheil, maar rust. We genoten veel van de goedertierenheden des Heeren, zodat het mij weer *een Libanon* begon te worden.

Doch nee, de Heere had in Zijn aanbiddelijke raad wat anders met mij voor. Ik ben namelijk destijds in een vreselijke temptatie van satan gekomen, niet nuttig om verteld te worden. Het bangste hiervan was, dat ik niet kon geloven, dat het van de satan kwam. De Heere liet mij dit pas zien, nadat ik ervan verlost was, wat in een punt des tijds geschiedde, juist zoals het gekomen was. Tot roem van Gods goedheid mag ik getuigen, dat de Heere toetrad toen de nood op het hoogst was en Hij bevrijdde me voor wankelen.

Zo ben ik nog eens op het punt van wanhoop geweest. Ik zocht een eenzame plaats om

te gaan sterven. Daar enige tijd neerzittende en de Heere vragende of Hij mijn ziel nu maar wegnam, en indien dit niet zo ware, of Hij dan dat gedrocht der hel uit mijn hart wilde wegnemen, kwam met kracht in mijn hart: "Wanneer men most in een bos druiven vindt, men zegt: Verderf ze niet, want er is een zegen in."

Hoewel ik deze waarheid niet verstond, ben ik toch opgestaan, omdat de kracht van die foltering weer was verbroken. Later als het mij opnieuw bang was, riep ik uit: „Ach, lieve Heere, hoe lang nog. Och, hoe lang nog."

Nu werd ik bepaald bij Jozefs gevangenschap. Dat hij nog twee jaar in de gevangenis moest verkeren, doordat de overste der schenkers hem vergat. Toen werd ik gewezen op een zaak, welke juist op mijn toestand paste, en nog verder werd ik bepaald bij Jozef. Hoe deze, door een helse list van Potifars vrouw, onschuldig in de gevangenis zat. Helder en klaar, zoals ik het nog niet gezien had, zag ik nu in, dat dit alles dienen moest om de raad des Heeren uit te dienen.

Hierdoor kreeg ik wel enige verkwikking voor mijzelf, maar zag ik op die twee jaren, dan ontzonk mij de moed en ik zei: "Nee, lieve Heere, daar kom ik niet door, nee, dat houd ik niet uit."

Daarop werd ik er bij stilgehouden, dat Jozef genade vond in de ogen van de overste der gevangenbewaarders en dat die Jozef over al de gevangenen stelde, zodat ze allen in Jozefs hand waren. Hieruit leerde ik dat die meerdere Jozef, de dierbare Heere Jezus, Die toch door genade mijn Heiland, mijn Borg, Goël en Losser was geworden, ook mij, de gevangene, in Zijn hand had en dat nu het water wel tot aan, maar niet over de lippen zou komen. Dit is mij in alle benauwdheid zo tot sterkte geweest, dat die twee jaren tenslotte om waren eer ik er erg in had.

Toen de Heere mij er in een punt des tijds van verlost, heb ik het nagerekend en bevonden dat het juist twee jaren had geduurd. Toen ben ik bij dit versje bepaald en erbij neergezonken in de eeuwige goedheid Gods:

*Hij zal noch wank'len, noch bezwijken,
Die op den Heer' vertrouwt,
En op Zijn goedheid bouwt;
Hij zal, als Sions berg, nooit wijken,
Wiens grondslag door geen aards vermogen
Ooit wordt bewogen.*

Dit dierbare versje heeft de Heere, in die benarde toestand van twee jarenlang, aan mij bevestigd, want ten ware de Heere in dezen niet bij en met mij geweest was, ik was al lang vergaan.

In die tijd werd een zoontje van mijn zuster, een jongetje van vijf jaar, waaraan ik zo sterk verbonden was, door de onverbiddelijke zeis des doods weggenomen, en ook moeder werd ons door de dood ontruikt. Maar geloofd en geprezen zij de nooit genoeg volprezen Naam des Heeren, dat wij over onze innig geliefde moeder niet behoeven te treuren, als degenen die geen hoop hebben.

Het bleef daar echter niet bij. Betreffende mijn eigen lichaam werd er een krankheid openbaar, waarmee ik veel onder doktershanden ben geweest. De doktoren, ook in hogere specialisatie, gaven mij geheel op, mij verzekerende dat, al wat ik verder aan mij liet doen, het met de dood zou aflopen. Ik leed inwendig aan kanker en door onze huisdokter operatief behandeld zijnde, was de kwaal in mijn bloed gekomen. Dat liet zich wel verstaan, want voor mijn gevoel was het of ik in de brandnetels lag en dat was een ondraaglijk gevoel. Ik ging zo achteruit, dat ik de buitenlucht niet meer kon

verdragen.

Ten laatste ging ik bij de pakken neerzitten en nu werd ik ernstig bepaald bij deze waarheid: "Is er geen balsem in Gilead, is er geen Heelmeester aldaar?"

Ik riep vol schaamte: "Ja, lieve God, o ja, bij U is balsem in overvloed."

Daarop kwam een kind des Heeren mij een bezoek brengen, wie ik dit meedeelde. Deze antwoordde: "Kom, mens, pas die waarheid nu niet zo toe, om te denken dat er voor uw kwaal nog medicijnen zijn. Nee, daar geloof ik niets van, hoor, maar dit ziet op het geestelijke."

Het gezegde van die broeder bracht mij opnieuw in de nood voor de Heere, nadat hij was vertrokken. Daarop was het in mijn hart als met hoorbare stem: "Heb geloof op God", waarop ik biddend vroeg: "Ik geloof, Heere, ach, kom mijn ongelovigheid te hulp." Hierna mocht ik, gesterkt in het geloof, ieder die mij bezocht zeggen, dat ik geloofde niet te zullen sterven, maar dat ik weer beter zou worden.

Sommigen zeiden: "Hoe is dit nu mogelijk?" En zo dat het gezegd was, was het in mijn hart: "Bij God zijn alle dingen mogelijk, een iegelijk die gelooft." Hierdoor ontving ik meer sterkte om te geloven, hoewel ik hun dat niet zei.

Nadat zij waren weggegaan bleef ik over met mijn man en wij gingen eten. Na het eten waren wij gewoon te lezen in Gods Woord, naar volgorde. Ik vroeg mijn man nu te willen lezen datgene wat hij zonder opzoeken zou openslaan. Mijn verzoek aan de Heere was, of ik tot verdere bevestiging van hetgeen ik door genade mocht geloven, een bewijsje mocht ontvangen uit Zijn dierbaar getuigenis. Dit was de reden dat ik mijn man verzocht om te lezen wat hij opensloeg.

Hij deed dit en las Romeinen 4. Vanaf vers 16 was dit voor mij een antwoord van de Heere en nu mocht ik met beslistheid geloven, dat de Heere mij nog niet zou wegnemen. Het gaf mij vrijmoedigheid om de Heere te vragen, terwijl ik van de dokters was opgegeven, of het Hem mocht behagen mij zelf een middel te bereiden, opdat ik mijn bezigheden in het gezin nog weer mocht verrichten. Ook om dan met het volk des Heeren weer te kunnen opgaan naar Zijn bedehuis.

Het bond mij zo aan Gods genadetoon, dat ik er die nacht niet van had kunnen slapen en wat gebeurde er 's morgens? Er kwam een brief uit Voorburg, luidende aldus:

"Waarde vriendin,

Ik ben u wel onbekend en gij mij, maar dat neemt niet weg, dat uw lot mij heeft aangetrokken, daar ik vernam dat gij aan kanker lijdt en van dokterswege zijt opgegeven. Daar ik al jaren in hetzelfde lot heb moeten delen, zo zal ik u de middelen, die ik al 25 jaar met goed gevolg heb gebruikt, voorstellen. Het zijn poeders tegen negenderlei kanker en als gij nu van die negenderlei één omdraagt, dan kunt er oud mee worden en voor veel smarten bewaard blijven, want ze dienen tot zuivering van het bloed en tot verdoving van de pijn. U schrijft maar aan de heer Welkzijn te Veenendaal nabij de Klomp, dat gij door de dokter opgegeven zijt vanwege de kanker en dat ge het nu nog eens wilt proberen met zijn middelen."

Tot zover de brief.

Geliefde lezer, ge zult al begrepen hebben, dat deze brief voor mij het antwoord des Heeren was op mijn zuchten om een middel tegen mijn kwaal. Terstond werd er nu werk van gemaakt en al spoedig ontving ik twaalf poeders met gebruiksaanwijzing. Toen ik die twaalf poeders gebruikt had, kon ik al naar de kerk en was dat onuitstaanbare gevoel of ik in de brandnetels lag, weg. Ik schreef weer en men stuurde ze mij opnieuw. Toen ik er zesendertig gebruikt had, werd het even op de proef gesteld, want toen kreeg ik een kwaad oog, dat er erg lelijk uitzag en waarvan ik

gedurende drie weken veel had te lijden, maar overigens gevoelde ik mij gezond.

Aan het einde van deze drie weken - het was op een zondagmorgen - zou ik voor het laatst naar de kerk gaan, want dat oog kon toch zo niet langer duren. Mijn gezicht zou nu wel helemaal wegkankeren, zodat ik dan voor geen mens om aan te zien was. Maar waar het op aankwam en waarbij ik van 's Heeren wege was bepaald, dat was vervuld, daar ik nu al een groot jaar geleefd had boven elks verwachting.

Dus was nu de tijd gekomen, dat de Heere zou doortrekken, dergelijke redeneringen stemde ik gerede toe. Intussen was ik erg bedroefd, want ik wilde zo gaarne nog wat blijven, dus zou ik naar mijn verwachting nu voor het laatst ter kerk gaan.

Echter, de mens wikt, maar God beschikt. Mijn kerkgaan veranderde in thuisblijven, doordat mijn oog begon te bloeden. Daarvan ontroerde ik zo, dat ik zei: "Nu geef ik het op, Heere, want nu ondervind ik het, dat ik eraan moet."

Terwijl ik dit zei, kwam met kracht deze waarheid in mijn hart: "Uw tijd is altijd bereid, Mijn tijd is nog niet hier."

Hieruit kreeg ik te verstaan, dat het altijd mijn tijd was om op de Heere te blijven vertrouwen en om te blijven aanhouden in het gebed, en de middelen tot herstel te blijven aanwenden. Anderzijds kreeg ik te zien, dat het niet altijd des Heeren tijd is om uitkomst te geven, maar dat dit alleen geschiedt op Zijn eigen Gode-welgevallige wijze. Daaronder mocht ik weer genade bekomen om mij onbedwongen aan de leiding des Heeren over te geven.

En o, wat is het gezegend gelopen. Mijn oog is geheel genezen, alsook mijn gezicht, en als ik de pijn weer terugkrijg, dan gebruik ik drie dagen een poeier en gaat de pijn weer volkomen weg. Reeds vijf jaar heb ik ze gebruikt en ben nu al zover, dat ik er per jaar slechts twaalf gebruik. Is het geen groot wonder van God, om zo op een afstand te blijven van een kwaal, welke door de ganse wereld bekend is als ongeneeslijk, waar men onder wegteren of kwijnen moet?

Thans dacht ik de overige tijd mijns levens in stille onderworpenheid aan de Heere te mogen doorleven, wat dan ook dagelijks mijn behoefte voor God was. Maar o wee, nu deed er een toestand op waarin mijn ziel en lichaam beide zo vreselijk zijn verwoest, dat het niet onder woorden is te brengen.

Indien God mij niet had bewaard en bewaakt, had ik beslist mijzelf gewroken en vast een moord begaan, zodat ik nog in de gevangenis mijn leven had moeten eindigen. Wat nare wegen kunnen er zoal voordoen, onder de toelating Gods en wat kan men in zulke wegen leren? Enerzijds wat genade vermag en anderzijds wat de mens is zonder overwinnende en weerhoudende genade.

Alleen over deze weg zou ik nog wel een boekdeel kunnen schrijven, maar om niemand te kwetsen zal ik er het zwijgen toe doen. De Heere heeft Zich mijner ontfermd en zo hoop ik ook mijn vijanden te vergeven.

Nu alles gepasseerd is moet ik bekennen, in deze weg alleen méér geleerd te hebben, dan in alle andere samen. Door genade heb ik er de Heere ootmoedig voor gedankt. Bedenk echter, lezer, dat alleen genade dit vermocht.

Zo ga ik eindigen. De wegen welke de Heere in Zijn oneindige goedheid met mij heeft believen te houden, waren zoet en bitter. Licht en donker wisselden elkander af. Van het waarom, waaruit en waartoe zij de enige, eeuwige en Drieënige God, Vader, Zoon en Heilige Geest, alleen en geheel de eer, de lof, de aanbidding en dankzegging, tot in alle eeuwigheid. Dat zij zo!

2. JANNIGJE POR – VAN DER POL, Lisse

Jannigje van der Pol werd geboren te Maasdam in 1864. Ze trouwde in 1890 te Maasdam met Hendrik Por, in 1864 geboren te Numansdorp. Ze kregen twee kinderen, Johanna Maaïke (1892) en Maaïke Johanna (1894).

Zij sloten zich aan bij de Gereformeerde Kerk in Puttershoek, waar ook Jannigjes moeder belijdend lid was. In 1902 stond Hendrik op een tweetal voor diaken. Hendrik en Jannigje mochten beiden de Heere vrezen. Hendrik overleed te Lisse in 1942. Jannigje was in 1896 'geroepen uit de duisternis, overgebracht tot Gods wonderbaar licht en genade', zoals ze zelf schreef. In vrij korte tijd werkte de Heere krachtig met haar door. De prediking van ds. P. den Boer, predikant van de Gereformeerde Kerk in Puttershoek, was haar tot zegen.

Op 27 februari 1904 verhuisde de familie Por naar Lisse. Ook de ouders van Jannigje van der Pol gingen mee. De familie betrok een huis aan de Heereweg. Hun dochter trouwde in 1913 met Martinus Overduin, een zoon van de plaatselijke predikant ds. Jac. Overduin. Later zou Martinus ook predikant worden, eerst in de Oud Gereformeerde Gemeenten en later in de Christelijke Gereformeerde Kerken.

Ds. M. Overduin schreef in een korte levensbeschrijving die hij naliet: 'Toen ik twintig jaar was, kreeg ik kennis aan een meisje, Johanna Maaïke Por, die ook godvrezende ouders mocht bezitten en dezelfde opvoeding mocht kennen en steeds met haar ouders meeding naar de gezelschappen. De 24e juli 1913 ging ik met haar het huwelijk in en werden wij samengebonden in de heilige huwelijkse staat met de woorden uit Exodus 34:15. Het was een aangename dag. De Heere maakte het in alles wel.'

JANNIGJE was bedeed met een vrijmoedige geest. Als men haar op straat tegenkwam, praatte ze meestal maar kort over dagelijkse dingen. Al snel ging het gesprek over het geestelijke leven. In de gemeente had men achting voor haar vanwege de genade die in haar leven verheerlijkt was. Er werd later zelfs wel gezegd: Als vrouw Por het zei, dan was het zo!' Jannigje Por-van der Pol overleed te Lisse op 8 april 1946.

Jannigje heeft zelf de weg die de Heere met haar gehouden had op schrift gesteld. Het geschrift werd ook gedrukt, maar wanneer het uitgegeven is, is niet bekend. In ieder geval is dit gebeurd voordat ze naar Lisse verhuisde.

Hierna volgt het volledige geschrift. Overgenomen uit: *Het vrome volk in U verheugd*, door B. Hoogwerff. Den Hertog BV, Houten, 2007. Een aanrader!

De weg welke God gehouden heeft met Jannigje van der Pol, geboren te Maasdam.

Geroepen uit de duisternis, overgebracht tot Gods wonderbaar licht en genade in het jaar 1896.

Waarde lezers, gij allen die dit boekje leest. Moge de Heere dit aan ulieder hart zegenen, opdat het nog moge strekken tot stilstaan op de boze weg des verderfs, waar wij van nature allen op wandelen, daar wij allen toch reizende zijn naar een nimmer eindigende eeuwigheid. O, dat de Heere u, die dit lezen mag, deze wonderen Gods aan ulieder hart moge zegenen, opdat gij nog intijds moogt bedenken wat tot uw eeuwige vrede is dienende. Verstaat de lezer het niet, mocht gij den Heere om Zijn onmisbare zegen vragen, dat de Heere het u te kennen moge geven door de krachtadige bewerking van Zijn Heilige Geest, opdat God op 't hoogst verheerlijkt worde, de zondaar op 't diepst vernederd. Opdat ieder die het leest nog intijds moge vluchten tot de enige Middelaar Jezus Christus, Die op de wereld gekomen is om zondaren zalig te maken, waarvan ik de voornaamste was, maar mij is barmhartigheid geschied. *Alzo zullen de vrijgekochten des Heeren wederkeren en met gejuich tot Sion komen; en eeuwige blijdschap zal op hun hoofd wezen; vreugde en blijdschap zullen zij aangrijpen, treuring en zuchting zullen wegvlieden*, Jesaja 51:11.

Lieve lezers, daar ik mij meermalen gedrongen heb gevoeld deze wonderen Gods bekend te maken, daar de Heere dikwijls de geringste middelen wil zegenen en kan zegenen. Heere, wil mij door Uw Heilige Geest bewerken om het zo op het papier te zetten en dat Uw grote en heilige Naam erin verheerlijkt worde en er nog zielen door bekeerd mochten worden. Dat schenke u, ieder die dit leest, de Almachtige, uit loutere genade, om de verdienste van Christus door Zijn Heilige Geest, amen.

Waarde lezers, ik heb van mijn kindsheid af heugenis dat ik die indrukken had, dat er een hemel en hel was. Ik had een begeerte naar de hemel en een schrik voor de hel en trachtte het met mijn leven goed te maken en gedurig beloften te doen toch wat beter op te passen, zodat ik tot op 20-jarige leeftijd trouw mijn plichten waarnam en dan bij mijzelf zei: *Heere, ik zal U dienen*. Zodat ik des zondags niet week uit Gods bedehuis, om mijzelf wat op te knappen en te dekken wegens mijn gedachten, om zo de hel te ontvluchten. Maar de satan, die omgaat als een briesende leeuw, zei: 'Gij hebt niets aan de wereld en bij Gods volk behoort gij ook niet, scheid er maar mee uit.'

Nu, ik moest ook zeggen: Ja, want ik gevoelde toch dat ik zo niet kon sterven, want ik was toch onbekeerd. Dus ik ging toen de wereld volop dienen met een ongeruste consciëntie. Ach, wat kan er niet gebeuren onder de toelating Gods, nietwaar? Ik was stekeblind voor 't werk Gods. Die eigengerechtigheid moest ik kwijt worden. Maar o, die jaren toen ik de wereld diende, heb ik menigmaal zitten schreien dat ik nog

onbekeerd was. Dat volk van God keek ik altijd met jaloersheid na. Dat ene nodige miste ik zo, dat viel mij zo dikwijls aan en ik begon dan bitter te schreien. Maar toch bleef ik de wereld dienen. Hoe bang ik het soms er onder had, ik heb het net zo lang tegen God uitgehouden als ik kon.

Maar de Heere God werd mij te sterk. Hij heeft mij overreed en ik ben overreed geworden. O, nu kwam de Heere mij staande houden op mijn hellend pad dat ten verderve leidde en wel zo krachtig met deze woorden: *Gedenk uwer ongerechtigheid, dat gij tegen den Heere uw God gezondigd hebt en al de dagen uws levens tegen Mij overtreden hebt, Mijn ganse Wet geschonden hebt, niet één van Mijn geboden gehouden hebt.* Daar viel ik voor de Heere op mijn knieën en moest mijn eigen doemvonnis uitspreken, dat God rechtvaardig was mij voor eeuwig te verdoemen. En daar kwam God om Zijn recht. Nu moest aan Gods rechtvaardigheid genoeggedaan worden. Ik ging aan de rand van de afgrond, denkende daar gedurig in weg te zinken. O, welk een bange toestand, onder een heilig en rechtvaardig God, Die niet van Zijn recht kon afstaan. O, daar was een afscheidsmuur tussen mij en de hoge God en ik lag in een kuil van jammer en ellende weggezonden en kon mijzelf niet redden. Uit die benauwdheid leerde de Heere mij roepen. O bange tijden, voor eeuwig verloren denken te gaan, daar ik aanhoudend moest roepen: *Ja Heere, Gij zijt rechtvaardig, daar in de hel is mijn plaats, o daar had ik al lang in moeten liggen.*

Mijn benauwdheid werd zo groot, hoewel ik God moest billijken mij voor eeuwig te verdoemen, omdat ik voelde dat er niets af kon van Gods rechtvaardigheid. Maar is er nog een weg van ontkoming, om weder tot genade te komen? Ik lag onder de vloek der wet te worstelen.

O, het kwam toen bij mij: Gij moest Gods bedehuis eens gaan bezoeken. Bij dominee Den Boer ging ik 's zondags ter kerk. Het was of die man voor mij preekte, want het was of hij las wat er in mij omging en ik had het wel uit kunnen schreeuwen: Ja, ik ben dat slechte schepsel, dat al zo lang tegen zulk een goeddoend God gezondigd heeft, zodat het mij bang was om mijn hart wegens mijn zonden, die zo groot in mijn ogen werden dat ze onvergeeflijk werden in mijn ogen. Ja, die toestand werd nog erger, zodat de nood hoog kwam en ik de Heere vroeg of Hij mij wilde bewaren voor zelfmoord. O, wat was het benauwd in die tijd. Die het bij ondervinding kent, kan het begrijpen. Duizend ponden schuldig en geen kwadrant penning om te betalen. Maar als de nood op het hoogste is, is Gods hulp de naaste. Daar in die hoge nood krijg ik een Psalmvers en wel Psalm 103 vers 7:

*Geen vader sloeg, met groter mededogen,
Op teder kroost ooit zijn ontfermend' ogen,
Dan Israels HEER' op ieder die Hem vreest;
Hij weet, wat van Zijn maaksel zij te wachten;
Hoe zwak van moed, hoe klein wij zijn van krachten,
En dat wij stof, van jongs af, zijn geweest.*

O, wat was dat een verruiming voor mijn gemoed. Toen mocht ik gevoelen, dat de Heere met mij op dit ogenblik bemoeienissen maakte. Maar daar kwam al weer bestrijding op en ik zei bij mijzelf: Hoe kom ik nog tot God bekeerd? Want het was aanhoudend: *Geef mij Jezus of ik sterf, buiten Jezus is geen leven, maar een eeuwig zielsverderf.* Maar hoe daartoe gekomen? Ach, ik lag vertreden in mijn bloed en moest uit mijn staat van jammer en ellende geholpen worden.

Het werd weer zondag. Ik ging bij dominee Den Boer te Puttershoek ter kerk en hij had Zondag zo, over *God de Heilige Geest* en leerde hoe de mens door dien God de

Heilige Geest, Die van de Vader en van de Zoon uitgaat, bewerkt werd als hij tot God bekeerd werd. Daar opende God de Schriften: *Was mijn hart niet brandende in mij, Heere, toen Gij mij de Schriften opende?* O, toen was het vanbinnen: En nu is er nog doen aan. Door dien God de Heilige Geest kunt en moet gij bekeerd worden. O, dat was een verruiming voor mijn bang gemoed. Toen ben ik zo sterk tot de Heere gaan roepen om God de Heilige Geest, om door die Geest ook bewerkt te worden. O ja, nu moest ik bekeerd worden en anders was het voor altijd afgedaan geweest. Ja, nu had de Heere het mij doen verstaan, dus het was nu de tijd, anders was er nooit geen doen meer aan geweest.

Toen ben ik zo sterk tot de Heere Jezus gaan roepen met deze woorden: *O Heere Jezus, Gij Zone Gods, ontferm U mijner.* Dat duurde zo lang en zo sterk en dan weer: *Mijn God, mijn God, waarom verlaat Gij mij en red mij niet, terwijl ik zwoeg en strij.* Ik heb buiten U, daar ik zo bitter lij, geen hulp te wachten. O, ik bulderde tot de Heere, lag onder de vloek der wet te roepen om genade en geen recht. Maar de Heere antwoordde mij: *Zie op 't Lam Gods.* Ja, ik zag zo de heiligheid des Heeren, dat ik moest uitroepen: *Heilig, heilig, heilig is de Heere der heirscharen.* O, al had ik mijzelf in de zee verborgen, riep ik, Heere, ook daar zou Uw hand mij vandaan halen. Maar toch mocht ik toen gevoelen met deze zalige woorden, dat ik onder de vloek der wet vandaan ging en onder het genadeverbond kwam: *Jezus is het einde der wet, omdat Hij komt tot diegenen die onder de vloek der wet zijn, om die te verlossen.*

Maar o, de satan liet mij niet met rust. Hij zei: Gij gaat sterven.

Ik zei: Ja, dat is waar, want ik droeg het doodvonnis in mijn ziel om. Maar gij, satan, zweer ik voor eeuwig af. Ik dien u nooit meer. Ik heb u al 32 jaar gediend, het is toch omkomen, dan liever met gebed omkomen. Kom ik dan om, dan kom ik om.

Het was bange, maar o, de Heere had voor mij gebeden, dat mijn geloof niet zou ophouden, Lukas 22 vers 32. O, wat heeft de zonde in de wereld gebracht. Een bevoorrechte die hier aan deze zijde zijn zonde met waar berouw en schuldgevoel voor de Heere mag belijden, want niemand zal in 't gericht kunnen bestaan zonder Borg voor zijn ziel. O geliefden, vreselijk zal het vonnis zijn, zonder Jezus te moeten sterven en verschijnen voor die God, Die buiten Christus een verterend vuur is en een eeuwige gloed, waar niemand bij kan wonen. Zalig is het zijn zonden voor de Heere te mogen belijden met waar berouw en schuldgevoel.

Ik keer tot mijzelf terug. Ja, ik mocht onder het zalig worstelen liefde in mijn ziel gevoelen, zodat ik moest roepen: *Heere Jezus, U weet alle dingen, U weet dat ik U liefheb.*

Omdat Ik u eerst heb liefgehad, sprak de Heere. Maar ik zit op een keer weer in zware overdenking, dat de Heere die waarheid op mijn ziel gaf: Hoe dieper ik de akker omploeg, hoe schoner het zaad voor de dag zal komen. Dat was zo met kracht, dat ik den Heere te voet viel met deze uitroep: *Graaf nog dieper, o mensenkind en gij zult nog meer gruwelen vinden dan deze.*

O ja, mijn krachten hadden mij verlaten, zodat ik als ik 's avonds naar bed ging niet dacht 's morgens weer er af te komen. Hoewel ik 's avonds den Heere bad om een verkwikkende slaap, zodat ik tot verwondering 's morgens weer met vernieuwde krachten mocht opstaan. O wonderdoend God, de weg die de Heere met mij, onwaardige, insloeg. Dan weer was het 's morgens dat de satan mij al kwam aanvallen, als ik net op was: Die God zoeken, zoeken Hem dag en nacht. Dan begon de strijd. Hij wees mij altijd, dat ik toch geen Jezus had en dan nog om moest komen.

O, dan was het weer opnieuw: *Geef mij Jezus of ik sterf, buiten Jezus is geen leven, maar een eeuwig zielsverderf.* O, dan werd mijn vragen: *Ach Heere, al moet ik mijn*

leven lang worstelen, als ik eens mocht weten of het Uw werk was. Dan kwam mij de satan zo fel bestrijden. Dat was eens op een zaterdag voor Pinksteren. "Heere, maak het mij bekend of het Uw werk is. Ach, waarbij zal ik het weten. Ja Heere, dan ben ik tevree. Laat mij dan maar worstelen." Want het was zo zalig voor mijn gemoed mijn zonde zo voor God te belijden. Toen kreeg ik dit antwoord van de Heere: *Gaat op naar het feest en hoort wat Mijn knecht tot u te zeggen heeft.*

U moet niet vragen, lezers, met welk een begerige ziel ik naar de kerk ging die Pinkstermorgen, toen ik voor 't eerst Pinksterfeest genoten heb te Puttershoek en wel onder dominee Den Boer in zijn toepassing. *O, die Geest getuigde met mijn geest, dat ik een kind Gods was.* Want al wat ik in die week genoten had in mijn zalig worstelen, de liefde van Christus, haalde de dominee ook in zijn toepassing aan. Hij sprak over wat een ziel ondervindt die tot God bekeerd wordt, en daarbij was er gedurig een stem die tot mij sprak: *Hoort gij 't nu, dat het Gods werk is?*

Toen zag ik de Zonne der gerechtigheid op mijn aangezicht stralen, gelijk de zon in de natuur haar stralen werpt op 't aardrijk, zo bestraalde mij die Zon der gerechtigheid. Daarom wil God de mens door de levende verkondiging van Zijn Woord onderwezen hebben. Ja, de Heere zou mijn stenen gans sierlijk leggen en mij geven die witte keursteen met een nieuwe naam, die niemand kent, dan die hem ontvangt. Toen moest ik ook uitroepen: *Ik heb vreugde in mijn hart genoten meer dan ter tijd als de goddelozen hun koren en most vermenigvuldigden.*

Maar de werkdagen breken aan. O ja, daar komt de vijand woedend los en zei dat ik mijzelf bedroog. O, wat schrok ik van die booswicht. Maar ik mocht God inroepen tot Getuige, Die mij het heerlijk Pinksterfeest geschonken had en pleiten op Zijn eigen beloften. O, de Heere sprak met kracht deze woorden: *Ik heb u liefgehad met een eeuwige liefde; daarom heb Ik u getrokken met koorden van goedertierenheid,* Jeremia 31 vers 3. *Blijf in deze Mijne liefde.* En ook: *Over alles wat heerlijk is, zal een beschutting wezen,* Jesaja 4 vers 5.

Toen heb ik twee dagen gelopen krank van de liefde Gods, zodat mijn eten en drinken bijna vergeten werd, want het was mij een gedurige spijs.

Ook was het op een keer toen het ongeloof woedde, dat ik die waarheid kreeg: *Een mens kan geen ding aannemen, zo het hem uit den hemel niet gegeven zij.* Gedurig kreeg ik in die tijd gebedsverhoring. Dan was het: *Zonder geloof is het onmogelijk Gode te behagen.* Dat ik den Heere moest belijden: *Heere, ik geloof, kom mijn ongelovigheid te hulp.*

O, toen ik zo krank was van de liefde Gods, moest ik gedurig vragen: *Heere, dat ik nu mijn zonden zo niet belijden kon.*

O, toen kreeg ik die waarheid uit Gods getuigenis: *Hoe kunnen de bruiloftskinderen vasten, terwijl de Bruidegom bij hen is?*

Dan sprak ik: *Dat begrijp ik niet.*

Dan was het antwoord: *Dat gij nu niet begrijpt, zult gij na dezen verstaan.* Het waren heerlijke dagen, zo gemeenzaam met de Heere om te gaan en te spreken en gedurig gebedsverhoring. O dat eenzaam, maar dat gemeenzaam zo met de Heere in 't verbond te komen. Waar kan een nietig Adamskind niet toe komen. O, een mens moet er bij stilstaan, dat die God van hemel en aarde nog zulke bemoeienissen met een sterveling komt te maken. O, wonder van vrije genade.

Maar om weer tot mijzelf terug te keren, daar breekt weer een strijd los. Het wordt op een vrijdagmorgen zo donker, dat schrik en benauwdheid mij aangrijpt. Toen sprak de Heere: *Ik zal u leiden door de schaduwen des doods en door een stikdonkere nacht.*

O, wat bange voormiddag die vrijdag. Heel de voormiddag roepen om uit die duisternis verlost te worden. Maar des middags kwam er uitkomst, toen kreeg ik die woorden: *Uit deze duisternis zal een groot licht tevoorschijn komen.* Heel de vrijdagmiddag zat ik met verlangen uit te zien naar dat licht. Toen het avond werd, kreeg ik zo'n behoefte aan een gebed, den Heere te mogen vragen welk licht er uit die duisternis zou voortkomen. Toen kreeg ik die waarheid met kracht: *Uw Verlosser zal uit Sion komen.*

Deze woorden zijn niet meer van mijn hart gegaan voor de Heere Zijn werk aan mij had volbracht. Ik ging naar mijn bed, voortdurend biddende. Daar zag ik twee Personen in de Goddelijke Drie-eenheid, God de Zoon Die mij vrijspak bij God de Vader, daar kwam mijn Verlosser. O, hoe ik daar lag, verwondering die nacht, een kalmte in mijn ziel, zo *des zondaars rechtvaardigmaking voor God* te mogen ondervinden.

O wonder, de bemoeienissen die de Heere met mij, onwaardige, hield: *Stromen des levenden waters zullen uit zijn buik vloeien en het zal in u worden een fontein die springt tot in 't eeuwige leven.*

Maar het werd zaterdagmorgen, ik moest alweer om die Verlosser, want de satan hield ook niet af. Ik had nog geen Jezus, zei hij, maar hij is een leugenaar van den beginne af en is in de waarheid niet staande gebleven, want geen waarheid is in hem. Maar de Heere antwoordde mij, toen ik in een stille overdenking zat, altijd nog te denken: *Uw Verlosser zal uit Sion komen* en met die gedachte kreeg ik die waarheid uit Hooglied 4 vers 9: "Gij hebt Mij het hart genomen, Mijn zuster, o bruid; gij hebt Mij het hart genomen met één van uw ogen."

Ik vroeg den Heere wat die waarheid inhield en daar kreeg ik met kracht die woorden op mijn ziel: *Dat is wat Ik u noem: Mijn zuster.* Toen viel ik op mijn aangezicht met die uitroep: *O Heere Jezus, mag ik dan U mijn Broeder noemen en is God mijn Vader door Christus geworden?* O, dat was zo groot, dat ik riep: *Dat voor zo'n beest als ik ben.* Dat was wat. Ik was mijzelf kwijt. Daar lag ik en zag die witte keursteen met een nieuwe naam die niemand kent dan die hem ontvangt, ja ik zag een engel de bazuin op zijn mond zetten. *Ja, dit zijn ze,* zegt de Heere, *die haar klederen gewassen hebben in het bloed des Lams.* O, die muziek, die maagdenstoet, o dat trommelen, gezang en bazuingeschal, zo heerlijk.

Dit duurde een hele tijd, zodat ik wenste dat de Heere mijn ziel van mij nam. Het was mij beter te sterven dan te leven. O, ik bad drie dagen daarna nog, dat de Heere mij toch weg mocht nemen. Ik koos de dood boven het leven, het leven was mij Christus en het sterven mij gewin.

Ik kwam die voormiddag bij mijzelf en toen moest ik den Heere vragen of Zijn werk volbracht was en kreeg die waarheid: *Nu laat Gij, Heere, Uwe dienstmaagd gaan in vrede, naar Uw Woord; want mijn ogen hebben Uw zaligheid gezien.* Ja, toen stortte de vrede Gods in mijn ziel uit, ja het is een vrede Gods die alle verstand te boven gaat. Het was alles vrede, alles juichte mij vrede toe. O, wat een dankbaarheid, uit zo'n grote nood en dood verlost te zijn voor tijd en eeuwigheid, daar de Heere alles is en Die tot zijn Deel te hebben. Ja, God de ere, *want dit werk is door Gods alvermogen, door 's Heeren hand alleen geschied, het is een wonder in onze ogen, wij zien het en doorgronden 't niet.*

Ja, al wat de Heere werkt zijn wonderen, want de natuurlijke mens begrijpt niet de dingen die des Geestes Gods zijn. Ze zijn hem een dwaasheid, hij kan ze niet verstaan, want ze moeten geestelijk onderscheiden worden.

Eens op een zondagmorgen, kort nadat de Heere dit grote werk aan mijn ziel verricht

had, kreeg ik, eer ik den Heere vroeg, die waarheid: *De rechtvaardige zal uit het geloof leven*. Dus, volk des Heeren, ik moest leren verstaan om door 't geloof te leren leven, want ik dacht zo van deugd tot deugd voort te gaan en van kracht tot kracht, maar vind het tegendeel. Het wordt nu al erger en ellendiger. Zo houdt de Heere Zijn volk arm en behoeftig, om ze uit Zijn hand te leren leven. Ja volk, ik was naderhand nog in een bange toestand gekomen, zodat twijfelmoedigheid en wanhoop mij zou verteerd hebben. Ik had er onder moeten omkomen, als de Heere niet geholpen had, maar o, wat gebeurt? Eer ik toen riep, antwoordde mij de Heere met deze waarheid: *Staat in de vrijheid, met welke Christus u heeft vrijgemaakt, staat in de verzekerdheid des geloofs, met welke u Christus heeft vrijgemaakt*. Hoe groter de duisternis, hoe zaliger het licht, nietwaar, volk des Heeren? Maar de Heere zegt Zelf in Zijn getuigenis, dat dag en nacht, zomer en winter niet zullen ophouden.

Wel kwamen er later weer donkere wolken over mijn hoofd, maar toen kreeg ik Psalm 73 vers 1:

*Ja waarlijk, God is Isrel goed,
Voor hen, die rein zijn van gemoed;
Hoe donker ooit Gods weg moog' wezen;
Hij ziet in gunst op die Hem vrezen.
Maar, ach, hoewel mijn ziel dit weet,
Mijn voeten waren, in mijn leed,
Schier uitgeweken, en mijn treên,
Van 't spoor der godsvrucht afgegleên.*

Ja, ik mocht die eerste tijden veel genieten, als het zo kalm is in de ziel, dat gij moet zeggen: *Mijn ziel is immers stil tot God*. Ja, ik heb ook die waarheid gehad, terwijl ik zo stil in gedachten was, werkzaam met die dingen die het Koninkrijk Gods aangaan: *U dan, die gelooft, is Hij dierbaar*. In die stille overdenkingen mocht ik nogal eens zalige ogenblikken genieten, ook wel eens die waarheid: *Want Hij is onze Vrede*, Efeze 2 vers 14.

Ach, ik moet wel eens zeggen bij mijzelf: De Heere houdt met zo'n onwaardige als ik ben zulke bemoeienissen, dat de Heere mij door Zijn Woord en Geest gedurig komt te sterken. Ik zat zo in bepeinzing met den Heere, daarop kreeg ik die waarheid: *Als Zijn ziel Zich tot een schuldoffer gesteld zal hebben, zo zal Hij zaad zien*.

En dan liep ik wel eens weer, dat ik in een toestand geraakt was, dat er zoveel zonden in mij opkwamen, altijd toch zondigen met woorden en werken, soms vijandschap, o dat ik bang van mijzelf werd, dat de Heere mij met die waarheid voorkwam: *De Heere heeft onzer aller ongerechtigheid op Hem doen aanlopen. De straf, die ons de vrede aanbrengt, was op Hem, en door Zijn striemen is ons genezing geworden*.

Ja volk, ik heb nog eens een kleine tijd mogen doorleven, dat ik zo mijzelf in de hel mocht plaatsen, dat daar mijn plaats was, maar ik genoot zoveel liefde in mijn ziel van den Heere, dat ik uitriep: *O God, wat zou ik U daar dan grootmaken*.

Ach, volk des Heeren, waar kan een sterveling niet toe bewerkt worden, dat 's mensen wil onder Gods wil verslonden is, o wonderdoend God en dat allemaal om Jezus' wil door den Heiligen Geest. Ja mijn lieve lezers, ik hoop dat de Heere, eer Hij u van hier neemt, u er wat van moge leren.

Ik zat eens stil in mijn huis, werkzaam met die dingen die het Koninkrijk Gods aangaan, toen de Heere zo zalig in mijn ziel afdaalde met deze vraag, *of de Heere als Hij kwam nog geloof zou vinden op de aarde*. O, zo'n liefde Christi kreeg ik in mijn ziel, dat ik wel wenste met arendsvleugelen op te varen. Ja, het is voor een natuurlijk

mens niet te begrijpen, maar mocht het eens een heilige jaloersheid verwekken om den Heere aan te leren lopen, terwijl Hij te vinden is, Die toch zo vriendelijk blijft nodigen: *Wendt u naar Mij toe en wordt behouden, want Ik ben God en niemand meer.* Ja, Die in Zijn eigen Woord getuigt: *Zo waarachtig als Ik leef, Ik heb geen lust in den dood des goddelozen, maar daarin heb Ik lust, dat de goddeloze zich bekere en leve.* Want, zegt de Heere in Zijn getuigenis: *Allen die Mij haten, hebben de dood lief en die tegen Mij zondigt, doet zijn ziel geweld aan.* En weder zegt de Heere: *Die den Zoon ongehoorzaam is, die zal het leven niet zien, maar de toom Gods blijft op hem.* Ja, dan zal Gods volk die Psalm zo hartelijk met mij instemmen en wel Psalm 51 vers

*Gená, o God, gená, hoor mijn gebed;
Verschoon mij toch naar Uw barmhartigheden;
Delg uit mijn schuld, vergeef mijn overtreden;
Uw goedheid wordt noch paal, noch perk gezet.
Ai, was mij wel van ongerechtigheid;
Mijn schuld is zwaar, ik heb Uw wet geschonden;
Zie mijn berouw, hoor, hoe een boet'ling pleit,
En reinig mij van al mijn vuile zonden.*

O mijn waarde lezers of lezeressen, mocht gij dit vers eens leren verstaan en ondervinden hoe zalig het is voor God zijn zonde te belijden, want God de Heere is het zo waard geloofd, geëerd, gediend en gevreesd te worden. Hem komt toe alle lof, eer en aanbidding, al was er geen hemel tot beloning en geen hel tot straf, wij zijn het den Heere verschuldigd. O, laat dan toch de tijd der genade niet voorbijgaan en de deur op het eeuwige nachtslot gaan. *Heden, zo gij Zijn stem hoort, verhardt uw hart niet.* Wat zou, o sterveling, het toch een eeuwig berouw zijn en wat is het toch verschrikkelijk het rechtvaardig oordeel Gods te ondergaan en de stem uit Zijn mond te moeten horen: *Ga van Mij, gij vervloekte, die niet gewild hebt dat Ik Koning over u zij.* Leert nog te vluchten tot dien enige Behouder uwer ziel, want er is onder de hemel geen andere naam gegeven, door welke wij moeten zalig worden. O, Jezus nodigt u nog, lieve lezers, met open armen: Komt allen tot Mij, die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven. Neemt Mijn juk op u, want Mijn juk is zacht en Mijn last is licht. Ja, lieve lezers, het is een weg voor Gods volk van zelfverloochening, een arme zondaar en een rijke Jezus, die passen elkaar, daar de Heiland zegt: *Ik ben niet gezonden dan tot de verloren schapen van het huis Israëls.* Ja, Hij is gekomen, om diegenen die onder de vloek der wet liggen te worstelen, om die te verlossen.

Christus is het einde der wet, Die heeft de wet volbracht, daarom is Hij een volkomen Zaligmaker voor al diegenen, die door Hem tot God gaan. O, wat een onbegrijpelijke liefde des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes, dat de Heere een weg des vredes heeft uitgedacht. Ja, want also lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe.

O ja, lezers, mochten wij veel gebruik maken van Gods getuigenis te onderzoeken en Zijn heilige dag te heiligen en de middelen waar te nemen, daar de Heere rustdag op rustdag Zijn getuigenis laat verkondigen, want leest de 35e zondagsafdeling. Daar zegt de onderwijzer in de laatste vraag met het antwoord, dat wij niet wijzer moeten zijn dan God, Die Zijn Christenen niet door stomme beelden, maar door de levende verkondiging Zijns Woords wil onderwezen hebben. Wij als mensen zijn aan de middelen gebonden, want de Heere spreekt een wee uit over diegenen die op zo'n grote zaligheid geen acht slaan. Niettegenstaande, ik zou nooit naar den Heere omgezien hebben, maar de Heere is mij te sterk geworden. Met een wenk van Zijn

almacht is een dode zondaar levend. Op de stem van Jezus was Lazarus levend en hij riekte al, want hij had al vier dagen in 't graf gelegen. Zo rieken wij allen van nature van de zonden, maar als de Heere spreekt, is een dode zondaar levend, dus: het is Gods werk. Hij heeft maar te spreken en 't is er, te gebieden en het staat er. *En hetgeen bij de mens onmogelijk is, is mogelijk bij God.*

De Heere zegt in Zijn Woord: *Niet door kracht of geweld, maar door Mijn Geest zal het geschieden.* De mens valt er buiten, het is Gods werk. Daarom, zondaars, wij kunnen ons niet bekeren, maar moge onze onbekwaamheid ons toch niet in een zorgeloze toestand brengen of dat het ons niet ter harte gaat, het wordt van ons geëist: *Bekeert u, bekeert u, want waarom zoudt gij sterven,* vraagt de Heere. O, mocht gij dus met uw onbekwaamheid tot God leren roepen om uw bekering en behoudenis uwer ziele. Hij wil er van den huize Jakobs om gebeden zijn. Komt zo gij zijt, nooit te lang, nooit te zwaar, nooit te veel gezondigd, als gij maar berouw en schuldgevoel moogt hebben, dezulken nodigt Jezus, komt tot Hem met al uw schulden. Hij zal u niet afwijzen, de Heere getuigt het Zelf. Ziet maar op de tollenaar, hij durfde zijn ogen niet naar de hemel opheffen en die rijke farizeeër stond den Heere te danken dat hij zo goed was buiten die tollenaar. Maar Jezus zegt: *Deze ging af gerechtvaardigd in zijn huis meer dan die. Die zichzelf verhoogt, zal vernederd worden, en die zichzelf vernedert, zal verhoogd worden.*

Wij moeten een tollenaar worden voor den Heere. O, vraagt het Gods volk of zij berouw hebben over die keuze die zij met den Heere gedaan hebben. Zij hebben wél berouw dat zij de zonde en de wereld zo lang gediend hebben. O, een onderdaan van Koning Jezus te mogen zijn, gij zult dan eeuwig zegepralen met al de vrijgekochten des Heeren.

Lieve lezers, mocht dit kort verhaal u strekken tot een zalige overdenking, opdat gij intijds leerde vluchten in die vrijstad Christus, waar gij alleen rust en behoudenis kunt vinden voor uw ziel. Ach, dat het u en duizenden met u mag gebeuren om die Redder van hel en verdoemenis om de hals te vallen gelijk de verloren zoon deed en elk uit zijn verloren toestand leerde roepen en gij moogt zeggen met Thomas: *Mijn Heere en mijn God.* Dat vergunne u God in Christus door Zijn Heilige Geest. Amen.

Nog een slotversje aan de lezers:

Is getekend,
JANNIGJE VAN DER POL,

die zich noemt een medereizigster naar de grote eeuwigheid.
Heere, moge het zijn tot troost en bemoediging voor Gods arm en in zichzelf ellendig volk.

Dat zij zo.

3. INGETJE BIJKERK - WILDEMAN (1878-1962) te Hendrik-Ido-Ambacht.²

Ingetje was de jongste dochter van Laurens Wildeman sr. 1840-1910 en Maria Catharina Terhorst. Ingetje werd geboren te Puttershoek op 18 december 1878.

Zij trouwde met Otto Bijkerk. In 1910 deed Ingetje belijdenis in de Gereformeerde Kerk te Puttershoek, nadat ze overgekomen was uit de Nederlandse Hervormde Kerk. Ingetjes echtgenoot zat op de grote vaart en was soms weken van huis. Op een gegeven moment ging het Ingetje tegenstaan om altijd maar alleen te zitten. Otto zocht werk aan de wal. Dat vond hij in Zwijndrecht.

Het gezin verhuisde in 1911 naar Hendrik-Ido-Ambacht. Ingetje en Otto hadden veertien kinderen. Onder hen waren er verschillenden die door de Heere toegebracht zijn.

Zoon **Kees** (Cornelis Jacob) was lichamelijk gehandicapt. Hij had verlamningsverschijnselen gekregen door de zogenaamde 'slaapziekte'. Zijn toestand ging langzaam achteruit. Uiteindelijk kon hij niet meer lopen en ook niet meer praten. Hij zat altijd in de stoel en moest met gebaren proberen iets duidelijk te maken. Toen hij niet meer naar de kerk kon (het gezin kerkte toen in de gemeente van ds. J.H. Bogaard), las zijn moeder hem 's ochtends en 's avonds een preek voor. In de week las ze hem ook wel eens voor. Soms zaten ze dan samen te huilen. Zijn moeder wilde wel eens weten of Kees begreep wat ze las of zei. Ze zei dan: Als je het begrijpt, moet je je ogen dichtdoen.'

'Begrijp je het, Kees?' vroeg ze dan.

Als hij dan zijn ogen sloot, begreep hij het.

Zijn sterven was opmerkelijk. 's Zondags had zijn moeder een preek voorgelezen met de tekst: Alsdan zal de kreupele springen als een hert!'

Ze zei: 'Dat zal toch wat wezen, Kees, als je daar mag komen.'

De andere dag, 's maandagsochtends, vonden ze hem, terwijl hij niet meer bij kennis was. Nog diezelfde ochtend overleed hij. Dat was op 2 juli 1956. Hij was toen veertig jaar.

Ingetje Bijkerk-Wildeman overleed te Hendrik-Ido-Ambacht op 11 juni 1962.

Een andere zoon van Ingetje, Andries Bijkerk, werd later predikant.

Josefina van Kooten-Bijkerk

Een dochter uit het gezin Bijkerk, Josefina, (geboren te Hendrik-Ido-Ambacht op 17 oktober 1911) overleed op 26-jarige leeftijd op 8 september 1938. Zij was zwaar hartpatiënt. Josefina mocht heel ruim sterven. Haar man, Arie van Kooten, schreef in 1939 een verslag van haar ziek- en sterfbed. Het luidt als volgt:

Van jongs af aan had Josefina indrukken van dood en eeuwigheid. Ze heeft nooit in de wereld geleefd, maar mocht zoeken de dingen die boven zijn. Ook toen ze wat ouder werd, ging haar hart daarnaar uit. De beslommeringen van het dagelijkse leven namen haar echter ook regelmatig in beslag, vooral toen ze verkering kreeg en er voorbereidingen getroffen moesten worden voor haar huwelijk. Toch bleef de Heere ook toen met haar twisten door de werking van Zijn Geest. Soms schreide ze het uit: 'Ik vind toch dit leven zo verschrikkelijk, altijd te moeten zondigen en te proeven de

² Overgenomen uit: *Het vrome volk in U verheugd*, door B. Hooghwerff. Den Hertog BV, Houten, 20007.

bittere vruchten van de zonde en zo blijvende niets anders te wachten te hebben dan voor eeuwig verloren te moeten gaan.' Soms probeerde ze zichzelf weer gerust te stellen met hoe ze van kinds af aan geweest was. Ze wist echter ook heel goed dat er buiten Jezus geen leven was. Vanaf haar veertiende jaar, schreef haar man, was het haar uitzien: 'Hem moet ik hebben, ik kan buiten Jezus niet leven en niet sterven. Die begeerte was niet altijd even sterk, ziende dat de begeerde zaak uitbleef. Echter heeft het God behaagd haar van tijd tot tijd op te zoeken, aan te sporen en te bemoedigen.'

Op 30 september 1937 traden ze in het huwelijk. Al spoedig bleek dat ze lichamelijk niet in orde was. Slechts enkele maanden kon ze, met heel veel moeite, haar werk doen. Op 21 januari 1938 zag ze er zo slecht uit dat ze diezelfde avond naar de dokter gingen. De dokter zag de toestand zeer ernstig in, ze moest volkomen bedrust houden. Ze leed aan een hartkwaal. De eerste weken zei hij echter niet hoe ernstig het eigenlijk was. Al snel ging haar hart echter verder achteruit en een bange vrees vervulde haar, dat ze wel eens binnen enkele maanden kon sterven.

Te midden van die vrees daalden deze woorden in haar ziel af: '*Zie Hem, Hij komt, springende op de bergen, huppelende op de heuvelen.*' Dat was zo'n wonder voor haar. 'Zou U echt op mij neer willen zien en overkomen? Als dat waar is, dan wens ik van alles afstand te doen en met U mee te mogen en bij U te zijn. Dan verlang ik niet meer te beteren, want het beste wat hier is, is nog maar moeite en verdriet.'

Na enkele weken kreeg ze de boodschap dat ze ongeneeslijk ziek was. Naar de mens gesproken zou ze aan deze hartkwaal moeten sterven. Er was nog een mogelijkheid om naar het ziekenhuis te gaan voor onderzoek, maar waarschijnlijk zou het niet baten. Op een donderdag werd ze naar het ziekenhuis gebracht.

Haar man schreef: 'Daar trof ik haar soms wenende aan en spraken we met elkaar in grote ernst, want nou moest het sterven worden en dan geen Borg voor je ziel.' Dinsdags werd ze bezocht door ds. J.H. Bogaard. Tegen hem begon ze te schreien: 'Ja Bogaard, nou moet het sterven worden en ik kan niet sterven en deze woorden zijn in me geweest: *Zie Hem, Hij komt, springende op de bergen, huppelende op de heuvelen.* Maar ja, ik voel mijn zonden niet genoeg en als Hij nou eens niet komt? Naar beterschap verlang ik niet, als de Heere Jezus mij maar wil nemen.'

Ds. Bogaard wees haar erop, dat de Heere een Waarmaker is van Zijn Woord. Ook vroeg hij haar of ze tevreden zou zijn met een kinderdeeltje van Zijn genade, waar ze mee zou kunnen sterven, wat ze van harte beaamde. 'Dan zullen we daar met elkaar om vragen', zei hij, waarna hij een gebed deed.

De andere dag mocht ze naar huis. Uit het onderzoek was gebleken wat de dokter al gezegd had. Aan deze ziekte zou ze moeten sterven, het kon echter nog wel weken of maanden duren. Het heeft nog zes maanden geduurd. In deze periode wisselden hoop en vrees zich af. Soms voelde ze zich zo goed, dat er zelfs nog enige hoop was op genezing. Ze mocht toen twee keer per dag een half uur op zitten.

'Soms zei ze: Ik wens niet meer te beteren. Op een andere tijd wilde ze wel weer beter worden, maar dit was meer uit vrees van onbegenadigd te moeten sterven, zeggende soms: O Arie toch, Arie toch, als ik nou eens geen genade krijg, want God kan zulks toch geheel wegvagen.'

Op een andere keer zei ze tegen ds. Bogaard dat haar lijden een vrucht- gevolg was van haar zonden. Ze zocht echter schuiling in het lijden van Christus. 'Want wat heeft Hij niet geleden, Die Zijn onschuldige handen en voeten liet doornagelen.'

Enige tijd later zei ze: 'Nu heb ik gevoeld en geloofd, dat Hij niet alleen is vernederd, maar ook is verhoogd en dat Hij een Koning is en mij ook Koninklijk wil gedenken. En daar blinkt zoveel liefde in uit, dat ik anderen wel zou willen zeggen: Je hoeft over de Heere Jezus niet lauw te praten of te denken, want Hij is enkel liefde.'

De Heere liet iets van Zijn liefde aan haar uit, waardoor ze haar lichaamslijden geduldig en met lijdzaamheid mocht dragen. De gesteldheid van haar hart in deze weken is verwoord in Psalm 130:

*Ik blijf den HEER' verwachten;
Mijn ziel wacht ongestoord;
Ik hoop, in al mijn klachten,
Op Zijn onfeilbaar woord.
Mijn ziel, vol angst en zorgen,
Wacht sterker op den HEER',
Dan wachters op den morgen;
Den morgen; ach, wanneer?*

Die weg werd haar ook gedurig aangewezen door ds. Bogaard. 'Het Woord was haar dierbaar. Ze zei op een keer: Arie, nou moet je nog eens lezen van de goede Herder, Die Zijn leven voor de schapen stelt. Op een andere keer: Nu uit het Hooglied, daar speelt in mijn hart: *Zulk een is mijn Liefste, ja zulk een is mijn Vriend*. Dat was haar vermaak. Ook het horen lezen van andere geschriften over het werk Gods. Ze was blij als het zondag was en we daarin de dag konden besteden.'

Na half augustus was er geen verbetering van betekenis meer in haar lichamelijke toestand, ze moest voortdurend op bed blijven. Ze sprak niet veel, gevoelend dat het sterven zou worden. Haar hoop was gevestigd op de Heere, Hij alleen kon haar helpen en troosten, hoewel ze dat niet altijd kon bekijken.

Dagelijks werd haar toestand minder. Dat duurde drie weken. De laatste keer dat ds. Bogaard haar bezocht, zei hij: 'Nou meid, naar de mens gesproken zien we elkaar hier niet meer, maar we zullen elkaar eens zien de engelen gelijk. Maar we moeten God vrij laten in Zijn doen, maar Zijn Woord bevestigt Hij, nog een paar stapjes en je bent bij Hem.'

Hoewel haar toestand ernstig was, wilde ze niet dat er gewaakt werd, ze wilde liever alleen zijn. Die nacht daarop heeft ze weinig geslapen, ze was vermoeid en afgemat en zei: 'Ik zal nog sterven van vermoeidheid.'

Ook de volgende dag was ze lusteloos en teruggetrokken, alleen 's morgens zei ze tegen iemand: 'Ik ben toch eigenlijk niet bang om te sterven.' 's Avonds om half zeven zei ze tegen haar moeder: 'Waar is Arie?' Haar man vroeg haar of ze haar medicijnen wilde hebben, waarop ze knikte. Terwijl hij het licht aandeed en haar de medicijnen wilde geven, zag hij dat ze met grote angstogen in doodsbenaauwdheid naar boven staarde, terwijl ze hijgde en hapte naar adem. Hij dacht: Dat is sterven, nog een paar happen en ze is niet meer.

De benauwdheid week echter en ze zei: 'Het is maar sterven aan mijn eigen, ik heb zo naar 't eindje liggen snakken en nou hoef ik niet meer te zeggen: voor eeuwig verloren.' Gevraagd hebbende wat er eigenlijk gebeurd was, bekende ze zeer moeilijk: 'Hij begon mijn schuld open te halen, en daar moest ik onder verzinken, maar de Heere Jezus toonde me, dat ik me op Hem kon verlaten geheel en al en nam het voor mij op.' Die nacht kon ze zich niet meer verstaanbaar maken. Ze wees dan naar haar man, als er gevraagd werd hoe het was.

'Toen de dokter geweest was, vroeg ze: Wat zei hij? Ik zeg: Nou, misschien nog een uur, waarna ze voortdurend op de wekker keek en soms zei: Nu is het allang een uur geweest.

En de volgende morgen tegen de dokter: Je had toch gezegd van nog een uur, en nou ben ik nog hier, hoe lang nog?

's Avonds om half elf volgde nog een schrikkelijke benauwdheid, zodat het buiten wel

hoorbaar was, zo ze hijgde, waarvan ze even later zei: Bogaard zei gisteren: *Hoe korter bij de kust, hoe hoger de golven*. Waaruit we begrepen dat het een aanval des satans geweest was, die verder ook niet meer toegelaten is om haar te benauwen. Ze mocht zich verder volkomen verlaten en toevertrouwen aan Hem en leefde de laatste twee en twintig uur in een sterk verlangen om ontbonden te worden en bij Christus te zijn, zodat, toen ik haar vroeg om haar te beproeven, of ze nog niet wat bij mij wilde blijven als ze een gezond lichaam zou ontvangen en alles wat verder haar hart begeerde, ze ontkennend antwoordde, maar sprak: *Wat toeft Hij toch lang. Roepen jullie nou toch eens: Kom haastelijk*.

Haar lichaam dat smartelijk leed, aandoenlijk om aan te zien en aan te horen, gevoelde ze niet en ze wilde ten laatste niet meer dat we haar lippen natmaakten, hoewel haar tong en keel en lippen verschroeid waren van droogte door de benauwdheid die ze gehad had. Maar ze had geen verkwikking meer nodig, maar bekende voortdurend dat het in haar was: Jezus, en Jezus alleen. Ook bewees ze liefde jegens allen die bij haar kwamen, stak hun de afscheidshand toe en knikte en als men vroeg: *Ga je naar de hemel, Fien?* knikte ze bevestigend.

Bij haar bed gezeten zijnde, gaf ze me de hand en wilde niet dat ik ze maar een ogenblik verliet, maar keek me dan na met grote ogen tot ik weer bij haar was, bewijs gevende van haar liefde tot haar dood toe. Telkens vroeg ze: *Hoe na ben ik nou, of voel je m'n pols nog?*

Wanneer er geweend werd, sprak ze: *Neem het toch ter harte*.

's Middags begon haar het doodsweet uit te breken, echter zonder de minste benauwdheid. Wanneer ik haar vroeg of ze dacht stervende te zijn, zei ze: Ik weet het niet, ik weet niet wat sterven is. Weet jij het ook niet?

Zo bij haar zittende van 's woensdagsavonds zeven uur tot donderdagmiddag half vijf, telkens verwachtende de laatste snik, begon haar adem korter te worden en moeilijker naar binnen te stromen, zeggende bij iedere ademtocht: *Kom haastelijk, ja, haastelijk, ja haast...* totdat de lucht die steeds minder werd, verminderde tot niets en ze zacht en kalm ontsliep, zonder enige benauwdheid of vreze des doods.

En daar de adem en het leven wegstierven, ontmoette ze haar Heere en Zaligmaker, strekkende haar armen uit en begon op hemelse en triomferende wijze te lachen tot vier of vijf keer toe, steeds helderder en wonderlijker. Zulk een lachen, moest elk bekennen, is nooit te vergeten, dat is een zichtbaar ingaan in de vrede, om eeuwig te zijn in dat land der ruste waar de vermoeiden rusten van kracht en waar geen inwoner meer zal zeggen: Ik ben ziek.'

Jozefina Bijkerk overleed op 26-jarige leeftijd, 8 September 1938. Op maandag 12 september 1938 vond de begrafenis plaats. Ds. J.H. Bogaard had hierbij de leiding, 'die ook zeer verblijd was over Gods goedheid en genade onder ons betoond en bewezen. Voor het vertrekken van het sterfhuis sprak hij: We mogen hier wel een lofpsalm lezen. Ik lees Psalm 103: *Loof den HEERE, mijn ziel, en al wat binnen in mij is, Zijn heiligen Naam. Loof den HEERE, mijn ziel, en vergeet geen van Zijn weldaden*, enz.

Gevolgd door tachtig bloedverwanten en vrienden ging de stoet grafwaarts. Bij het graf sprak de leraar zijn dankerkentenis uit aan God en besprak voorts dat de overledene gehad had een voorbeeldig leven in zoeken, een voorbeeldig ziekbed en ook een voorbeeldig sterfbed, waar de prikkel uit de dood was, ja als was er geen dood. Vermanende verder allen om het zelfde deelachtig te worden door het te zoeken, daar het de tijd is en te verstaan de zaligheid die er in begrepen is. Want dat God Zijn Woord ook hier had waargemaakt:

*Waar liefde woont, gebiedt de HEER' den zegen;
Daar woont Hij Zelf, daar wordt Zijn heil verkregen,
En 't leven tot in eeuwigheid.*

Ook werd nog gezongen Ps. 68:16:

*Gij koninkrijken, zingt Gods lof;
Heft psalmen op naar 't hemelhof,
Vanouds Zijn troon en woning;
Waar Hij, bekleed met eer en macht,
Zijn sterke stem verheft met kracht,
En heerst als Sions Koning.
Geeft sterkt' aan onzen God en Heer';
Hij heeft in Israël Zijn eer
En hoogheid willen tonen;
Erkent dien God; Hij is geducht;
Hij doet Zijn sterkte boven lucht,
En boven wolken wonen.*

Netjes en eerbiedig werd er gezongen door bijna vijfhonderd personen die op het graf verzameld waren.

Daarna werd nog gezongen Ps. 72:11:
*Zijn naam moet eeuwig' eer ontvangen;
Men loov' Hem vroeg en spá;
De wereld hoor', en volg' mijn zangen,
Met amen, amen, na.' "*

Ingetje Bijkerk – Wildeman had 2 neefs, zonen van Joost Wildeman, de zoon van Laurens Wildeman. Deze zijn in de Heere gestorven te Puttershoek.

Laurens Wildeman (1899-1916)

In het gezin van Joost Wildeman, een andere zoon van Laurens Wildeman sr., zijn twee kinderen jong overleden, Laurens en Pieter. Voor beiden was gegronde hoop dat ze een goede ruil hebben mogen doen.

Laurens, die te Puttershoek geboren was op 13 februari 1899, is slechts enkele dagen ziek geweest. Hij overleed aan de besmettelijke ziekte tyfus op 3 januari 1916, zestien jaar oud. Hij had net zijn diploma behaald aan de ambachtsschool in Oud-Beijerland en was bij de suikerfabriek gaan werken. Diep in zijn hart lag er echter een begeerte om predikant te worden, wat hij zich wel eens aan zijn vader had laten ontvallen. Er was echter geen geld om hem verder te laten leren. Kort voor zijn sterven begon Laurens te zingen, Psalm 73 vers 13:

*Wien heb ik nevens U omhoog?
Wat zou mijn hart, wat zou mijn oog
Op aarde nevens U toch lusten?
Niets is er, waar ik in kan rusten;
Bezwijkt dan ooit, in bitt're smart,
Of bangen nood, mijn vlees en hart,
Zo zult Gij zijn voor mijn gemoed
Mijn rots, mijn deel, mijn eeuwig goed.*

De laatste regel kon Laurens niet meer zingen, hij was toen niet meer te verstaan en blies daarop de laatste adem uit.

De jongelingsvereniging van de Gereformeerde Kerk te Puttershoek liet op het graf van Laurens een steen plaatsen, waarop de eerste regels van Psalm 73 vers 13 (ber.) vermeld stonden. In de oorlog is het graf door een bombardement verwoest.

Pieter Wildeman (1903-1923)

Enkele jaren na het overlijden van Laurens werd zijn broer Pieter ziek. Pieter was geboren te Puttershoek op 31 mei 1903. Toen hij zestien jaar was, had hij een zware kou gevat, die niet overging. Hij bleek een nierziekte te hebben. Uitwendig was dat eerst niet te zien, want Pieter was fors gebouwd en heel sterk.

Op een keer had hij echter zijn duim geklemd, waardoor hij naar de dokter moest. Die dokter zei tegen hem: 'Piet, jij mankeert wat, het gaat niet goed met jou.' Hoewel hij dat zelf al wel wist, schrok hij ervan. Hij zag ertegenop om het thuis te vertellen. De dokter beloofde echter zijn ouders op de hoogte te stellen. Toen Piet thuiskwam, had zijn moeder al gezien dat hij er anders uitzag dan gewoonlijk. Daardoor moest hij het wel zeggen en ondertussen kwam ook de dokter. Ze zijn nog met hem naar ziekenhuizen in Rotterdam en Utrecht geweest, maar zijn ziekte was al te ver, ze konden er niets meer aan doen.

Drieëneenhalf jaar is hij ziek geweest. Ondertussen werd hij zelfs nog goedgekeurd voor militaire dienst, maar na een herkeuring, waarbij zijn vader meeging, werd hij alsnog afgekeurd. Die dokter zei tegen zijn vader: 'Hij kan nog een half jaar leven.' Dat is ook uitgekomen. Tijdens zijn ziek-zijn, als het wat beter ging, heeft hij soms nog wat gewerkt op de suikerfabriek. Hij lag echter soms ook wel een periode op bed. De laatste paar dagen van zijn leven was hij helemaal bedlegerig.

Piet liep al jaren te worstelen met het heil van zijn onsterfelijke ziel. Toen hij ziek werd, voelde hij dat het sterven zou worden, hoewel hij daar ook niet altijd aan wilde. Bange worstelingen zijn er in zijn hart geweest. Hij was opgeruimd van karakter en dan gebeurde het ook wel dat hij buiten voor het huis met een groepje vrienden stond te praten. Maar dan was hij soms ook opeens weer weg. Zijn moeder vroeg dan wel eens: 'Waar is Piet?' 'O, die is weggelopen', zei een van die jongens dan. Ze wist dan genoeg: Piet had een verborgen plaatsje opgezocht, om daar zijn nood voor de Heere uit te wenen. Al eerder had ze zich eens afgevraagd wat ze boven toch hoorde. Nadat ze stilletjes de trap opgegaan was, hoorde ze hoe Piet lag te kermen en worstelen aan de troon der genade.

Piet was dikwijls in het verborgene te vinden. Hij ging wel eens naar zijn zus, die vlakbij woonde en dan zei hij: 'Ga jij maar met de kleine meid naar moeder, die zit ook maar alleen.' Zijn zus begreep nooit waarom hij dat wilde, maar op een keer ging ze naar de loods en toen hoorde ze dat hij boven op zolder aan het bidden was.

Op een keer ging Piet met zijn zielenvragen na de kerkdienst naar de consistorie. Het was kort nadat zijn oom Piet overgegaan was naar de Christelijke Gereformeerde Kerk. Er was die dienst een predikant uit een naburige plaats voorgegaan.

'Zo jongen, wat kom je doen?' zei de predikant.

'Dominee, ik heb een vraag. Ik loop te worstelen met de woorden: "Velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren." Ik weet er geen antwoord op.'

'Hoe heet je?' was de wedervraag.

'Piet Wildeman, dominee.'

'Zo, zo, Piet Wildeman. Zeg, ben je gestuurd of kom je uit jezelf?'

Piet was nogal driftig en zei: 'Ik kom uit de grond van m'n hart, anders was ik hier niet!'

De dominee kon of wilde er echter geen antwoord op geven en voegde hem bits toe: 'Ga het maar aan je oom Piet vragen!'

De Heere betoonde echter van hem af te weten. Piet is ruim gestorven. Op de laatste dag van zijn leven stelde de Heere zijn ziel in de ruimte. 's Ochtends zei hij tegen zijn vader: 'Wilt u mij omkeren naar de kant van de muur, want zelf kan ik het niet meer.' Nadat zijn vader dat gedaan had, hoorde hij hem bidden: 'O God, wees mij, zondaar, toch genadig. Wilt U me die volle verzekerdheid schenken, voordat ik sterf.'

Daarna zei hij: 'Vader, draai me nu maar weer terug naar het licht. O vader, ik heb me met ziel en lichaam aan de Heere mogen overgeven. Ik zal nu eeuwig zingen van Gods goedertierenheên.'

Even later zei hij weer:

*'Weg wereld, weg schatten,
Gij kunt niet bevatten hoe rijk of ik ben.
'k Heb alles verloren, maar Jezus verkoren,
Wiens eigen ik door genade geworden ben.
Dat mag ik zeggen, vader.'*

'Ga oom Piet eens roepen', zei hij kort daarna. Snel ging men naar oom Piet, met de mededeling: 'Piet zijn mond is opengegaan!'

Pieter Wildeman ging mee en toen hij aan het sterfbed van zijn neefje kwam, zei hij: 'Zo jongen, ga je nu naar opa? Vertel eens wat God aan je ziel gedaan heeft.'

Die dag zijn velen van de familie en bekenden uit het dorp afscheid wezen nemen. Voor allen had hij een woord. Zijn vriend Kees stond in dienst in Bergen op Zoom. Piet wilde nog graag afscheid van hem nemen. Iemand die telefoon had, heeft toen naar Bergen op Zoom gebeld of Kees naar Puttershoek mocht komen. Hij kreeg toestemming en kwam 's middags aan. 'Kees', zei Piet, 'spiegel je aan mij, hoor. Gedenk toch aan je Schepper in de dagen van je jongelingschap, eer dat de kwade dagen komen en de jaren naderen, van dewelke je zeggen zult: Ik heb geen lust in dezelve.' Zijn vriend was diep ontroerd.

Tegen zijn moeder zei Piet: 'Ween niet over mij, maar ween over uzelf en de andere kinderen.'

Aan de avond van die dag, 1 maart 1923, is Pieter Wildeman overleden, op de leeftijd van negentien jaar en negen maanden. Kort voor zijn sterven had hij nog uitgeroepen: '*Daar komen de engelen, die komen mij halen!*' Om zeven uur blies hij de laatste adem uit.

Toen zijn lichaam boven aarde stond, heerste er zo'n vrede in huis, dat de kinderen onder de kist door speelden.

Pieter werd door leden van de jongelingsvereniging van de Gereformeerde Kerk ten grave gedragen. Ook op zijn graf lieten zij een steen plaatsen met de woorden uit Openbaring 14:13: '*Zalig zijn de doden, die in den Heere sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hun arbeid; en hun werken volgen met hen.*'

Na het overlijden van Pieter vond men tijdens de schoonmaak tussen de rand van zijn bed een stuk papier. Het zat in een kier weggestopt. Op dat blaadje stond het volgende gedicht:

*O, als eens de laatste schrede,
onzer loopbaan is volbracht,
en de ziel in volle vrede,
slechts op zijn ontbinding wacht.*

*Als de matte ogen breken,
en de laatste zucht ontvliedt,
en de geest aan 't stof ontweken,
van nabij zijn Heiland ziet.*

*O, dan zal het heerlijk wezen,
voor de ziel die Jezus mint.
Als de naam daar wordt gelezen,
en het klinkt: Gij zijt Mijn kind!*

*Straks leg ik de staf terneder,
aan het einde mijner baan;
Daar zie ik mijn Jezus weder;
daar vangt eerst mijn vreugde aan.*

*Nog een weinig moet ik lijden,
nog een weinig, dan niet meer.
Neen, dan zal ik mij verblijden,
en verheugen in de Heer'. Enzovoort*

4. LIJNTJE DE GRAAF – DE GEUS, Maasdam³

Lijntje de Geus was een dochter van Jacob de Geus en Marijgje van der Waal, beiden Godvrezende mensen.

Een proeve van de gesteldheid van dit echtpaar blijkt onder meer uit deze brief die moeder De Geus schreef aan haar kinderen tijdens de laatste ziekte van haar man.

'Zeer geliefde kinderen, wij waren al weer blij dat gij ons briefje weer ontvangen had en dat gij ontmoeten mocht, terwijl gij over uw vader weende: Weent niet over mij, maar over uzelf. Och kind, mochten wij dat maar meer gevoelen, dat wij maar meer over onszelf mochten denken. Ik zit ook in de narigheid, dat kunt gij wel begrijpen. Uw vader gaat nog niet vooruit, hij is erg zwak in zijn hoofd, hij kan weinig velen.

Lijntje kan met Gonda niet komen, ik zit maar veel alleen. De mensen komen eens kijken en daarmee gedaan. Hij zei van de week: Men zegt wel eens: Het gaat achteruit, maar ik zou haast zeggen: Het gaat vooruit, ik nader naar Huis. Hij hoopt dat gij de kinderen maar met de Bijbel op mag kweken. Uw vader zegt: Verlang maar naar geen zwaarheid, maar naar waarheid. Die Hem aanroept in den nood, vindt Zijn gunst oneindig groot...

Uw vader zou ook nog zo graag eens een briefje schrijven over zijn toestand, maar hij kan niet meer. Hij zegt wel eens: Ik zou veel kunnen zeggen, maar ik kan zo niet. Hij krijgt bijzondere teksten...

Nu kind, nu weet ik niets meer. Gij moet uw vaders vrienden de groetenis maar doen van hem.'

Toch schreef vader De Geus nog een paar regels: 'Lieve kinderen, ik zei tegen moeder: Mocht Marijgje het huisje nog eens binnentreden, dat zou een wonder zijn, nietwaar? Mocht de Heere het eens geven. Dag lieve kinderen. De zegen des Heeren. Vaart wel. Ik kan maar kort zijn.'

Moeder voegde er nog aan toe: 'Nu is uw vader weer, ach hij wil toch nog zo graag wat doen, kind.'

Lijntje, geboren op 11 januari 1882, werd stilgezet rond het overlijden van haar vader. In haar jeugd was ze nogal ijdel en droeg ze gouden sieraden, maar het lezen van een oudvader werd door de Heere gebruikt om haar aan zichzelf bekend te maken. 'Toen kreeg ik m'n schuldbrief thuis!' zei ze later. Lijntje was een bekommerde vrouw. Toch is het ook wel eens gebeurd dat ze tegen een van haar kinderen zei: 'Kind, als ik nu moest sterven, dan kan ik sterven!'

In die tijd was het de gewoonte dat men met Pasen een 'feestkoe', een koe met allerlei versieringen, over de dijk liet lopen. Lijntje zag dat een keer aan en dacht bij zichzelf: Daar zal ik geen stukkie van krijgen! Op dat moment daalden deze woorden met kracht in haar hart: 'Verblijd u veel meer daarin, dat uw namen geschreven zijn in de hemelen.'

Het was een leven van op en neer. Het gebeurde wel, als ze het de ene dag goed had mogen hebben voor haar ziel, dat ze de andere dag zei: 'O, wat heb ik toch durven zeggen. En toch was het waar.'

³ Overgenomen uit: *Het vrome volk in U verheugd*, door B. Hooghwerff. Den Hertog BV, Houten, 20007.

Lijntje trouwde in 1903 met Anthonie de Graaf. Aan hen had men ook wel gevraagd of ze geen zin hadden om naar Lisse te verhuizen. Ze bleven echter liever in Maasdam. Daarbij kwam ook de zorg voor haar moeder, die na het overlijden van haar man zeventien jaar bij hen in huis geweest is.

Aanvankelijk behoorden De Graaf en zijn vrouw tot de Gereformeerde Kerk in Puttershoek. Daar deden ze belijdenis in 1908. Deze gemeente werd toen gediend door ds. A. Voogel. Vrouw De Graaf sprak jaren later nog met veel achting over deze predikant.

Het was toen nog niet zo lang geleden dat de Heere haar stilgezet had. Veel onderwijs mocht ze van ds. Voogel ontvangen. Later gaf ze sommige uitspraken van ds. Voogel weer door aan haar kinderen.

In 1912 gingen vrouw De Graaf en haar man over naar de Christelijke Gereformeerde Kerk aan de Maasdamsedijk, mogelijk ook omdat de afstand vanaf hun woning naar deze gemeente veel korter was. De Graaf is daar vele jaren koster geweest.

Vrouw De Graaf werd ten slotte onkerkelijk, ze las thuis preken van oudvaders. Haar man en kinderen bleven naar de Christelijke Gereformeerde Kerk gaan. Het gebeurde wel eens, dat ze 's zondagsavonds tegen haar man zei: "t Is zo'n kostelijke avond, zou je nog niet eens een preekje lezen?" En dan las haar man hardop nog een preek voor.

Regelmatig bezocht ze verschillenden van Gods volk in haar omgeving, zoals Janus de Koning in Cillaarshoek, **vrouw Stougie en Willempje Vogelaar** in Mijnsheerenland, **vrouw Vogelaar en vrouw Jabaay** in 's-Gravendeel. Evenals haar vader was vrouw De Graaf lichamelijk niet zo sterk, ze had een hartkwaal. In al haar lichaamszwakte sprak de Heere eens tot haar uit Psalm 91:

*Hij zal, in alle ramp en pijn,
Tot Mij om uitkomst zuchten,
En Ik gestadig bij hem zijn
In al zijn ongenuchten;
't Gevaar zal Ik hem doen ontvliên;
Zijn levensdagen rekken;
'k Zal hem Mijn eer en heil doen zien,
En nooit Mijn hulp onttrekken.*

Toen Lijntje 58 jaar was, werd ze met verschrikkelijke pijnen in het ziekenhuis opgenomen. De dokters constateerden dat ze de gevreesde ziekte had. De ziekte was in zo'n ver stadium, dat ze er niets meer aan konden doen. Een van de dokters zei dat ze nog drie maanden kon leven. Het spreekt voor zich dat dit een onbegrepen weg was. De Heere had toch gesproken dat Hij haar levensdagen rekken zou?

Haar oudste dochter was in het bezit van het boekje van Grietje van Drunen. In dat boekje had ze gelezen hoe bij Grietje van Drunen de gevreesde ziekte zich geopenbaard had en de dokters ook haar opgegeven hadden. Grietje had echter een brief gekregen van iemand uit Voorburg, die haar aanraadde de poeders van de heer Welkzijn te Veenendaal nabij De Klomp te gaan gebruiken. Die poeders werden door de Heere als middelen gebruikt waardoor Grietje de pijn kwijtraakte en de 'ziekte op afstand bleef'.

Deze dochter informeerde of die poeders nog verkrijgbaar waren en dat was inderdaad het geval. De medicijnen werden besteld en per post bij haar bezorgd. Ze had er nog niets van verteld tegen haar moeder, maar nu ging ze naar haar toe en vertelde alles. Onder afwachting van de zegen des Heeren ging vrouw De Graaf deze poeders gebruiken. De eerste drie maanden ging ze echter dagelijks achteruit. Toen die drie maanden om waren, kwam er een wending in haar ziekte. Vanaf die tijd ging ze

langzaamaan vooruit. Deze middelen werden door de Heere zo gezegend, dat ze mocht genezen van deze ziekte. Ze heeft daarna nog ruim twintig jaar geleefd.

Lijntje de Graaf-de Geus overleed te Maasdam op 9 februari 1961, 79 jaar oud. Haar begrafenis werd geleid door Rijk Ravenhorst uit Werkendam. Ook A. Vrijlandt uit Oud-Beijerland was erbij aanwezig. Jacob Kooijman uit Lisse, een aangetrouwde neef van vrouw De Graaf, heeft ter afsluiting van de begrafenis geëindigd.

Jan Willem Kieboom, boekverkoper te Werkendam, schreef over vrouw De Graaf in *De wondervolle gangen en wegen die de Heere gehouden heeft met J.W. Kieboom, boekverkoper te Werkendam*, op bladzij 94.

'Eens was ik in Maasdam thuis geweest bij A. de Graaf. Zijn vrouw was een lieve vriendin van mij. Ik zou er 's morgens weer vandaan gaan.

En toen we gegeten hadden, las ik in hun vervolg Joh. 15. O, en daar las ik: 'Ik ben de ware Wijnstok, en Mijn Vader is de Landman, en gij zijt de ranken.' En dat sloeg zodanig bij ons beiden in, dat we het niet konden verwerken. Ik heb dat hoofdstuk met stukjes en beetjes ten slotte uit gekregen en dat onder veel tranen van ons beiden. Toen het uit was, hebben we wel een half uur samen zitten wenen zonder een woord te zeggen, van de dierbaarheid die er uit dat lieve Woord in onze harten gekomen was. Ten slotte zei ze: *O Kieboom, dat heb ik nog nooit gehad zo, o wat is dat dierbaar. O, mochten we eens zo'n rankje wezen.*

O, wat is dat zeldzaam als de Heere zodanig met Zijn lieve Woord mee wil komen, om twee zulke tobbers zodanig te verkwikken, en wat wordt dan dat Woord weder dierbaar. Ik ging wel een uur later weg dan dat ik plan had, maar dat heeft niet gehinderd. Daar heeft het lichaam geen schade van, als de ziel winst op mag doen. Werd het maar meer ingeleefd, er zouden ook meer banden onderling wezen, want de uitkomst heeft dat bewezen, dat we dikwijls uitzagen naar elkanders ontmoeting. 't Had dienaangaande nog zo'n gevolg; er was bij ons een vriend gestorven, en daar was ze ook genood met haar man. Ik zat eerder in dat huis waar de begrafenis uit gehouden werd, en daar hoorde ik haar stem buiten, en was het mij net als Elisabet toen het kindeke opsprong in haar buik. Dat heb ik tot hertoe maar eens in mijn leven gehad. Maar wat zijn dan de ontmoetingen van elkaar dierbaar, want de liefde is wonderlijker dan de liefde der vrouwen, en is niet in woorden te zeggen, maar kan alleen ondervonden worden.

Ze is al jaren overleden en nog zeer gemakkelijk die doodsjordaan door mogen gaan, naar Hem naar Wie ze jaren uitgezien had, en Die haar gekocht had met Zijn dierbaar bloed.'

Er bleven ook enkele brieven van Lijntje de Graaf-de Geus bewaard, geschreven aan Kieboom. Op 27 juli 1951 schreef ze:

'Geachte vriend, hiermede hartelijk dank voor uw briefje 't welk wij door Gods goedheid in welstand met elkander hebben mogen ontvangen. En wat is dat niet een grote weldaad, daar wij toch alle tijdelijke en geestelijke weldaden zo diep verbeurd hebben. En dat wij nu nog in 't heden mogen verkeren. Voor hoevelen is de deur van genade al voor eeuwig op 't nachtslot en hoevelen zijn er niet die aan hun ziek- en krankbed gekluisterd liggen. Och vriend, wij hebben toch nergens aanspraak op, alle recht en aanspraak verloren door onze zonde en een gesloten mond voor God.

Ik was blij uw briefje te mogen ontvangen. Ten eerste, dat ik hier ook veeltijds maar

eenzaam neerzit en dan is 't nog zo groot nog eens iets te mogen vernemen dienaangaande. En ten tweede, vriend, was ik er blij om dat het bij u ook die uitwerking gehad heeft en u in uw gemis terecht gekomen zijt, want o vriend, 't is groot, maar 't is Jezus niet. En nu kan ons buiten Hem niets helpen, o alleen toch die dierbare gerechtigheid Christi, door Zijne lijdelijke en dadelijke gehoorzaamheid duur verworven, door het dierbare geloof aan de arme ziele toegepast en omhelsd, och dat zal toch alleen gelden in dien dag. Wat zijn ze toch grotelijks bevoorrecht die daarin gevonden zullen worden, o dat is nooit onder woorden te brengen, lieve vriend. O, dat wij maar geen rust mochten vinden onder 't hol onzer voeten voor en aleer wij met bewustheid der ziele rust voor ons benauwd gemoed gevonden mochten hebben in Hem, Die toch de ware Rust voor Zijn arme volkje is en blijft.

Och vriend, ik moet wel eens zeggen: Hoe kom ik daar nog ooit toe, en buiten Hem is het toch eeuwig omkomen. Mocht de Heere nog uit vrije, vrije ontferming op ons neerzien.

Ik ben nog aangenaam woensdag bij uw tante geweest. Wat is dat toch een gelukkig volk, vriend, die een thuiskomen mogen hebben door genade. Ik zei zo tegen Vrijlandt in 't naar huis gaan: 'Och, al moeten wij er dan zo missende door, dan is dat toch het leven van mijn leven.'

De volgende brief schreef Lijntje aan vrienden in 's Gravendeel

Maasdam, 16 januari 1956

Geachte vriend en vriendin,

Hiermede mogen wij ulieden nog melden, dat wij door 's Heeren vrije goedheid nog redelijk wel mogen zijn, 't welk wij van ulieden ook nog hopende zijn. 't Is toch nog een grote weldaad van de Heere, hè! Wat zijn er deze winter al weer velen weggenomen, voor wie het al weer eeuwigheid is. Och, dan moeten we toch getuigen waarom wij nog niet, daar wij toch van hetzelfde maaksel zijn, en in onze grondstaat arme zondaren, vervreemd van 't leven Gods, geen hoop hebbende, maar zonder God in de wereld. Maar och vrienden, wat zijn ze gelukkig die zichzelf alzo leren kennen en in waarheid arm zondaar of zondares mogen worden voor God. Dan heb ik eens van een oude christin horen zeggen, dat zij zeide: Dan zal er de Heere aan te pas moeten komen.

En o, lieve vrienden, dan zal er toch een uitzien geboren worden om nog uit die rampzalige staat verlost te mogen worden door vrije genade. Want o, als wij dan die dierbare Heere Jezus in 't oog mogen krijgen, als die Held bij Wien alleen hulpe besteld is, och dan leert hij toch met de bruid zeggen: *Och, dat Gij de mijne waart en ik de Uwe*. Daar ligt toch hun enigst geluk in, nietwaar? En och, mochten we er nog eens toe verwaardigd worden dien eeuwige troost deelachtig te mogen worden.

En nu is eigenlijk de reden waarom ik een lettertje schrijf, dat wij verhuisd zijn. Jullie weten wel dat we uit ons huis moesten, och, ik heb het nog op mogen merken. Ons is een huisje toegewezen van de gemeente, een nieuw huisje met gemakken voor mij, daar zijn wij verleden donderdag in gegaan en ben nu weer wat op ree. Maar jullie begrijpen, soms oververmoeid, hoewel de kinderen alles klaargemaakt hebben.

Nu wonen wij aan de lage weg, je weet wel, de brug over 't fietspad uit tot je bij een brugje komt en dan ligt er een noodpad van tegels. Wij zitten erg rustig. Och vrienden, dan moet ik zeggen met schaamte, alles verbeurd te hebben. De Heere heeft alles welgemaakt.

Maandagmiddag is **vrouw Jabaay** hier geweest. Die heeft mij nog zo 't een en ander verteld van de begrafenis van je **opoe Kieboom**, en nu **vr. Knoester** ook al weer weg

hè? En **Annijje Grolleman** schreef ook nog van een paar vriendinnen, die was ook zo bedroefd. Ze schreef: *Wat blijven er weinig over tegen wie men zich uitspreken kan.* Wat is 't nog groot dat wij die godzalige oudvaders nog hebben hè. Dat wij 't maar waarden mogen, om er door Gods zegen nog voordeel mee te mogen doen voor de eeuwigheid.

Nu, geliefde vriend en vriendin, ik eindig. Ik wou ulieden toch een klein lettertje schrijven. Overziet het maar hoor, de Heere gedenke ons tezamen.

Wees hartelijk gegroet van een onwaardige vriendin, ook de groeten van mijn man,

Vrouw de Graaf

Uw vader de groeten.

5. CORNELIA VAN DEN HOEK, Middelharnis, 22 brieven.

Cornelia van den Hoek werd geboren in Middelharnis op 21 april 1880. Zij stamde uit een vissersfamilie. Toen de visserij in Middelharnis verliep, trokken haar broers en zusters naar andere vissersplaatsen, zoals Maassluis, Holland en IJmuiden. Kee bleef op Flakkee en is nooit gehuwd. Op 30 mei 1929 deed zij belijdenis in de Gereformeerde Gemeente van Middelharnis. In de volksmond werd ze meestal Kee Hoek genoemd. Zij was huishoudster bij het hoofd van de school, de heer J. C. Z. du Boeuff. Dat leverde haar de bijnaam Kee de Buf op.

Kee van Hoek was niet onbemiddeld, want in 1927 kocht ze een in aanbouw zijnde woning aan de Tuinstraat 26 te Sommelsdijk voor fl. 900,-. Ze liet deze woning voor fl. 1.100,- afbouwen.

Mevr. S. van der Boom-Harder, Corn.van den Hoek en mevr. K. Bolier-Knulst, v.l.n.r.

Ze kreeg veel van de mensen, maar dat was ook uit achting voor haar leven. Haar grootste rijkdom bestond uit de genade die in haar leven verheerlijkt was. Zij stond bekend als een geofende christin die goed kon luisteren, maar ook onderwijzend kon spreken. Op de gezelschappen sprak zij met gezag. Ze was nauw bevriend met ouderling M. van der Boom en zijn vrouw, die haar verzorgden toen ze ouder werd. Degenen die haar gekend hebben, zeggen dat zij niet gemakkelijk in de omgang was. Al ze het ergens niet mee eens was, werd dat ronduit gezegd. Er werd wel gezegd: 'Predikant, ouderling, diaken of gemeentelid, ze ontziet niemand.'

Al op betrekkelijke jonge leeftijd was ze bevriend met ouderling Ph. Vijfhuizen. Geestelijk waren ze nauw aan elkaar verbonden. In een doordeweekse dienst ging eens een predikant voor die sprak over Openbaring 20:12: *'En de boeken werden geopend...'* Onder deze preek werd haar alles ontnomen, en de satan kreeg vat op haar.

Toen ze thuis kwam, werd ze zo wanhopig, dat ze een eind aan haar leven wilde maken.

Ouderling Vijfhuize werd die nacht wakker, stapte uit bed en zei: 'Ik moet naar Kee want er is wat.' Hij trof Kee in de grootste wanhoop aan; ze was bezig om haar voornemen uit te voeren. Het water stond aan de lippen. In het gesprek dat volgde, kwam de Heere mee en werd de benauwdheid weggenomen.

C. Kieviet Czn. (oud-diaken van de gemeente van Middelharnis) werd tijdens de oorlog in Duitsland te werk gesteld. Dit tot groot verdriet en zorg van zijn ouders. Een broer van hem was namelijk al eerder in Duitsland te werk gesteld en daar overleden. Na de bevrijding kwam Kee regelmatig informeren of de familie al iets van hem gehoord had. Dit duurde totdat de zoon thuiskwam. Familie en vrienden kwamen om hem te begroeten, en ook Kee met de vrouw van ouderling Van der Boom kwamen hem opzoeken. Stil zaten deze vrouwen te luisteren hoe Kieviet vertelde dat ze met de trein in Heerlen aan kwamen. De trein was versierd met vlaggen en groen van de bomen. Op het station stonden de mensen te juichen en de teruggekeerde dwangarbeiders juichten ook. Toen Kieviet uitverteld was, zei Kee tegen vrouw Van der Boom: 'Vertel jij nu maar wat de Heere tot mij heeft gesproken.' Het waren deze woorden: *'Maar voorzeker zal hij met gejuich wederkomen,'* uit Psalm 126:6. Het woord tot haar gesproken was letterlijk vervuld.

Bij de evacuatie na de ramp van 1953 waren ouderling Van der Boom en Kee Hoek in Rotterdam ondergebracht. Daar is Kee na een korte ziekte op 17 februari 1953 overleden. Zij was toen 72 jaar. Op de rouwbrief werd vermeld: 'Want het leven is mij Christus, en het sterven mij gewin' (Filip. 1: 21).

Op 20 februari 1953 werd ze begraven. In een zaal van de kerk aan het Mijnsherenplein sprak ds. A. de Blois, waarna ds. F. Mallan van Bruinisse aan het graf sprak. Hij wees erop hoe God van eeuwigheid haar een plaats had bereid op de Zuiderbegraafplaats te Rotterdam, een plaats, door Christus voor haar geheiligd en hoe ze nu op haar slaapstede zou rusten, tot die dag, dat Christus Zelf haar opwekken zal, en zij naar ziel en lichaam Hem eeuwig mag verheerlijken.

Gedeeltelijk overgenomen uit: *Oude Paden*, 2003. Bron: *75 jaar Ger. Gemeente Middelharnis*, door J.C. Troost en C. den Braber.

Uit de overlevering is ook nog het volgend verhaal bekend.

Nu gebeurde het weleens, dat zij 's avonds reeds ter ruste was gegaan en dat er dan twijfel in haar hart rees, of ze toch de deur van haar huisje wel op het nachtslot gedaan had. Zo'n ongerustheid kan gewoon uit de natuur van de mens opkomen, maar het kan ook zijn, dat de vorst der duisternis er nog eens een schepje bovenop komt doen, om een kind van God te benauwen en bezorgd te doen zijn.

Nu was deze zaak bij Kee doorgaans wel in orde. Ze was gewend om de deur op slot te doen, dus er kon weleens even wat twijfel rijzen (of ingeworpen worden), Maar gewoonlijk mocht ze dat toch wel overwinnen. Dan was ook haar geloof in Gods voorzienigheid wel sterker dan die bezorgdheid, en voor zover er enige twijfel bleef, vertrouwde zij zich gelovig aan Gods bewarende hand. Dan nam ze ook niet de moeite om nog eens uit bed te gaan en naar het deurslot te kijken. 's Morgens bleek dan vrijwel altijd weer, dat de deur inderdaad toch wel op slot geweest was. Nu gebeurde het echter ook eens een keer, dat Kee reeds in bed was en dat zij toen bedacht, dat ze de deur niet op slot had gedaan. Deze keer was het niet zomaar een twijfel

daaromtrent, maar ze wist het nu zeker. Nu had ze in dit geval geen lust, om haar warme bed te verlaten. Ze was ook niet bang, dat haar enig kwaad zou treffen, dus kwam ze tot de gedachte (hoewel ze dit keer dus zeker wist, dat de deur niet op slot was): Vooruit maar, ik ga er niet meer uit. 't Komt wel terecht!

Dit was nu echter niet het onbezorgd zijn, dat uit het geloof vloeit en het behaagde haar hemelse Vader om Kee te onderwijzen: "*Gij zult de Heere, uw God niet verzoeken*" (Matth. 4: 7, Lukas 4: 12). Nu ging zij haastig uit bed om de deur op slot te doen en na dit hemels onderwijs zal zij verder stellig met groter nauwkeurigheid hierop gelet hebben.

Grietje Knappe (Wed. Verhage) 1903 - 1982 beschouwde Kee als haar geestelijke moeder. In haar diepe overtuigingsweg liep ze in de nood van haar verloren ziel naar Kee om raad. Kee had de gewoonte om geen licht aan te doen 's avonds als ze mensen had die in verlegenheid tot haar kwamen. Als het donkerder werd stortten de mensen hun hart gemakkelijker uit. Kee was heel robuust, maar voor Grietje hinderde dat niet, ze was ook heel spontaan. Het is opmerkelijk dat beide vrouwen afgesneden werden van hun werken en bevinding met een zelfde soort tekst, dat *de boeken werden geopend en gelezen*, enz. Ongetwijfeld heeft Kee een stempel gezet op Grietje. Zie voor Grietje Verhage deel 11.

22 brieven van Cornelia van den Hoek

Er zijn nog een aantal brieven bewaard van Kee van den Hoek, voor het merendeel aan Pieter en Marigje Mellegers te Sliedrecht. Brieven zijn overgenomen uit: ***Een even dierbaar geloof***. Uitgave: De Palmboom, St. Philipsland, 1980.

1ste brief

Sommelsdijk, 8 mei 1939.

Zeer geliefde vriend en vriendin.

Daar ik een briefje heb ontvangen en er nog niet aan toe kon komen u een lettertje terug te schrijven, mag ik dit nu doen daar ik nu weer wat beter ben door 's Heeren goedheid. Ik was er verleden week weer zo naar aan toe in mijn ingewanden en ik dacht dat ik hetzelfde weer terug zou krijgen van twee jaar terug. Maar geliefden, de Heere doet niet naar mijn zonden en vergeldt niet naar mijn ongerechtigheid. Want ziende op mijn afmakingen, o vriendin, dan ben ik waardig dat dat Lieve Wezen nooit naar mij om kwam te zien. Maar ach geliefden, omdat het van eeuwigheid vast ligt kan de Heere niet meer van Zijn kinderen af, hoe onwaardig zij ook zijn.

Ik kwam gistermorgen zo uit mijn bed en daar daalde dat Lieve Wezen met deze woorden in mijn hart: *gaat uit op de voetstappen Mijner schapen*. O kinders, wat werd ik gewillig gemaakt om op te mogen gaan onder Gods dierbare instellingen; er werd een preek gelezen over het Hooglied: *Hij kusse mij met de kussen Zijnsmonds*. O, wat werd dat Woord voor mij ontsloten. O geliefde, dan is weer al wat aan Hem is, begeerlijk. O, dat is toch maar de spijs, die mijn arme lege ziel maar kan verkwikken. Ik moest maar uitroepen: arme wereld, die zo in alles op komt te gaan en alles komt te verwerpen wat de Heere Zelf ingesteld heeft. O geliefden, wat heeft hij dan weer eens te doen met zijn medemensen. Ach, ik moest maar uitroepen: wat zal het toch te zeggen wezen, om in de handen te moeten vallen van de Levende God en geen Borg voor de ziel. O geliefden, dan gevoel ik weer naastenliefde, want dan is het weer; waarom was het op mij gemunt, daar er zoveel gaan verloren, die Gij geen ontferming gunt. O, dan ziet men niet laag op zijn medemens. O, ik moest maar roepen: *ach Heere, hecht toch maar meer parelen aan Uw dierbare Middelaarskroon*. O geliefden, Hij is het toch zo waardig om geëerd, gediend en gevreesd te worden. Ach geliefden, ik wens er u beiden veel van; dat de Heere u en uw vrienden Zijn nabijheid maar veel mag schenken. Dan word ik maar gewaar, dat een stervend leven een gelukkig leven is, om maar veel gespeend te worden aan al hetgeen buiten den Heere is.

Geliefden, wees met het gebrekvolle tevreden en hartelijk gegroet van uw onwaardige vriendin.

C. v.d. Hoek.

2^e brief

Sommelsdijk, december 1941.

Geliefde vrienden.

Door 's Heeren goedheid ben ik op het ogenblik weer redelijk. Ik heb het weer erg in mijn ingewanden gehad, maar nu gaat het weer. En hoe gaat het met u beiden? Ik hoop van goed. Ik ben weer nieuwsgierig iets van u te horen, want ach vrienden, wij zijn nog gespaard door 's Heeren goedheid, en er zijn zovelen weggenomen in deze ernstige tijden. O, wat beleven wij tijden daar men de verharding zo maar hand over hand ziet toe nemen en geen bukken gewaar komt te worden. Ach lieve vrienden, dan kan men niet anders verwachten als dat de Heere het ene wee wegneemt en het andere

laat volgen. O geliefden, mocht dat Lieve Wezen ons maar vernederen onder al die oordelen die over ons gekomen zijn. Wee onzer dat wij zo gezondigd hebben. En ach geliefden, wat zijn de bemoeienissen nog vele over ons, dat wij nog bewaard worden voor de honger tot op het ogenblik, daar er zovelen zijn die het alles komen te ontberen.

O geliefden, dan moet ik uitroepen met David: *Gij overlaadt ons dag aan dag met alle weldaden*. O, dan zink ik weg onder dit alles, want ach geliefden, ik maak het er niet beter af. O, wat worden wij het gewaar, wat ik zei verleden week: *Heere Gij moet mij nog eerst beschaamd en schaamrood maken, anders ben ik het maar met mijn lippen*. Maar geliefden, als de Heere dat komt te werken, o, dan nemen wij weer eens een laag plekje in en daar is het het beste, als men daar toe verwaardigd mag worden.

En o geliefden, nu staan wij weer aan het einde van dit zo ras vervlogen jaar en als de Heere het ons laat beleven weer voor een nieuw jaar O geliefden, dan wens ik u het nodige toe voor ziel en lichaam en dat gij maar veel de nabijheid des Heeren mag ondervinden en onder Zijn vleugelen een schuilplaats mag vinden. Want ach, wie weet waar wij nog dóór moeten. Want geliefden, het zal toch maar om de Kerk gaan, die is van zijn plaats. Mocht dat lieve Wezen ons verwaardigen een plaatsje te schenken aan de voetbank Zijner voeten, om elkander in de gebeden te mogen gedenken.

O geliefden, dat is de wens van mijn hart. En nu ga ik eindigen. Wees met het gebrekvolle tevreden en verder beide de hartelijke groeten van uw onwaardige vriendin,

C. v.d. Hoek.

3^e brief

Sommelsdijk, 22 oktober 1942.

Geliefde vrienden,

Door Gods goedheid ben ik ook weer wat opgeknapt. O, wat was ik blij met uw briefje; ik zeg: ach Heere, dat is goede tijding uit een ver land. En ach geliefde vrienden, wat mocht ik u daar in verstaan, als men daar zo ligt. Want dan worden wij gewaar, hoe stijl en diep afhankelijk wij zijn naar ziel en lichaam beide. O, zo lag ik onlangs ook van mijn ingewanden. Ik kon niets meer gebruiken, ik was er zo naar aan toe. En ach lieve vrienden dan leert de Heere hem weer wel eens roepen en dan ligt er toch een stille verzuchting in al zijn ellende. Want de Heere slaat, maar komt dan ook weer te helen en dan hebben wij geen aardse medicijnmeester nodig. Maar dat Lieve Wezen daalde af met deze woorden: *staat op en eet, want die weg zou te zwaar voor u wezen*. En ach lieve vrienden, daar daalde de Heere af in Zijn dierbaar Borgwerk, van Zijn kribbe tot Zijn kruis en zo verder, tot het zitten aan Zijns Vaders rechterhand. O lieve vrienden, ik zonk weg in mijn nietigheid hoe die lieve Borg geleden heeft en nu kon ik alles gemakkelijk dragen. Want ach, het is maar een stipje wat de Heere ons op komt te leggen. O vrienden, daar kreeg ik weer eens door het dierbaar geloof te zien dat de Vader mij nu alleen maar aanzag in mijn Lieve Borg. O, dat wegzinken in en op Hem en daardoor mocht ik u zo verstaan, want dan weet men waarlijk waarin zijn rust en vrede ligt.

En daar stond een droge beschuit bij mij en een glaasje water en daar wees dat Lieve Wezen mij op en dat gebruikte ik maar. O lieve vrienden, die smaak die daar in lag kan ik niet uitdrukken. Maar kinders, u verstaat mij wel, ik kreeg een medicijnmeester voor ziel en lichaam beide. O, en dat voor zo een nietige aardworm, ach, daar kon ik niet over uitgewonderd komen. En dan ligt met recht, zo u schreef, alles weer eens aan banden en dan kunnen wij alles weer in stilte dragen, wat de Heere ons ook komt op te leggen.

U schreef ook nog over Jelier, dat is een hele slag. Ik schreef ook aan hem; daar is weer bijzondere genade voor nodig om het met den Heere eens te zijn. Ik was blij dat alles zo onderling verenigd was, want dat is er niet veel in onze dagen. Het is meest maar een veraf leven van den Heere.

Nu lieve vrienden, ik ga weer eindigen. Van harte beiden het beste en de nabijheid des Heeren toegewenst en vooral de hartelijke groeten van uw onwaardige vriendin.

Als u bekenden ontmoet, doe hen ook de groeten van mij.

C. v.d. Hoek.

4^e brief

Sommelsdijk, 10 december 1942.

Geliefde vrienden.

Door 's Heeren goedheid ben ik weer wat opgeknaapt en ik hoop van u beiden ook. Gisteren zei Gerritje, dat u vandaag jarig was. Nu geliefde vriendin, dan feliciteer ik u met de vermeerdering uwer jaren en u ook vriend, met uw vrouw, hopende dat de Heere u nog voor elkander mag sparen, want dat is ook een groot voorrecht als we met elkander oud mogen worden hopende, dat u bij tijden en ogenblikken maar veel van Hem mag ondervinden. Want geliefde vrienden, dat is toch alleen maar het leven van zijn leven en dan ook vooral in deze zo diep bewogen dagen. O wat beleven wij toch vreselijke tijden; ik zeg zo dikwijls: wij worden naar Babel weggevoerd en o lieve vrienden, wat is er weinig opmerking. O, dat dat lieve Wezen ons tesamen mocht verwaardigen een plekje vergund te mogen worden aan de voetbank Zijner voeten en dat Hij ons aan mocht zien in het aangezicht van die dierbare biddende en dankende Hogepriester. Men heeft wel alles verbeurd en verzondigd en in ons is geen reden dat dat lieve Wezen het zou kunnen doen, maar ach lieve vrienden, dat is toch alleen maar onze pleitgrond. En ach, mocht er nog eens een wederkeren gevonden worden, om in Zijn geboden en rechten en inzettingen te mogen wandelen en dat den Heere ons maar in mag winnen om achter Hem aan te mogen komen, want uit onszelf is dat niet mogelijk. Want ik moet maar ondervinden, dat ik zonder Hem niets kan doen. O geliefden, wat zijn wij dan toch diep afhankelijk. En ach dat ons Zijn lieve en dierbare Geest maar gedurig geschonken mag worden. Die kan ons alleen maar indachtig maken. O, die is zo onmisbaar en die wordt in onze dagen veel gemist.

Nu geliefde vrienden, mocht de Heere u tesamen er maar veel van schenken. Ik eindig na vele hartelijke groeten. Ik zou wel eens bij u willen zijn, maar dat gaat nu niet. Wees beiden gegroet en allen die naar Sion vragen van uw onwaardige vriendin.

C. v.d. Hoek.

5^e brief

Sommelsdijk, december 1942.

Geliefde vrienden,

Door 's Heeren goedheid gaat het op het ogenblik nogal met mij, als ik maar binnen blijf; en zo hoop ik van u ook, geliefde vrienden. En in dezen kom ik u hartelijk feliciteren, geliefde vriend, met de vermeerdering uwer jaren, daar ik ook van u vernam dat u jarig was. En u ook vriendin, hartelijk gefeliciteerd met uw man, hopende dat de Heere u nog voor elkander mag sparen, ook in deze vreselijke tijden. En och vriend, nu lezen wij in Gods Woord: *zo wij zeer sterk zijn, 80 jaar*, en op die trap staat u. Mocht de Heere u in uw hoge ouderdom nog vruchten doen dragen. Dan lezen wij: ze zullen vet en groen zijn. O lieve vrienden, mocht u tesamen maar veel ondervinden van de nabijheid des Heeren, want ach, dat is toch het beste plekje, vernederd en verootmoedigd voor des Heeren aangezicht. Waardig zijn wij het niet,

maar dat Lieve Wezen doet het ook niet om iets dat in ons is, maar alleen om Zijns Zelfs wil. O, dat eeuwige wonder van vrije Genade, dat die ingewanden gerommeld hebben van eeuwige Liefde over diep gevallen Adamskinderen. Daar zullen wij, o lieve vrienden, de eeuwigheid voor nodig hebben om dat uit te wonderen:

Waarom was het op mij gemunt,

daar er zoveel gaan verloren

die Gij geen ontferming gunt.

O, ik was verleden week 's nachts zo in overdenking van dat lieve Wezen en toen daalde de Heere zo af met dat versje van Psalm 48:

Want deze God in onze God,

Hij is ons Deel, ons zalig Lot,

In tijd noch eeuwigheid te scheiden.

Ter dood toe zal Hij ons geleiden.

O vrienden, dat ons, daar ligt de ganse kerk in begrepen, klein en groot is daar deelgenoot van. O, dan kan men soms zo'n begeerte krijgen om verlost te worden van een lichaam der zonde.

En ach lieve vrienden, nu staan wij ook weer aan het einde van het jaar. De Heere heeft ons er zo door geholpen en als wij het nieuwe nog in mogen treden, dan wens ik u toe, wat gij nodig hebt voor ziel en lichaam en dat wij verwaardigd mogen worden om wakende bevonden te worden tegen die ure dat de Heere komen zal. O, mochten wij daar maar veel legeren.

En nu, geliefden ga ik eindigen, beiden de hartelijke groeten van uw onwaardige vriendin.

Doe degenen die naar Sion vragen ook de groeten van mij.

C. v.d. Hoek.

6^e brief

Sommelsdijk, 12 juli 1943.

Zeer geliefde vrienden.

Door 's Heeren goedheid gaat het nu weer wat beter met mij. Ik had weer kou gevat en dan moet ik dadelijk zo hoesten, maar tot hiertoe heb ik het nog van mijn bed mogen houden. En lieve vrienden, ik had al eens eerder geschreven, maar het is hier ook haast altijd wat. Nogal veel aanloop in deze omstandigheden, ook veel schrijven aan mijn zusters en broers, want geliefden, ze mogen niet komen en ik kan het niet gaan doen. O lieve vrienden, wat beleven wij toch een vreselijke tijd. Wat zijn de oordelen laag op ons gezonken om der zonde wil, het is zo maar een wegvoering, en o geliefden daar kwam de Heere mij zo bij te bepalen met deze woorden: *Ik de Heere zal ze overvoeren naar gene zijde van Babylonië*. O, het is de Heere Die regeert over alles. Ach, mochten wij verwaardigd worden om te bukken onder Gods slaande hand. O geliefden, wij hebben het onszelf waardig gemaakt. De Heere kan niet anders met ons handelen. O lieve vrienden, nu is er alleen maar een schuilplaats bij Hem onder Zijn vleugelen. O, daar zijn we alleen maar veilig en ach geliefden, daar is de Heere altijd geen land van uiterste duisternis voor Zijn volk.

Ik was laatst in Ouddorp. Daar was ik heel onverwacht naar toegegaan, en dominee **Kersten** moest preken en daar was ook bediening, en ach lieve vrienden, daar kwam de Heere mij in voor te bereiden. Ik was nog thuis en daar maakte dat lieve Wezen mij 's nachts wakker met deze woorden: *Zalig zijn ze die geroepen zijn tot de bruiloft des Lams*. Ik zei zo: *lieve Heere, zult Gij mij wegnemen?* Maar geliefden, daar kreeg ik geen antwoord op en ik had ook geen erg daarin, want het was mijn plan niet om weg te gaan, maar de Heere zegt: *Mijn wegen zijn niet uwe wegen*, enz. En daar,

zaterdagnacht maakte de Heere mij werkzaam met de voetwassing van Petrus. O, daar liet de Heere mij zien en geloven, dat ik nu, onwaardig in mijzelf, geheel rein was in Christus voor mijn eeuwige Vader. O geliefden, daar zonk ik zo in weg. Maar het werd bevestigd aan de tafel. O kinders, dat gebroken lichaam van mijn lieve Borg te mogen aanschouwen in dat gebroken brood en dat dierbare bloed, voor mij diep onwaardige vergoten; en bij vernieuwing weer eens te mogen geloven *een kind* genaamd te mogen worden. O geliefden, als men dan weer eens bij de Fontein mag leven, daar zijn geen woorden voor. Ach, als de Heere weer eens een vlak veld komt te maken, dan zult u mij wel enigszins verstaan hoe ik daar onder was. O, dat verlangen naar Hem, om zonder zonde Hem te mogen dienen. O geliefden, die voorsmaken zijn al zo groot, mochten wij tesamen maar veel uit Hem bediend worden, want dat is toch alleen het leven van Zijn leven.

O geliefden, ik zou u ook zo gaarne willen ontmoeten. Dominee Ligtenberg is ook bij mij geweest en dan zeg ik wel eens: *nu ben ik weer bekomen*; want geliefden, wij kunnen niet veel onze woorden kwijt. Ach, dat zal u zelf ook wel ondervinden. O mocht de Heere het nog eens één komen te maken. Maar lieve dat zal door diepe wegen gaan.

Nu wees tevreden met het gebrekvolle, de Heere doe verzoening over hetgeen van mij is. Ontvang beiden de hartelijke groeten van uwe onwaardige vriendin. Doe ook de groeten aan allen die naar Sion vragen.

C. v.d. Hoek.

7e brief

Sommelsdijk.

Geliefde vrienden.

Daar ik door 's Heeren goedheid uw briefje heb mogen ontvangen, heb ik daaruit vernomen dat het met u beiden nogal redelijk gaat door 's Heeren goedheid. Een groot voorrecht is dat, want ach geliefden, dat hebben wij ook verzondigd. O, als dat lieve Wezen ons er maar bij komt te bepalen. En dat is zo noodzakelijk, dat wij maar gedurig bij onze afkomst gebracht worden. O lieve vriendin, dat doet hem dan laag bukken want al wat wij dan boven de rampzaligheid hebben, dat is toch alleen maar genade. O, als men daar weer eens wat van mag ondervinden, zo u ook schreef van uw man. O geliefden, dan is het niet anders dan een wegzinken voor dat Hoge Wezen, vanwege de bemoeienissen met ons, diep onwaardigen. O, dan krijgt de Heere alleen de eer en Hij is het zo waardig. Want ach geliefden, wij verkeren nog in het tranendal en wie weet wat de Heere nog over ons besloten heeft, daar wij toch in zulke vreselijke toestanden komen te leven.

Ik liep er ook zo over te tobben verleden week, want we gevoelden zo vrienden, dat de Heere ons staande zal moeten houden en toen kwam dat lieve Wezen mij zo voor: *Houd u mannelijk en wees sterk en vrees niet en ontzet u niet*. Ik zeide: *ach lieve Heere, dat zal U alleen mij maar kunnen schenken*. Maar o geliefden, als de Heere er de vreze uit weg komt te nemen, dan kunnen wij door alles heen; maar anders vluchten wij al voor het geritsel van een blad. O, mocht de Heere ons verwaardigen dicht bij Hem te mogen schuilen en dat dat lieve Wezen ons een open toegang mocht schenken om elkander te mogen gedenken. O, wij hebben toch een voorspraak bij onze eeuwige Vader, die ons alleen maar kan aanzien in dat volbrachte Offer. O, dat wonder van de nooit begonnen eeuwigheid, wat zal dat toch zijn om Hem eenmaal zonder zonde te mogen dienen! O, daar kan men wel eens begerig naar worden. Mochten we tesamen verwaardigd worden met al Gods lieve volk onder Zijn slaande hand te mogen bukken en in stilheid achter Hem aan te komen.

Nu lieve vriendin, ga ik eindigen. Hartelijk gegroet van uw onwaardige vriendin. Doe allen, die naar Sion vragen de groeten.

C. v.d. Hoek.

8^e brief

Sommelsdijk, 16 september 1943.

Geliefde vrienden.

Door 's Heeren goedheid ben ik nogal redelijk wel. En, zo ik van Gerritje vernomen heb, was het bij u allen ook nog goed. U zal wel gedacht hebben vrienden, nog geen briefje, maar ja geliefden, ik sta voor alles alleen en als er iemand komt blijft alles liggen en de krachten ontbreken, zodat ik alles kalm aan moet doen. Nu in de eerste plaats hartelijk dank voor uw brief en het pakje thee. O, dat horen wij niet veel meer in onze dagen. Wat wij daar in komen te lezen, wat is die man in die diepe val ingeleid. Ach, lieve vrienden, daar horen wij haast niet meer van. Ik zeg weleens, het stuk van ellende kan wel uit de Catechismus, want ze lopen er overheen en ze hebben dadelijk een Jezus gevonden. O lieve vrienden, waar zal het nog eindigen. Alles wordt bij de dood zo maar in de hemel gezet. O, wat een tijd!

Ik zeg weleens: *Heere, hoe lange?* Maar ach geliefden, 's Heeren tijd is de beste tijd. Maar dan zeg ik wel eens; de parabel van de dwaze maagden staat toch niet voor niets in de Bijbel. O, tot aan de poort en dan voor eeuwig er buiten. Ach, lieve vrienden, het is altijd toch maar een zelfonderzoek voor onszelven, want het is hier meer klagen dan roemen, altijd klagen over mijzelf, niet over dat lieve Wezen. O neen vrienden, het is soms nog zo'n wonder als de Heere mij weer eens op komt te rapen uit mijn zondige drek.

Ik las verleden week nog eens, (ik mocht tenminste weer lezen), Ezechiël 16. En Ach, lieve vrienden, daar werd ik weer eens bij mijn afkomst gebracht, onrein en walgelijk. O, dat liggen op die vlakke des velds, waar de Heere ons gevonden had, vertreden in ons bloed. Maar o lieve vrienden, daar daalde dat lieve Wezen af en kreeg weer eens te zien hoe hij mij gekleed had en gezalfd en gespijst. O, wat zonk ik weg in die verwondering, dat de Heere weer eens bij vernieuwing afdaalde. O, dan is Hij weer eens gans begeerlijk en wordt men weer eens verkwikt in dit tranendal en dan kunnen wij met Elia weer eens teren. Hij ging veertig dagen, maar ach, geliefden, al zijn het weer eens ogenblikken, dan is het weer voorttrekken en een jagen, naar hetgeen dat vóór ons is. Mocht de Heere ons tezamen maar veel verwaardigen dicht bij Hem te mogen schuilen.

En nu geliefden, wees met het gebrekvolle tevreden en mochten wij nog eens verwaardigd worden om elkander nog eens te ontmoeten. Ik zou ook wel eens graag komen. Ik ben soms zo nieuwsgierig, maar ach, geliefden, de gevaren zijn groot en vele en mochten wij in des Heeren wil berusten. De hartelijke groeten beiden van uw onwaardige vriendin. Nogmaals bedankt. Doe ook de groeten aan degene die naar Sion vragen. Ook nog bedankt van vrouw Boon.

C. v.d. Hoek.

9^e brief

Sommelsdijk, 8 november 1943.

Geliefde vriendin.

Door 's Heeren goedheid maak ik het nog redelijk, maar, zo ik verleden week van vrouw van de Tak vernomen heb, gaat het niet met uw man. O lieve vriendin, wat is dat erg (zo u schreef de koliek). Een mens weet maar niet, zolang wij in deze

tabernakel zijn, wat wij nog mee moeten maken, maar zo u schreef was uw man al een jaar verlangende om heen te gaan. Maar ja lieve vriendin, wij moeten onze loopbaan uit lopen en ach, vriendin, u zou hem veel missen en ook uw kinderen en vrienden. Maar o wat zou het wezen om verlost te worden van een lichaam der zonde dat wij zo gedurig aan komen te kleven. Dat zou het grootste zijn, om eenmaal zonder zonde Hem te mogen dienen, Die ons gekocht heeft, niet door goud of zilver, maar door dat dierbare Bloed. O lieve vriendin, daar zullen wij de eeuwigheid voor nodig hebben om Hem de lof en de ere en de heerlijkheid voor toe te brengen. O, als hier de voorsmaken al zo groot zijn, wat zal dan die volle oogst wezen. O, ik hoop dat de Heere uw man en ons tesamen er maar veel van mag schenken. Ik ben weer benieuwd om iets te horen. Ik kan wel begrijpen dat u niet altijd kan schrijven, maar lieve vriendin, al is het dan maar een briefkaart.

Verder van harte beterschap en de nabijheid, en u allen sterkte toegewenst na de hartelijke groeten van uw onwaardige vriendin.

C. v.d. Hoek.

10^e brief

Sommelsdijk, 8 december 1943.

Geliefde vrienden.

Door 's Heeren goedheid ben ik nogal redelijk, maar ik moet weer binnen blijven met de winter, want dan moet ik dadelijk hoesten en dan is het een voorrecht als men eronder mag bukken. Het is al zo groot als ik op de vloer mag wezen, want als het er op aankomt ben ik naar den vlese toch alleen. En lieve vrienden, daar ik van Gerritje gehoord heb, gaat het met uw man naar omstandigheden wat beter wegens de pijnen, dat is ook groot, want wij zijn het niet waardig dat de Heere het nog dragelijk maakt. En zo ik vernam mocht uw man verwaardigd worden in alle omstandigheden, om nabij den Heere te verkeren. O lieve vrienden, dat is zo groot als men niet onder de verberging van Gods aangezicht moet komen te liggen. Ach, dan kunnen wij alles nog gemakkelijker dragen en als er veel komt, Ach, dan laat de Heere zich ook nog niet onbetuigd. O geliefden, ik zou ook wel eens graag komen maar dat kan ik niet doen, vooral in de winter niet, maar lieve vrienden, dan kunnen wij toch wel gemeenschap met elkander hebben en dat is dan ook nog zo groot als dat lieve Wezen ons daar nog toe verwaardigen wil. O, ik mocht nog zo lezen in Van der Groe, in de "Toetssteen", over *de gemeenschap der heiligen en de vergeving der zonden en de wederopstanding des vleses*. O, daar zonk mijn ziel onder weg, wat er nu weggelegd is voor Zijn volk. O lieve vrienden, hoe benauwd het dan hier is, het zal toch maar een korte verdrukking wezen en dan mag men zijn hoofd weer eens opheffen uit alle deze gebreken.

En nu lieve vriendin, ik geloof, dat u van de week jarig bent. Dan feliciteer ik u, hopen de dat de Heere u nabij mag wezen en dat gij maar veel vereniging met Hem mag hebben, die al ons ledige met Zichzelfen kan vervullen. En u ook gefeliciteerd lieve vriend met uw vrouw en kon het wezen in Gods gunst, dat u nog hier mocht blijven, dat u voor elkaar en met elkaar nog gespaard mag blijven. Mochten wij er tesamen in berusten, want Zijn wil is alleen wijs en goed.

Nu lieve vrienden, van harte beterschap en vele groeten van uw onwaardige vriendin.

Als u kan, moet u toch eens een lettertje schrijven. Groeten van Boom en vrouw.

C. v.d. Hoek.

11^e brief

Sommelsdijk, 21 december 1943.

Zeer geliefde vriendin en familie,

Zo ik van vrouw v.d. Tak vernomen heb, is Pieter overleden en daar ik deelneem in dit voor u zo groot verlies, geliefde vriendin en ook uw kinderen, zo is het geen treuren als die gene hope hebben, maar dat mogen wij van hem geloven, dat hij is aangeland bij zijn Zielsbruidegom. O lieve vriendin, wat een verlossing van een lichaam der zonde en van een wereld, die in het boze ligt, om nu voor eeuwig bij Hem te mogen wezen, Die hem gekocht had met Zijn dierbaar bloed. O vriendin, ik was zo jaloers op hem, verlost te mogen wezen. Ik had hem nog gaarne een keer ontmoet, maar ik kan niet, want ik moet weer zo hoesten en heb erg reumatiek en dan met de koude. Ik had graag ter begrafenis gekomen, maar ik vergeet u daarom niet. Ach, lieve vriendin, mocht de Heere u in alles sterken en onderworpen maken. Het hangt toch alles af van Hem, die toch zegt: *ben Ik u niet beter dan tien zonen*. En als dan de Heere ons tesamen verwaardigt, zullen wij toch elkander eenmaal ontmoeten aan de overzijde van de Jordaan.

O lieve vriendin, mochten wij maar verwaardigd worden, om maar begerig gemaakt te mogen worden, om bij onze lieve Bloedbruidegom gebracht te worden. O dat wij maar dagelijks mogen sterven aan alles wat van ons is en om maar dicht bij Hem te leven, die toch alleen maar het Leven is, want daar buiten is toch alles de dood en o, daar is onze lieve vriend van verlost. O wat komt de Heere Zijn volk weg te halen.

Ik kreeg vandaag nog een briefje van Ali en die schreef ook nog van Anna Heldrop die heb ik ook nog goed gekend, en een vrouw, schreef ze, uit Zaamslag. Ach, lieve vriendin, de Heere neemt ze weg voor de dag des kwaads, want wie weet, wat er nog over ons besloten is zolang wij hier in Mesech zijn.

Maar o, de Heere heeft het beloofd: *Ik zal u niet begeven of verlaten*. En o, als we daar weer eens mogen verkeren, dan zal ons niets scheiden van de liefde van Christus. Dan zegt de Apostel: *de dood is uwe*. O lieve vriendin, dan mogen wij weleens over de dood heen zien en weer eens geloven, dat de dood is verslonden tot overwinning. Mocht de Heere ons tesamen er veel van schenken en al Zijn lieve kinderen, waar ze ook mogen zijn.

En verder ga ik eindigen, de Heere sterke u en uwe kinderen in dit voor u zo zware verlies en verder de hartelijke groeten van uw onwaardige vriendin C. v.d. Hoek.

Mocht de Heere maar veel eenheid schenken, en doet al degenen, die naar Sion vragen, de groeten van mij.

12^e brief

Sommelsdijk, 8 maart 1944.

Zeer geliefde vriendin,

Door 's Heeren goedheid ben ik nogal redelijk en heb uw briefje ontvangen, waar ik weer blij mee was. En dat het bij u leeg is, o vriendin, dat kan ik begrijpen. Altijd samen geweest, maar wat is Pieter gelukkig, verlost te zijn van alles. Ik had u al eerder geschreven, maar zo u ook schreef, wist u al, dat wij voorlopig weer konden blijven. O lieve vriendin, het is toch zo een toestand, ook op het eiland. En nu heb ik verleden week ook drie mensen gekregen, die ook geëvacueerd zijn van Herkingen. Dus vriendin, u kunt wel begrijpen wat dat is. Het is druk voor mij, maar ach, geliefde, ik moet maar gedurig uitroepen: 'O Heere, waarom zij en ik nu niet, dat ik nog onder mijn dak kan blijven en die mensen nog een plaatsje bij mij kan geven.' Het zijn mensen van onze gemeente en die ik goed ken.

O vriendin, ik was geheel van streek, als je dat alles aanziet en dat ons dat alles nu overkomt om onze eigen zonde. En dan hoor ik wel van vele mensen over de plagen, maar niet over de zonde en dat is toch de breuk. O lieve vriendin, waar zal het nog

eindigen. O, het staat te vrezen dat de Heere met ons gezonken vaderland een einde zal maken. O, dat wij tesamen verwaardigd mogen worden om weder te keren in vernedering des harten; dan was er misschien verwachting. Als de Heere het niet verhoedt, dan staat de honger voor de deur. Ik zei verleden week (mijn huisje liep gedurig vol): *de Heere staat maar aan de deur te kloppen of wij nog niet willen horen*. O, zou de Heere nog met zwaardere oordelen moeten komen?

O lieve vriendin, wat is het een vreselijk oordeel, die verharding en dat gaat vóór de verwoesting en dat is ook gekomen. Ik was er zo van aangedaan, toen wij weer uitstel kregen en mocht zo pleiten op hetgeen de Heere mij van tevoren kwam te tonen, dat ik het met mijn ogen zou aanschouwen en dat het tot mij niet zou genaken. En o lieve vriendin, toen dat bericht kwam, dat wij mochten blijven, viel dat versje met kracht in mijn hart:

*Ik zal met vreugd in het Huis des Heeren gaan,
Om daar met lof Uw groten naam te danken.
Jeruzalem elk hoor die blijde klanken.
Elk hef met mij de lof des Heeren aan.*

O vriendin, ik ben het gaan zitten zingen en had 's Heeren kinderen wel bij mij willen hebben, waar ik aan verbonden ben; nu mag ik achter den Heere aankomen.

Ik ben blij dat u schreef, dat ik naar u toe mag komen, want het verandert gedurig. Mochten wij tesamen elkander gedenken, want dat hebben wij allen nodig. Gedenk mij in uw verzuchtingen. De Heere geeft mij nog kracht naar het kruis, dat ik te dragen heb.

Als u aan Ali schrijft, doe haar dan de groeten van mij en allen die Sion beminnen, want geliefde vriendin, ik heb haast geen tijd om te schrijven, want ik ben erg moe. Ontvang de hartelijke groeten van mij, uw onwaardige vriendin.

C. v.d. Hoek.

13^e brief

Sommelsdijk, 8 mei.

Zeer geliefde vriendin,

Door 's Heeren goedheid heb ik uw briefje ontvangen. Ik was blij iets van u te horen. Ik had Gerritje gesproken en vernam toen dat u ziek was. Mijn plan was net, u een briefje te schrijven, toen de uwe 's morgens kwam. Maar ja geliefde vriendin, u kunt begrijpen, ik ben erg vermoeid met die mensen in huis. Nu ben ik ook heel de week niet goed geweest, erg hoesten en op mijn keel. Maar ach, geliefde, de Heere legt niet meer op als wij kunnen dragen. Dat zal u ook wel ondervinden en ach, als wij dan weer eens gewaar mogen worden dat het een Vaderlijke kastijding is, Ach geliefde, dan wil men er niets af hebben, niet waar?

O, ik mocht gisteren er nog iets van ondervinden. Het was de dag dat dat lieve Wezen mij de weldaden geschonken had. O lieve vriendin, u schreef zo dat mij een nieuwe geboortedag was geschonken en ach, daar kwam dat lieve Wezen mij weer eens bij te bepalen. O daar werd het oude weer eens nieuw, het was zo maar een wegzinken voor dat Hoge Wezen. O, daar mocht ik, geliefde vriendin, mijn lieve Borg weer eens als onze oudste Broeder omhelzen en ach, geliefde, dat bracht een heimwee in mijn ziel om verlost te mogen worden. Ik dacht zo aan mijn lieve vriend Pieter, daar hij nu met al de gezaligden zonder einde altijd in volmaking bij den Heere mag wezen. O lieve vriendin, dan mag men zo de gemeenschap der Heiligen ondervinden en wat is het weer eens aangenaam, als alles weer eens aan banden gelegd wordt. De beslommeringen van het leven brengen een mens zo dikwijls van den Heere af.

O geliefde, ik geloof het, dat u Pieter zo komt te missen, maar zo u schreef, mocht u

ook de kracht Gods tot Zaligheid met al de weldaden ook weer eens proeven en smaken. O geliefde, dan kan men alles weer dragen. O, die liefde is zo groot, die dan weer eens in onze zielen uitgestort wordt. O, dat dierbare bloed gedurig nodig te hebben. O, dan zeg ik wel eens: *dat rode bloed*. Ach, geliefde vriendin, ik kan toch soms zo verlangen om u nog eens te ontmoeten. Ach, mocht het den Heere nog eens behagen.

Ik heb van Ali ook een briefje gehad. Ze was nu weer wat aan het opknappen. Het is ook een tobberd. Nu innig geliefde vriendin, ik ga eindigen. De hartelijke groeten van uw onwaardige vriendin. Alle degenen die naar Sion vragen, ook de groeten.

C. v.d. Hoek.

14^e brief

Sommelsdijk, 11 augustus 1944.

Zeer geliefde vriendin,

Door 's Heeren goedheid uw brief ontvangen, waar ik weer blij mee was en zo u schreef maakt u het nogal redelijk. Met mij gaat het ook weer een beetje, die erge vermoeidheid raak ik weer wat kwijt. Ja lieve vriendin, zo zullen wij er door moeten, een lichaam der zonde omdragende.

O geliefde, ik was verleden week zo'n beetje achter aan het opruimen en daar kreeg ik een doorn in mijn hand en dat deed pijn, maar o geliefde, meteen werd ik weer eens bepaald bij de vernedering van mijn lieve Borg, hoe ik Hem de doornenkroon opgezet had vanwege mijn zonden, Ach, geliefde, ik moest in huis. O, dat ik op dat heilige Hoofd gedrukt heb, o wat gevoelt men dan weer de smart van de zonde, wat het Dien gezegende Middelaar gekost heeft om schuldige Adamskinderen om niet te verlossen. O, ik zonk er in weg, geliefde vriendin. O, dan heeft een mens niet veel woorden, want dan was het in zijn plaats. O, die liefde is nooit uit te drukken. O, dan mag het weer eens verstaan worden: *Ik heb u lief gehad met een eeuwige liefde en daarom heb Ik u getrokken met koorden Mijner goedertierenheid*.

En nu schreef u geliefde vriendin over L. Potappel. Nu het is groot als de Heere een mens daartoe komt te verwaardigen, maar ik zou hem daar wel eens zelf uit willen horen. Ik ken hem en ik hoop, als de Heere ons tesamen nog eens wil verwaardigen, dat wij elkander nog eens mogen ontmoeten aan deze zijde van het graf. Dan zou ik van mond tot mond met u eens kunnen spreken.

En die brieven van Bloot en Van der Sluis zijn kostelijk. Dat zijn de ware werkzaamheden lieve vriendin, maar ook tevens die ware bekommering en dat zal blijven tot onze laatste snik vanwege onze zonden.

En nog vooral bedankt voor de foto, hij is het sprekend. O, wat is hij gelukkig, verlost te zijn van een lichaam der zonde, dat is het grootste van alles, om eeuwig Hem te mogen dienen. Daar kan men alleen jaloers op wezen en als de voorsmaken al zo groot zijn bij tijden en ogenblikken, wat zal dan de volle oogst wezen.

Van Ali heb ik ook een brief gehad, ze heeft het nogal aangenaam in Veen gehad.

Nu lieve vriendin, ik ga eindigen, de hartelijke groeten van uw onwaardige vriendin. Doe allen, die Sion niet gram zijn, de groeten van mij.

C. v.d. Hoek.

15^e brief

Sommelsdijk, 26 april.

Zeer geliefde vriendin,

Door 's Heeren goedheid uw briefje ontvangen en daarvoor mijn hartelijke dank. Ook voor de inhoud. Ik had al eens eerder aan u geschreven lieve vriendin, maar ik ben

heel de winter niet goed geweest. Ik ben in geen half jaar buiten mijn deur geweest, dus dan kan u het wel begrijpen. Maar dat lieve Wezen legt mij net zoveel op als ik kan dragen. O geliefde, die beker moet hier geledigd worden en dat om onze eigen zonden. Maar nu heeft die dierbare Borg, Die geen zonde had, om onze zonden geleden. O lieve vriendin, nu is het maar nodig dat dat lieve Wezen ons maar veel bij Zijn lijden komt te bepalen. O geliefde, dan zullen wij niet hoog vliegen, maar dat komt ons te vernederen.

O, wat beleven wij ernstige tijden. Ik zei van de week nog zo, mensen het is een tijd om te waken en te bidden. O geliefde, mocht de Heere ons daartoe bekwaam maken, want het is toch van Hem afdalende. Hoe verder op die weg, hoe nauwer en hoe enger het poortje. O geliefde, wat zal het een wonder wezen als men daar zal komen, om Hem, die ons liefgehad heeft, zonder zonde te mogen dienen.

U schreef nog, dat u nog zo dikwijls aan die zondag denkt aan die Heilige Dis. Ja, toen mochten wij wel zeggen, dat de Heere in het midden was en ook die maandag kan ik niet vergeten. O geliefde, als die voorsmaken nu zo zoet zijn, wat zal dan eenmaal die volle oogst wezen.

Van Ali ook een briefje gehad. Het ging nu wel weer wat beter. Ze schreef dat u het plan had te komen. En nu geliefde vriendin, wens ik u maar veel 's Heeren nabijheid toe in deze zo diep bewogen dagen en vele hartelijke groeten van uw onwaardige vriendin. Doet ook allen de groeten, die naar Sion vragen. Ook van Boom en vrouw gegroet.

C. v.d. Hoek.

16^e brief

Sommelsdijk, 7 december 1944.

Zeer geliefde vriendin,

Door 's Heeren goedheid ben ik weer wat beter. Ik heb het in mijn keel gehad en erg hoesten, maar die kwaal heb ik alle winters. Lieve vriendin, ik hoop dat de Heere u deze letteren mag laten ontvangen, want het is alles van zijn plaats. We weten niet, of het in uw bezit zal komen, maar lieve, de Heere heeft alles in Zijn hand.

Als ik het goed heb, dan bent u de 10e jarig. Van harte, lieve vriendin, gefeliciteerd met uw geboortedag, als de Heere u die nog laat beleven en dat u maar veel verwaardigd mag worden in Zijn nabijheid te mogen verkeren, want geliefde, dat is toch maar het leven van zijn leven. Want anders is er geen verademing voor de ziel en vooral in deze zo diep bewogen dagen. Ach, we hebben het altijd nodig, maar o geliefde, in deze tijd dubbel. Want ach, wat is het vreselijk, ook op ons eiland is het zo erg, wij worden geheel woest en ledig gemaakt. O, ik hoor zoveel in de steden van de honger en o lieve vriendin, dat is een scherp zwaard. Maar ach, als ik eens achter mij mag zien, dan heeft de Heere het al twee jaar geleden bekend gemaakt. En ach lieve vriendin, als ik er weleens wat van zei, o, dan was het net of ik tegen een muur sprak of men zei zo: hou toch op met dat bezwaar. Maar o lieve, het komt, de Heere is er mee op weg. Nu mag de ene het nog een beetje langer uithouden als de andere, maar het komt alsmaar nader. O, en waar is er een bukken voor dien Hogen God? O, het is mij soms zo bang. Dan moet ik het weleens uitklagen voor dat lieve Wezen. Ach, dan zeg ik weleens: *Lieve Heere, mocht Gij ons tesamen met Uw Kerk verwaardigen een open toegang geschonken te worden aan Uw genadetroon en mocht U ons aanzien in Die Enige Voorbede van Uw lieve Zoon, als die biddende en dien dankende Hogepriester.*

Want Ach, lieve vriendin, ik was van de week nog zo jaloers op de profeet Jeremia, dat hij zo verwaardigd werd om met de breuk van de Kerk bij de Heere te komen.

Want daar ligt het en daarom is dat lieve Wezen met Zijn oordelen ons tegen gekomen. O, dat verlaten van Gods geboden en inzettingen en Zijn rechten. O, die andere goden dient! En ach, lieve vriendin, de Heere is toch een jaloers Wezen en Hij zal toch Zijn eer aan geen anderen geven en nu wedervaart de rechtvaardige en de goddeloze hetzelfde.

Dat hebben wij ook weer vernomen van dominee Heikoop: door de bommen getroffen, maar met dat onderscheid, dat zijn ziel aanlanden mocht in een goede haven. O lieve vriendin, wat is dat wel geweest zo thuis te mogen wezen. Ik denk zo dikwijls aan Pieter. Dat verlost wezen van een lichaam der zonde, maar ook van zo'n wereld die in het boze ligt. Want met Amos moet men weleens zeggen: het is een boze tijd en de verstandigen komen te zwijgen. Het is of de Heere alles toesluit en voor Zijn volk komt te verbergen.

Lieve vriendin, ik blijf maar bij mij zelf, want ik weet niet hoe het bij u is, maar driewerf gelukzalig die bedekt mag wezen onder die dekkende gerechtigheid van Christus. O, dat mag ik weleens gewaar worden, als ik dan zo in mijn eenzaamheid zit. Want lieve vriendin, wij moeten om vijf uur binnen zijn tot 's morgens zeven uur. Dus dat zijn lange nachten, maar ach, dan laat de Heere Zich altijd niet onbetuigd.

Ik had zaterdagavond toch zo'n behoefte om het boekje te lezen van Jan Geense. En ach lieve vriendin, wat ben ik daarin verkwikt. Daar liet de Heere mijn wegje weer eens zien van mijn prille jeugd tot nu toe. En ach, dan zink ik weg van alle de bemoeienissen; en toen ik daar kwam, hoe de profeet Elia bij de weduwe kwam en het meel en de olie niet minder werd, o geliefde vriendin, daar zonk ik zo in weg, hoe dat lieve Wezen mij nu komt te onderhouden in deze tijden. O, dan kan ik ook wel zeggen: het meel en de olie vermindert niet en dat nu alles om de verdiensten van mijn lieve Borg. O, dat verzoenende Bloed van mijn lieve Zaligmaker. O mijn kind, dan ligt alles er weer eens onder en dan is het: *Maar blij vooruitzicht dat mij streelt.*

O lieve vriendin, u komt dan ook weer een jaartje nader bij het einde van uw leven. Of wij elkander hier nog zullen ontmoeten, de Heere is het alleen bekend, maar mochten we verwaardigd worden elkander in de gebeden te gedenken. En nu lieve vriendin, de hartelijke groeten van uw onwaardige vriendin. Doe allen, die naar Sion vragen, de groeten.

C. v.d. Hoek.

17^e brief

Sommelsdijk, 26 juni 1947.

Zeer geliefde vriendin,

Met blijdschap vernam ik, dat u door 's Heeren goedheid nog in redelijke welstand mag verkeren. Ik was blij weer iets van u te mogen vernemen. Met mij gaat het nu door 's Heeren goedheid ook nogal. In de eerste plaats kom ik u hartelijk bedanken voor het boekje dat u mij gestuurd hebt en nu heb ik het nog niet helemaal uit, want daar komt zo af en toe nogal eens iemand. Maar o lieve vriendin, wat ik er in gelezen heb, dat is kostelijk en daar val ik met mijn hart bij. Want och geliefde, dat is toch geen vreemde taal nietwaar? O lieve, wat kwam zij altijd maar in haar onwaarde terecht. O geliefde, een arme zondaar wezen en blijven, daar alleen kan de Heere Zijn weldaden aan kwijt. O geliefde, dan ben ik blij als ik dat horen en lezen mag, want die taal wordt men in deze dagen maar weinig gewaar zo het in haar boekje beschreven staat. O, wat heeft de Heere haar kort maar zakelijk geleerd. O, lieve vriendin, ik wil aan de voeten liggen, maar ik kan toch zeggen, dat ik erin verklaard lig. O mijn geliefde, mijn ziel was er door verkwikt, ik heb geweend van blijdschap, dat ik het zo helder mocht lezen, want daar is wat gepraat mijn kind, zonder beleven. En nu kan ik

veel verdragen als de mens maar blijft waar de Heere hem gebracht heeft, maar geliefde, dat ontbreekt veel in deze dagen. U zult mij wel verstaan.

Zondag heeft student Van Dam bij ons gepreekt, 's morgens over de 2e zendbrief van de apostel Petrus, het 3e kapittel, het 11e versje: *Hoedanige behoort gij te zijn in heilige wandel en Godzaligheid*. O geliefde, wat heeft die man schuld gepreekt, zichzelf en de ganse Kerk er bij ingesloten. O lieve, mocht de Heere ons recht schuldenaar maken. O, dat dat lieve Wezen ons verwaardigen mocht om ons tesamen te vernederen, want och mijn kind, onze hardheid en koudheid, o, die is niet uit te drukken. Och, ik begin maar bij mijzelf hoor, want daar heb ik genoeg aan en dat de Heere dan nog naar zo'n ellendeling om komt te zien. O lieve, wat mocht ik het nog geloven dat ik een verzoend Vader mocht aanschouwen in Christus. O lieve, mijn lieve oudste Broeder, o mijn lieve dankende en biddende Hoge priester bij Zijn Eeuwige Vader voor de ganse Kerk. O, wat heeft die Zijn kostelijke ambten verklaard en die hebben wij allen nodig lieve vriendin. Och, wees tevreden met het gebrekvolle en mochten wij er tesamen maar veel van geschonken worden. O, dat is mijn hartelijke wens.

En verder nog vooral bedankt, ook voor de peertjes die Gerritje gebracht heeft. De hartelijke groeten van uwe onwaardige vriendin.

C. v.d. Hoek.

18^e brief

Sommelsdijk, 17 juli 1945.

Geliefde vriendin,

Door 's Heeren goedheid maak ik het nogal redelijk en zo ik uit uw briefje en ook van Gerritje vernomen heb, gaat het met u nogal. O vriendin, het is nog een wonder dat wij nog in het land der levenden zijn na alles wat over ons henen gegaan is, daar de Heere ons zo wonderlijk van die tiran verlost heeft. Maar ach geliefde vriendin, ik begin maar bij mijzelf, waar zijn we er mee gebleven? O geliefde, het is groot, maar hoe het bij u is weet ik niet, maar ik ben maar bevreesd. En ach, hoe kan het anders, want het oordeel is niet opgeheven en nu de verlossing er is, is er ook geen vernering. O, mocht er eens een wederkeren geboren worden van hoog tot laag. Maar geliefde, wij komen er weinig van op te merken en wat de Kerk belangt, die is met al de slagen niet op zijn plek gekomen. Daar verlangt men toch naar en dat is me soms een smart dat noch zegeningen, noch oordelen hebben geholpen en daarom vrees ik, geliefde vriendin, dat de Heere het ene wee op het andere zal laten volgen. Toen dat lieve Wezen ons bevrijd heeft, ben ik onder alles weggezonden, hoe de Heere voor mij, diep onwaardige, bevestigd heeft, hetgeen Hij gesproken heeft.

Ach, lieve vriendin, daar heb ik twee dagen in geleefd. Alles maar mogen bewonderen. Maar ach dagen daarna kwam dat lieve Wezen met deze woorden: *gij zult u voor een korte tijd verheugen*, en toen schrok ik. Maar de Heere kwam er over heen, dat ik maar niet verblijd moest wezen dat het vrede is, alsof de Heere zo zeggen wilde: *Maar verblijdt u nu veel meer dat uw naam geschreven is in het Boek des Levens, des Lams*. O lieve vriendin, daar zonk ik weg, zo een helwaardig schepsel. Maar ach, toen mocht ik weer eens geloven, dat de Heere zelf mijn naam daarin geschreven heeft van voor de nooit begonnen eeuwigheid, in die vrederaad. O lieve, wat een eeuwig wonder; dan kan ik alles doormaken, wat er ook nog staat te gebeuren. Dan kan ik over dood en graf, omdat mijn lieve Borg het alles verworven heeft en dat voor Zijn ganse Kerk. Dan geen nood mijn kind, al worden de brandstapels nog opgericht, want ik voor mij geloof, dat de Heere zijn Kerk zal doorzuiveren. Want Nederland is overgodsdienstig, maar er is weinig Godsvreze en daar zal het toch maar

op aankomen. Mocht de Heere ons verwaardigen om maar wakende en biddende bevonden te mogen worden en om verwaardigd te mogen worden elkander te mogen vinden aan de genadetroon. O, daar toch alleen zit die biddende en dankende Hogepriester.

Nu lieve vriendin, wees met het gebrekvolle tevreden. Doe alle degenen, die naar Sion vragen, de groeten en wees zelf hartelijk gegroet van uw onwaardige vriendin.

Ik heb Ali ook geschreven.

C. v.d. Hoek.

19^e brief

Sommelsdijk, 10 december 1947.

Zeer geliefde vriendin.

Door 's Heeren goedheid ben ik op het ogenblik weer redelijk. Ik ben al weer 9 weken in huis geweest en hoop, dat u ook nog in gezondheid mag verkeren en uw kinderen.

Als ik mij niet vergis lieve vriendin, is het vandaag de dag dat u jarig zijt. O geliefde vriendin, van harte gefeliciteerd. Het is weer een jaar ouder en nader bij het einde. O geliefde, ik hoop dat u maar veel van dat lieve Wezen in uw hart mag ondervinden, want ach, dat is toch maar alleen het leven van Zijn leven, nietwaar? Want anders is alles de dood als wij van Hem afzwervende zijn en dan is het een wonder als de Heere ons weer op komt te zoeken. O lieve, ik kan wel van het pad af, maar erop te mogen komen is alleen voor Hem. Want ik ben maar een dwaalziek schepsel. O lieve vriendin, wat zal dat toch zijn, als men eens van dat lichaam der zonde zal verlost wezen. O, daar kan men soms uitziende naar zijn en nu is dat lieve Wezen altijd geen land van diepe duisternis. In de laatste weken dat ik aan mijn huisje gebonden ben en niet meer op kan gaan is dominee Aangeenbrug nog bij mij geweest en de jonge studenten en Kranenburg uit Rotterdam en toen mochten wij tesamen nog verwaardigd worden uit ons leven te mogen spreken. O geliefde, wat is dat nog een wonder, als de Heere dat nog geven wil. O, ik zeide: Ach, vrienden hier zit u bij één die blind, kreupel, verminkt en lam is. O, verminkt van de zonde en lam. Hier moet ik blijven totdat dat lieve Wezen mij weer eens op komt rapen en daar leidde de Heere mij stipsgewijs in de weg die de Heere met mij, onwaardige, gehouden heeft.

Ach, die oude man uit Rotterdam, die zei tegen zijn vriend: o, wat ben ik nu ongelukkig, nu word ik gewaar wat ik mis.

O, ik zei: vriend, mocht de Heere het willen gebruiken om alles te verliezen, om in Hem gevonden te worden. En geliefde vriendin, ik zonk in het wonder weg. O, de grootste der zondaren, maar o lieve, mij onwaardige, is barmhartigheid geschied. O *kind, de eeuwigheid zal niet te lang zijn. Ik moest nu uitroepen:*

Hoe dichter ik nader

Naar het huis van mijn Vader,

Hoe sterker ik hijg.

O geliefde, eenmaal zullen wij bij Hem wezen, die ons gekocht heeft met Zijn dierbaar Bloed. O mijn lieve Bloed-Bruidegom! O, het wordt hier bang op aarde, maar zoveel te dichter zijn wij bij het einde. O, dan roept men uit: *hoe lange Heere!*

O lieve vriendin, ik hoop dat u er in deze dag veel van mag ondervinden met degenen die u lief en dierbaar zijn. En met al het volk die in waarheid naar Sion vragen. Doet hen allen de groeten van mij. Wees met het gebrekvolle tevreden. De Heere doe verzoening over het onze; en lieve vriendin, vooral de hartelijke groeten van uw onwaardige vriendin. Groeten van Boom en vrouw.

C. v.d. Hoek.

20^e brief

Sommelsdijk, 7 februari 1948.

Zeer geliefde vriendin.

Door 's Heeren goedheid heb ik uw laatste briefje mogen ontvangen en was daar erg blij mee, iets van u allen te horen. Nu had ik al eerder geschreven, maar ben weer al van oktober in huis en ik lijd zo erg van de reumatiek, dat ik soms mijn arm niet kan gebruiken. Als ik dan een paar regels geschreven heb, moet ik het weer neerleggen. Ach, lieve vriendin, neem het mij maar niet kwalijk. Ach, als ik maar mag verwaardigd worden, om onder dit alles te mogen bukken onder dat lieve Wezen. Ik had er vandaag nog wat van, hoe onze lieve Borg geleden heeft om onze zonden en, ik moet het belijden, om mijn eigen zonden. O lieve, dan zijn de zonden erger dan de plagen, want ach, ik heb ze mezelf waardig gemaakt. En het is zoals u schreef, een onderscheid of die dierbare Borg gestorven is vóór ons of in ons. O geliefde vriendin, het is een voorrecht, als wij er maar gedurig buiten mogen vallen. O, dan komt men in zijn onwaarde terecht. O vriendin, het wordt alsmaar groter wonder als hij erbij zal wezen.

Ik heb een boekje te lezen van die godzalige Brakel, vader en zoon; misschien heeft u het wel. O geliefde, ik vind er wel troost in, maar nog meer schuld. Dat leven dat die man leefde in de gemeenschap met God in Christus! O, ik zat er soms zo maar mee te praten, want wat is het nu een verwatering in onze dagen. O, ik zeide: die man zou nu niet meer op aarde kunnen leven van al de vroomheid. Want de satan wint er nu veel met het stuk van godsdienst. Alles is bekeerd, de goede niet te na gesproken, alles naar de Hemel. O geliefde vriendin, ik moet zo dikwijls uitroepen met de dichter: *Doorgrond mij Heere en is er een schadelijke weg, leid mij dan op dien eeuwigen weg.*

Maar ach lieve, daar liet de Heere mij weer eens zien, Ach, dat Hij Zelf de Weg voor mij, onwaardige, geworden was. O, dan is Hij weer eens alles in allen. O, dan zou ik u wel weer eens willen ontmoeten, waar dat kan. O, onze vrienden zitten zo ver, maar ik ben toch wel eens dicht bij u allen. O lieve, wat beleven we toch een tijd. Maar dat de Kerk zover af leeft, dat is het ergste en dan ben ik maar bevreesd dat de Heere met zwaarder oordelen over ons weer zal komen. Er staat zo in Gods Woord: *wee, wee, wee die de aarde bewonen.* O, dan moet ik maar uitroepen: *Lieve Heere, houd mij wakende en biddende;* want de zonde neemt hand over hand toe en een verlaten van den Heere. O lieve vriendin, mocht de Heere ons verwaardigen elkander te mogen gedenken aan de troon der genade. En nu kunnen wij niet bidden zoals het behoort, maar nu hebben wij toch een voorspraak bij onze Vader. Mocht Hij ons aanzien in Zijn voorbede.

Nu lieve vriendin, wees tevreden met de gebrekvolle letteren en wees vooral gegroet en Gode bevolen met de uwen, van uw onwaardige vriendin.

C. v.d. Hoek.

21^e brief

Sommelsdijk, mei 1948.

Zeer geliefde vriendin.

Hoe maakt u het? Nu ik hoop, dat de Heere u weer de gezondheid geschonken heeft, daar ik vernam dat u keel- en oogontsteking had. Ja vriendin, ik had ook een ontstoken oog gekregen, ik kon ineens niet zien en veel pijn, maar dat is nu ook weer beter. Ik ben nu weer een paar keer in de kerk geweest. Dat was haast een half jaar geleden, zo moeten wij de vruchten van de zonde altijd maar gevoelen. Ach, lieve vriendin, de Heere liet ze me weer eens gevoelen; anders dan blijf ik er dood onder, maar dat lieve

Wezen laat de doornen soms weer weleens zo steken. O, daar kreeg ik weer eens door te zien, dat ik mijn lieve Borg de doornenkroon op Zijn heilig hoofd gedrukt had met mijn zonde. O, daar zonk ik weg en o lieve, daar wou ik niets af hebben van hetgeen mij de Heere in dit jammerdal komt toe te schikken. Als het maar tot ons nut mag wezen, dan zijn het Vaderlijke kastijdingen. O geliefde, dan is het anders niet dan goedheid om ons maar aan alles te leren spenen en onze leden maar te leren doden. O lieve, wat een leerschool en dat zal wezen tot ons einde; dat komen wij hier nooit te boven, het zal hier strijd blijven zolang we in Mesech zijn.

U schreef, dat u dominee Fraanje gehoord had en dat hij zo in de verborgenheden mocht inkomen. O lieve, ik kan soms zo'n betrekking krijgen om hem nog eens te zien en te horen aan deze kant van het graf, want daar ligt toch iets, lieve vriendin, dat de wereld niet weet. O, wat was ik blij geweest, als ik u ook weer eens had mogen ontmoeten om van hart tot hart eens te mogen spreken, als de Heere het had willen geven. O lieve, daar heb ik soms behoefte aan, want je weet bij ondervinding dat er veel vrome lieden zijn. Ach, men kan soms zo gewaar worden, dat alles naar het einde gaat. Als wij maar bij Gods Woord mogen blijven, want liefde is er haast niet meer te vinden, omdat het leven gemist wordt. O, mocht de Heere nog eens opstaan over Zijn Kerk en mochten wij tesamen verwaardigd worden om recht in de schuld en breuk gebracht te worden; daar zou dat lieve Wezen toch alleen de eer van krijgen.

O lieve mocht de Heere ons tesamen een plekje schenken aan de troon en mocht de Heere nog jonge mensen uitstoten met genade en gaven om Zijn Woord uit te mogen dragen in deze dagen van verval.

En nu lieve vriendin, mocht de Heere ons tesamen gedenken en al Zijn volk over de lengte en breedte der aarde en mochten de wegen nog eens zo lopen, dat wij elkander nog eens mochten ontmoeten. Als u soms dominee Fraanje ontmoet, doe hem vooral de groeten van mij en allen die naar Sion vragen en wees zelf hartelijk gegroet van uw onwaardige vriendin.

C. v.d. Hoek.

22^e brief

Sommelsdijk, 21 september 1948.

Geachte familie.

Vanmorgen ontving ik het bericht van het overlijden van uw lieve moeder. Ik schrok er van en daar ik van harte deelneem in dit voor u allen zo zware verlies, zo mocht de Heere u er allen tesamen in sterken. Want dat zal een zwaar verlies zijn! Eerst een lieve vader die den Heere vreesde en nu uw moeder. O kinderen, dat gebed van haar houdt op voor u allen, maar o, mocht de Heere u verwaardigen uit dat sterven te leren sterven, want de tijd komt ook voor u en dan zal het wat ze zeggen wezen als men daar geen deel aan zal hebben. En dan zulke ouders gehad te hebben. O lieve vrienden, mocht de Heere het op uw hart binden.

Ik had gaarne willen komen om mijn zeer geliefde vriendin de laatste eer te bewijzen, maar ik zie er niet door, want het is zo'n reis en dan nu met de kou. Maar ach, vrienden, met mijn gedachten volg ik haar en u tesamen. Ach, ik ben zo jaloers op mijn lieve vriendin, verlost van de zonde en van een wereld die in het boze ligt. De Heere haalt Zijn huisraad binnen voor den dag des kwaads en dan zo onverwachts.

Gerritje is nog bij mij geweest en zei dat uw moeder 's morgens nog naar de kerk geweest was en 's avonds overleden. O geliefde vrienden, het is altijd maar: *Waakt en bid, want gij weet niet in welke ure de Heere des huizes komen zal*. Maar o, dat mogen we van haar geloven, dat zij nu eeuwig bij haar God en Koning is. O, dat voorrecht te mogen genieten! Mocht u tesamen er deelgenoot van worden. De Heere geve u tesamen onderworpenheid en sterke u in dit zwaar verlies. De hartelijke groeten van

uw meelevende vriendin, in zichzelf onwaardig.
C. v.d. Hoek.

Brief van zuster M. N. Hobbel, Middelharnis, aan Sientje Geuze te Poortvliet

Middelharnis, 2 januari 1970.

Geliefde vriendin,

Van ons een gezegend nieuwjaar gewenst, en die zegen bestaat hierin dat we afgesneden worden door dat Goddelijk recht van onszelven en ingelijfd in de van God gegeven Borg des Verbonds. Gebeurt dit niet, dan leven we onszelven en sterven onszelven, gelijk de vrouw van Lot. Die werd door de engelen uit Sodom gehaald en op de weg naar de vrijstad gebracht, maar toen ze daar al een aardig eindje op gewandeld had, leidde haar het bedrogen hart ter zijde af en ze viel van de weg naar de hemel, in de hel. Wij moeten sterven aan onze eigen goden en dat zijn onze tranen, ons Godsgemis, ons berouw hebben in stof en as; want als we daar niet van afgebracht worden, maken we hiervan ook een grond. Maar Jesaja zegt, dat we van al deze dingen naakt zullen worden uitgeschud, treurende en leeddragende en ledig gemaakt zijnde op de aarde zitten. Daar alleen kan de Heere Zichzelf aan ons kwijt, als wij onze gronden verloren zijn. Hij doet een afgesneden zaak op de aarde. Dat gebeurt hier, want anders komt God niet aan Zijn eer. Maar als dat gebeurt, - dat Hij ons van onszelf afsnijdt, ons brengt onder Zijn Goddelijk recht, waar wij rechtvaardig verloren moeten gaan, als de Borg daar niet intreedt, - als Hij uit soevereine genade ons behoud in de Geliefde, daar wordt de vijandschap openbaar, omdat daar God aan Zijn eer komt. O, voor die tijd kunnen wij nog wel wat vrienden overhouden, maar als onze ziel daar door dat alles reinigende bloed gereinigd en gewassen wordt, dan krijgen we alles tegen, onszelf, de ganze hel met al zijn vazallen, de vrome godsdienstige mens, ook nog wel mensen met genade. Kijk maar naar Asa. Want daar gaat onze mond open en de banden onze tong worden los en daar alleen wordt God verheerlijkt.

Tegenwoordig wordt een mens met een tekst en een versje, wat tranen en gemoedelijkheid zalig gesproken. Maar onze oudvaders die de Heere bedeelde met bijzonder licht, die zeiden, zoals Van der Groe in een van Zijn ontdekkende preken: 'de mens kan hebben een verrukkende blijdschap in Christus, maar als verdrukking of benauwdheid komt, of strijd van binnen, vijandschap van onze omgeving, dan vallen ze af'. O, dat nader onderzoek: ben ik niet een nabijchristen, een tijdgelovige, een hypocriet? Waar is toch de liefde tot die ontdekkende Waarheid, het vragen: *Heere, schudt me toch alstublieft uit van mijzelf, neem alles van mij wat ik heb, schudt me uit van al mijn afgoden en geef mij dat bloed, dat kleed der Gerechtigheid*. O, die goddeloze Adonia die in ons binnenste op de troon zit; die precies weet waar we zin in hebben, die ons dat ook geeft. Hij slacht schapen en ossen en mestvee en houdt ons met al deze dingen tevreden; teksten en versjes, hij heeft er genoeg; en zo verblindt hij al des koningszonen, en steeds maar nodende aan Zijn tafel en ons zo afhoudende van die ware Salomo. Och, alleen maar draf, alles te kort, alles te smal; alleen door bloed kunnen wij gereinigd worden. O, de Heere geve u en mij en uw huisgenoten dat afwassende bloed. Hij brenge ons voor en onder dat alles afsnijdende recht, want alleen die in Christus is, is een nieuw schepsel. Tegenwoordig lopen de Avondmaalstafels vol, maar zou er nog één aanzitten die dien Beker waarlijk dankzeggende zegenen? Als er zo een aanzitten, zal zijn mond wel opengaan en dan

barst een ieder het hart van vijandschap. De Heere geve u en ons dat te mogen drinken tot onze behoudenis.

Ik hoop dat u mij eens een briefje terug wilt schrijven. Wees hartelijk gegroet en Gode bevolen,

Zuster M. N. Hobbel, Ring 78, Middelharnis.

Mijn huisgenoot P. van Beek heeft hierboven nog een paar regeltjes aan u geschreven.

Onbekende vriendin.

Armen vervuld Hij met goederen. Hongerigen verzadigd Hij met brood. Met dat brood, dat Manna dat verborgen is. En dat manna lag onder het verzoendeksel. De engelen stonden daarboven, heilig begerig om daar in te blikken. En nu zal Ik van deze plaats met u spreken. O eeuwig wonder! Dat verborgen Manna wordt geschonken aan de goddelozen, verbondbrekers, albedervers, helwaardigen en vloekwaardigen, uit genade. Driewerf gelukzalig is dat volk die zich alzo leert kennen en in bloed gewassen worden. Zonder die bloedstorting aan de ziel toegepast geen vergeving.

Een onbekende vriend, Van Beek.

6. BRIEF VAN ELBERTJE HOGENBIRK

Deze brief werd geschreven door Elbertje Hogenbirk uit Huizen (N.H.) aan een vriendin Louisa. Door omstandigheden was deze tussen de lorren van een koopman te Utrecht terecht gekomen. Die koopman kende de familie in Huizen en heeft hem daar weer bezorgd, zodoende is hij door de Voorzienigheid toch noch bewaard gebleven.

Huizen, oktober 1874.

Wensende dat u deze brief in gezondheid mag ontvangen. Op het ogenblik ben ik aan de beterende hand, mijn lopen is nog niet veel, het been wordt toch sterker, en ben er ook wel mee tevreden, want nu wil ik niet anders als de Heere wil, Louisa. Het is nu ruim anderhalf jaar geleden, dat ik uw brief mocht ontvangen, niet wetende dat mijn redding zo nabij was. Wie zou het mogen verwachten, zo veel heilgeheimen te mogen openbaren. Twee jaar geleden ben ik teruggeleid, werkzaam te zijn met mijn ellendige toestand, mijn verdorvenheid en vijandschap tegen den Heere, durfde ik menigmaal *niet te openbaren, ja, menigmaal heb ik gezegd, Heere, wie zal voor mij Borg worden?* Ja, mijn toestand was menigmaal bedenkelijk, en dacht, kan het wel met genade bestaan, ik kon op het laatst niet meer zuchten, als Heere wat ben ik toch ellendig. Met de Profeet heb ik leren zeggen: *Nadat ik met mijzelf ben bekend gemaakt, heb ik op de heup geklopt en ben beschaamd en schaamrood geworden.* Ja, op het laatst riep ik uit, *Heere, ik zal op de weg omkomen.* De genietingen ontvielen mij, en de beloften gaven mij geen rust. Dat was alles de dierbaren Persoon niet. Als ik nu in de breedte mijn hart zou opschrijven, en hoe ik er onder verkeerd heb, dan zou ik geen eind vinden. Maar die dierbare Geest heeft mij dat alles geleerd, zalige ontdekking.

Maar nu ging ik aan het tobben, met mijn been, en dacht nu zal de Heere Zijn lankmoedigheid uit zijn. *Heere, straf mij niet in Uwen toorn en kastijdt mij niet in Uwe grimmigheid,* totdat ik het eindelijk leerde billijken en al liet de Heere mij uitteren, rechtvaardig zou zijn, ja ik was soms zo moedeloos en pijnlijk. Toen kwam mij deze waarheid voor. *Indien gij niet met Mij had geleden, hoe zoudt gij met Mij kunnen verheerlijkt worden?* Ik was rijk als dat ik met al Gods volk de weg van diepte moest leren kennen. Want de mirten groeien in de diepte en nog eens daar was genezing onder Zijne vleugelen. Ik stelde mijn vertrouwen wegens mijn been (ontbreken enkele woorden in het handschrift) maar op mijn redding durfde ik niet te denken. De volgende Zondag kwam mij met kracht voor: *Wandel met vreze den tijd uwer inwoning.* Ik was zo ziek en moedeloos, ik dacht niet anders als bestraffing en vermaning maar rechtvaardig de tijdelijke Geestelijke en eeuwigen dood verdient. Maar 's middags:

*Op U vest ik het oog,
Gij heft mijn hoofd omhoog,
en doet 'm Uw Gunst aanschouwen.*

Ja ik werd zo wonderlijk, als dat zeide tegen het volk, de Heere heeft vast wat tegen mij te zeggen, maar blind voor genade.

Louisa, 's avonds was het of de Heere mij vraagde, weet gij niet als gij geen deel hebt aan de trappen van 's Heeren vernedering? Hoe zult gij deel hebben aan Zijn verhoging Ik werd ingeleid in 's Heeren lijden, ja van 't geboorte-uur aan, ja, de dierbare Heiland was het land doorgestaan goeddoende en zij hadden geroepen, deze is een vraat en wijnzuiper. Ik was zo moedeloos, ik klaagde nergens meer over de smart

van 's Heeren lijden is mij onvergetelijk, ik klage met Hem in Gethsémané en dat Hij Zich van een nietig mens liet veroordelen, daar Hij zelfs Gods Zoon was, maar daar krijg ik een geestelijk gezicht, en ziet de gezegende gaat door Jeruzalems straten, met een gegeselde rug en geen hard woord er om, en vrijwillig en geduldig dragende, ik weende met Jeruzalems dochters. Nooit zal ik het vergeten, de smart die ik ervan gevoelde. En daar ziet de Heere mij aan. *Weent niet over Mij, maar weent over uzelf*, daar gevoelde ik dat dit mijn schuld is, ja van de hoge Hemel tot de lage aarde, en daar de wet van regel tot regel stond ik schuldig. Het is Mozes die u verklaagt. Ja, geliefde vriendinnen ik wilde nog vast houden aan mijn vorige bevindingen. Maar de Heere had het weggesloten, het doodvonnis moest ik onderkennen, rechtvaardig, nu was het afgedaan, maar daar zie ik door een oog des geloofs de Gezegende aan het Kruis hangen, het bloed stroomde uit het gezegende lichaam, een doornenkroon op Zijn hoofd en met bouten door Zijn voeten en handen geslagen. Daar hangt de gezegende des Heeren, van de aarde is Hij gebannen en den Hemel kan Hem nog niet ontvangen en dat Gods Zoon. Daar komt mij met kracht voor: *Dochter, wees welgemoed, uwe zonden zijn u vergeven, het handschrift dat tegen u was der zonde, heb Ik aan het Kruis te niet gedaan, en ik zie Zijn hoofd buigen en zeggen: „Het is volbracht.”*

Die overstromende liefde Gods en dat aan mij, die genoegdoening en die nederbuigende liefde Gods, en 's nachts zeide de Heere, Hij was voor mij verzezen: *„Ik leef, en gij zult leven.” Ik heb Mijzelf niet te gering geacht om je als broeders en zusters te noemen, aan zo een ellendige.*

Ik was dronken van de liefde Gods. Ik was als een kind, ik zag of ik nog een zonde kon vinden, maar zij was in het bloed des Kruises weggezonden.

Toen kwam de Satan en zeide, maar de erfzonde? Ik dacht dat is ook waar, maar onmiddellijk kwam de Heere mij voor, wie overtuigd mij van zonde, dat voelen dat ik niet meer stond voor eigen rekening. 'Gij zijt vernieuwt door het bad der wedergeboorte. Ziet al het oude is voorbijgegaan, alles is nieuw geworden. Gij zijt gans verheerlijkt inwendig.' Ik roemde en moest wegzinken, want dat voor mij. Met Maria: 'mijn ziel maakt groot den Heere, en ik verheug mij in God mijn Zaligmaker, en die oneindige Liefde als dat de Heere zo laag gebukt had voor verdoemelingen.' En de volgende dag: U is gegeven de verborgenheid van het Koninkrijk Gods te verstaan. Ik zong: Gij hebt mij uit een ruisenden kuil uitgevoerd, en in een vaste rots gezet. En 's woensdagsavonds: 'Ik heb je bekleed met de klederen des Heils en den Mantel der Gerechtigheid heb Ik je omgedaan'; dat reine staan.

O, Louisa, geheel bekleed tot over de voeten, die 's morgens ben ik al dat leven kwijt, die liefde en die smart, ik wist niet wat of het was, maar de Heere kwam mij voor. *Het is uw nut dat Ik wegga.* Ik bad om Zijn lieflijk aangezicht, maar niet wetende dat de Heere mij verder wilde leiden. 'Van nu aan zal Ik u nieuwe dingen doen spreken'. Ik zal je in de waarheid leiden, en daar komt mij voor: *Wij dan gerechtvaardigd zijnde door het geloof, hebben vrede bij God door onzen Heere Jezus Christus.* Ik gevoelde dat al het richterlijke wegviel wegens de Vader. En Vrijdags: „Gij zijt een erfgenaam Gods en mede-erfgenaam Christi. En daar 's middags zie ik de drie Goddelijke personen in eensluiten, daar is het Een verzoend Wezen.

O, Louisa, daar reikte de Vader mij een scepter toe, daar zie ik dat de Vader de oorzaak is van mijn eeuwige zaligheid en daar krijg ik een kinderrecht en met kracht deze waarheid: „Gij hebt niet ontvangen den Geest der dienstbaarheid wederom tot vreze, maar gij hebt ontvangen den Geest der aanneming tot kinderen, door welke wij roepen: *Abba Vader.* Gods Geest getuigt met onzen Geest, dat wij kinderen Gods zijn." Ja, ik zag de oceaan overvloeiende van de Liefde Gods, ja de Engelen en al de

Heiligen zongen, ja de fluiten en citers hoorde ik spelen. Ik zag dat ik zo volmaakt stond in het Paradijs of ik nooit zonde gedaan had, ja met de bomen, vogelen des hemels en de grasscheutjes des velds was ik verzoend en elk korreltje zaad was een gift van mijn Vader. Ik riep uit: *al het mijne is het Uwe*. En dat zien dat ik alles in de gunste Gods had, ja zelfs wat ik at of dronk dat kreeg ik uit 's Vaders hand. Ik riep uit, haal al 't volk eens in tranen en verwondering, dat aan mij geschied, de nietigste en de geringste, en de ellendigste, de onwaardigste was Barmhartigheid geschied.

De volgende dag wilde ik maar sterven, maar de Heere zeide mij: „Ik zal zijn die Ik zijn zal.” En daar zie ik de Heere zo hoogverheven zitten aan 's Vaders rechterhand, ja hoe als dat de Engelen uitgingen voor Zijn Heilig Aangezicht. Ja, de Heerlijkheid hierboven kan ik nu alles niet uitdrukken. Ja, zelfs de Ark en het verzoendeksel en de Cherubims over hetzelfde en het gouden wierookvat. Ik riep uit: *Heere, wie is voor al dat Heilige bekwaam*. Eerst moest den ouden mens teniet en dan in gestikte klederen tot den Koning geleid worden. Ik roemde over al dat Heerlijke.

Maar twee dagen later vroeg ik aan den Heere wat of dat was, of de Heere mij nog eens licht mocht schenken, en toen kreeg ik te zien als dat de Dierbare nu aan 's Vaders rechterhand zat om al mijn overige zwakheden mede te hulp te komen, want dat was des Heeren Almacht in de hemel en op aarde, het was 's Heeren Heerlijkheid, Majesteit en eer daar Hij zichzelf had kunnen verlustigen, in mensen een welbehagen; de ark was onder den ouden dag een afbeeldsel van Christus, om verzoening te doen en de Priesters voor het volk. Maar nu was de Heere de Hemelen doorgedaan en gaan zitten aan 's Vaders rechterhand, om al die onreine gebeden te Heiligen en te zuiveren en ze dan volmaakt bij de Vader voor te dragen en dan rook het wierookvat van welriekendheid door de Hemelen.

En toen zag ik dat ik een gegevene van de Vader werd aan de Zoon, en dat Christus' gerechtigheid de mijne was. En toen kreeg ik te zien, God was in Christus de wereld met Zichzelven verzoenende en hun de zonde niet toerekenende; en toen kwam de Derde Persoon het bevestigen. Al wat de Vader in de stilte der eeuwigheid uitgedacht had, de Zoon vrijwillig op zich genomen had, en de Derde Persoon kwam het toe te passen. Bij voortdurend door de Heilige Geest der beloften, het Verbond was gesloten. De vrede en de liefde kan ik niet uitdrukken en nu gevoel ik dat ik veel vernederende Genade nodig heb en veel te leren als een kind, dat een grote schat gekregen heeft, en niet weet wat hij er mee doen moet.

Veel strijd heb ik gehad wegens u dit te schrijven, want hoe zou ik schrijven als dat ik er zelf niet uitbleef. *Want door U, door U alleen, om 't eeuwig welbehagen. Niet ons, o Heere, niet ons, maar alleen Uwen groten Naam zij de ere om Uwer Goedertierenheid en waarheid wil*.

Maar vandaag ben ik bijzonder bemoedigd en gevoel ook dat ik een blok ben, en het vrije Genade Gods er zo ingevallen is. Ik heb Bruiloft gehad met al des Heeren volk. Ja, ik wens maar als dat wij in de dagen leefde dan de Heere ons goederen gemeen te doen zijn, de Heere wil het ook verder. *Vader, Ik wil dat ze één zijn gelijk wij een zijn*. Vrede in zijn gemoed en om met al het volk des Heeren de Heere groot te maken.

Ik moet eindigen, want mijn papier en inkt is tekort, ik ben zelfs van mijn eigen verwonderd. Hoe geregeld er mij de Heere bij geleid heeft. Groet vooral des Heeren volk van mij, slaat er niet een over, want de banden zijn onverbrekkelijk en ook Ds. Coevorden.

Groet Dirkje van mij en laat de brief lezen, want ik bedoel hem voor u samen. Pietje is op het ogenblik nog al redelijk wel en zij is goed voor haar gemoed.

Verder weet ik niet of alles is wel. De groeten aan uw tante, blijf verder allen van mij hartelijk gegroet en van ons allen uw liefhebbende vriendin

Elbertje Hogenbirk

Een vriendin schreef nog dat ze vaak 's zondagsavond met haar man (een bekommert mens) op 't gezelschap kwamen, het was een innige vrouw zei ze, ze was ongeveer 27 jaar toen die zaken gebeurden aan haar ziel. Later was ze altijd laag en klein bij zichzelf. We waren bij haar op haar ziekbed, wat ook haar sterfbed is geworden. Toen lag ze in een bestrijding en dat trof mij zo, omdat ze nog aan mijn man vroeg, of hij nog eens een gebedje voor haar kon doen, o zo laag en nederig.

Let op den vrome en ziet naar den oprechte, want het einde van dien man zal vrede zijn.

*Dan zingen zij, in God verblijd,
Aan Hem gewijd,
Van 's Heeren wegen;
Want groot is 's Heeren heerlijkheid,
Zijn majesteit
Ten top gestegen;
Hij slaat toch, schoon oneindig hoog,
Op hen het oog,
Die need'rig knie-len;
Maar ziet van ver met gramschap aan
Den ijd'len waan
Der trotse zielen.*

P.s.

In de genealogie is een Elbertje Hogenbirk aanwezig, geb. 1847 te Huizen en gehuwd in 1879 met Dries Lindeboom, geb. 1850.

7. Gedenkschrift van HENDRIKA VAN DE GRAMPEL TE WAGENINGEN

Over Driek van de Grampel is reeds geschreven in het 6^e deel van deze serie: *Bekeringsgeschiedenissen van vrouwen*.

Driek van de Grampel was een dochter van Geurt van de Grampel, en Reintje (Reinira) Jansen. Hun kinderen waren:

1. Jan van de Grampel, geboren 9-1824 Renkum, overleden 5-11-1824 Renkum.
2. **Hendrika van de Grampel**, geboren 1832 Renkum, trouwt 22-12-1882 Veenendaal met **Jurianus Weppelman**, zoon van Aartje Weppelman, geboren 1840 Veenendaal. Driek was 50 jaar toen ze trouwde.
3. Evert van de Grampel, geboren 1838 Wageningen.

Driek was een zeer bevoorrechte vrouw. Jan Willem Kieboom, de boekverkoper uit Werkendam, bezocht haar regelmatig. Hij was onder de indruk van de eenvoudige vreze Gods waarin deze vrouw leefde.

Pieter van de Bas was ook bijzonder bevriend met Driek. Pieter schrijft in 1814:

Ik was een paar nachten bij Meijers in Ede, toen gingen wij de andere dag naar een vrouw in Wageningen. Een rijk begenadigd mens, arm in de wereld, maar rijk in God. Zij heette **vrouw Weppelman** of Driek van den Grampel. Wij kwamen daar met ons drieën, haar man hielp ons uitspannen, en begint buiten al een versje tegen ons op te zeggen van Ledeboer, terwijl wij het paard in de stal zetten.

Wij kwamen in huis en krijgen een gesprek met die vrouw, die toen tachtig jaar oud was. Zij was een geoefend mens, in de weg der genade, want op haar 23ste jaar was zij al een vrijgemaakt mens.

Wij kregen met haar te spreken over de weg der genade en zo aangenaam en in zoete vereniging, als hadden wij elkander al jaren gekend. Wij zijn daar maar een paar uur geweest met aangenaamheid. Zij heeft mij toen haar ganse leven verteld, en ik heb haar ook een gedeelte van mijn leven verteld. Ze zei tegen mij: "Ze zeggen in die donkere dagen wel eens, dat er geen gemeenschap der heiligen meer is, maar dat hebben wij nu toch wel ondervonden, mijn lieve vriend." O, wat was dat aangenaam.

Toen wij afscheid namen, kon ik niet van haar ontslagen komen. Als ik buiten was, moest ik weer binnen komen, en zo is het gebeurd dat ik driemaal terug moest komen om afscheid van haar te nemen. Er zijn er nog in leven, waar zij onze ontmoeting tegen verteld had. Ik werd er beschaamd en verlegen onder. "O", zei zij, "laat ik je nog eens de hand geven, het kon de laatste keer wel eens wezen dat wij elkaar aan deze zijde van het graf ontmoeten. Maar o, straks zullen wij elkander eeuwig ontmoeten hier boven."

Twee jaar later ben ik nog eens bij haar geweest, zeer aangenaam en in overeenstemming, en mochten wij vertellen wie de Heere voor ons was en bleef. Toen ik afscheid van haar nam, zei ze nog tegen mij: "Het volk zegt elkander nooit voor het laatst gedag."

Niet denkende dat ik veertien dagen later op haar begrafenis zou worden verzocht. Een begrafenis waar velen van Gods volk bij tegenwoordig waren. Er kon van haar met ruimte gezegd worden, dat zij een bidder was voor land en volk. Ds. Paauwe, die in Bennekom stond, ging bij haar zitten als een kind, om van haar te leren. Ook leidde hij de begrafenis.

Nalatenschap voor mijn dierbare betrekkingen.

De wegen en gangen die de Heere met mij gehouden heeft zijn, dat ik van mijn kindse jaren al overtuigd was. Toen ik 14 jaar was gebeurde het op een dinsdag voormiddag, dat er zo een donkerheid op ziel en lichaam kwam, dat ik tegen Moeder zei, *ik ben zo naar*, en die zei, loop maar eens naar buiten. Maar ik zei: *Moeder ik kan niet zien*, waarop zij zei, laat uw zuster Grietje dan maar meegaan. En die leidde mij om het huis. Maar de duisternis werd hoe langer hoe erger, dat ik zuchtte, mocht ik nog eens de grond zien, en toen zag ik de grond al openbersten en ik geloofde dat ik met Korach, Dathan en Abiram levendig te verzinken. Tot in die dikke duisternis eensklaps een helder licht mij omscheen en in dat licht een Persoon die tot mij zei: „Ik ben Jezus. Komt herwaarts tot Mij, gij vermoeide.”

En ik zei in verwondering tegen mijn zuster: *O Gerritje, den Heere Jezus! 't Welk zo een bemin'lijk Persoon was*, dat ik zeide, *die Hem ziet zal Hem kennen*. Daarna had ik telkens liefdesuitgangen tot die Persoon, en bracht het mij veel in 't verborgen, maar de vijand kwam op mij af en zei dat staat in Gods woord niet beschreven? Maar hoe dat hij beschaamd werd, toen ik bij Paulus bepaald werd op den weg naar Damaskus, en daar weer dringende werkzaamheden kreeg, en geloofde als de Heere zo gewillig was als ik, dan was ik zo bekeerd. En wat een teerheid lag er op mijn ziel en Gods Woord werd mij een geopend boek, waarop ik de Heere binden mocht op Zijn eigen woord. Waar de vijand bij kwam en zei: Dat zijn andere mensen, dan werd ik gewezen hoe weinig er zalig worden, en toch kon hij mij van mijn knieën niet afhouden, daar ik dringende behoefte aan had. En toen ik op de Bom de koebeesten moest halen, nam ik mijn psalmboekje mee, en kroop toen achter een struik, om mijn hart uit te storten, maar door het ritselen van een blad vloog ik al weer op, en ging toen met de beesten naar huis. Maar onderweg raakte ik de beesten uit mijn gedachten kwijt, door de dringende werkzaamheden mijner ziel, waarop Hij tot mij zei: *Ziet hier ben Ik*. En dat binden op Zijn woord, dat Hij zulken hoort, die ziel die tot Hem zucht. Die lange Bornsesteeg ziel mijn kort, de zalige werkzaamheden mijner ziel, die mij bonden. En vraagt gij, kond gij dat vasthouden? Neen, toen het bestreden werd, en donker werd, evenwel weg krijgen kon ik het niet, het werden allemaal maar roepstemmen als ik niet bekeert mocht worden, hoe vreselijk het zou zijn te vallen in de handen van een levendig God. En is er drie jaar verlopen.

Toen kreeg ik op een keer mazelen en kreeg ook nog 32 bloedzuigers in 't week van mijn hoofd en ben toen buitenkennis geraakt van zaterdag tot dinsdagmorgen en zat vol bloed en mocht niet verschud worden wegens zwakte. Toen ik bij kwam dacht ik dat het zondag was en zag Gerritje gereed staan met de mand om naar de stad te gaan, ik zei: wat is dat, dat is bij ons nog nooit gebeurd? Moeder zei: neen kind, het is dinsdag, maar wij hebben met u 4 dagen en nachten doorgebracht die vreselijk waren, en gij hebt alles van de bedstede verwijderd, zeggende, mensen kunnen mij niet helpen, ik moet voor God verschijnen. Nu moeten wij zeggen het zijn de Goedertierenheden des Heeren, dat gij niet vernield zijt, maar ik mag wel vragen: kind waar heeft het je gebracht? Niet of je je knieën buigt, want daar ben je te zwak voor, maar of je nog wel eens mag gaan tot den troon der Genade.

Ik zeide: *moeder, ik kan niet bidden*. Moeder werd vol en schoof weg, en dat bracht mij in bepeinzing hoe gevaarlijk ik aan den oever des doods gelegen had, en ik leefde nog, en hoe er al zoveel roepstemmen tot mij gekomen waren en dat het iedere keer maar was *voor ditmaal gaat henen, als ik gelegener tijd zal bekomen hebben, dan zal ik mij bekeren*. En de vijand zeide, je bent nog zo jong.

Toen beliefdde de Heere mijn zielsogen te openen, en daar werd ik geroepen als Adam, ik moest te voorschijn komen, en zo kwam ik voor een God te staan, die Rechtvaardig is en rein in Zijn richten. Toen heb ik leren kennen, *gij wilt tot Mij niet komen opdat gij het leven zou hebben*. En nu werd mij het leven nog vergunt en wenste ik toen mijn verwaarloosde tijd weder terug en zag toen zomin een Moormans zijn huid en een Luipaard zijn vlekken kon veranderen, zomin kon ik goed doen, die niet anders geleerd had als kwaad te doen. Toen zag ik mijn eerste ademhaling was opstand tegen God, maar ik leefde nog en de deur was nog niet gesloten en stond verwonderd en die smarten dat ik tegen een Goedertieren God gezondigd had. O, daar kwam geen hel of Hemel in aanmerking maar de waardigheid om die God te dienen werd mij een behoefte, en in die dringende werkzaamheden werd ik Zijn dierbaar Woord ingeleid wie daar de geroepene waren. *De nooddrufte zal Hij verschonen* en dat aanbieden en opdragen aan dat Wezen, zo mocht ik een keus doen met al die getekenden. En vraagt gij mij: waar is uw schuld gebleven? Die was weggenomen en toen was de aarde vol van de Goedertierenheden des Heeren. O, wat een tederheden des Heeren, o wat een tederheid voor die God en wat lag er in Gods dierbaar Woord, en die betrekking op Gods woord was mij zoeter dan honing en die teerheid die er mede gepaard ging. Daar heb ik een geruime tijd in verkeert en zo deed ik een keus met al degenen die de Heere vreesden. En toen ik weer hersteld werd toen durfde ik er niet bij te komen, en de natuur was mij vreemd geworden.

En zo heb ik van mijn 17e jaar tot mijn 27e jaar onder strijd en aanvallen van den vorst der duisternis geleefd. Maar onder alles hield de Heere mij aan die weg gebonden, hoewel ik een vreemdeling was onder het volk dat ik beminde. Als ik onder het gehoor was dan tekende ik zulken en o, dan zeide ik dat zal wat voor mij zijn daarvan gescheiden te zijn. En dan maakte de vijand gebruik om mij te wijzen op die weinigen die dat te beurt viel, en ik was nog zo jong en dan het schone der aarde voor te stellen, alles maar om mij van mijn knieën af te houden en mij in de verzoeking te brengen om mij van God af te trekken. Maar de Heere die juist die tijd de geur ontnam door drukkende wegen van ziekte en mensen en beesten, en dat bracht mij aan het onderzoek voor mijzelf. Salomon zegt: *door de drukking des melks komt de boter*. O, daar de Heere Geestelijke ogen geeft die brengen hem dat hij uitroept: *schuldig*; die ontdekt is geworden al houd hij dat voor zichzelf, en waar ik niet gedreven door de aanvallen van den vorst der duisternis om mij van de knieën te verdrijven, dan was het: gij zijt toch geen uitverkorene, want gij hebt tegen de Heiligen Geest gezondigd. Dan was het mij benauwd, dan zag ik naar binnen, daar rezen de grootste vloeken in mij op die ik nooit gehoord had. Zo moest ik leren dat de Heere zegt: *Ik zal maken dat gij een walg aan uzelfen hebt*.

En zo werd ik uitgedreven tot den Machtigen Jacobs, ik wist geen andere weg dan met de koningin Esther: *Kom ik om, zo kom ik om*, het maar te wagen. En dan kwam ik zo ellendig als ik was, dan durfde ik geen oog op te slaan, en dit deed mij smeken om genade en geen recht. En dan kreeg ik weer opening dat Hij arme met goederen vervult en den ellendige riep en de Heere hoorde.

En zo ga ik veel voorbij en toen kreeg ik te zien hoe een grote kloof er lag tussen de Heere en mijn ziel, hoe ik uit mijn Makershand gekomen met dat deugdenbeeld versiert maar met mijn stamvader Adam uit den Edenshof werd verdreven, zodat ik mij moedwillig van die God had losgescheurd en uit het Paradijs verdreven en stond daar een Engel met een uitgetrokken zwaard om dat pad naar den Boom des Levens te bewaren. Daar zag ik mij liggen geboeid in de handen des satans, toen riep ik uit: *Verloren!* Toen kreeg ik te zien mijn schuld voor een rechtvaardig God, en toen moest

ik voor die God verschijnen, en toen was de aarde mij te klein en koos de dood boven 't leven. Daar heb ik, o, dagen in verkeert en toen kwam er een inwendig roepen om genade en geen recht. En in die grootste benauwdheid werd ik uitgedreven en leerde roepen of er nog een middel was om die welverdiende straf te ontgaan en weder tot genade te komen? En toen ging er een deur open in het dal achor, wie dat was wist ik niet maar ik ging uit dat was zo een verwisseling dat ik uitriep:

*Dat is andere taal dan Horebs donder,
O Goddelijk Genade Wonder!*

Is er voor zo een nog raad in de kortheid des levens? En dan dat benauwde pak en ik vond geen toegang en dan als die dood eens kwam. Maar de Heere dreef mij uit, daar was een zielsziekte om blijvende werkzaamheden en een honger naar het ware woord van God en op die gestalte zou ik gerust hebben. Maar de Heere deed mij niet rusten, toen was het met den Psalmddichter: *Ik was uitgeteerd, maar Hij zag op mij neder.*

En op een morgen kreeg ik te zien het nietige van al het schone der aarde, omdat het harte des Konings was in de hand des Heeren, en dat Hij het neigen kon tot wat Hij wilde, en toen kreeg ik den mens te zien die minder is dan een druppel aan den emmer en een stofje aan den weegschaal. En daar bepaalde mij de Heere, dat Hij uit dat gevallen Adamskroost, nog een erfvolk had uitverkoren, en daar kreeg ik het geluk van dat volk te zien. De Heere was met dat volk, wie zou tegen dat volk zijn? Haar brood zou zeker en haar water gewis zijn. Ja, de Heere spijsde het met Geestelijk Manna. Zijn oog was er op geslagen, een afgezonderd volk. En toen riep ik uit: *Hoe zalig is dat volk!* En toen gaf de Heere mij te delen in dat volks genoeg.

Toen ging ik naar buiten en daar zag ik in verwondering die God in het rijk der natuur. Maar ook hoe Hij een Herschepper was in het rijk der Genade, dat ondervond ik wel van binnen dat er een verandering onder het gehoor van Gods Woord, waar ik onder Zijn volk geplaatst werd op die Bethlehems velden met Ruth met mijnen dierbare. Kwam mij de vijand als ik onder het woord was verkwikt en in het eenzame, bestreden werd en bang voor zelfbedrog kwam hij mij voor als een engel des lichts: dat ik mij verlustigd had met dat volk, maar gij zult er voor eeuwig van gescheiden zijn; dat ik geen grond had. En daarop toonde mij de Heere wat er geboekt was. Dat Hij arme met goederen wilde vervullen. En dan was het: haast en spoed u dat er zo een eeuwigheid voor mij was en de tijd kort en dat de Heere mij gaf de Pareltsjes en dan weer dat aangename. *Die hier bedrukt met tranen zaait, zal juichen als hij vruchten maait.* Maar op en neer, om kort te zijn, werd ik meer gespeend aan de geweldige werkzaamheden, en toen gevoelde ik een ledigheid en daarna dat er een Parel was van grote waarde en een Schat in den akker. Toen ging mijn ziel uit of ik Hem vinden mocht en die uitgangen tot die Parel te zoeken en dat uitgaan tot een Persoon die ik niet kende en toch na uitging.

Ik ging naar **Bennekom**, daar oefende ds. Middel, en onderweg was het: *Gelijk een hert schreeuwt naar de waterstromen, also verlangt mijn ziel naar U, o God.* Onder het gehoor vielen vele tranen, ik wist mij niet in te houden. Toen was het: *buiten Jezus is geen leven, maar een eeuwig zielsverderf.* En daar mocht de Persoon Zich openbaren, eerst als door de traliën in de verte, en toen van nabij. OO, toen was Hij mij de schoonste aller mensenkinderen. Genade was uitgestort op Zijne lippen. Dat ik zo'n dwingende behoefte kreeg was het mij: *Zij dwongen God en bleven vrienden;* die ogen die gezien hebben zullen niet weder terugzien. Maar zien is geen hebben, toen werd het mij een dringende behoefte in het verborgen dat ik uitziende was. Het was of Hij zou komen, springende over de heuvelen, huppelende over de bergen, en zo tot

mijn ziele van vrede spreken, en mij maar nemen zoals ik was. En wachtte Hem toen Hij tot mij sprak: *Die te komen staat zal gewisselijk komen en niet achter blijven, zo Hij vertoefd, verbeid Hem.* En daar kwam een zalige stilte in mijn gemoed als een gespeend kind, die het weet wat Hij beloofd ook doen zal. Maar toen ik Hem kwijt was, en in het ongeloof kwam, toen heb ik dagen doorgebracht.

En toen kwam ik voor de eerste Persoon en die eiste recht en de aarde getuigde tegen mij en toen heb ik leren kennen van alles verlaten, toen raakte ik in sluimering en werd wakker gemaakt en zag de Hemel geopend en de Engelen klommen op en neder en raakte ik aan het worstelen en Hij gaf te overwinnen. Toen riep ik uit in verwondering: *Ik heb God gezien van Aangezicht tot Aangezicht en mijn ziel is gered geweest.* Het was een Pniël, een huis Gods, ja de poort des Hemels en dat God een Licht was en gans geen duisternis is in Hem. En toen het verwonderen dat de Heere, dien Engel des Verbonds, had willen neerzien op een walgelijk onrein schepsel als ik. O, dat stip ik maar even aan, hoelang, maar niet lang dat kan ik getuigen, ik heb mij in God verloren en tot troost over de weg was het in bijzondere ontmoetingen: „*Ik ben de God van Bethel.*” Dat bleef onvergetelijk en daarna toen de Heere mijn ziel volkomen redde, toen heb ik wel gezongen:

Zalig hij, die in dit leven,

Jacobs God ter hulpe heeft;

en mijn dierbare betrekkingen insloot om de Heere te zoeken; nu dat goed om voor God te verschijnen, want wij zijn van de baarmoeder af vijanden en haters Gods. Maar die Hem zoeken, zullen Hem vinden, aanhouden, want dat heb ik leren kennen:

Welzalig die recht arm en naakt,

Die in de vrijstad is geraakt,

Die elk wordt aangeboden.

En toen heb ik aangenaam verkeerd, het was in geen hoek geschied, maar toen kwamen de schuldeisers en toen kwam het op mij aan, ik had mij wel in die God verloren en kreeg mezelfen weer en de wet had het volste recht op mij. O, en toen kwam ik te staan zo naakt als ik uit de baarmoeder was voortgekomen en daar kwam ik met erf- als dadelijke zonden verdoemelijk in de vierschaar voor den Rechter en toen stond ik voor een rechtvaardig en Heilig God en Die eiste voldoening. Tienduizend talenten schuldig en niets om te betalen, de wet eiste voldoening en mijn eigen consciëntie en de vijand met zijn beschuldigers, toen vonniste ik mijzelfen, *liever verloren te gaan, dan een van Gods deugden zouden gekrenkt worden.* Een verborgen hand hield mij en daar komt de eerste Persoon, Die naar Zijn rechtvaardigheid en naar Zijn Heiligheid kon Hij mij niet aanschouwen, en kon ik niet voor bestaan.

Maar ziet daar den Zoon die was gekomen om op te zoeken dat verloren was en daar neemt Hij mij voor de poort des gericht. En daar werd gezegd: *Ik ben het, die uwe overtredingen uitdelge om Mijns' Naams wille. Ik gedenkt uwer zonden niet meer. Ik zie geen zonden aan in Mijn Jacob, nog geen overtreding in Mijn Israël.* En toen werden al mijn zonden geworpen in een zee van eeuwige vergetelheid, achter Zijnen rug. Toen riep ik uit:

Mijn zonden al en zonder tal,

Zijn goediglijk vergeven, al vergeven.

Ik had den eeuwigen dood verdiend

en kreeg het eeuwige leven.

En het einde der wet was Christus, voor een iegelijk die gelooft, maar ook voor mij, die mij uit het geweld des duivels verlost heeft en nog verlossen zal en mij het recht toeweest ten eeuwigen leven, daar ik mij tevoren had zien buiten liggen. Door de wederbaring des Geestes in mij uitgewerkt.

En zo werd bewerkt dat ik mij verloor in een Enig en Drieëinig volzalig God. Het was: *Ik heb u liefgehad met een Eeuwige Liefde, daarom heb Ik u getrokken.* Mijn leven te verliezen en zo in Christus weer te vinden. O, dat zakken en zinken op die Borggerechtigheid en drijven als een kurk op het water, wat werd ik van die Goddelijke personen ieder in het bijzonder bewerkt geworden. Een in Wezen om van een hellewicht een Hemelling te worden, en die nieuwe Naam die niemand kent, dan die hem ontvangt. En die witte Keursteen, toen werd mij dat woord geopenbaard, daar het gesloten is voor den onbekeerde.

Maar die lieve Geest leidde mij in, toen werd ik in den hof van Eden geleid waar ik in mijn eerste bondshoofd Adam uitgedreven was om der zonde wil. Heeft de tweeden Adam Christus mij weer recht geschonken en door dat dierbaar geloof dat vrouwenzaad voor mij. *Ik zal vijandschap zetten;* en dat die Blinkende Morgenster was opgegaan in mijn hart, en toen werd ik geplaatst in Bethlehems velden bij de geboorte, toen de Engelen zongen: *Ere zij God in de Hoogste Hemelen, Vrede op aarde in de mensen een welbehagen;* en ook voor mij. O, dat wonder!

Toen werd ik ingeleid: *Alzo lief heeft God de wereld gehad dat Hij Zijnen enig geboren Zoon gegeven heeft. Hoe zou Hij ons niet met Hem alle dingen schenken?* En toen Hij geboren was door de Engel voorzegt. *Gij zult Zijn Naam heten Jezus, want Hij zal Zijn volk zalig maken van hunne zonden;* en als die Christus, de Gezalfde tot drie heerlijke ambten, als Profeet, Priester en Koning, toen heb ik maar uitgeroepen: *Gij zijt mijn Losser en mijn dierbare Bloedbruidegom.*

O, die morgen is mij onvergetelijk, *ziet het oude is voorbij gegaan, ziet het is alles nieuw geworden.* En toen kwam ik als een nieuw geboren kindeke op een nieuwe aarde. Toen zat ik bedaard neder en gevoelde een onvoldaanheid en toen kwam de Heere mij voor, *om Zijn deugden te verkondigen, van die God, Die mij getrokken had uit de duisternis tot Zijn wonderbaar licht.*

Ik zeide: 'Och Heere, ik ben met Mozes te zwaar van tong'. Maar de Heere zeide tot mij: *Ik zal zijn die Ik zijn zal.* En toen werd ik bij een Gemaliël bepaald, die tot het volk sprak: 'Indien dit werk uit mensen is, zo zal het verbroken worden, maar indien het uit God is, kunt gij het niet verbreken'. En toen werd ik het Oude en Nieuwe Verbond doorgeleid, toen was het één belofte. *Amen* was het in de ziel. En toen werd ik het Hooglied ingeleid: *Mijn liefste is mijn, en ik ben Zijn geworden.* Hij voerde mij in het wijnhuis. Zijn liefde was de banier over mij. Hij maakte mij dronken van liefde. En toen werd ik voor den Vader gebracht en die nauwe vereniging. Hij was de wijnstok en ik de rank; ik de Zijne en Hij de mijne. Het was maar: *Gij hebt mijn rechterhand gevat, Gij zult mij leiden door Uwen raad.* En die wederzijdse liefde: *Ik heb u gekleed met de klederen des Heils, de mantel der gerechtigheid heb Ik u omgedaan.* En toen de Vaderlijke liefde, toen was het: *Al het Mijne is uwe.* Twee dagen van te voren was het: *Wij dan gerechtvaardigd zijnde uit den gelove, hebben vrede bij God door onzen Heere Jezus Christus.*

En toen leerde ik wel een Drieëinig God kennen, ieder in het bijzonder in het bewerken, maar één in Wezen; en toen was het: *Ziet het oude is voorbij gegaan, ziet het is al nieuw geworden.* Toen werd ik als een nieuw geboren kindeken op een nieuwe aarde gesteld, maar nu was ik verenigd met God de Vader, Zoon en de Heilige Geest. Maar die vrede Gods des Vaders boven mij; alles vrede toen die riep op aarde, alles riep mij vrede toe zelfs de stenen des velds en van binnen. Het was een vrede Gods die alle verstand te boven gaat. Toen heb ik wel eens uitgeroepen: Het is hier al Hemel genoeg. Ik had de Hemel in het oog, Jezus in het hart en de aarde onder de voeten en in een zee van Heil te zwemmen.

*Zalig volk die na den dood,
zulk een Zaligheid genoot.*

Het was maar: *Hoor toe alle gij die God vreest, ik zal vertellen wat de Heere aan mijn ziele gedaan heeft.* De nacht was mij te lang om ervan te zwijgen. *Welzalig hij, wiens zonden zijn vergeven.*

Die van de straf voor eeuwig is ontheven.

En dan:

*Looft Hem die u vergunt uw zielsverlangen
Het goede tot verzadiging doet ontvangen
Uw jeugd vernieuwt, gelijk eens Arends jeugd
De Heer doet recht, is Heilig in Zijn richten
Treft iemand druk, Hij wil den druk verlichten,
En hart en mond, vervullen met Zijn vreugd.*

Einde brief.

Een vriendin van haar heeft wel eens meegedeeld, dat bovengenoemde vrouw ook een zeer zwaar kruis had. Haar man en de kostganger waren geen vreemden voor elkaar. Maar zo als u lezen kunt, wordt haar druk door de Heere dikwijls verlicht. LUTHER zegt nog: *Een Christen zonder Kruis is geen Christen.* Het is zo. (J. W. Kieboom)

BRIEF VAN JANNEKE BOSCH AAN EEN ONBEKENDE VRIEND

EDE, de 23ste April 1836

Geliefde broeder in de Heere,

Ik neem de pen thans op om aan uw begeerte en die van mijn broeder te voldoen. Ik zou u al eerder geschreven hebben, maar ik vind telkens verhinderd. En och mocht nu de pen maar door die lieve Geest bestierd worden, dat alles uitliep tot eer van onze lieve Koning Jezus. Als wij toch goed gesteld zijn, dan is dat toch onze bedoeling. O, ja vriend, dat is wat te zeggen, niets te hebben en alles te bezitten, Door dat woord, dat gij mij toegezonden hebt, heb ik een bijzondere band aan u gevoelde een band, die nooit weer verbroken zal worden. Of wij elkanders aangezichten zien of niet.

O, vriend, wat kan de genade toch doen! Ik moet wel eens uitroepen:

*Wat zal ik met Gods gunsten overlaán,
die trouwe Heer: voor Zijn gená vergelden?*

Dat God mij deed zien, dat ik op een weg was, die niet goed was, mijn zonde liet zien, en God rechtvaardig; dat Die de zonde straffen moest, maar hartelijk berouw en leedwezen, dat ik God door de zonde onteerd had. Maar daar twee jaar in gestaan, werd het mij op een avond zo benauwd, dat ik mijn val in Adam zag. Maar ook die zonde, van een kind af tot op dat ogenblik. Toen die dood nabij, dat ik in plaats van naar bed te gaan, het veld in ging. Maar daar zo liggende, dat ik zo benauwd was, zag ik, dat er nog een Middel was, dat er nog een Jezus was, Die met uitgebreide armen stond om dezulken te redden, dat mij ontbrak, dat was in die Jezus. Daar zag ik nog een fontein, die onledigbaar was. Ik was toen half gered en toen heb ik bijna een jaar gestaan, dat ik gemoediger werkzaam was. Maar toch rusteloos en als ik bergen van zonde zag, zag ik er een zee van genade tegenover.

Maar bijna een jaar zo gestaan, mocht ik Jezus door het geloof omhelzen als mijn schuldovernemende Borg, hetwelk de 20ste September is gebeurd. Maar daar schoot nog iets over, dat ik niet volkomen voldaan was. Ik voelde wel, dat ik mijnschuld kwijt was en dat ik met Jezus op het allernauwste verenigd was, maar daar was nog iets.

Maar vier dagen er na mocht ik de goedkeuring des Vaders zien en dat die Vader er volkomen mede was voldaan en er in berustte. En ik mocht God als verzoend Vader omhelzen en eerbiedigen en toen mocht ik in die liefde des Vaders, in het schenken van Zijn Zoon, zien, dat de Zoon dat alles op Zich genomen heeft. Wat Die al niet geleden heeft om ons te verlossen. Maar hoe dat Hij nu aan des Vaders rechterhand is als Voorbidder. O vriend, ik moet nu nog dagelijks wel zeggen, als ik dagelijks geen Voorspraak had, waar zou het dan met mij heen. Ik heb over mij dat zoenbloed nog zo nodig, maar de Heere wil nog zo gedurig Zijn vergevende liefde weer bewijzen. Ik moet met een zeker dichter wel eens zeggen; ik was toch een ellendeling, die voor eeuwig was verloren, had Jezus niet voor mij voldaan.

Nu kan ik zo geloven en gevoelen, dat als de dood komt, ik niets meer te doen heb dan te sterven, want Jezus heeft alles afgedaan. O, vriend, wat is het toch een zalige dienst, de dienst van God. Ik ben nu twintig jaren oud, maar ik dien met ruimte te zeggen: *Uw liefdedienst heeft mij nog nooit verdrotten.*

O, vriend, ik mag mij dagelijks nog zo in God verlustigen. Dat moet ik tot roem van Gods genade zeggen, dat ik nog geen twee dagen uit Zijn nabijheid geweest ben, maar om met God om te gaan als 'n kind met zijn vader. Ik heb deze week die pardonbrief over mij nog weer ondertekend mogen zien.

Verleden heb ik nog 'n avond gehad, dat ik teveel in de wereld toegegeven had en dat ik een uur daarna begon te gevoelen, dat ik uit mijn aangename gestalte was - dat nu mijn grond niet is; mijn grond ligt nu in Christus - maar het is toch mijn leven. Maar ik voelde, dat Jezus uit mijn hart geweken was. Maar toen ik dat bij mijzelf eens onderzocht, waar of dat vandaan kwam, bepaalde de Heere mij spoedig bij de oorzaak, wat ik daar gedaan had en hoe dat Hij een heilig God was en geen gemeenschap kon hebben met iets dat zondig was. Maar die schuld, die ik toen gevoelde, maar ook dat berouw en leedwezen en hongeren en dorsten naar die vergevende genade, dat kan ik niet schrijven. Maar daar een beetje met betraande ogen gezeten hebbende, want het was mij niet mogelijk zo bemoest naar bed te gaan. „Hij heeft hier alles voor u afgedaan“, die woorden waren mij wel enigszins tot bemoediging. Daar raakte ik enigszins pleitende op, maar ik stond op en daar kwamen mij die woorden voor: 'O zuster, o Mijn bruid, Ik heb uw hart genomen.' Toen voelde ik, dat Jezus over mij intrek in mijn ziel nam en ik viel neer en zeide: *Heere, wilt Gij naar zo een monster weer omzien?* Maar toen was het of Jezus mij weer in Zijn armen nam en of Hij mij weer zo bedekte met de mantel Zijner gerechtigheid. Toen dat zalige liggen in de armen van die Jezus en die nauwe vereniging, die ik voelde. En ik was in een vloed van tranen van dankbare wederliefde en riep uit: *Heere, wat zal ik U vergelden?* En zo ging ik naar bed.

Maar mijn ziel was zo verhemeld opgetrokken, ik zag door de keuken, maar mij dacht, daar straalde van alles een hemelse glans af. En toen ik daar zo lag, was het of de Vader zeide: *Zo kind, lig je daar!* Zo zalig; mijn hart vol eerbied, riep mijn hart uit: *O ja, lieve Vader, ik ben weer vrij gemaakt door Uw lieve Zoon, ik lig hier als een reine bruid.*

En toen was het of ik Jezus, hangende aan het kruis, zag, hoe Hij daar alles voor mij afgedaan had. En dan kwamen mij deze woorden weer zo herhaaldelijk bij:

*Die u op dit pad deed gaan,
heeft aan het kruis alles voor u afgedaan.*

Maar het kussen werd bevochtigd met tranen van liefde en 's morgens werd ik zo bij den donker wakker.

Och, vriend, ik kan u haast niet schrijven van de trouw en de deugden van de liefde Gods, die ik aan mijn ziel mag ondervinden. Ik kan er nog niet van stamelen. De Heere werkt hier zo bijzonder in onze gemeente dat het niet te beschrijven is. De mensen leven hier allernaast in een overtuiging, dat zij bekeerd moeten worden, maar die het toch geen werk aanbrengt. Maar er worden ook velen ontdekt, die met hun zonde en schuld werkzaam worden. Daar zijn er ook meer, die een gezicht in de weg van verlossing krijgen. En daar zijn er vijftien, die tot gelovige omhelzing van Jezus zijn geraakt. En Gods volk gaat in grazige weiden. En onze **dominé Detmar** wordt in zijn ouderdom ook vet en groen.

Verleden rustdag hebben wij een Avondmaal gehouden. Daar hadden velen het zo goed. Daar hadden ze wel tabernakelen willen bouwen en ik was zelf ook niet misdeeld. Er is hier verleden week nog een vrouw tot ruimte gekomen. Daar kreeg ik zoveel onder, hoe dat zij Jezus door het geloof had mogen aannemen en omhelzen. Toen kwam ik bij een andere vrouw, die mij dat vertelde en daar zag ik, wat wonder aan die vrouw was geschied. En zij had gezegd: *Maak met mij de Heere groot.* O, vriend, daar werd ik teruggeleid wat de Heere aan mij gedaan had. De uitlatingen Gods, die ik toen aan mijn ziel gevoelde, kan ik niet beschrijven. Dat ik uitriep: *Drieënige Verbondsgod van mijn ziel.* En dat ik zei: *Wat zal ik U vergelden?*

Ik moet eindigen; het is hier alles maar gebrekkig, maar hiernamaals zal het volmaakt kunnen geschieden. O vriend, ik ben zo blij, dat er een dood en een eeuwigheid is. Ik verlangde gisteren nog zo naar die dood, dat ik niet meer naar mijn bed kon zien, dat ik zo mocht zien, wat voor een zondig lichaam ik nog omdroeg. Och, daar is toch zo een ellendige niet meer bekeerd als ik ben, dat ik die treurstem met David wel eens moet aanheffen. En als Jezus niet voor de gehele reis goed gesproken had, dan kwam ik de weg nog niet over.

Maar die reis gaat toch onophoudelijk voort

Door 't vreemdelingland naar 't zalig oord.

Het is een blij vooruitzicht, dat wij toch eens hier uit deze woestijn zullen verlost worden. Daar zullen wij niet meer behoeven te klagen over het lichaam der zonde, daar zal het alles volmaakt wezen.

Neem het mij niet kwalijk, dat ik zolang gewacht heb met schrijven, maar schrijf mij spoedig een lettertje weerom. Ontvang deze gebrekkige letteren in liefde. Ik moet eindigen. Zijt van mij en van mijn broeder gegroet en de groetenis aan uw vrouw. Ik blijf met achting uw onbekende vriendin:

JANNEKE BOSCH

Het adres is aan Willem Stense Bosch te Ede

Toelichting:

Op 12 oktober 1834 wordt Dirk Adrianus Detmar als predikant in Ede bevestigd, een dag later begint in Ulrum de Afscheiding. Veel geestverwanten van Detmar volgen ds. De Cock in deze Afscheiding, maar Detmar blijft de Nederlands Hervormde Kerk trouw. "Maar in Ede had men geen behoefte aan afscheiding: de zuivere bediening van het Woord en van de Sacramenten was nog in de kerk, en de gemeente bloeide onder de arbeid van Detmar", aldus Van Gorsel. "Er is maar één afscheiding, aldus Detmar, (...) en dat is dat men zich afscheidt van de wereld en de zonde".

Hoewel er bij de komst van Detmar naar Ede bij sommigen enige weerstand is, verdwijnt deze spoedig. H.J. Nijenhuis schrijft in De Zandloper van maart 1984: "Al spoedig bleek dat met hem de juiste man op de juiste plaats was gekomen. Ds. Detmar kon niet alleen goed en duidelijk spreken, maar verstond tevens de kunst om met mensen, van hoog tot laag, om te gaan".

Op 4 augustus 1844 overlijdt dominee Detmar, waarna hij op 9 augustus, de dag dat hij 70 jaar zou zijn geworden, op de begraafplaats achter de Oude Kerk wordt begraven.

Jansje Aalbertsje den Broeder

Door
C.D. Hoogendijk

Oude Paden maart 2011

Afkomst

Jansje Aalbertsje den Broeder, dochter van Hendrik den Broeder en Elizabeth Bouman, wordt geboren op 17 april 1881 in Numansdorp, een dorp aan de zuidkant van de Hoekse Waard. Ze wordt degelijk opgevoed in een gezin dat meegaat met de Doleantie in 1886. Wanneer Jansje nog jong is verhuist het gezin naar Scheveningen. Over haar jeugd is verder niet zoveel bekend. Ze groeit op met een broer die schoolmeester wordt. Op de foto draagt ze als zeventienjarig meisje de mooie dracht uit haar geboortestreek. Haar vader is vleeshouwer en later groentehandelaar. De moeder van Jansje overlijdt reeds op middelbare leeftijd. Vader hertrouwt later met een vrouw uit Goes en overlijdt op 59-jarige leeftijd.

Huwelijk

Ze is nog net geen 20 jaar oud, wanneer ze op To april 1901 huwt met Maarten Knoester uit Scheveningen. Maarten, geboren op 22 mei 1879, is een zoon van Maarten Knoester en Margaretha Kramer. Deze is op zijn beurt weer een zoon van Maarten van Maarten, enz. Nog maar pas getrouwd, wordt na ruim twee maanden Grietje geboren.

De eerste vier kinderen worden gedoopt in de Hervormde kerk van Scheveningen. In verband met het kerkelijk standpunt blijven de andere kinderen ongedoopt. Het gezin Knoester gaat behoren bij de 'thuislezers', hoewel de prediking van Ds. G.H. Kersten en Ds. J.P. Paauwe ook wel wordt gewaardeerd. Ze lezen graag uit de werken van Van der Groe, Smytegelt, Philpot, Van Lis e.a.

Het gezin van Maarten en Jansje groeit gestaag. Binnen een periode van 27 jaar worden 17 kinderen geboren, waarvan één kind levenloos geboren wordt en twee meisjes sterven rond hun eerste levensjaar. Bijna twee weken voor de geboorte van hun laatste kind wordt hun zoon Hendrik op 17-jarige leeftijd, na een kort ziekbed, van hun zijde weggenomen. Het pasgeboren kindje wordt ook weer Hendrik genoemd. Zoon Jan, geboren in 1916, is 'ongelukkig', zoals Jansje in een brief schrijft. Daarmee

bedoelt ze dat hij wegens de Spaanse griep een hersenvliesontsteking heeft gehad en min of meer verlamd is aan zijn arm en been. Zoon Bram sterft op 20-jarige leeftijd tijdens een bombardement in Duitsland. In huize Knoester heerst een aangename sfeer. Jansje houdt van orde en regel en is open en eerlijk.

Vrienden

Jansje Knoester heeft een wijde kring van vrienden en bekenden. Ze begeeft zich onder Gods volk en reist heel wat af. Ze reist heel gemakkelijk met openbaar vervoer en soms rijdt ze met iemand mee. Uit haar brieven blijkt dat ze dan een 'dagje' hier en een 'dagje' daar is. Soms reist Maarten, die eensgeestes met haar is, mee en blijven de kinderen achter.

Bekenden uit haar kennissenkring zijn: Arie Plaisier uit Ridderkerk, Dove Cornelia en vrouw Pleune uit Rotterdam, Betje Duijzer uit Brakel, Adriaanse uit Schiedam, Teuntje (van Helden) - Westbroek uit Bolnes, Gerrit Bruigom, Annigje Grolleman uit Hasselt, Pieter en Marigje Mellegers, Hendrik Verhoeven uit Bolnes, Piet van Helden uit Rijsoord, Kieboom uit Werkendam, Eike van Wijgerden, J. van Wijgerden, Mijntje Bouman uit Andel (dochter van Otto) en Albert Verheij uit Scheveningen en anderen. De meesten worden gekenmerkt als gezelschapsmensen of thuislezers.

Brieven

De lezenswaardige brieven die in dit artikel aandacht krijgen, betreffen de oorlogsperiode in Scheveningen en Den Haag. Het is een selectie uit 21 brieven die geschreven zijn in de periode 1939 tot 1956. De oorlog is nog maar net begonnen of uit een brief blijkt dat Jansje zeer bezorgd is over haar vrienden en kennissen. 'Hoe is het met die en met die; hebt u daarover al iets vernomen?' Er is hartelijk meeleven met allen waarmee ze geestelijke banden heeft. Jansje verstaat ook de kunst om uitvoerig de leefomstandigheden te beschrijven en vooral tijdens de spannende dagen van razzia's en van nijpende honger.

Daarnaast laat ze de lezer niet onbekend met haar geestelijk leven. Het blijkt dat Jansje mag leven uit de hand des Heeren. Dat maakt jaloers! Steeds blijkt weer dat in de weg van onmogelijkheden God Zijn Raad volvoert en dat veroorzaakt diepe vernedering. Jansje gaat kennelijk gebukt onder de oordelen Gods. Ze ziet óók dat, ondanks de roede Gods over het land, de mens zich van nature niet wendt met waar berouw tot zijn Maker. Soms stort ze haar hart voor de levende God uit en als een onwaardig schepsel mag ze het verliezen, buigen in het stof en zichzelf het oordeel waardig keuren. De betreffende brieven zijn geschreven aan een goede vriend Hendrik Verhoeven en zijn vrouw in Bolnes.

Verhuizing

Het gezin woont al jaren aan de Wassenaarsestraat 75. Maar rond september 1943 blijkt dat ze daar weg moeten. Het gezin wordt door Mijntje Bouman uitgenodigd om tijdelijk bij haar in te trekken. Maar daar wordt vanaf gezien.

Wegens de bouw van een zware kustverdediging moet een deel van Scheveningen ontruimd worden. In verband hiermee wordt het gezin naar de Stevinstraat 336 geëvacueerd. Een pand, waar ze de groenteverkoop kunnen voortzetten en achter de winkel is het woonhuis. Het verblijf is van korte duur, want een volgende verhuizing wacht.

Scheveningen, 28 oktober 1943

Geachte Vriend en Vriendin met uwe kinderen,

Wij hebben uw brief en wisseltje door 's Heeren goedheid in redelijke welstand mogen ontvangen. Wil u er diegene die het u ter hand stelde voor ons bedanken?

Het is er eindelijk voor ons ook van gekomen, dat ik mijn woning moest verlaten en zitten nu voorlopig nog op Scheveningen, maar in een nieuw gedeelte, waar wij weer een winkel hebben. Maar of dat lang zal duren weet ik nog niet. Er is hier iedere dag weer wat anders te verwachten, dus alles is onzeker. Mijn enige hoop is dat de Heere alles regeert en bestuurt. En zie ik nu op mijzelf dan kan de Heere niet anders als in tegenheden met mij handelen, maar mijn enige wens is om in de hand des Heeren te mogen vallen en niet in de handen van mensen.

Wij beleven zware tijden en het ergste is dat er niets van gevoeld wordt. En dan heb ik ook veel bezwaren met de kinderen. Mijn dochter Jo haar man is weg als krijgsgevangene en die mag ik nu niet bij mij houden, die moet uit Scheveningen en haar huis moest leeg. Nu hebben wij allemaal wat van haar in boel genomen en nu zouden ze zorgen dat zij een huis kreeg in Den Haag. De jongens van ons moeten ook uit Scheveningen, maar die hebben nog niets.

Dus u begrijpt in welke bezwaren wij zitten en je staat handenloos en voetenloos er tegenover. En als ik nu verwaardigd mag worden om al mijn bekommernissen op de Heere te leggen, dan is er nog honing aan de roede. Hoe gaat het met u, Verhoeven? Teuntje Westbroek schreef mij ook een brief; en die schreef dat u gevallen was en uw neusbeen gebroken had.

Och vriend, onze tijd schiet hard op en, o, mochten wij allen tezamen verwaardigd worden om onze zielen geborgen te krijgen gen in die dierbare Borg en Middelaar, Die gekomen is om het verlorene te zoeken en vijanden met Hem te verzoenen.

U vroeg of ik nog eens kwam; dat zou ik graag willen doen, maar nu alles hier nog zo onzeker is of wij kunnen blijven zitten, durf ik haast niet van huis af, wantje krijgt onverwachts een auto voor je deur om je weg te halen en je moet weg, dus dan ben je niet gerust.

Nu, vriend en vriendin, ontvang met uw kinderen de hartelijke groeten van ons allen.

Uw vriendin,

J.A. Knoester - den Broeder (Stevinstraat 336, Scheveningen)

In de periode tussen deze en de volgende brief verhuist het gezin naar de Prof. Kaiserstraat omdat de gevaren te groot worden aan de Stevinstraat, waar ze slechts vier maanden hebben gewoond. Intussen ontmoet ze enkelen van Gods volk.

Er zijn geëvacueerden die moeten verhuizen naar andere delen van de stad of naar andere provincies van het land. De hofstad blijkt voor het gezin een hele verandering te zijn. Jansje schrijft dat haar man, Maarten, zelfs moet wennen in 'zo'n vreemde stad', terwijl Den Haag vrijwel is vastgegroeid aan Scheveningen! Jansje heeft door haar contacten her en der in het land, hier kennelijk geen last van.

Den Haag, 17 februari 1944

Geliefde Vriend en Vriendin met de uwen,

Door 's Heeren goedheid maken wij het redelijk wel en hopen van u ook.

Ik wil u schrijven dat wij sinds drie weken een eigen woning hebben in de Prof. Kaiserstraat in Den Haag. U kunt wel begrijpen dat wij een rommeltje achter ons hebben en nu zijn wij verleden week, toen wij door de rommel heen waren, van maandag tot zaterdag naar Nederhemert geweest en naar Werkendam. Dat hadden zij gevraagd, en als je dan zo'n gescharrel achter je hebt, dan is het aangenaam om de vrienden weer eens te ontmoeten. En dat is heus aangenaam geweest. Er zijn nog banden gevallen. Het is in onze diep-donkere dagen nog een voorrecht als je er nog

vindt, waar je bij valt.

Vandaag ben ik nog bij *dove Cornelia* en *vrouw Pleune* geweest, want bij mijn dochter had ik het nog drukker als thuis. En dan moesten wij weer op het Evacuatiebureau wezen en door dat alles kwam er maar niet van. En nu gaat mijn man ook mee, die is nu toch een gedwongen rentenier en in zo'n vreemde stad wen je niet zo gauw. Gerrit zag de tijd ook zo donker in en toch hoopte hij het einde nog te zien, om te zien wat de Heere met ons voorhad. Hij geloofde dat het dichtbij was.

Och vriend en vriendin, mochten wij allen tezamen met ons arm geslacht een toevlucht leren kennen, eer die grote en vreselijke dag komen zal. Dat de oordelen voor ons allen nog vruchten der bekering waardig mochten voortbrengen.

Hoe gaat het met uw gezondheid, vrouw V., en met uzelf V., en met Jaantje? Schrijf mij eens hoe het met u allen gaat. Nu vriend en vriendin, ontvang met uw kinderen de hartelijke groeten van ons allen.

Uw vriendin J.A. Knoester - den Broeder

Ik zal Teuntje van Helden ook wel eens schrijven als ik weer eens tijd zal hebben.
(Prof Kaiserstraat 31, Den Haag)

In de volgende brief is de onderhouding des Heeren in het dagelijks leven voor Jansje een wonder. De honger is immers een scherp zwaard. Haar stille begeerte is om in afhankelijkheid onder Gods bescherming te mogen leven.

Den Haag, 6 november 1944

Geliefde Vriend en Vriendin en kinderen!

Vanmiddag hebben wij van u 4 zakken aardappelen ontvangen, waar wij u allen hartelijk voor bedanken. Wij hadden ons laatste maaltje vandaag en de kinderen waren vanmorgen vroeg al naar Monster gegaan om te kijken of wij daar nog wat aardappelen konden krijgen. Ze kwamen met niets thuis en het was al maar in mijn hart: Werp al uw bekommernissen op Mij, want Ik zorg voor u. Wij zaten zo bij mekaar en daar komt er een paard met wagen voor en er wordt bij ons gebeld en die man zei: ik kom wat eten voor je brengen. Nu begrijpt u wel dat wij verslagen zaten vanwege het wonder; en als ik dan op mijzelf zie, dan zeg ik: *Heere, en dat aan mij*; want dan brengt het niemand er slechter af als ik. En er was niet één aardappeltje uit de zak gehaald, wat ook had kunnen gebeuren, want een ieder heeft honger. En die man zei: het gebeurt ook nog wel, dat ze onderweg in beslag genomen worden. Dus voor alles heeft de Heere gezorgd. Ach, vriend en vriendin, ik kom dankbaarheid tekort, maar ben beschaamd vanwege Gods goedertierenheden.

Hier lopen de mensen naar de Centrale keuken en dan moet je al je bonnen nog inleveren en je krijgt per persoon 3/4 1. eten, dat is ook tekort. Wij kunnen gelukkig op onze kachel koken en tot nog toe hebben wij nog een beetje brandstof en dan ben je nog baas over je eigen bonnetjes.

Vanmorgen kreeg ik een Duitser bij mij. Wij moesten zaterdag inleveren: een jas, een wollen deken en ondergoed. Nu ik had niets over om in te leveren. En dan zou er een Duitser komen om te controleren; dat doen zij 's zondags ook. Dus u begrijpt dat er heel veel op mij afkwam. Niet dat ik bang was voor het controleren, daar ik niets over had. Maar ja, ik dacht: ze kunnen je enigste winterjas of deken toch wel meenemen. Ik was bang, dat ze op zondag zouden komen, en je weet, dan is het zuchten tot de Heere, of de Heere er nog in voorzien mocht. Dat is gebeurd hoor! Vanmorgen, maandag, kwam die Duitse soldaat. Ik deed zelf open en hij vroeg of ik ingeleverd had. Ik zei: ik heb niets om in te leveren. Hij zei: goed hoor, en hij groette mij vriendelijk en ging weg, zonder boven te komen om mijn huis te gaan doorzoeken, wat zij

bij velen gedaan hebben. Dan word je onder al die weldaden des Heeren vernederd. O, om dan met al zijn bekommelingen een plekje bij het Hoge Wezen te vinden, is het dierbaarste wat een mens kan hebben.

Nu vriend en vriendin, met uwe kinderen; de Heere ondersteune u in elke weg. Dat wij allen tezamen geloven mogen, dat al onze wegen in 's Heeren hand zijn en dat geen haar van ons hoofd vallen zal in deze benauwde tijd, buiten Zijn wil.

Van mijn dochter uit Ede hebben wij nog bericht ontvangen. Zij is nog in Ede, maar zit midden in de oorlog; dat is voor ons wel veel bezwaar.

Ontvang met uw kinderen de hartelijke groeten van ons allen.

Uw vriend en vriendin en kinderen,

J.A. Knoester - den Broeder

Ook nog van al onze kinderen hartelijk bedankt.

(Prof Kaiserstraat 31, Den Haag)

Vliegende bommen

Op 8 september 1944 worden de eerste twee Duitse V2 raketten op Londen afgevuurd. Er zullen er nog 1298 volgen. De geallieerden hebben geen antwoord op deze raketaanvallen. 87 projectielen bereiken niet hun bestemming en storten in Den Haag en omgeving neer.

De V2 's die regelmatig hun moordende werk in Londen doen, zijn door de geallieerden niet te stuiten. De opslag- en lanceerplaatsen van de monsterlijke projectielen bevinden zich voornamelijk in het Haagse Bos en het landgoed Duindigt.

Op de avond van 8 september 1944, om ongeveer kwart voor zeven `s avonds, zien de verbaasde inwoners van Den Haag, hoe twee vreemdsoortig lange granaten met zeer grote snelheid in noordelijke richting verdwijnen. Er klinken zware dreunen alsof het onweert en daar tussendoor het geluid van snel mitrailleurvuur. Een luchtaanval, denken de omwonenden en zoeken dekking op een veilige plaats in huis. Daarop verspreidt zich het gerucht, dat het hier om een V-wapen gaat. Het doel van de twee raketten is om belangrijke plaatsen in Engeland te treffen.

Duitse jacht op mannen Gedurende de Tweede Wereldoorlog dwingt de Duitse bezetter ruim een half miljoen Nederlanders om arbeid te verrichten in Duitsland. In tegenstelling tot de tragedie die Joden en opgepakte verzetslieden in de Duitse gevangenissen en concentratiekampen ondergaan, is er minder aandacht voor de erbarmelijke en mensonterende omstandigheden waaronder vele Nederlanders tewerkgesteld worden door de Duitsers. Hoewel er natuurlijk relatief gezien na de oorlog veel meer dwangarbeiders dan Joden of verzetslieden levend naar Nederland terugkeren, is de gedwongen arbeid voor veel Nederlanders een ware verschrikking. Na een reis vol ontberingen moeten ze zware arbeid verrichten onder erbarmelijke omstandigheden. Er worden plannen gemaakt voor grootschalige razzia's in bezet Nederland. Op 7 oktober 1944 Utrecht, op 10 en 11 november 1944 Rotterdam en Schiedam.

Vrees

De tijd wordt met de dag moeilijker en de vijand laat zijn tanden zien. De grote razzia komt dichterbij maar ook nu al worden er willekeurig jongens en mannen opgepakt. De vrees beklemmt: wanneer zal Jansje haar man of jongens gaan missen? En dan die angst voor die 'vliegende bommen!'

Den Haag, 13 november 1944,

Geliefde vriend, vriendin en kinderen!

Vrijdagmiddag heb ik uw brief van 6 november j.l. ontvangen. U hebt zeker mijn brief van 6 of 7 november ook ontvangen en daaruit vernomen dat wij de aardappels, maandag 6 november al ontvangen hebben, waarvoor wij uw zoon hartelijk bedanken. Het wonder was voor ons onuitsprekelijk groot. Dat de Heere je zoon zijn hart daartoe bewogen heeft is voor mij het grootste wonder. Wij wisten het niet meer en nu kunnen wij nog aardappels eten, want met het brood is het ook weer minder. En het brood zonder bon is voor onze oude prijzen zo onnoemelijk groot en zijn onbetaalbaar. Melk krijgen wij sinds zaterdag ook niet meer, dus u begrijpt nu wel hoe of het hier is. Moge de Heere ons verwaardigen om Zijn weg recht en goed te kennen.

Hier werden vanmorgen de jongens van 17 jaar tot mannen van 50 jaar opgepikt. Ik heb nog een jongen van 17 jaar thuis. Hij durft nu de deur niet uit en dan nog twee getrouwde zoons en drie schoonzons beneden de 50 jaar. Wij zullen maar afwachten hoe het daarmee gaan zal.

Wij hebben gisteren een preek gelezen van Coenrad Mel, een Duitser is dat geweest, over Psalm 27: *'Verberg Uw Aangezicht niet, o Heere, ziet niet in toorne neer.'* Hij zei: dat heeft de Kerk in elke weg nodig, om te zuchten: *verberg Uw Aangezicht toch niet.* Ik heb er nog veel sterkte van in mijn gemoed. Vannacht zijn er weer drie van die vliegende bommen opgegaan en vanmorgen alweer twee. Die worden op de Scheveningscheweg opgelaten en dan komen ze de stad over naar zee, maar dat is iets verschrikkelijks. En er zijn er al zoveel neergevallen, maar de Heere heeft het nog tot hiertoe verhoed, dat de meesten in het water terechtgekomen zijn. Zoals een week of drie geleden, toen kwam er een terecht op een Roomse school in Rijswijk. Daar werden ze toen afgeschoten en toen zijn er 6 jongens mee gedood en 3 broeders en heel veel gewonden. Mijn hart krimpt ineen als ik ze zie. Het is een vuurbal en 's nachts verlicht het je hele huis. Ik ben van vliegtuigen niet zo bang als van die helse dingen.

Och, wij beleven zo'n tijd en als wij nu de slagen niet voelen, dan geloof ik dat er geen eind aan komen zal. Ach vriend en vriendin, mochten wij allen tezamen verwaardigd worden om schuiling tegen de vloed en een verberging tegen de wind bij de Heere te mogen zoeken. Want Die is toch alleen een schuilplaats tegen de vloed en een verberging tegen de wind. Want wie weet wat ons allen nog te wachten staat.

Wij hoorden hier dat Rotterdam moet evacueren. Is dat waar?

De zakken van de aardappelen hebben wij woensdag met de beurtschipper meegegeven naar vrouw Pleune, want een ander adres wist ik niet. Nu schreef u in de brief over een bode, maar de zakken waren al weg, dus als het kan, haal ze dan bij vrouw Pleune, want daar zijn ze donderdag of vrijdag toch wel aangekomen.

Nu vriend en vriendin, wil uw zoon nogmaals bedanken voor de aardappelen, dat voor ons een uitkomst was. En ontvang met uw kinderen de hartelijke groeten van ons allen,

Uw vriendin

Knoester- den Broeder

De groeten aan Teuntje en Piet van Helden en vrouw. Van Plaisier hoorde ik nog niets.

Razzia

Op 21 november 1944 vindt er in Den Haag de grootscheepse razzia plaats.

Straten worden afgezet en alle mannen van zeventien tot en met veertig jaar moeten zich melden, met warme kleding, stevige schoenen, dekens en eetgerei. De opgepakte mannen worden in lange rijen afgevoerd naar het gebouw voor Kunsten en Wetenschappen aan de Zwarteweg. Andere verzamelplekken zijn de Haagse Dierentuin

aan de Benoordenhoutseweg (de plaats waar nu het Provinciehuis staat) en het gymnasium aan de Laan van Meerdervoort.

Zelfs politieagenten, brandweerlieden en mensen met een werkontheffing worden opgepakt en tewerkgesteld in Duitsland. De mannen uit Den Haag worden op verschillende locaties bijeengedreven en vervolgens met overvolle Rijnaken naar Duitsland vervoerd. Veel Hagenaars hebben zich achter schuil kunnen houden. Kennelijk is er ook niet overal even grondig gezocht.

De razziaslachtoffers worden tewerkgesteld in kleine dorpen of steden, maar ook en vooral in werk- en strafkampen bij grote havens en industriesteden, zoals Hamburg, Dresden, Leipzig en Kiel maar ook in Danzig.

Voor het dagelijks leven van de achterblijvers blijven de gevolgen van de razzia ook niet uit. De voedselvoorziening stagneert door gebrek aan personeel en winkeliers. Drie dagen na de razzia voelt Jansje zich gedrongen om haar ervaringen aan haar vrienden bekend te maken.

24 november 1944

Geliefde vriend en vriendin en kinderen!

Gisterenmiddag hebben wij twee brieven van u mogen ontvangen. Een van 16 en van 15 november en daaruit uw bezwaren aangaande uw zoon Leen vernomen. Nu, wij hebben dit dinsdag 21 november ook meegemaakt. Hoe het met mijn twee getrouwde zoons en mijn kleinzoon van 17 is afgelopen, weet ik nog niet. Want uit Scheveningen hoor je niets.

Dinsdag mochten wij de gehele dag niet buiten en nu heb ik Jan thuisgehouden, die is 28 jaar, maar die is ongelukkig, die heeft zich niet wezen melden. En mijn jongste jongen was dinsdag nog 16 jaar en wordt morgen, zaterdag, 17 jaar. Ik had alle vrijmoedigheid hem niet te laten gaan en wenste maar af te wachten wat de huiszoeking zou teweegbrengen. Wij mochten woensdag weer naar buiten en bij ons in de straat is er tot nog toe geen huiszoeking gedaan. Als we het nog krijgen en ze nemen hem mee, dan hoop ik dat de Heere me ermee wil verenigen.

Het zijn anders sneeuwachtige tijden. En ach, vriend en vriendin, wat hebben wij het diep verzondigd, dat de Heere zulke diepe wegen met ons moet houden. De gezinnen worden uit elkaar gerukt en net als uw zoon, die toch een eigen bedrijf heeft. Je zal er zomaar uitgehaald worden, dat valt toch niet mee. Mocht de Heere u allen ondersteunen in deze weg.

Het is hier karig met eten. En nu is het hier niet anders dan bakkers- en winkels plunderen en dan het voor een dure prijs verkopen. Nu is er gisteren zo'n plunderaar midden in de stad, waar hij een winkel wilde plunderen, doodgeschoten. En dat lijkt blijft nu al drie dagen open en bloot voor die winkel liggen met een bord erop: ik ben een plunderaar. Het moet een jongen van 15 jaar zijn. Je beleeft wat in zo'n stad en het is eeuwigheid voor zo'n jongen. Maar zo kon het niet blijven; er moest ingegrepen worden. Er waren vrouwen bij en die zijn meegenomen. Daar zal de moeder ook wel bij geweest zijn.

Maandag zag mijn zoon dat een bakkerswagen werd geplunderd. Ze sloegen eerst die man in elkaar, die bezorger, boven op zijn hersens en toen hij in zwijm viel plunderden ze de wagen en verkochten de broden op de hoek van de straat voor geld. Dus het was toch niet van de honger!

Ach, wat is de mens beneden de dieren gevallen. Dan zeg ik wel eens tegen de kinderen: het is nog een groot wonder dat de Heere ons daarvoor bewaart. Want wij zijn dezelfde schepselen.

Ik kreeg vandaag een brief van **Mijntje Bouman** uit Andel. Daar is het ook zo

vreselijk met de oorlog. Zij zitten met drie gezinnen bij elkaar; vluchtelingen, die een uur bij hen vandaan wonen en ze dachten ook elk ogenblik te moeten vluchten. De brief had ze schijnbaar met een schipper meegegeven, want bij hen vandaan gaat er allang geen post meer. Ze schreef zouden wij elkander wel ooit weer zien? Dat kun je jezelf niet indenken, als je er nog niet zit.

Ach vriend en vriendin, was er eens een roepen uit de nood en diepe schuld. Want de nood klimt in alle opzichten zo hoog. Het is dáár met oorlog en hiér met hongersnood. Wij zijn zo dubbel blij met onze beste aardappelen! Dan kun je nog eens per dag genoeg eten. Wij kunnen geen bonen, erwten of gortmout krijgen en geen boter en geen melk meer.

Dat meisje van mij is op het kantoor van een melkinrichting. Tot nog toe krijg ik dan van haar een 1/4 liter zoete melk. Dan hebben wij 's avonds nog een kopje koffie elk en voor de rest niets meer. Van de week hebben wij nog voor twaalf uur een bordje pap kunnen koken, omdat ik van verleden week nog een paar liter taptemelk tegood had. Maar dat is nu afgelopen en er zijn hier geen bonnen uitgegeven voor grutterswaren. Het is in de stad schoon op. De winkels zijn totaal leeg.

Nochtans ligt het niet moeilijk in mijn hart. Als de Heere dat weinige, dat we nog hebben, belieft te zegenen. En ach vriend en vriendin, dat de honger en dorst groter mocht zijn naar de Heere. Het is steeds maar in mijn hart:

Hoopt op den Heer' gij vromen

Is Israël in nood?

Er zal verlossing komen,

Zijn goedheid is zeer groot.

Ach, mochten wij allen tezamen verwaardigd worden ons met al onze ellende de toevlucht te mogen en leren nemen tot Hem, Wiens werk volkomen is.

Vriend en vriendin, ontvang met uw kinderen de hartelijke groeten van ons allen. Ook, inzonderheid uw schoondochter. De Heere ondersteune haar in deze weg en als je wat hoort van je zoon, krijg ik zeker wel een berichtje. Och, mijn arme zoon, kleinzoon en aangetrouwde zoons in Duitsland, dat zijn zulke bezwaren. Ik voel dus wat het voor jullie is om een zoon af te staan. Uw vriendin,

J.L. Knoester

(verzonden vanaf Prof. Kaiserstraat 31, Den Haag)

Na de oorlog blijkt het gezin weer te verhuizen naar het oude pand aan de Wassenaarsestraat. Later wordt Schuitenveg 52 hun woning, tot de dood hen scheidt. Dit huis staat schuin tegenover hun vroegere winkel aan de Wassenaarsestraat, dichtbij de boulevard.

Volgens de historicus dr. Lou de Jong zijn er op 21 en 22 november 1944 ongeveer 8.000 dwangarbeiders uit Den Haag en zo'n 5.000 uit Rijswijk en Voorburg opgepakt. In de werkkampen lijdten de mannen honger en hebben velen heimwee naar huis, naar hun familie, vrouw of kinderen. Velen bezwijken door uitputting en ondervoeding of worden geëxecuteerd. Een groot deel van de Hagenaars belandt in het beruchte kamp Rees in West-Duitsland. In dit kamp overlijden tussen december 1944 en eind maart 1945 één op de tien Nederlandse kampbewoners, ongeveer 300 mannen.

Geen pijn gevoeld

Wanneer het Hitlerbewind begin 1945 meer en meer instort, begint voor talloze dwangarbeiders een zeer chaotische tocht naar het vrije westen. Velen hebben maanden nodig om voet te zetten op Nederlandse bodem. Ook na de bevrijding op 5 mei duurt het nog weken, soms maanden, voordat iedereen thuis is. Velen komen te

voet, omdat het treinverkeer naar het westen nog lange tijd onmogelijk is door het verbod om de Grebbelinie te passeren. Pas op 2 juni 1945 komt de eerste trein met gerepatrieerde dwangarbeiders aan in Den Haag.

Juni 1945. De zorgen om zoon Bram nemen toe. In een brief schrijft ze: Wij zitten ook nog in een groot bezwaar over onze zoon Bram, die al twee jaar in Duitsland is. Sinds september 1944 hebben wij van hem zelfs niets meer gehoord (...) van onze jongen horen wij tot op heden niets. Hij is bij mijn schoonzoon in Leipzig geweest, en nu vertelde hij dat Bram in oktober daar vertrokken is naar Hamburg. Nu is er in januari een jongen thuisgekomen, die afgekeurd was. Hij heeft verteld tegen onze kinderen, dat Bram in Hamburg getroffen is bij een bombardement door een stuk steen op zijn hoofd. Hij is met een hersenschudding naar het ziekenhuis gebracht. Maar hij leefde nog; zij hebben mij dat nu pas verteld. Toen is in januari mijn dochter bij het Rode Kruis geweest en daar zeiden ze: zolang u geen bericht van ons krijgt dat hij dood is, dan hoeft u geen zorg te hebben, want dan leeft hij nog. Want daar krijgen ze bericht van, als er een gesneuveld is. En het blijkt wel dat het zo is, want een kennis van ons, heeft bericht gehad, dat zijn zoon bij een bombardement op 6 april om het leven gekomen is. Maar dat neemt toch niet weg dat onze bezwaren groot zijn, hoewel de Heere er mij krachtadig in ondersteunt. Hoe het valt, zo valt het, als de Heere er mij dan maar toe verwaardigen mag om aan de kant van de Heere te vallen, Wiens doen Majesteit en heerlijkheid is.

Nu verleden week uit onze kring alles thuis was, en hij nog niet, had ik het slecht. En als het zo gebleven was, was ik verteerd. Maar de Heere heeft het willen wenden. Dan gevoelt de mens die tweemens. Aan de ene kant willen wat de Heere wil en aan de andere kant niet kunnen bukken en buigen voor het Hoge Wezen. En dan die harde gedachten, die een mens dan omdraagt van dat goedertieren en volzalig en algenoegzaam Wezen. Dat smartte mij en dan te zien wat wij onszelf waardig hebben gemaakt, dat deed mij versmelten voor de Heere. En nu ligt het tot op heden nog makkelijk in mijn gemoed. Het is afwachten en uitzien; alles is nog niet terug. ...

Pas in 1947 komt aan de onzekerheid een einde: hun zoon is niet meer. De 20-jarige Bram blijkt op 19 februari 1945 reeds gesneuveld te zijn en ligt begraven op een erebegraafplaats in Una in Westfalen.

Laatste jaren

Na het overlijden van Hendrik Verhoeven in 1950 wordt de correspondentie voortgezet met zijn weduwe en de nog thuiswonende kinderen. In begin 1954 schrijft ze erg ziek te zijn geweest. Ze wordt ouder en beseft een zuivere grond voor de eeuwigheid nodig te hebben. Toch zegt ze: 'het was in mijn ziekwezen niet ongemakkelijk; de Heere leidde mij zo terug en wat Hij nu beloofd had deed Hij nog aan een alles verbeurdhebbende zondaar en dat brengt de armen zondaar in de diepe vernedering. Och, ik heb wel eens gezegd: daar zal de eeuwigheid nooit te lang voor zijn om dat wonder te bewonderen als er zó één komen mag, als ik ben'.

In een brief uit juni 1954 schrijft ze dat ze nog bij **Annijje Grolleman** is geweest, samen met **vrouw Jabaaij**. Ze ziet het als een 'verbeurde weldaad die de Heere haar nog schenken wil.' Ze sluit met: 'Gelukkig is de mens die zijn ziel er als een buit mag uitdragen.'

Sterven

Op 3 januari 1957 komt het einde van haar aardse bestaan. Tot het laatste ogenblik is ze bekommerd over haar eeuwig welzijn. Haar innigste vrienden nemen nog afscheid

van haar. Uit de gepubliceerde brieven blijkt dat ze een teer leven heeft gehad. Jansje heeft ook een zwaar leven gehad. Toch mocht ze haar nood en haar zorgen op de Heere wentelen. De Heere oordeelt niet naar de mens en Zijn doen is enkel majesteit. Ook Jansje is in rechtvaardige handen gevallen en God doet nooit onrecht, maar ziet Zijn eigen werk aan.

Op maandag 7 januari wordt ze ten grave gedragen. Omringd door haar man en kinderen en talrijk nageslacht en de vele vrienden uit het land wordt ze neergelegd in haar laatste rustplaats op de begraafplaats aan de Kerkhoflaan in Den Haag.

In 1972 sterft haar echtgenoot Maarten op 93-jarige leeftijd. In januari 2011 zijn nog drie kinderen in leven. Zij spreken met grote waardering over hun moeder.

*Het heillot, dat rechtvaardigen verkregen
Vloeit af van God, hun sterkt', als d' angst hen knelt.
Hij laat, in tijd van nood, hen niet verlegen,
Des HEEREN hulp bevrijdt hen voor 't geweld
Van 't godd'loos rot; Hij komt hen gunstig tegen
Die op Zijn macht een vast vertrouwen stelt.*

Psalm 37: 20

9. Verslag van het overlijden IDA te Groningen

O, diepte des rijkdoms; hoe onnaspeurlijk zijn Zijne wegen! De Heere is volmaakt vrijmachtig in de wegen en omstandigheden, langs dewelke Hij Zijn volk tot de zaligheid leidt. Al is het voor ons onnaspeurlijk; Hij volvoert Zijn Raad.

Een wel zeer opmerkelijke weg tot de zaligheid behaagde het de Heere te houden met een zekere **Ida in het jaar 1857 te Groningen**. Wij ontvingen de beschrijving daarvan in een oude brief van één onzer lezeressen en willen dit verhaal gaarne tot onderwijzing aan onze lezers doorgeven. Ida - wij weten haar achternaam niet - was een blijkbaar ongetrouwde vrouw van 42 jaar en haar vriendin, een zekere wed. **M. Zink**, die het voorgevallene in onderstaande brief beschrijft, moet wel een geofende godzalige vrouw geweest zijn, die dus door het getuigenis des Geestes in haar hart mocht weten van Ida's zalig einde.

De brief spreekt verder voor zichzelf; wij weten ook niet meer, dan er in de brief zelf staat. Het naschrift is mogelijk niet van die wed. Zink, doch is er blijkbaar toch ook wel in diezelfde tijd reeds bijgevoegd door iemand, die dat kon weten. (Van Dam)

Groningen, 1 juli 1857.

Veel geachte vrienden vriendin,

Daar ik met u deel heb in zware en diepe droefheid des harten wegens uw veelgeliefde zuster Ida, en voor mij de aller-dierbaarste vriendin, die ik in de wereld had. Zo wens ik u ook mede te delen de vertroosting des Heiligen Geestes, die mij de getrouwe Jehova heeft geschonken.

Maar geliefde vriendin, zo zal ik eerst wat moeten schrijven van haar zware strijd, die al wel twee maanden geduurd heeft. Haar strijd was menigmaal zo hooggaande, dat ze niet één ogenblik meer kon leven, maar sterven moest onder het rechtvaardig oordeel Gods, want ze lag onder zware aanvallen en bestrijding, dat zij was van God verlaten en overgegeven. De Heere hield Zich voor haar verborgen, zodat zij niet anders kon zien, of de Heere was tegen haar. Maar ik had haar zo lief in mijn hart en in deze wegen werd ik nog zoveel temeer en nauwer aan haar verbonden, want de Heere legde ze mij op het hart, zodat ik met haar en voor haar heb moeten worstelen, dag en nacht voor de Heere.

Maar o, wat had zij een zachtmoedige geest in al haar benauwdheden. Allen die haar kwaad bejegenden, deed zij goed. De Heere deed mij gelovig zien, dat Hij die roede voor haar besteld had tot haar heiligmaking, zodat ik alles deed om haar op te beuren en te vertroosten zover het in mijn vermogen was met het openen van des Heeren Woord. Dan wees ik haar aan, dat Gods liefste kinderen meest de donkerste wegen door moesten, omdat de Heere ook Zijn bijzondere genade aan dezulken kan en wil verheerlijken.

Ja, geliefden, zo groot waren haar benauwdheden menigmaal, dat ze mij kwamen roepen en zeiden: "Ida vraagt of je nog bij haar wil komen, want ze denkt dat ze dadelijk sterft, en de Heere houdt Zich verborgen voor haar." ik stortte toen eerst mijn hart voor de Heere uit in deze klacht: "O Heere, hebben dan Uw goedertierenheden een einde, en zult Gij U voor haar verborgen houden altoos?"

Maar toen ontving ik in de kracht des geloofs deze woorden: "Ik zal de donkerheid voor haar aangezicht doen opgaan." Ik nam dat zo gelovig aan, dat ik antwoordde:

"Het is goed, Heere!" En toen ging ik haastig naar Ida toe. Ik vond haar op de grond uitgestrekt liggende en roepende: "Ik sterf, vrouw Zink! Ik sterf onder het rechtvaardig oordeel Gods!"

Toen nam ik haar bij de hand en richtte haar op en zei tot haar: "Sta op liefste Ida, en heb goede moed, want de Heere zal de donkerheid voor uw aangezicht doen opgaan." En zij stond op en was getroost, want de Heere gaf haar de kracht des Geestes om het aan te nemen. Op zodanige wijze heeft de Heere mij menigmaal gebruikt tot haar vertroosting en opbeuring; ook eens met deze belofte: "Nog een kleine tijd en Ik zal Mijzelf aan haar openbaren."

Och, hoe menigmaal zei ze met bedruktheid des harten: "Zou die kleine tijd haast vervuld zijn, dat de Heere Zich aan mij zou openbaren? Ja, vrouw Zink, laatst toen ik mijn knieën boog voor de gootsteen, daar ik de schotel wies, kwam mij ook zo voor: Als de Heere Jezus komt, zal Hij alles meebrengen."

O, mijn geliefden, wat gevoelde ik een dankbaarheid voor de Heere, als zij een vertroosting mocht ontvangen! Op maandagmiddag heb ik haar voor het laatst gezien en gesproken. Toen vroeg zij mij: "Kunt u de hoop altijd nog wel vasthouden, dat de Heere mij nog redden zou?"

Ik zei: "O ja, mijn liefste Ida, het is de Heere, Die u in de smeltkroes heeft, en Hij zal al het schuim van u wegdoen, maar de Heere houdt Zich voor u verborgen doch Hij is toch uw Heiland, want Zijn arm is niet verkort, dat Hij niet zou kunnen helpen, en Zijn liefde neemt niet af."

"Ja, vrouw Zink," zei ze, "ik dacht ook aan Nebukadnézar, dat de Heere hem zijn verstand wedergegeven heeft, en de mens die in de graven was. Zo zou de Heere mij ook nog kunnen verlossen."

Toen nam ik afscheid van haar omdat zij de volgende dag naar een buitenplaats ging, waar zij des zomers woonde. Ik beloofde haar, dat ik bij leven en welzijn donderdag met haar zuster Anna bij haar zou komen op de buitenplaats.

Maar dinsdagmorgen om tien uur kwam uw zuster Anna bij mij aan en vroeg mij: "Hebt u nog een boodschap aan mijn zuster Ida? Ik ga er nog eens gauw heen, eer zij weg is."

Ik antwoordde: "Ja, gij moet haar zeggen, dat zij goede moed houdt; de Heere gaat met haar, want zoals ik in deze morgen in het gebed geweest ben, dan is zij tot volle ruimte gekomen, of haar verlossing is nabij."

Maar o, geliefden, gij kunt het best met ons gevoelen welk een pijl van droefheid en angst mijn hart en ziel doorgriefde, toen uw zuster dadelijk terug kwam en riep, dat Ida was weggegaan. Toen zijn wij direct uitgegaan om haar te zoeken en met mijn hart riep ik tot mijn God: "O mijn God, geef ze mij weder!" Ik liet niet af te smeken, bij dagen en bij nachten, maar hier was ik zeker van, dat zij de handen niet aan zichzelf zou slaan, want zij had vreze voor de dood, belijdenis: "O Heere, mijn hart is vervuld met droefheid en met smart, maar ook nog met vrede, want Uw ogen zijn op haar en mijn geweten spreekt mij vrij, want ik heb met haar gehandeld naar Uw wil en naar Uw bevelen! Want Gij Heere, beveelt ons: Troost, troost, Mijn volk en spreek naar het hart van Jeruzalem. Gij Heere, Gij weet, dat ik ze liefhad als mijn eigen ziel; ik heb niet afgelaten nacht of dag tot U op te zenden mijn smekingen en mijn gebeden. Waar blijven dan Uw beloften, die Gij, o Heere, voor haar gedaan hebt?"

O, mijn geliefde vriendin, ik bleef nog biddende voor onze geliefde Ida als nog levende, maar van woensdag op donderdag tussen drie en vier uur werd mij het gebed voor haar leven weggenomen, zodat ik geen woord meer kon voortbrengen. Toen kwam er stille vrede en zachte kalmte in mijn gemoed en de Heere sprak door het

geloof tot mij: "Ik, Die de adem geschapen heb, heb hem wedergenomen. Ik heb haar uit het gericht en uit de angst weggenomen. Ik heb de Doorbreker voor haar aangezicht doen opgaan; de tijd was vervuld ik heb Mijzelf aan haar geopenbaard."

Het was mij niet anders als ik hoorde onze geliefde Ida zingende en de Heere lovende voor de troon, zodat mijn hart zo verblijd was, dat ik de Heere lofzong en aanbad. Ik dacht bij mezelf: Zal ik nu niet uitgaan en dit boodschappen aan diegenen die haar liefhebben? Maar ik vertoefde en legde mij weer ter neder, maar een half uur later werd het mij weder even zo kracht en met diezelfde woorden verzekerd, zodat ik niet langer kon zwijgen, maar ik bleef nog smekende, dat het de Heere mocht behagen, dat wij haar lichaam mochten vinden en het ter aarde bestellen.

De groetenis van uw zwager en zuster Anna en van Kooistra en van mij,
Wed. M. Zink.

Naschrift:

Deze jongedochter was 42 jaar en is gevonden 2 uur buiten Groningen in een land in zittende houding, wat voorover en toen de dokters haar zagen, zeiden ze dat het een meisje van 25 of 26 jaar was, zoveel glans en blijdschap had op haar aangezicht gelegen, en hoewel ze al vijf dagen dood was, was er nog geen beschadiging of verderf aan haar te vinden. Zij is met vreugde van de Heere ter aarde besteld.

Bron:

Kerkblad Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland, oktober 1982
Alblasserdam J. van Dam.

10. Brief van Maaïke T. van den BERG-SCHERPENZEEL te Leerbroek

Op dinsdag 3 juli werd het stoffelijk omhulsel van onze geliefde zielsvriendin Maaïke Teuntje v. d. Berg geb. Scherpenzeel, in Leerbroek ter aarde besteld. Ds. M. v. Beek van Opheusden had als consulent van de gemeente Leerdam hierbij de leiding. In het gebouw "De Schakel" werden de vele belangstellenden die bij deze plechtigheid aanwezig waren, door hem bepaald bij Psalm 45: 15a: "In gestikte klederen zal zij tot den Koning geleid worden".

Aan het graf hebben we zelf nog een enkel woord mogen spreken over Spreuken 4:18: "Maar het pad der rechtvaardigen is gelijk een schijnend licht, voortgaande en lichtende tot den vollen dag toe".

Daarna heeft ds. v. Beek nog gesproken over de bekende woorden uit Psalm 31: "O, hoe groot is Uw goed, dat Gij weggelegd hebt voor degenen die U vrezen".

Teruggekeerd zijnde van het kerkhof, werd door ouderling D. v. Mourik van Geldermalsen nog gelezen Openbaring 21 en daarover nog een toespraak gehouden tot de vele aanwezigen, waarna hij de plechtigheid met gebed heeft besloten.

Weer is er een kind van God, in ons land door velen bekend en bemind, grafwaarts gedragen. Vele brieven hebben we in haar leven van haar ontvangen en hebben die ook bewaard, omdat ze vanwege de inhoud als kostelijke kleinodiën waren te achten. Als we de eerste brief die we van haar ontvingen, thans in de plaats van ons gewone "Antwoord per brief" in ons blad plaatsen, hebben we daar niet de bedoeling mee om er zelf mee op de voorgrond te komen. Hoewel we er wel iets van weten hoe de mens vervuld is van zelfbedoelingen. Maar in een tijd waarin men haast niet meer weet van een zuiver begin van het Goddelijk genadewerk, lijkt het ons niet overbodig om door middel van zulk een brief de lezers daar iets van onder de aandacht te brengen.

Ook menen we hiermede haar vrienden en vriendinnen een dienst te hebben bewezen. Ze heeft in deze brief ons iets meegedeeld uit de weg die de Heere met haar gehouden heeft van het begin af aan. Met ontroering hebben we deze eerste brief van haar gelezen, omdat we van dit zuivere Godswerk zo weinig meer vernemen. Ook mocht het ons een wonder zijn, dat ons gebrekvolle schrijven ons in kennis bracht met zulk een vrouw, die we voorheen niet gekend hebben.

We willen de brief hieronder woordelijk laten volgen, zoals ze ons die geschreven heeft. Alleen hebben we de naam van een bepaald persoon vervangen door N.N. Hieronder volgt dus de brief. De Heere stelle de inhoud nog ten zegen.

Ds. F. Mallan

Hooggeachte Ds. Mallan!

Leerbroek, 17 aug. 1973

't Is met veel schroom, dat ik u dit briefje schrijf, naar aanleiding van de vraag in de W.S. van 9 aug. over een standelijke en statelijke afsnijding. Deze brief heb ik vele malen herlezen en is mij zo tot opheldering en onderwijs geweest. Wij lezen in Hand. 18 : 24 over Apollos, een welsprekend man, machtig zijnde in de Schriften, hoe hij Aquila en Priscilla gehoord had en dat zij hem tot zich namen en zij legden hem de weg Gods bescheidenlijker uit. Daar moest ik zo over nadenken, toen ik uw antwoord las aangaande die vraag.

Zo ruim 40 jaren geleden, als ds. Fraanje soms twee maal in Tricht preekte en wij daar dan ook waren, als hij bij D. v. Aalst bleef om te eten, och dan kon men daar zo ook dit onderwijs opdoen, wat we nu zo moeten missen in deze zeer droevige en geesteloze dagen. Daar was soms B. Schreuders uit Veen en zovelen meer die nu niet meer op aarde zijn.

Maar om nu terug te komen op uw antwoord. Het was mij zo tot opheldering, of het dunkt mij nog nooit zo eenvoudig geweest was, want men kan weleens veel uitdrukken en dat er toch geen knopen ontbonden worden. Maar daar gaat het nu juist om. Eigenlijk zou ik u beknopt wat over mijn leven willen schrijven, want dan weet u ineens wat ik hiermede bedoel.

Vijftien jaar oud zijnde, gebeurde het in augustus, dat ik zoals andere malen vrolijk opstond, nergens over nadenkende en levende naar het goeddenken van mijn goddeloos hart, dat ik 's morgens in een punt des tijds opeens stil gezet werd en ik te geloven kreeg dat ik sterven moest. U zult misschien wel zeggen: Ja, dat weten we allemaal. Neen, zoals ik dat toen aan de weet kwam, wist ik het niet, want ik geloofde nu niet alleen dat ik sterven moest, maar zoals ik geboren was buiten God, zo niet sterven kon. O, vijftien jaar geleefd buiten en zonder God, nooit anders gedaan dan tegen God gezondigd! Maar daar werd al wat mij een lust geweest was, een last. En waar ik voorheen geen lust toe had, werd mijn vermaak: de oudvaders lezen, enz. Nu ga ik hier niet verder op in.

Een maand of negen hierin verkeerd hebbende, toonde mij de satan alle koninkrijken der wereld. O, wat werd de wereld mij mooi en schoon voorgesteld. En och, ik gaf er gehoor aan, met dit voornemen, om dan ook nooit en nimmer meer hierover te denken. Dat heb ik met alles wat in mij was, geprobeerd, vier jaren lang, met de hel van binnen, want wat ik ook trachtte te doen, ik kon het bestaan van God niet van mij afzetten. En zo was het waar, wat wij lezen in Psalm 139: "Zo ik opvoer ten hemel, Gij zijt daar; of bedde ik mij in de hel, zie. Gij zijt daar". Nergens, nergens kon ik God meer ontlopen. Nu ben ik bijna 63 jaar en wordt ik geplaagd soms met een stroom van atheïstische gedachten, maar toen bestond God werkelijk voor mij. U zei deze week in Leerdam, naar aanleiding van Psalm 116: "Ik vond benauwdheid en droefenis". Hier was echter geen droefenis, maar enkel benauwdheid. Duizendmalen heb ik gewenst, nooit geboren te zijn geweest, want als ik 's morgens opstond, dan zei ik: "O, daar is dat nare alweer!" En ik wilde en zou er nooit meer over denken,

't Was kermis. O ja, daar zou ik dat nare wel kwijtraken. Maar meteen als ik op de kermis was, was het alsof ik in de hel was en klonk het al maar van binnen: "Gelijk het de mens gezet is te sterven en daarna het oordeel". Ik zou hier verder nog veel over kunnen schrijven. Ik heb lang gedacht dat ik krankzinnig zou worden van al het geworstel. Totdat er, toen ik twintig jaar was, met volle kracht in mijn hart viel: "Ziet,

de Rechter staat voor de deur". O die angst en benauwdheid, God te moeten ontmoeten, geen ontkoming meer. Er was geen ontvlieden voor mij; niemand zorgde voor mijn ziel. Naar buiten durfde ik mij bijna niet te vertonen, want ik dacht dat ieder dit aan mij zou zien. Als iemand mij groette, was ik er verwonderd over. Ik kon niet begrijpen dat dit mogelijk was, daar ik me als een getekende over de wereld zag gaan.

Nu en dan kreeg ik weleens een bemoedigend woord in al de ellende. "Wendt u naar Mij toe, alle gij einden der aarden". En weer later: "Komt herwaarts tot Mij, allen die vermoeid en belast zijt". Och, dan schepte ik even moed, maar aan niemand openbaarde ik me. Nu werd ik hevig aangezet om mij maar van het leven te beroven, want bekeerd worden kon ik toch nooit meer. En hoe langer ik leefde, hoe meer zonden. Och, daar stond de tijd als het ware stil, daar de angst der hel mij alle troost deed missen. De ganse wereld kon nog bekeerd worden, maar ik niet meer. 's Zondags ging ik naar de kerk. Wij waren van huis-uit Nederlands Hervormd. W. v. Leeuwen stond toen op Schoonrewoerd. Hij handelde die avond over het gebed uit de Catechismus. En wat ik nooit had kunnen denken, gebeurde toen. Die man verklaarde mijn gehele toestand van begin tot het eind. Hoe kon dit toch? Ik had er nooit met iemand over gesproken. O, het was daar even een ademtocht voor mijn afgetobde ziel. Nu kon ik nog tot bekering komen. Om mezelf van het leven te beroven, viel daar geheel weg, maar de benauwdheid niet. Zo boog ik in mijn naamloos diepe ellende mijn knieën en kwam daar mijn ellendig hart uit te storten en werd mij levend en krachtig dit woord op m'n hart gebonden: "Ik zal de blinden leiden door de weg die ze niet geweten hebben". Wat gaf mij dat toch een bemoediging. De blinden leiden. En ik was zo totaal blind. Nu na jaren begin ik er een klein weinigje van te verstaan, om telkens weer als een blinde geleid te worden. Des avonds ging ik naar bed en kwam daar de gehele hellemacht op de been, een legio. Hoe groot was de angst die daar mijn ziel overviel. Het was of ze mij levend zouden verscheuren. Daar riep ik in de benauwdheid de Heere aan. Alleen: "Och Heere!" Meer niet.

En op hetzelfde ogenblik ontsloot zich de hemel voor mijn ziel, zo wonderlijk, met deze woorden "En Ik zal u Mij ondertrouwen in geloof". Daar vielen alle banden en benauwdheden weg en werd ik voor de keus geplaatst tussen de dienst van God en die der wereld. Van harte koos ik daar de dienst van God en zwoer daar de zonden af, zeggende tot alle zonden: "Henen uit". En het was voor mij als voor Efraïm: "Wat heb Ik meer met de afgoden te doen?" O, die zoete plaats daar. Daar was geen zonde; het was alsof de Heere me zomaar kwam in te winnen. Ik dacht zomaar op Kanaan aan te gaan. De andere dag was er niet één zonde in mijn hart, maar wel: "Ik, God, ben God". Later op de dag werd mij bestreden dat er in geheel de Bijbel niet over ondertrouw te lezen was. Ik moest zeggen, dat ik ook niet wist dit ooit gelezen te hebben. En nu beloofde de Heere mij niet wat, maar beloofde ik de Heere wat. En wel dit, dat ik zei: "Heere, nu zal ik nooit meer twijfelen, als ik mag geloven, dat dit in Uw Woord staat". En ik neem Gods Woord en werd er als met de vinger bijgebracht in Hoséa 2:19. Daar werd ik zo verlegen mee, dat ik zei: "Heere, bent U nu echt begonnen?"

Maar daar bleef het niet, want de zonde begon haar kop op te steken en de twijfel kwam weer in het hart. Nu gebeurde het op een vrijdagavond, om zes uur, dat ik onverwachts in het paradijs geplaatst werd en kreeg ik te zien wie de mens was voor de val, hoe hij God zijn Schepper volkomen liefhad, zonder zonde. Hoe rein zijn wij uit Zijn Goddelijke handen voortgekomen. O die familiere omgang ! Maar nu zag ik hoe ik in Adam moed- en vrijwillig mij van God had losgescheurd. Daar komt men in Adams plaats te staan. O die diepe val toch! Al had ik niet één dadelijke zonde

gedaan, nochtans was ik verdoemelijk voor God vanwege mijn erfzonde. En de weg naar de boom des levens was voor eeuwig toegesloten, want uit de werken der wet kan geen vlees gerechtvaardigd worden voor God. Daar werden mijn bidden, lezen, tranen, blinkende zonden tegen een vlekkeloos heilig Wezen, Die met de minste zonde geen gemeenschap kan hebben, noch dezelve ongestraft kan laten. Daar wordt het waarheid wat Psalm 51 zegt: "Mijn ziel nu gans melaats".

Daar zag ik Zijn onkreukbare rechtvaardigheid en mijn gehele schuld. God kon geen afstand doen van Zijn recht. Wat kwam ik hier onvoorwaardelijk aan de zijde Gods te vallen. Ik enkel zonde en God heilig en rechtvaardig. Maar ik kreeg daar de deugden Gods zo lief, liever dan mijn zaligheid. God zou ophouden God te zijn, als men daar door doen en laten zalig zou worden. Wat kwam daar een diepe droefheid en schaamte in mijn hart. Ik dacht niet anders of ik zou met Korach, Dathan en Abiram levend ter helle varen. Maar met mijn bloed kon ik wel ondertekenen: Uw doen is rein. Uw vonnis gans rechtvaardig.

En dat is nu zo'n Goddelijk wonder, als men naar de hel kan, wordt de hemel ontsloten. Hoe zoet kwamen dan die woorden in mijn ziel: "De verborgenheid der Godzaligheid is groot: God is geopenbaard in het vlees". Maar daar werd ook die Persoon des Middelaars zo dierbaar aan mijn ziel ontdekt. Ik zonk met de herders van Bethlehem weg in verwondering. Daar werd Christus het Leven voor mij. Daar waren alle zonden bedekt.

Ik ga daar nu niet verder op in, want ik wil op uw antwoord per brief terugkomen. Toen dit doorgegaan was, kwam er een zeer diep gemis openbaar. Wel de wetenschap van met behoud van Zijn Goddelijke deugden zalig te kunnen worden, maar niet in Hem overgegaan. O, mijn ziel werd brandende van begeerte om Hem te bezitten als een bundeltje mirre, dat tussen de borsten vernacht. O, ik was soms krank van liefde, want ik kon Jezus niet meer ontberen. Ik moest Hem hebben tot mijn Heere. Ik stond ermee op en ging ermee naar bed. Nu kan ik hier niet verder op ingaan, want dan is het niet meer beknopt. Maar onder die arbeidzaamheid werd dit woord met kracht op mijn ziel gedrukt: "Die God is een God van volkomen zaligheid". En daar wist ik gans geen weg mee. En geliefde ds. M., nu komt u in deze brief die u schreef, deze zaak zeer eenvoudig op te lossen. Nooit kon ik hier achter komen. En nu schiet u zomaar een pijl in eenvoudigheid en werd het mij zo duidelijk als de zon op de middag. U schreef zo: "Al heeft men wel eens buiten zijn werk mogen zien, zo is men toch nog niet recht buiten zijn werk gezet". In al die jaren kon ik daar maar niet achter komen. En nu 42 jaar later komt hier onverwachts licht over. Och, ik kon toen maar niet begrijpen wat er toch tussen lag en wat deze waarheid toch te zeggen heeft: "Die God is ons een God van volkomen zaligheid".

Ik ga nu even verder, om u schrijven hoe het toen was, want ik begreep maar niet wat er toch lag, om Hem niet als mijn volkomen Zaligmaker te kunnen omhelzen. Het kwam op een punt, dat ik zei: "Heere, nu kan ik U niet meer missen, ik sterf van verlangen". En daar kwam mij zo krachtig voor: "Zo Hij vertoeft, verbeid Hem, want Hij zal gewisselijk, Hij zal niet achterblijven". En ik zei toen met de dichter: "Ik blijf de Heere verwachten", enz. Daar werd alles stil. "O", zei ik, "al moet ik nu mijn hele leven wachten, dan heb ik nog niets te zeggen".

En daarna was het alsof alles weg was. Het is niet te zeggen hoe nameloos ellendig ik me toen waarnam, "k Was net een weeskind, zonder vader en moeder. O die waarheid: "Wat Ik gebouwd heb breek Ik af en wat Ik geplant heb, ruk Ik uit", houdt wat in! Daar werd al mijn verlangen en uitzien weggenomen en was het alsof ik blikte in een vreselijke woestijn waar geen doorkomen aan was. O, die diepten des satans en die

goddeloosheid van mijn nooit te doorgronden bestaan kwamen in de plaats van mijn verlangen en uitzien. Dan komt men er een weinig achter, dat men in de val niet wat kwijt is geraakt, maar alles verloren is. Welk een vreselijke stroom soms van atheïsme. Daar heb ik altijd zeer mee geworsteld. Welk een onpeilbaar diepe put toch van algeheel verderf. Hij alleen doorgrondt en kent mijn hart, dat dodelijk is. Wel duizendmaal zeggen ze van binnen, dat ik nooit Christus deelachtig zal worden. Dan is alles, alles bedrog, En dan zeggen ze me weer, dat ik geen heil bij God heb. Alleen blijft er dan bij ogenblikken in al zijn ellende, te pleiten op Zijn eeuwige soevereine genade, daar de kerk toch alleen maar zalig wordt omdat God het wil. Het ligt toch zo totaal buiten het schepsel in een Ander. Dan is het wel mijn verzuchting: *"Heer" ai maak mij Uwe wegen, door Uw Woord en Geest bekend.*

Die bearbeiding van Zijn lieve Geest is ook een zaak apart, daar alles in de ziel verklaard en aan de ziel toegepast moet worden door de onmisbare werkingen van die lieve Geest. Wat is die waarheid uit Psalm 44: 4 mij weleens zeer dierbaar geworden: "Omdat Gij een welbehagen in hen hadt". O die afgrond van zijn diepe val, maar dan ook die diepte van zijn onpeilbare liefde. Het wordt toch zo'n persoonlijke zaak, om daar het onderwerp van gemaakt te worden, om zijn arme ziel niet jammerlijk te bedriegen.

Wijlen N.N. uit N. was eens bij ons. Het was in 1956. Ik denk dat ik hieruit met hem gepraat heb. Ik weet dat niet precies meer. Maar een paar dagen daarna kreeg ik een schrijven van hem, dat het hem speet, dat ik onder de invloed van Dr. Steenblok was gekomen en gooide hij mij bijna dood met citaten uit oudvaders die het anders leerde. Ik werd daar ineens strijdlustig en schreef hem een felle brief erover terug. Hij bleef zich verdedigen. Och ja, ik ben maar zo'n eenvoudige vrouw, die altijd in de boerderij geleefd heeft. Die kon hij, dacht hij, toch wel gemakkelijk overtuigen. Ik heb zijn brieven nog liggen. Ik kon nooit vlak met hem komen.

Anderhalf jaar geleden is mijn borst afgezet. Mijn man heeft de ziekte van Parkinson. Over mijn man zou ik ook veel kunnen schrijven, wat zijn inwendig leven betreft, hoe hij lang geleefd heeft onder de vloeken van binnen, maar ook veel ruimte in het Evangelie heeft gehad. Ik ga hier niet verder op in.

En dan verder uitwendige omstandigheden, toen ik ziek was. Geen ziekenhuis-verzekering, geen A.O.W., enz. O, wat is toen Ps. 46 zoetelijk bewaarheid geworden.

Ook nog onze hartelijke dank voor uw commentaar over het boek van N.N. Mijn man zei: "Wat is dat toch voor een hoge geest?" Ik zei tegen mijn man: "Ik hoop en geloof dat Ds. Mallan er wel commentaar op zal geven. Onze hartelijke dank daarvoor.

Ik moet eindigen. De zeer hartelijke groeten van een eenzame mus op het dak. Liever had ik geen naam hieronder gezet, want ik ben zo'n naamloze. Verder: "Het graf, de gesloten baarmoeder en het vuur zeggen niet: het is genoeg". Ik bedoel: verbrand dit dan maar.

Mevr. A. v. d. Berg,
Middelkoop 48,
Leerbroek.

Ik heb dit briefje niet verbrand. Ook vertrouw ik, dat ik velen er een dienst mee heb bewezen, dat ik dit briefje nu eens in plaats van het "Antwoord per brief" in de Wachter heb opgenomen.

11. LIEN JONKER, Den Bommel

Lijntje Jonker werd geboren 24 oktober 1886. Haar roepnaam was Liena of Lien.

Lien is niet getrouwd geweest. Van haar kindse jaren was ze erg zwak en is dat altijd gebleven, ja verergerd. Lien werd sinds 1953 opgenomen in het gezin van haar zuster en zwager in Den Bommel. Ze is daar liefdevol verzorgd tot haar dood.

Haar zwager, Jac. van der Welle schreef in de bundel brieven aan A. Dekker het volgende:

Ruim een jaar voor haar dood, is ze bedlegerig geworden. Vanaf die tijd heeft ze geen brieven meer geschreven, daar haar smartelijk lichaam steeds meer werd afgebroken. Soms mocht ze onder de ondragelijke smarten uitroepen: "Och Heere, geef mij een hart om het te dragen".

Er kwam echter nooit een harde klacht over haar lippen. Het mocht ook wel eens zijn dat ze zei: "Al wat Vader doet is goed".

Zo dan nog enkele aantekeningen:

12 juni 1972: "Hij ontvangt de zondaars en eet met hen".

15 juni 1972: Onder vele smartelijke pijnen kwam de lofzang van Maria, vers 1, over haar lippen.

Enkele daarop volgende dagen, werd van haar verschillende keren vernomen: "Donker, ja, zeer donker". Daarna was ze werkzaam met het 10e vers van de 68ste Psalm.

12 augustus 1972: Psalm 111, vers 5, met veel onderwijs uit Gods woord, vooral uit Psalm 16. Hoewel geen gesprek meer mogelijk was met haar, werd toch van haar vernomen: "Ik stelle de Heere gedurig voor mij".

Een week voor haar dood kwam ze met de volgende boodschap: "Als de vrienden me niet meer zien, zeg dan maar: "Hij zal mijn kruis eindigen hier".

De laatste dagen was ze niet meer bij kennis.

Let op den vrome en zie naar den oprechte, want het einde van dien man, zal vrede zijn.

Lina is overleden te Den Bommel, op 27 augustus 1972, in de ouderdom van 85 jaar en 10 maanden. (Ds. Mallan sprak bij haar begrafenis, op 31 augustus 1972 te Den Bommel over Openbaring 21:25: *Want aldaar zal geen nacht zijn.*")

Jacobus van der Welle

Ooltgensplaat, 24 maart 1978.

Enkele maanden voor het overlijden van onze geliefde, onvergetelijke leermeester ds. F. Mallan, deelde hij ons mee dat hij in de loop der jaren verschillende brieven van zijn zielsvriendin Lien Jonker uit Den Bommel had ontvangen, die ook in De Wachter Sions geplaatst zouden kunnen worden. Met het oog hierop heeft hij deze brieven zelf nog van een inleiding voorzien. Het betreft brieven die aan ds. Mallan zijn geschreven in de periode tussen 1959 en 1971. De lezers zullen begrijpen dat de meer persoonlijke gedeelten achterwege zijn gelaten. Ook is soms een taalkundige aanpassing gedaan.

Ds. J. Roos

Ten geleide van ds. F. Mallan

Lien Jonker is altijd een lieve zielsvriendin van me geweest. Ze was zeer zwak naar het lichaam. Haar gehele leven is een lijdensweg voor haar geweest. De meeste tijd heeft ze op bed moeten doorbrengen. Als ik in Melissant moest preken, ging ik altijd bij haar langs. Ze woonde in Den Bommel en werd daar door haar zuster en zwager liefderijk verzorgd.

Als ze echter kans zag om naar de kerk te gaan als ik of een andere dominee daar was, dan zocht ze nog daarheen te gaan. Er was dan wel iemand die er haar met de auto wilde brengen.

Zo heb ik ook eens een wonderlijke ontmoeting met haar beleefd. Ik moest in Melissant op een zondag het Heilig Avondmaal bedienen. 's Zaterdagsavonds zou ik dan een voorbereiding houden. Dit geschiedde in de tijd dat ik nog in Veenendaal stond. Ik had toen een zeer druk leven. 's Zaterdagsmiddags zag ik dat ik nog geen tijd gehad had om een Avondmaalsstof te overdenken. Dit bracht me ertoe om een oud schetsje van een Avondmaalspreek op te zoeken. Ik had nog een stapeltje van zulke schetsjes liggen. Mij kwam daarin een schetsje onder het oog over Johannes 10:9: Ik ben de Deur; indien iemand door Mij ingaat, die zal behouden worden; en hij zal ingaan en uitgaan, en weide vinden." Ik dacht dat dit wel een geschikte tekst was voor de Avondmaalsbediening. Die schets stopte ik in mijn zak met het voornemen om onderweg mijn gedachten daar wat over te laten gaan. Dit viel echter tegen, want onderweg kon ik daar heel niet inkomen. Ik voelde mijn dwaasheid om maar met één schetsje in mijn zak te steken.

's Avonds mocht dat echter veranderen. Ik had de voorbereidingspreek gedaan en daarna dronken we een kopje koffie in de consistorie. Daar kwam Lien ook even heen. Ik vroeg aan haar of ze ook nog enige werkzaamheden had gehad met het H. Avondmaal. "Ja", zei ze, "dat mag er wel geweest zijn. En dat was Johannes 10:9: Ik ben de Deur enz."

Nu haalde ik mijn schetsje uit mijn zak om haar te laten zien dat ik daarover zou willen spreken. Ze keek verwonderd op, maar zelf was ik ook verwonderd. Mijn vrees viel weg. Ik zag hierin de wonderlijke leiding des Heeren.

Toen ik op mijn logeeraadres op de slaapkamer kwam, mocht ik evenals Huntington eens heeft mogen doen, de duivel uitdagen met te zeggen: *kom nu eens uit je hol, want het zal morgen wel gaan.*

En ik heb 's morgens maar even op dat schetsje gekeken en hoefde niet meer te doen. De Heere gaf met opening over die tekst te spreken.

In haar brieven haalde ze die preek wel eens aan, maar niet hoe dat gegaan was, waaruit ook weer bleek dat het geen mens was die op deze wijze met haarzelf op de voorgrond wilde komen.

Ds. F. Mallan

1^e brief

Zuidzijde, Den Bommel, 21 januari 1959

Zeer geachte Ds. Mallan met uw vrouw en kinderen,

Vanuit mijn eenzame omgeving heb ik u wel eens vanuit mijn hart geschreven, maar er is tot hier toe nog niets van op papier gekomen. Toch ligt er wel een betrekking om de pen op te nemen. Inzonderheid toen u de laatste keer mij hebt bezocht, en er nog insluiting des harten gevonden werd een uurtje met elkander te mogen vertoeven. Dat was mij zo'n wonder, daar had ik van mijn kant niet op durven rekenen, kon er dan ook in mijzelf geen plaats voor vinden, maar dat de Heere dat om Zijns Zelfs wil nog deed. Ik mocht er nog wel eens over nadenken. In de stille eenzame nachten mocht ik overdenken wat Hij te weeg heeft willen brengen. Dat Hij Zijn Kerk heeft willen vergaderen uit een verloren gaande wereld, en door eeuwige soevereine liefde een weg heeft willen uitdenken en daar te stellen en door die dierbare Borg en Middelaar is dat uitgewerkt en volbracht.

O ds., in de dagen die achter ons liggen, heb ik eens in mogen blikken in de kribbe van Bethlehem. Die in de aller-diepste armoede en vernedering op aarde is willen geboren worden, en als die volkomen Zaligmaker, van Zijn kribbe tot aan Zijn kruis, de weg heeft willen banen waar geen weg was, en dat voor zulk een die in Adam begrepen lag. O, wat is dan de weg van vrije genade een dierbare verborgenheid!

Ik heb een tijd in mijn leven gekend, het is jaren geleden, en ik heb toen wel eens gedacht, dat ik alles kon verlaten om Hem door gebaande en ongebaande wegen te volgen. Ik heb geprobeerd wat aan de zaligheid toe te voegen. Maar o ds., wat is het er op aangekomen, en wat heb ik er toen weinig van begrepen, met alles in de dood te moeten gaan, en dat die dierbare Borg en Middelaar de pers alleen moest treden, daar er niemand van de volken met Hem was. O toen Hij het strijdperk inging, vond Hij slapende discipelen. O die woorden: *Kunt ge niet één uur met Mij waken?* Wat is dan die vrije genadeweg een wonderlijke weg. *Niet door kracht noch door geweld, maar door Mijn Geest zal het geschieden.*

O ds., wat ligt Gods kerk dan vast in Hem Die van eeuwigheid zwanger was van liefde. Maar Gods kerk ligt ook vast in de tijd, op grond van Zijn gerechtigheid. Het handschrift heeft Hij aan het kruis gehecht en genageld en gedood, alle machten uitgetogen en openbaar ten toon gesteld en over dezelve getriomfeerd. O dierbare verborgenheid onwrikbaar vast, al is het dat ze zitten als in een belegerde stad, en al moeten ze als een raadsel over de aarde gaan.

Het staat op recht en waarheid pal als op onwrikb're steunpilaren, Hij zal het verbond met hen in eeuwigheid bewaren.

Zo mochten we met Hem de donkere toekomst ingaan, nietwaar dominee? De tekenen der tijden voorspellen ons, en Gods eeuwig blijvend Woord zegt het ons, dat het einde aller dingen nabij is. De getrouwe ontdekkende prediking is en wordt van de kansel geweerd en Zijn getrouwe knechten zijn uitgeworpen, maar laat het u niet ontmoedigen. Het is toch geen kleine gunst te mogen lijden als geen kwaaddoener. Die Koning van Zijn duur gekochte kerk, Die blank was van heiligheid en rood van verdienste, is als een uitgeworpene er u in voorgegaan. Hij heeft gezegd: *Zij hebben Mij eer dan u gehaat.* Om nu in navolging Zijn gezegende voetstappen te leren drukken.

Ik moest van de week zo zeggen: *Heere wie is U gelijk, Die armen opricht uit het slijk, noodduftigen van elk verstoten, die Hij komt opheffen uit het stof.* Het zal voor mij het grootste wonder aller wonderen zijn, ds., als ik mijn ziel er als een buit zal mogen uitdragen. Het is en blijft hier een strijdende kerk, die gedurig de strijd maar moet aanbinden met die driehoofdige vijand. Als ik dan eens mag beluisteren wat

Hopende en Uitzierende ervan verklaren, wat Johannes op Patmos te zien kreeg, wat Gods arme volk bereid is, en wat ze te wachten staat, wat zijn ze dan driewerf gelukzalig die in het rumoer van een wereld die in het boze ligt zich veilig geborgen weten!

Ik zal gaan eindigen, mijn handen gaan zo beven. Met het zwakke en pijnlijke lichaam is het van de winter veel sukkelen. Veel is er in mijn leven al aan dat boompje geschud. Een bewijs dat we hier geen blijvende stad hebben. Ik hoop dat ik u niet vermoeid heb met dit mijn schrijven in uw veelvuldige arbeid. Overziet het gebrekvolle ervan. Ontvang dan tezamen met vrouw en kinderen de hartelijke groeten, ook van mijn zuster en zwager, inzonderheid van een geringe en onwaardige vriendin, Lien Jonker

2.

Den Bommel, 29 februari 1960

Zeer geachte Ds. Mallan met uw vrouw en kinderen,

Even wil ik de vrijmoedigheid eens nemen, om u enige letteren te schrijven. Met de dag van afzondering op Melissant heb ik het door u gesproken woord mogen beluisteren wat de Heere toch bewogen heeft voor de arme zondaar. Zullen twee tezamen wandelen, tenzij zij bijeen gekomen zijn? Daar ben ik mee thuis gekomen, en in de eenzaamheid die nacht heb ik dat mogen overdenken. O dominee, de eeuwigheid zal er toch toe nodig zijn, om Hem de eer van dat eenzijdige Godswerk toe te brengen, hoe nu dat soevereine Wezen dat doel wilde openbaren in harten van zondaren met behoud van Zijn Goddelijke deugden. O, dat er nu niemand in hemel noch op aarde bevonden werd om dat boek met zeven zegelen te verbreken. Maar dat nu Zijn enig geliefde Zoon, Die spelende was voor het aangezicht Zijns Vaders, Zijn vermakingen waren al van eeuwigheid met mensenkinderen, een overeenkomst kon sluiten om Zijn Goddelijke deugden op te luisteren. Hij kon zeggen: *Vader, ze waren Uwe, en Gij hebt Mij dezelve gegeven, en ze hebben Uw Woord bewaard.*

O dominee, ik kreeg in overdenking dat die dierbare Borg en Middelaar in de raad des Vredes Zijn kerk al kreeg als loon op Zijn arbeid. Nu konden twee tezamen wandelen. Ze waren overeengekomen. O, dat eeuwige wonder kan ik niet klein krijgen: in Zichzelf bewogen om een geslacht uit een verloren geslacht uit een verloren gaande wereld op te rapen uit het slijk der zonde. O als ik dit wonder vatten wil, staat mijn verstand vol eerbied stil. O buiten dat enige fundament dat van eeuwigheid is gelegd, is alles van mij maar hooi en stoppelen, waardig om verbrand te worden door de Geest des oordeels en uitbranding, want Hij is de Fontein des levens, in Zijn licht zien wij het licht. Ik was verblijd over het zwakke lichaam eens heen te mogen zien, en onder het gehoor van die kostelijke lessen te mogen nederzitten. O dominee, dat lieflijk en rijke Evangelie waar de mens er gedurig maar schoon buiten komt te staan. We hebben er gisteren nog van gezongen:

*Hoe groot, hoe vrees"lijk zijt G" alom,
Uit Uw verheven heiligdom,
Aanbidd"lijk Opperwezen!*

O laag zonk ik er onder weg: *Hij heerst als Sions Koning.* Het was Zijn spijs en drank om de wil Zijns Vaders te doen en Zijn werk te volbrengen. *Mijn Vader werkt tot nu toe, en Ik werk ook.* Dat zal zijn tot aan het einde. Hij zit nu aan de rechterhand des Vaders, als die Bron van het hoogste goed, om Zijn kerk voor te dragen voor het aangezicht Zijns Vaders op grond van Zijn Borggerechtigheid.

O dominee, dat de Heere ons die kinderlijke vreze wilde schenken, met een heilige eerbied en diep ontzag voor Zijn hoge Majesteit. Om maar gedurig te leren vragen:

Heere wat wilt Gij dat ik doen zal? Hoe zwaar de tijden die wij beleven, geen nood. Hij staat aan het roer, en zal Zijn kerk niet verlaten. Zij liggen vast in Hem en de poorten der hel zullen Zijn gemeente niet overweldigen, want Hij zal het verbond met hen in eeuwigheid bewaren. Dat staat vast als op onwrik"bre steunpilaren. Ik had er 's avonds wel eens graag wat van tegen u willen zeggen, maar ik had geen vrijmoedigheid en ik hoop dat u het mij niet kwalijk neemt dat ik u dit gebrekvolle briefje zend. De Heere mocht u in uw veelvuldige arbeid ondersteunen om de rijke inhoud van Gods eeuwigblijvend Woord, wat niet naar de mens, maar wel tegen de mens is, te mogen uitdragen. Dan moet ik wel dagen en nachten gedenken aan het gewichtvolle werk dat hun op de handen is gezet.

3.

Den Bommel, 12 augustus 1960

Zeer geachte Ds. Mallan met uw vrouw en kinderen en ouder,
Even wil ik de vrijmoedigheid eens nemen om u enige letteren te schrijven, daar ik de laatste tijd veel met u gesproken heb vanuit mijn hart vandaan, maar dat hiertoe niets van op het papier is gekomen. Ik denk nog wel eens aan de dagen van 28 en 29 mei, hoe ik op Melissant onder de zuivere klanken van Gods eeuwigblijvend Woord heb mogen neerzitten, en dat ik met een ledig hart de hand des geloofs heb mogen leggen op dat enige Offer Dat geslacht is van voor de grondlegging der wereld. Ik heb toen wel eens uitgeroepen met de dichter: *Hartelijk zal ik U liefhebben, Heere mijn sterkte!* Toen de Heere Zijn liefde ging intrekken, werd ik gewaar dat ik er veel van gehad heb, maar ik kwam weer in de woestijn van dit moeitevolle leven terecht en ik kwam aan de weet, dat dit het land der ruste niet is, maar het is en blijft hier de strijdende kerk.

O dominee, kon ik Hem eens naar Zijn onuitputtelijke waarde en rijkdom recht leren vatten! Hoe meer ik er van proefde, hoe armer ik er mijzelf onder vind. O, wat ligt Gods weg in het heiligdom, en wat een geheim ligt er in het werk der zaligheid. O, als die fontein van mijn algehele onvruchtbaarheid open valt, om dan gekruisigd te worden van al zijn dode werken, om Hem meer en meer te leren kennen in de kracht Zijner opstanding in de gemeenschap Zijns lijdens, Zijn dood gelijkvormig te worden. O dominee, buiten dat enige fundament dat van eeuwigheid is gelegd is alles hooi en stoppelen, waardig om verbrand te worden door de Geest des oordeels en der uitbranding. Neen, dat worden geen bekeerde mensen, daar heb ik woensdagavond wat van mogen beluisteren, en ik was het roerend eens met wat u er van naar voren bracht. O wat is de weg van vrije genade een wonderlijke weg maar ook een veilige weg. De dwazen zullen er niet op dwalen.

Maar o dat eeuwige wonder van genade dat het des Vaders welbehagen is geweest dat in Hem al de volheid wonen zou. Als er nog één zucht of een ademtocht leven van mij moest bijkomen was het een verloren zaak. Ook zou de verlost kerk hier boven nooit kunnen uitroepen: *Door U, door U alleen, om dat eeuwig welbehagen*, had de Heere deze rechte weg hier op aarde niet gehouden. Dat zijn de gangen zo vol roem en eer; ze zijn aan Gods arme volk gebleken. In die rechte weg doet de Heere Zijn liefhebbers beërven dat bestendig is en Hij komt al de ledige schatkamers te vervullen met het duurzaam goed van Zijn gerechtigheid. Daar zinkt mijn ziel bij ogenblikken weg in verwondering. Dat zijn toch de gangen en wegen die de Heere door al de rollende eeuwen heen heeft gehouden met Zijn kerk.

Ziende terug op al de jaren die achter mij liggen, een tijd van 44 jaren door diepe wegen voor ziel en lichaam heen geworsteld, waarvan de dichter wel eens getuigd heeft: *Uw weg was in de zee, en uw pad in diepe wateren en uw voetstappen werden*

niet bekend. Alzo heeft de Heere Zijn kerk geleid door alle tijden heen.

Dan moest ik vannacht nog zeggen: *Heere, Gij zijt in het verleden Dezelfde geweest* en in het heden is Hij nog Dezelfde en dat geeft wel eens een zekere verwachting ook voor de toekomst. O, dan zou ik het laagste plekje wel willen innemen, en met de dichter willen instemmen: één dag in Zijn voorhoven is mij beter dan duizend elders, om de lieflijkheid en schone dienst te mogen aanschouwen, die vrije gunst die eeuwig Hem bewoog.

Dan voelt het wel eens pijnlijk aan ervan verstoken te zijn om op te gaan onder het zuivere geklank van het lieflijk Evangelie, hoewel de Heere Zich wel niet eens onbetuigd laat in het onderzoeken van de oudvaders. Dan is het voor mij wel een wonder dat ik nog niet met de stroom des tijds ben mee- en afgevoerd in eigenwillige godsdienst. De wereld wankelt op zijn fundamenteën. Maar Hij staat boven een wankelende wereld, Die de nooit beschamende Rotssteen is, Die Zijn kerk aan de rechterhand des Vaders voor het aangezicht Zijns Vaders voordraagt als een reine maagd zonder vlek of rimpel en dat alleen op grond van Zijn Borggerechtigheid. Hij roept Zijn kerk toe: "En vreest niet. Ik ben de Eerste en Ik ben de Laatste, en Ik ben dood geweest en ziet Ik leef in alle eeuwigheid."

O wat zal dat zijn, geliefden, als dat pelgrimsstafje neergezet zal mogen worden en verlost van een lichaam der zonde en des doods, en de zonde zijn graf zal vinden vlak voor de poorten van de eeuwigheid.

O geliefden, mochten wij de onwankelbare belijdenis der hope vasthouden. Want Hij Die het beloofd heeft, is getrouw, Die het ook doen zal. Dat zou hem een vreemdeling doen zijn in dit Mesech der ellende.

De Heere mocht u met uw geliefde vrouw en kinderen en ouders ondersteunen en inzonderheid in uw ambtelijke bediening. Ik kan in uw schaduw niet staan van hetgeen gij door genade ervan geleerd hebt, maar u kan er ook niet buiten dat de Heere u Zijn hulp geve uit Zijn verheven heiligdom; daar heb ik wat van mogen beluisteren woensdagavond.

Nu ga ik eindigen en ik hoop dat ge het in goede welstand mag ontvangen. Het is gebrekvol geschreven, maar zoals mij al enige tijd op het hart lag, heb ik de pen opgenomen en ik heb u laten weten wat er in de binnenkamers omgaat. Ontvang dan mijn hartelijke groeten met uw vrouw en kinderen, ook uw ouders, van een onwaardige vriendin,

PS. Ook de hartelijke groeten van mijn zwager en zuster.

4.

Den Bommel, 13 april 1961

Zeer geachte ds. Mallan met uw geliefde vrouw en kinderen en ouders,

Daar ik de vrijmoedigheid eens nemen wil de pen op te nemen om u uit betrekking een lettertje te laten weten, daar wij mochten vernemen dat ge ziek zijt en overspannen van vermoeidheid en gij rust moet houden daar u de zware taak van uw ambtelijke arbeid niet meer kon volhouden. Het was mij niet vreemd daar ik u wel eens meer heb horen zeggen dat u zo vermoeid was. Ik had u wel eens eerder willen schrijven, maar ben ook knap ziek geweest. Een dag na de biddag op Melissant gehouden ben ik ineens ziek geworden en heb veel pijn geleden. De dokter kon er ineens niet achter komen wat het was. Ik had een heel opgezet lichaam en dat zat vol met vocht en dat zocht een uitweg. En heb de eerste dagen veel pijn geleden zodat ik geen plekje kon vinden om te rusten en ik had het bang naar ziel en lichaam. Ik moest maar uitroepen: *Help mij, Heer! die U vertrouwt, Uit den nood in dezen tijden.*

Ik raakte heel mijn gedachtegang kwijt en wist niet in welk uur ik verkeerde. Ik dacht

niet anders of het zou naar het einde gaan.

Maar op een nacht kwam de Heere mij lieflijk te ondersteunen met deze woorden: *Want Hij is onze Vrede*. O dominee, die zoete vrede die ik smaken mocht! Zijn vrucht was mijn gehemelte zoet. Was het de tijd geweest om heen te gaan, ik had er niets op tegen om van een lichaam der zonde en des doods verlost te wezen. O riep ik uit, wanneer zal ik met Uw reine beeld verzadigd worden? Ik had geen gedachten, maar als de Heere een woordje in mijn hart sprak, was ik goed bij. Ik moest er dan maar van getuigen dat de Heere nu voor zulke ellendigen dat land bereid heeft. Maar het is de tijd nog niet geweest. Zijn Raad zal bestaan en Hij zal al Zijn welbehagen doen.

Ik ga zo weer een beetje opknappen hoewel ik me nog erg slap gevoel. Het waren de lijdensweken waarin ik zo ziek lag, maar o dominee, dat eeuwige wonder dat Hij aan het vloekhout der schande gedorst heeft naar de zaligheid der Zijnen, opdat Zijn kerk zou mogen drinken uit de fontein die springt tot in het eeuwige leven. O, wat heeft het Hem gekost om als die Gegenereerde en Gegevene des Vaders voor Zijn arme kerk die bittere drinkbeker, die ik eeuwig had moeten drinken vanwege de zonde, tot op de bodem te willen ledigen. O dat dierbare pand van Zijn Goddelijk alvermogen heeft Hij niet alleen vermaakt aan Zijn kerk, maar ook als een Gift des Vaders geschonken.

O dominee, de smaadheden waarmede zij u smaden in geschrift zijn op Hem gevallen en zij zullen het weten want de Heere zal er nog eenmaal op terug komen, wat zij gedaan hebben, daar moet ik toch dikwijls aan denken. O dominee, wat is de vijand boos op dat deeltje van Gods werk inzonderheid op uw ambtelijke bediening. O laat het u een eer zijn om Christus wille smaadheid te lijden, want uw dierbare Koning is er u in voorgegaan. Geen plekje waar Hij Zijn hoofd op neer kon leggen. O wat is het mij dan nog groot een plekje te mogen hebben waar ik mijn zieke leden op neer mocht leggen.

De Heere mocht uw sterkte zijn in dit moeitevolle leven en dat u met vrouw en kinderen en uw geliefde ouders de zalige nabijheid mag ondervinden. De Heere mocht je weer genadiglijk oprichten om uw dienstwerk weer te mogen verrichten, de oogst is zo groot en de arbeiders zo weinig. Zo mocht de Heere nog uitkomst willen schenken in de weg die gij zult moeten gaan. Hij is van eeuwigheid de Gezalfde des Vaders en dat werk zal door Zijn hand gelukkiglijk blijven voortgaan tot het einde toe en niemand zal ze kunnen rukken uit de Hand Zijns Vaders.

O dominee, daar ligt de kerk onwrikbaar vast van de nooit begonnen eeuwigheid vandaan. Dat laat ons de kostelijke verklaring van Spreuken 8 in de Wachter Sions wel horen. O wat is dat dierbare Evangelie een goudmijn als het maar verklaard wordt. Daar zinkt men in het niet bij weg als de Heere er wat van doet ervaren.

Ik moet gaan eindigen, ik word moe en ik hoop dat het u niet vermoeien zal om dit gebrekvolle te lezen. Wees dan met uw geliefde vrouw en kinderen en ook uw geliefde ouders hartelijk gegroet en van harte sterkte toegewenst naar ziel en lichaam van uw onwaardige en gedenkende vriendin als ik mij zo eens noemen mag,

Ook de hartelijke groeten van mijn huisgenoten.

5.

Den Bommel, 24 augustus 1961

Geliefde vriend en Ds. Mallan met allen die u lief en dierbaar zijn,

Even wil ik proberen mijn zwakke krachten er aan te wagen u een paar letteren te schrijven. Allereerst nog hartelijk dank, dat u mij in mijn eenzaamheid heeft bezocht. Het was mij nog een wonder dat er in de weg der verdrukking nog een medeleven gevonden wordt om de lasten te helpen dragen, en dat deed nog goed. De Heere heeft de deur van mijn ledig hart willen openen des nachts op mijn bed, en ik mocht pleiten

op Zijn eeuwig blijvend Woord, dat de Heere nu in al de 45 jaren die ik op die levenszee heb moeten zwerven door gebaande en ongebaande wegen, nog Dezelfde was geweest, en ook tot op heden nog Dezelfde is, en eeuwig blijven zal.

O dominee, de Heere kwam mijn hart in nemen met deze woorden: *Ik ken de Mijnen en worde van de Mijnen gekend*. O dat ik Zijn stem nu eens horen mocht en ik mocht weide vinden. *Als een Appelboom onder de bomen des wouds, alzo was mijn Liefste onder de zonen*.

Ik mocht zondagmorgen, in mijn ziel mede optrekken en in uw midden verkeren. Ik zag de panden van Zijn eeuwige liefde aangericht staan in het midden der gemeente. O dominee, ik zag u staan als die getrouwe knecht om dat geestelijk voedsel uit te delen, en het werd waar voor mij: *Zijn vlees is waarlijk spijs en Zijn bloed is waarlijk drank*. De Heere kwam mijn ziel te vervullen met dat alverzadigend goed. O wat mocht ik diep in die dierbare geheimen van Zijn dierbaar en eeuwigblijvend Woord inblikken. Neen, geen leeuw of verscheurend gedierte zal op die weg gevonden worden. Het is een weg, die *de heilige weg* zal genaamd worden.

Ik moest vanmorgen nog zeggen: aan mijn zijde een nauwe weg, maar aan 's Heeren zijde een ruime weg. De dwazen zullen er niet op dwalen. O dominee, dat ik Hem mocht nawandelen in een kinderlijke vreze en een heilig en diep ontzag om Hem de eer te geven, die Hij zo eeuwig toekomt, maar ook eeuwig krijgen zal van al Zijn duur gekochte volk en dat tot in een storeloze eeuwigheid, waar geen onreine meer zijn zal. Ik was verblijd dat de Heere u, na al de diepe wegen die gij door hebt moeten maken, weer nieuwe moed gegeven heeft om te leven, inzonderheid in uw ambtelijke arbeid. Hij doe Zijn aangezicht over u lichten en Hij zij u genadig en Hij geve u die vrede die alle verstand te boven gaat, dat zou mijn hartelijke wens en bede zijn, in dit zo vaak moeitevolle leven. Hiermede zal ik eindigen en ik hoop dat u dit gebrekvolle briefje in goede welstand mag ontvangen. Wees dan met uw geliefde vrouw, kindertjes en ouders hartelijk van mij gegroet, ook van mijn zuster en zwager, uw onwaardige en gedenkende vriendin

Lien Jonker

6.

Den Bommel, 9 januari 1962

Geachte ds. Mallan met allen die u lief en dierbaar zijn

In de gedachten des harten ben ik dikwijls met u aan het praten, en dat doet mij toch eens even naar de pen grijpen en de vrijmoedigheid nemen een paar letteren aan u te schrijven, hopende dat u het mij niet kwalijk zal nemen. In het eenzame heeft men daar wel eens behoefte aan, inzonderheid als men in het verborgen eens onderwijs krijgt van Boven, van het grote heilsfeit dat weer achter ons ligt, van Zijn gezegende komst op aarde, hoe dat er nu een wortel uit een dorre aarde zou voortkomen, uit de afgehouden tronk van Isaï, een Scheut zou voortkomen die Vrucht dragen zou.

O dominee, dat eeuwige wonder heb ik bij vernieuwing weer eens mogen aanschouwen, hoe dat het soevereine Wezen nu uitriep: *Hoe zal Ik u onder de kinderen zetten en u geven dat gewenste land, de sierlijke erfenis?* Zijn eeuwiggeliefde Schoonzoon verklaarde Zich bereid dat werk dat Hem op de handen werd gezet te volvoeren. In de aller-diepste armoede en versmading heeft Hij van de hemel willen afdalen om de deugden Zijns Vaders op te luisteren en Zijn volmaaktheden te verheerlijken.

O dominee, dat eeuwige wonder, Hem als die Sions gezalfde Koning te mogen aanschouwen in de kribbe van Bethlehem. Ja, van zijn kribbe tot aan zijn kruis. Hij moest klagen: de vossen hebben holen en de vogelen des hemels nesten. Maar de

Zoon des mensen had niets om Zijn gezegend hoofd op neder te leggen. Hij heeft dat alles Borgtochtelijk willen doen, opdat Zijn arme kerk voedsel en deksel zou hebben, ja alles voor ziel en lichaam. Die bittere drinkbeker heeft Hij willen ledigen tot op de bodem toe. Hij riep uit: Vader nu is Mijn ziel ontroerd, en wat zal Ik zeggen, maar hiertoe ben Ik in deze ure gekomen. Zo mocht ik Hem aanschouwen als God en mens in één Persoon, en dat voor een volk dat verloren lag in Adam. O, tranen van liefde en verwondering heb ik geweend in die dagen en ik had hemel en aarde wel te hulp willen roepen om Hem die eer te geven die Hij zo eeuwig toekomt maar ook zeker krijgen zal van al Zijn duurgekochte volk. O een dronkje water was verbeurd, maar door genade zijn het de zoete vruchten van Zijn bloedig lijden en sterven. We hebben ervan mogen zingen:

Dat 's HEEREN huis van vreugde druiſe

Voor Isrels grote Opperheer;

De zee met hare volheid bruiſe,

De ganſe wereld geev' Hem eer.

O dominee, hoe meer ik ervan mocht smaken, hoe minder ik ervan zeggen kon. Wie kan het vatten en wie is er in staat om Hem naar de rijkdom Zijner genade recht te leren ſchatten. Hij is die groenende Dennenboom die zijn vruchten geeft op zijn eigen bestemde tijd.

Vaak moet ik nog wel eens denken aan de dankdag van 22 november op Melissant. Drie keer een rijke Christus horen verkondigen tegenover een ſchuldig volk. Ik moet er dan voor thuis komen om het gehoorde te gaan overdenken en verwerken. *Die overwint, Ik zal hem geven van het Manna dat verborgen is.*

En zo ligt het jaar met zijn wederwaardigheden, moeiten en zorgen weer geborgen in de ſchoot der eeuwen, ook met zijn vele weldaden. O dat ik Hem meer en meer kennen mocht in de kracht Zijner opstanding, in de gemeenſchap Zijns lijdens, Zijn dood gelijkvormig wordende, in het jaar dat weer voor ons ligt.

Het is hier het land der ruſte niet, omdat het verontreinigd is door de zonde. Wat dat jaar ons brengen zal, is voor ons onbekend, maar ziende op de donkerheid der tijden en de bange dagen die we thans beleven, dan roept de Heere Zijn volk toe: *Het einde aller dingen is nabij, zijt dan nuchteren en waakt in de gebeden.*

Dikwijls moet ik nog wel eens denken aan de zware proefwegen, die gij in het jaar dat achter ons ligt, hebt moeten doorworſtelen, maar dat de Heere het nog wèl heeft willen maken. De Heere mocht over u en de uwen de wacht houden, uw geliefde vader en moeder in hun grijze ouderdom nog onderſteunen. Hij ſtaat boven een wankelende wereld, en het is de troost voor Gods kerk, dat Hij ze toeroept in Zijn eeuwig blijvend Woord: *En vreest niet, Ik ben de Eerſte en de Laaſte en Ik ben dood geweest, en zie, Ik ben levend in alle eeuwigheid.* Dat heeft de Heere nagelaten aan Zijn ſtrijdende kerk op een Patmos in de verdrukking. O, op Hem te mogen zien in de wegen die Hij in Zijn aanbiddelijke wijsheid ons oplegt, Zijn voetſtappen te mogen drukken, en kracht te mogen putten uit Zijn verdienſten.

Hoe ver is alles van zijn plaats is, inzonderheid Gods kerk is van haar plaats. O, we mochten met de klaagkerk van de oude dag wel vragen: *Gaat het ulieden niet aan, gij die over de weg gaat, of er een ſmart zij gelijk mijn ſmart?* Hij heeft verwacht, dat hij goede druiven zou voortbrengen, maar hij heeft ſtinkende druiven voortgebracht.

O ds., dat ons hoofd water ware enz., dan wenſte ik met al Gods lieve volk dag en nacht te bewenen niet alleen de breuken van eigen hart, maar de breuk van land en volk, kerk en ſtaat, waar gij in de Wachter al veel van gezegd hebt in de meditatie, maar ook in Hopen de en Uitzien de.

Zo ga ik eindigen, het zwakke lichaam zag er tegen aan om te ſchrijven. Ziet maar

over het gebrekvolle heen en ik eindig met vele hartelijke groeten aan uw geliefde vrouw, ouders en kinderen, uwe onwaardige en gedenkende vriendin, ook de hartelijke groeten van mijn zuster en zwager en kinderen,
Lien Jonker

7.

Den Bommel, 15 mei 1962

Zeer geachte ds. Mallan en allen die u lief en dierbaar zijn,
Daar ik u wel eens eerder had willen schrijven, maar geen vrijmoedigheid kon vinden, wil ik toch nu de pen eens opnemen, om u een paar letteren te laten weten. In de eerste plaats maakt de Heere het onder alle wederwaardigheden nog wèl, hoewel het zwakke lichaam al meer en meer afgebroken wordt. De laatste week moet ik weer veel sukkelen met een opgezette lever, ik heb veel pijn en dat doet het zwakke hart aan, en vermoeid zijn. Maar onder alle omstandigheden is de Heere van gisteren en heden nog Dezelfde. En Hij doet nog wel eens bij ogenblikken ervaren, dat Zijn wegen, die Hij mij oplegt in Zijn aanbiddelijke wijsheid, wegen zijn van lieflijkheid en dat al zijn paden vrede zijn.

Vaak moet ik nog wel eens denken aan de biddag op Melissant. De laatste tijd kwam er wat van terug. Wij hebben hier geen blijvende stad, maar wij zoeken de toekomstige. O dominee, in de stille nachtwaken kreeg ik een weinig onderwijs van boven, hoe nu die toekomstige stad te zoeken. O, door welke duistere wegen is het voor de kerk van de oude dag gegaan, om uit te gaan naar een land dat Ik u wijzen zal, niet wetende waar hij komen zou. O wat een diepgaand werk voor Abram in de smartelijke wegen die hij moest doorworstelen, toen hij zijn zoon moest gaan offeren op de berg Moria. En zijn zoon vroeg: *Mijn vader waar is het lam ten brandoffer?* O, doorsnijdende wegen voor die kerk om alles prijs te geven wat hem lief was, en dat de Heere hem een lam ten brandoffer aanwees, een ram in de struiken verward. Mijn ziel had zich wel weg willen wenen om het eeuwige wonder: dat Lam Dat geslacht is voor de grondlegging der wereld. O, proefhoudend geloof van Abram en Gods kerk: aan de beloften Gods niet getwijfeld door ongeloof, maar hij is gesterkt geweest door het geloof, gevende God de eer.

O dominee, dat geslachte Lam te mogen aanschouwen! Nu mocht die vader der gelovigen verwachten die stad die fundamenteën heeft, welker Kunstenaar en Bouwmeester God is.

Wij hebben weer Zijn dood en opstanding mogen herdenken in de weken die achter ons liggen. O woorden ontbreken om de zwaarte van Zijn bloedig lijden en sterven uit te drukken, en wat Hij heeft willen doen om voor de zonden te betalen. De aarde kon Hem niet dragen, want zeiden zij: "Weg met dezen, het is niet behoorlijk dat Hij leve". En de hemel kon Hem niet ontvangen, voordat Hij de volle losprijs betaald had.

O geliefde vriend, toen de volle toorn Zijns Vaders op Hem ontlastte, heeft Hij Zijn arme kerk niet verlaten in de zwaarste strijd. Er moest een hoofdman over honderd en een moordenaar aan het kruis uit tevoorschijn komen, o eeuwige en Goddelijke zondaarsliefde. Het handschrift dat tegen ons was, uitgewist; alle machten uitgetogen en openbaar ten toon gesteld en over dezelve getriomfeerd. O diepe heilgeheimen van het werk der zaligheid en dat voor een zondaar die in Adams bondsbreuk verloren lag. Hij is in het graf afgedaald, maar ook opgestaan.

O dominee, Hij had macht om Zijn leven af te leggen, maar Hij had ook macht het leven weer aan te nemen. Hij is triomfantelijk uit het graf verzezen tot een nieuw leven. Hij roept Zijn kerk nu toe: *Ik leef en gij zult leven*. O, kon ik Hem eens hartelijk liefhebben, om Hem door gebaande en ongebaande wegen te volgen. Hij is het zo

eeuwig waardig om Zijn Zelfs wil, nietwaar. Hoe meer de Heere er mij van heeft doen ervaren, hoe zwarter de zonde wordt voor Zijn bruid.

O dominee, ik ben wel eens jaloers op Gods getrouwe knechten die de waarheid die in Christus is, mogen uitdragen. Geen wonder dat de vorst der duisternis zo boos op u is. De Heere mocht u met Gods knechten genade en ere geven om de zuivere leer der godzaligheid. Straks zult ge het loon ontvangen, aan Zijn getrouwe knechten toegezegd.

Ik hoop, geliefde vriend, dat ik u niet vermoei met dit mijn schrijven, hopende dat gij het met de uwen in goede welstand mag ontvangen.

De hartelijke groeten aan vrouw en kinderen en uw geliefde ouders, uw onwaardige en gedenkende vriendin,

Lien Jonker

8.

Den Bommel, 31 december 1962

Geliefde vriend en dominee, ds. Mallan met al degenen die u lief en dierbaar zijn. Even wil ik u uit de innerlijke betrekking een paar letteren schrijven op de laatste dag van dit haast vervlogen jaar. (...)

De dagen liggen weer achter ons van Zijn nederige geboorte die wij hebben mogen gedenken, God geopenbaard in het vlees. O dominee, wie is er in staat om dat onbevattelijke wonder naar waarde te kunnen bevatten, dat de Heere bewogen was geweest om op een vijand ter neder te willen zien vanuit Zijn eeuwige vrijwillige zondaarsliefde. O, die vrede die Adam had in de staat der rechtheid. Vrede met God, ja zelfs met de dieren des velds. O, die vrede die alle verstand te boven ging, is door onze moedwillige ongehoorzaamheid weggenomen van de aarde, waar de mens eeuwig had moeten wegzinken in eeuwig verderf en ondergang.

O eeuwig wonder van genade, verlossing gezonden van de hemel, en die eeuwige Sions Koning is op aarde neergedaald om de deugden Zijns Vaders op te luisteren en de volmaaktheden hier in de tijd te volvoeren, en de zonden van Zijn uitverkorenen weg te dragen, te doordragen, maar ook te voldragen en zo Zijn kerk terug te brengen tot de eeuwige gelukzaligheid. O diepe verborgenheid van het werk der zaligheid.

Ik mocht er in die dagen wel van proeven en smaken. O dierbaar geschenk van dat Goddelijk alvermogen, Die Zijn Kerk zo duur heeft willen kopen met Zijn dierbaar hartenbloed en dat voor verloren zondaren. Hoe meer dat soevereine en eenzijdige Godswerk van vrije genade wordt gebracht, waar ik nog wat van mocht beluisteren met de dag van afzondering op Melissant op 28 november, dan gaat mijn hart open. En ik heb daar nog veel over mogen nadenken, hoe dat een David moest getuigen: Hoewel mijn huis alzo niet is bij God (hoe slecht had hij het er afgebracht), o dat "nochtans" hebt gij mij een eeuwig verbond gesteld enz. Ja, dat verbond zal de Heere voor Zijn Kerk bewaren tot in eeuwigheid. Ze ligt vast in Hem. Niemand zal ze rukken uit de hand Zijns Vaders. Ze liggen in Hem bewaard door het geloof tot de zaligheid. Die van eeuwigheid Dezelfde is geweest, maar ook blijven zal, ook in het vervlogen jaar dat met alle wederwaardigheden, en verbeurde weldaden weer haast achter ons ligt.

Terugziende mochten wij wel uitroepen: *Ga niet met mij in het gericht*, sprak de dichter, *want niemand zal voor Uw aangezicht kunnen bestaan*. Hoe velen, die met ons het jaar hebben mogen beginnen, hebben het niet mogen beëindigen. Ook velen van Gods lieve kinderen zijn opgenomen in eeuwige heerlijkheid, om Hem de eer toe te brengen, die Hij zo eeuwig toekomt, maar ook krijgen zal van al zijn duurgekochte volk.

En als wij dit nieuwe jaar zullen mogen intreden, o geliefde vriend, dat de Heere met u allen mocht zijn. Dat u Zijn lieve gunst zal mogen ervaren op ieder terrein van dit zo vaak moeitevolle leven. Maar bovenal dat in uw ambtelijke bediening op uw klachten de hemel mocht scheuren, en dat de Heere Zich ontdekt, de God van Vader Jacob beure, u in een hoog vertrek. Hij is voor Zijn arme volk en knechten een Toevlucht in het lijden, maar ook te allen tijde, dat zou ik u van harte gunnen in het jaar dat voor u ligt om Zijns verbonds wille.

Nu ga ik eindigen. Ik hoop dat ge het gebrekvolle wilt overzien, ontvangt het dan als van een gebrekvolle vriendin geschreven en dat de Heere u tezamen sterkte wil geven naar ziel en lichaam beide, van uw onwaardige en toegenegen vriendin, Lien Jonker en familie

9.

Den Bommel

Geliefde vriend met al degenen die u zo lief en dierbaar zijn, Daar ik er niet van onder uit kan om uit de innerlijke betrekking een paar letteren te schrijven, zo neem ik dan de vrijheid de pen eens op te nemen. Moge de Heere mijn pen eens besturen tot eer van Hem en tot heil van Zijn kerk, waarvan de dichter getuigt: *O Heere, onze Heere, hoe heerlijk is Uw Naam over de ganse aarde.*

O dominee, wat gevoel ik mij dan nietig en klein, en word dan als een druppel aan de emmer, en als een stofje aan de weegschaal. O, dan mogen we de naam van ijdelheid wel dragen.

O geliefde vriend, wat was het mij nog een wonder, dat ik nog een plekje mocht innemen in de weg van Zijn lieve instellingen. Ik had een bedroefde tijd achter mij liggen. Zodat mijn ziel wel eens moest getuigen: 'O mijn ingewand, mijn ingewand, ik heb barensweeën, o wanden mijns harten, mijn hart maakte getier in mij.' Ik kon dag of nacht niet rusten. Zo ben ik op 7 mei naar Melissant gekomen met de verzuchting of de Heere Zijn getrouwe knecht wilde ondersteunen in het gewichtvolle arbeidsveld en hem wilde inleiden in de ware geheimen van Zijn eeuwig blijvend Woord, wat van geen wankelen weet. O geliefde, ge mocht maar nazeggen wat de Heere door die dierbare Heilige Geest in het hart gaf, en zo de zaken die in dat Woord verborgen lagen opdelven en ophelderen en de verborgenheid van de ware zielspraktijk zo duidelijk voorstellen!

Verwonderd heb ik neergezeten en mogen beluisteren waar de Heere Zijn kerk aanvaard heeft van de nooit begonnen eeuwigheid vandaan en Zichzelf bewogen, niet om voorgezien geloof of goede werken, maar o dominee, uit eeuwige en soevereine liefde getrokken met koorden van goedertierenheid. Ze wilden me op Melissant houden, maar ik wilde liever naar huis om in mijn eenzaamheid het gehoorde te gaan overdenken. O lieve vriend, de Heere zegt: *Ik wil en zij zullen*, daar ligt niets tussen. Zo komt de Heere tot de zondaar, en zo de zondaar tot Hem. Ze komen aan door dat Goddelijk licht geleid, om dat heil van Zijn gerechtigheid en grote daden te mogen aanschouwen. Zo heeft Hij dat pad des levens bekend gemaakt aan een geslacht uit een verloren gaande wereld. Als mij dat treft, dan zinkt mijn ziel er nog onder weg. *Verzadiging van vreugde is bij Uw aangezicht, en lieflijkheden zijn in Uw rechterhand eeuwiglijk.*

O de Heere roept Zijn bruidskerk toe: *Aan onze deuren zijn allerlei edele vruchten, nieuwe en oude, o mijn liefste, die heb Ik voor u weggelegd.* Daar hebben we gisteren, zondag, nog een preek van mogen lezen van Smytegelt deze woorden: 'Hij kuste mij met de kussen Zijnsmonds, want uw uitnemende liefde is beter dan wijn.' Ik zei tegen mijn huisgenoten: Kon ik Hem naar Zijn onuitsprekelijke waarde eens recht prijzen.

Geen wonder dat de vorst der duisternis zo boos is op het deeltje van Gods werk. Maar laat het u niet afschrikken dominee, want de dierbare Koning is er in voorgegaan, al wordt gij dan gehaat, gesmaad en gelasterd, geen nood.

O wat zal het zijn geliefden als dit verderfelijke onverderfelijke zal aandoen en dit sterfelijke onsterfelijke zal aandoen. Dan zal het overwinningslied gezongen worden: *O dood, waar is uw prikkel? Hel waar is uw overwinning?* Neen, daar zal geen vervloeking meer zijn tegen iemand, die Hij gekocht heeft met die dure prijs van Zijn dierbaar hartenbloed. Ik las kort geleden nog in een oudvader, dat Christus Zelf Zijn hart uit Zijn borst heeft willen nemen en druppelsgewijs leeg laten vloeien in harten van zondaren.

Nu moet ik eindigen. Mijn papier is vol en ik hoop dat u het mij niet kwalijk neemt dat ik u dit gebrekvolle schrijven toe hoop te zenden. De Heere mocht u naar ziel en lichaam ondersteunen in uw ambtelijke arbeid. De Heere is de getrouwe en de onveranderlijke Jehovah. Waar wij ook de Bijbel bezien, van begin tot het einde, door alle eeuwen heen, is Hij Dezelfde geweest voor Zijn Kerk. Zijn beloften zijn in Hem ja en amen. Ze zullen niet verloren gaan in der eeuwigheid en niemand zal ze rukken uit de hand Zijns Vaders. Hij zal niet toelaten dat Zijn Heilige de verderving ziet.

Dominee, die kerk brandt wel, maar zal niet verbranden. Toen Mozes daar heenging om te zien dat grote gezicht, werd hem toegeroepen door de Engel des Verbonds: *Doe uw schoenen van uw voeten, want de plaats waar gij op staat is heilig land.* O Hij heerst als Sions Koning. O ik wenste in de donkerheid der tijden verwaardigd te mogen worden Hem na te wandelen met een kinderlijke vreze en een heilig en diep ontzag voor Zijn hoge Majesteit. Wat zou het aan onze zijde een laag en lief plaatsje zijn, hè.

Zo zal ik toch eindigen met vele hartelijke groeten aan allen. Mocht de Heere aan de dag van morgen, 14 mei Zijn getrouwe knechten nog willen verblijden met Zijn daden en nog arbeiders willen uitstoten in Zijn wijngaard. Wat zou het nog een wonder zijn om te eindigen in het wonder. Zijt met uw geliefde vrouw, ouders en kinderen hartelijk gegroet,

Uw onwaardige maar nochtans liefhebbende vriendin,

Lien Jonker

Ps. ook hartelijk gegroet van mijn zuster en zwager en de kinderen.

10

Den Bommel, 17 april 1965

Geliefde zielevriend met uw geliefde moeder en schoonmoeder en kinderen,

Even wil ik trachten uit de innerlijke betrekking een paar letteren te schrijven in verband met uw verjaardag (...).

O geliefden, de Heere mocht u tezamen nog tot in lengte van dagen geven aan elkanders zijde te staan en voor en met elkander bewaard en gespaard te worden. Kon het eens zijn tot ere van Hem, Die in het braambos woont, Die het uitroept: 'Ik zal zijn, Die Ik zijn zal.' Geen haar van het hoofd zal vallen, er valt ook geen musje ter aarde zonder de wil van uw hemelse Vader. Hij weet op de volmaaktste wijze wat gij behoeft en wat die dierbare Borg en Middelaar voor Zijn Kerk heeft verworven. De overdenking van de lijdensweken ligt weer achter ons. We hebben mogen overdenken wat Hij heeft willen doen. Hij is van de hemel willen afdalen om dat eeuwig welbehagen des Vaders op te luisteren en Zijn volmaaktheden te verheerlijken. O, zegt de Heere tegen Mozes: 'Nader niet hiertoe, want de plaats waar gij op staat is heilig land.' O geliefde vriend, dat welbehagen heeft Hij volvoerd, de zonde

weggedragen waar wij eeuwig onder hadden moeten zuchten, krachtens onze diepe val in Adam, en dat door die verse en levende Weg. O, onder de zwaarste slag van de toorn Zijns Vaders, is Hij niet achterwaarts geweken. Maar Hij heeft Zijn aangezicht als een keisteen gewend. O, hoe heeft Hij in Zijn menselijke natuur gestaan voor dat Joodse Sanhedrin. O, 'Indien Gij dan Mij zoekt, zo laat dezen heengaan.'

O geliefden, diepe inhoud en verborgenheid van het werk der zaligheid. O, Hij heeft wel uitgeroepen in Zijn omwandeling op aarde: 'Het is Mijn spijs en drank de wil Mijns Vaders te doen en Zijn werk te volbrengen.'

O dominee, ik heb er toch in die lijdensweken wel eens bij stil mogen staan, dat het eeuwig en vrijmachtig welbehagen de troost is voor Gods lieve volk. Zijn gedachten zullen verwezenlijkt worden. O het handschrift dat tegen ons was, in inzettingen bestaande, heeft Hij te niet gemaakt. Hij heeft getriomfeerd over dood en graf en Hij heeft als die grote Triomfator het uitgeroepen: '*Het is volbracht.*' Hij heeft Zichzelf in de handen Zijns Vaders bevolen, enz.

O, wat ligt de kerk veilig en onwrikbaar vast in Hem, Die het verbond met hen in eeuwigheid zal bewaren. Geen klauw van Zijn eigen werk zal er verloren gaan. O als Hij Zijn ziel als een schuldoffer gesteld zal hebben, zo zal Hij zaad zien, en dat eeuwig welbehagen zal door Zijn hand gelukkiglijk voortgaan. Dat zaad zal Hem zien en dienen. Zij komen aan door dat Goddelijk licht geleid, om het heil van Zijn gerechtigheid en grote daden te mogen aanschouwen.

Ik zal moeten eindigen. (...). De krachten gaan verminderen en ik gevoel me slap. Ach, lieve vriend, de Heere mocht bij het klimmen mijner jaren, maar genadig en goed zijn om Hem in diepe afhankelijkheid, ach kan het eens zijn met een kinderlijke vreze, na te wandelen. O dominee, gedenk mijner eens in uw verzuchtingen.

Ik eindig met de hartelijke groeten van uw onwaardige, veel bedroefde vriendin, in vele banden der verdrukkingen.

Een aangename verjaardag met elkander, uw liefhebbende vriendin,
Lien Jonker en familie.

Ps.

Dat Joodse Sanhedrin is nog niet uitgestorven heden ten dage. Daar zult ge ook wel wat van weten. Maar geen nood! De Koning staat er boven en het is maar: tot hiertoe. (...).

Geliefde vriend, de Heere mocht u in uw ambtelijke arbeid ondersteunen van onder eeuwige armen. Hij roept Zijn knechten toe: *De eeuwige God zij u een woning en van onder eeuwige armen. Hij verdrijve de vijand van voor uw aangezicht en zegge: Verdelt.* De ware en valse genade die in de leer der zaligheid voorgesteld wordt, is voor de belijders van de zaligheid een doorn in het oog. O wat is de vorst der duisternis boos op dat deeltje van Gods werk, maar laat het u niet afschrikken. En weent niet, ziet de Leeuw uit Juda's stam heeft overwonnen.

De Heere mocht u morgen, zondag, verwaardigen om de troost voor Gods volk te verklaren, dat Hij uit Zijn eigen Goddelijke kracht is opgestaan uit het graf. O lieve vriend, was dat niet waar geweest, o het was voor Gods Kerk nog voor eeuwig kwijt geweest. Maar Hij heeft een fontein geopend voor het huis van David en voor de inwoners van Jeruzalem, tegen de zonde en onreinheid. O, nu roept Hij Zijn Kerk toe: *Ik leef, en gij zult leven.*

Tot hiertoe zullen wij eindigen en sterkte naar ziel en lichaam toegewenst met elkander, uw vriendin

Lien Jonker

11.

Den Bommel, 14 januari 1964

Zeer geliefde vriend en dominee Mallan met al degenen die u lief en dierbaar zijn.

Even wil ik de pen ter hand nemen om enige letteren te schrijven. Ik hoop dat ik u er niet mee vermoeien zal. Daar de wisseling des jaars weer achter ons ligt met al zijn wederwaardigheden, maar ook met zijn vele weldaden, ligt alles weer geborgen in een eindeloze eeuwigheid. Voor uw geliefde moeder en voor jullie als kinderen is het wel een gedenkjaar geweest, daar gij uw geliefde man en vader hebt moeten verliezen. Zo is hij heengegaan, de weg van alle vlees, maar hij heeft een lichaam der zonde en des doods mogen afleggen. Nu mag hij zijn Koning verheerlijken in die storeloze eeuwigheid. O dominee, driewerf gelukkig die het te beurt valt.

Zo liggen ook de dagen weer achter ons, dat wij hebben mogen herdenken Zijn nederige komst op aarde. Hij Die hemel en aarde tot Zijn bezitting had. Van voor de grondlegging der wereld, van eeuwigheid gezalfd van de oudheden der aarde aan, maar ook bekwaam gemaakt om de deugden Zijns Vaders en Zijn volmaaktheden te verheerlijken op aarde. Hij riep uit: 'Zie Ik kom, in de rol des boeks is van Mij geschreven.' O geliefden, toen de vraag gesteld werd: Wie is er die met zijn hart borg worde om tot Mij te genaken?, werd er niemand gevonden in de hemel. Zelfs de engelen stonden sprakeloos om daar een antwoord op te vinden. Maar o, Hij werd bereid gevonden uit eeuwige en vrijwillige zondaarsliefde om troon en kroon te verlaten om een plekje in te nemen in de stal en kribbe van Bethlehem, om een weg te banen waar geen weg was. 'O vrij en soeverein Wezen', heb ik in die dagen wel uitgeroepen: 'Wat heeft U bewogen om een weg uit te denken en daar te stellen en door die dierbare Borg en Middelaar uitgewerkt en volbracht in de tijd!' O dat eeuwige wonder was voor mij zo groot, dat ik moest zeggen: 'Als ik dit wonder vatten wil, staat mijn verstand met eerbied stil.'

Ik lag ziek met de kerstdagen, met griep en bronchitis, maar ik mocht het lage plaatsje innemen aan Zijn gezegende voeten. O, wat mocht ik laag buigen onder Hem, Die zo laag heeft willen buigen. Ja, onder Zijn Kerk gebogen is, opdat Zijn Kerk vrij zou mogen uitgaan. O, wat werden Zijn Borgtochtelijke gangen mij lief en dierbaar en ik mocht die gangen zo vol roem en eer eens naspeuren. Ze zijn ook aan Zijn volk gebleken en dat tot de eer Zijns Vaders en tot het heil van Zijn uitverkoren Kerk. Ik zou u met de uwen hartelijk willen toewensen dat de zegeningen rijkelijk geschonken mochten worden in dit nieuw begonnen jaar van Hem Die in de braambos woont, persoonlijk, huiselijk en in uw veelvuldige arbeid. Die braambos heeft door al de rollende eeuwen heen al gebrand, maar is niet verteerd, want de Engel des Verbonds is er in. Zonder Zijn heilige wil zal er geen haar van het hoofd vallen of een musje op aarde vallen, maar ook zal geen hond zijn tong verroeren of opheffen. Hij zal voor Zijn eigen werk zorg dragen. Hij staat er Borg voor. En niemand zal ze rukken uit Zijn hand of uit de hand des Vaders.

O geliefden, Hij is de Getrouwe en de Onveranderlijke, Die van gisteren en heden Dezelfde is. O het is terecht zoals u het uitdrukt, dominee, in De Wachter Sions, dat het onwaardeerbare bezit van Gods dierbaar Woord en de leer der godzaligheid te mogen beluisteren, altijd nieuw voor mij is en altijd meevalt.

O dat de Heere, geliefde vriend, u de werken van Zijn lieve Geest niet wil onthouden, maar inleiden om die ware geheimen van Zijn dierbaar Woord, om die schatten te mogen opdelven die Hij voor Zijn arme volk heeft weggelegd. Straks zullen die getrouwe knechten het loon mogen ontvangen aan het einde van hun ambtelijke loopbaan en de zegeningen mogen ontvangen hun toegezegd.

Zo zal ik de pen neerleggen, geliefden, en ik hoop dat u deze letteren in goede

welstand met elkander mag ontvangen. Overziet de gebreken en fouten die vele zijn. Ik hoop dat u het mij niet kwalijk neemt. Ik had het al enkele dagen eerder willen schrijven, maar ik had geen vrijmoedigheid. Evenwel toen ik er aan begon, vloeide het een weinig. Ontvang dan onze hartelijke groeten en sterkte met elkander toegewenst naar ziel en lichaam, van uw onwaardige en zuchtende vriendin en ik vraag om een plekje in uw verzuchtingen. Ook de hartelijke groeten van mijn zuster en zwager,
Uw vriendin Lien Jonker

12.

Den Bommel, 5 januari 1965

Zeer geliefde vriend en vriendin en kinderen en lieve moeder en schoonmoeder,
Uit de innerlijke betrekking wil ik de vrijmoedigheid nemen om een paar letteren te schrijven. We hopen van harte dat u het met uw zo groot gezin nog redelijk wel mag maken. Van onze zijde mag ik u dat ook melden, hoewel ik veel pijn en een erg moe hart heb. Maar de Heere maakt het nog wel en de Heere is van gisteren en heden nog Dezelfde.

We zijn nog verwaardigd geworden om het jaar 1964 in Zijn voorzienigheid weer te mogen beëindigen; gedragen en gespaard onder Zijn vleugelen van goedertierenheden en trouwe zorgen. Ach geliefden, we moesten wel uitroepen met de kerk van de oude dag: *Het zijn de goedertierenheden des Heeren Heeren dat we nog niet vernield zijn.* Ze hebben nog geen einde met ons genomen. Hoevelen die dat niet meer te beurt valt, die hun lot moeten bejammeren in een plaats van ach en wee. Zo ligt het oude jaar weer met al zijn wederwaardigheden, maar ook met al de weldaden verankerd in de schoot der eeuwen. O met alles wat doorgemaakt moet worden, is de Heere nog de getrouwe en onveranderlijke Jehova en betoont Hij nog in de toorn des ontfermens te willen gedenken.

Ach geliefde vriend, wat kan mij dat bij ogenblikken in verwondering doen neerzitten. Ik mocht er met de kerstdagen eens wat van proeven en smaken, dat de Heere van eeuwigheid bewogen was om dat dierbare Pand van Goddelijke liefde, Zijn enig geliefde Zoon, te willen schenken als God en mens in één Persoon en van de hemel heeft doen afdalen. Hij heeft willen uitroepen: 'Zie Ik kom, in de rol des boeks is van Mij geschreven om Uw wil te doen.' Om die verse en levende weg te openen door Zijn komst op aarde, om als Tussentreder die aanbiddelijke weg, die de heilige weg genaamd wordt, te openbaren aan zondaren.

O geliefde vriend, wel heb ik geweend, o zoete tranen van liefde, dat nu de liefde des Vaders dat dierbare Pand heeft willen schenken uit eeuwige en vrijwillige liefde, waar de mens met alles wat van ons was er buiten valt.

O dominee, ik heb toen weleens gezegd tegen mijn huisgenoten: 'O wie ben ik en wat is mijns vaders huis dat Ge mij tot hiertoe gebracht hebt en hebt Ge, Heere, omgezien naar dien die naar U niet omzag.' Ik dacht zo aan mijn eertijds, van mijn kinderjaren vandaan, toen de Heere mijn blinde zielsogen opende en mijn gevaarvolle staat waar ik in leefde, voor de Heere open legde. O, dan heb ik er meer van in overdenking als dat ik ervan zeggen of schrijven kan.

En zo zijn we weer een nieuwe tijdkring ingetreden. En wat zullen wij zeggen: de toekomst is onheilspellend donker. We mochten maar verwaardigd worden, geliefden, met Hem de toekomst in te gaan. O Hij is dat grote Schathuis en de liefde des Vaders heeft Hem alles wat voor tijd en eeuwigheid nodig is, in Zijn hand gegeven.

Ik zou u hartelijk willen toewensen met uw groot gezin en uw geliefde vrouw, moeder en schoonmoeder het 7e vers van psalm 149: *Hij wil in gunst uw heil bewerken*, enz. De Heere mocht ook inzonderheid u in uw ambtelijke loopbaan ondersteunen en

inleiden in de grazige weiden van Zijn eeuwig blijvend Woord, dat van geen wankelen weet. De Heere heeft u een taak en opdracht gegeven, vriend, om uw brood op het water uit te werpen, want gij zult het vinden na vele dagen. Ach, geeft een deel aan zeven ja ook aan acht, want gij weet niet wat kwaad op de aarde zijn zal. Gewisselijk de Heere legt u toch niet teveel op. Hij mocht u verder met Gods getrouwe knechten ondersteunen uit Sion. En mocht u door alle beroeringen heen het oog maar richten op Hem, Die u leiden zal door dit moeitevolle leven heen tot Zijn eer en uw zaligheid. Wees dan tezamen met uw kinderen en lieve moeder en schoonmoeder hartelijk gegroet van uw onwaardige en liefhebbende vriendin die hier veel in het eenzame zit in mijn eenzaam verblijf. Ook de hartelijke groeten van mijn zuster, zwager en kinderen.

13.

Den Bommel, 5 oktober 1965

Zeer geliefde vriend met uw geliefde vrouw, kinderen en moeders,
Even uit de innerlijke betrekking een paar letters op papier zetten, daar ik geloof dat uw vrouw deze week haar geboortedag hoopt te mogen gedenken. (...)

Ik was nog maar 8 jaar toen mijn moedertje stierf. Mijn lieve vader bleef met 7 kinderen alleen. De oudste was 14 jaar en de jongste 1 jaar. Nu is het gisteren 49 jaar geleden dat hij ook is gestorven. Door diepe wegen van kruis en druk is het er doorheen gegaan voor hem, maar hij juicht nu voor Gods troon. Hij mag voor eeuwig Hem de eer geven, die Hem zo eeuwig toekomt, maar die Hij ook zekerlijk krijgen zal van al Zijn duurgekochte volk. Veel heb ik in deze laatste paar weken ook aan hem moeten denken, meer als ik ervan zou kunnen schrijven.

Ik heb nog een paar dagen aangenaam bij vriend Struik mogen verkeren. O dominee, we mochten nog eens proeven en smaken wat de Heere heeft weggelegd. O een Groenewegen heeft ervan getuigd:

*O zalig vol en dronken zijn
van Jezus merg en wijnen
dat doet vergeten zorg en pijn
en in het niet verdwijnen.*

O lieve vriend, Ik ben die Deur, en die door Mij ingaat zal behouden worden en zal ingaan en uitgaan en weide vinden. O die vrije gunst die eeuwig Hem bewoog. Hier weidde de dichter met een verwond'rend oog. O dat alverzadigend goed kon het zwakke lichaam niet verwerken.

Ik ben thuis gekomen, woensdagavond, en ik heb enkele dagen in bed gelegen. De dokter moest er vrijdags aan te pas komen, daar de suiker nogal opgelopen was. Ik ben heden nog niet veel waard. Maar ook eeuwig wonder dat het zo gelopen is. Ik had er zo tegenaan gezien. Er was zoveel tegenaan gekomen. En toch lag er zo'n betrekking. Maar o geliefden, wat is de vorst der duisternis boos geweest om het mij te onthouden. O wat hebben we met een vrijmachtig en soeverein Wezen van doen in al Zijn werken en bedelingen. Het was vannacht maar in mijn hart: *De zachtmoedigen zullen vreugde op vreugde hebben en de behoeftigen zullen zich in de heilige Israëls verheugen.* O zoete woorden, mijn ziel kleeft Hem standvastig aan. Hij ondersteunt mijn zwakke schreden en doet mij tot op dit ogenblik getroost en veilig gaan.

Ik hoorde van vrouw Struik dat u het ook goed gehad heeft en blijmoedig naar huis gegaan was. Ik was ook verblijd dat het zo gelopen was. Wie kan het vatten, dat er twee over een zaak samenstemmen kunnen en dat alleen door die werken van die lieve Heilige Geest. O mocht ik altijd maar meer en meer aan Zijn genadetroon gebonden liggen. Alles wat daar buiten ligt is waardeloos en ongenoegzaam.

De Heere mocht u veel verwaardigen geliefde vriend, om dat gezegende plekje aan Zijn gezegende voeten te mogen innemen. Ook in uw ambtelijke bediening mocht de Heere u maar inleiden in die ware geheimen van Zijn eeuwig blijvend Woord, dat zal de Heere Zijn getrouwe knechten niet onthouden. Straks zullen zij het loon hun toegezegd ontvangen van Hem Die is, en Die was en Die zijn zal, tot in alle eeuwigheid.

Hoe is het met uw lieve moeder en schoonmoeder? Vrienden, ik zou ze nog wat willen houden, maar we zijn oud en het kan niet lang meer duren. De Heere mocht hen ondersteunen in hun zwakheden naar ziel en lichaam. Ik hoop geliefden dat ik jullie niet vermoeid heb met mijn gebrekvol schrijven. Het is zaterdag ook weer al 2 jaar geworden van uw vader. Hij is de strijd te boven, niet waar, hier wordt hij nog gemist in dit leven der ellende, maar hij is voor eeuwig de zware strijd te boven.

Ontvang allen tezamen onze hartelijke groeten en van harte sterkte met de zwakken toegewenst, uw onwaardige vriendin en familie en tot ziens zullen we hopen, tot dankdag.

Lien Jonker

14.

Den Bommel, 4 januari 1966

Zeer geliefde zielevriend en vriendin en verder allen die u lief en dierbaar zijn.

Even zal ik de pen eens ter hand nemen en u enige letteren doen weten wat ik toch al eerder had willen doen, na de dag van afzondering, maar kon geen vrijmoedigheid vinden en toch schrijf ik u vele malen. Ik hoop dat u het met vrouw en kinderen en de 2 moeders nog redelijk wèl mag maken. De Heere maakt het met ons ook nog redelijk wèl, hoewel het zwakker en meer en meer minder gaat worden; veel vermoeid en de zenuwen staan de laatste tijd zeer gespannen; ik kan dan geen rust vinden in bed om te rusten.

Ik vond het toch jammer u niet meer gezien te hebben, toen met dankdag de kerk uitging, ook die mensen uit Zeeland. Ik was zo koud toen ik uit de kerk kwam, dat ik toch maar geprobeerd heb bij de auto te komen. Ik dacht misschien ziet u die mensen nooit weer en toch heb ik ze mogen ontmoeten of ik ze al jaren gekend had. Toen ik in de auto stapte 's morgens naar Melissant was het in mijn hart: Nooddruftig, arm en ontbloot van alle goede gaven en volmaakte giften die van boven zijn afdalende, maar werd er toch bij bepaald hoe de dichter in de nachten van verdrukking zingen mocht, dat Hij in al die drukwegen uitkomst zou geven. O geliefden, de goedertierenheden des Heeren hadden hem nog niet verlaten.

O dominee, daar mocht ik wel wat van beluisteren in die dag van afzondering, hoe de Heere als dat vrijmachtig en soevereine Wezen uitriep: *Al wat God doet dat zal in der eeuwigheid zijn*, enz. opdat men vreze voor Zijn aangezicht. O wat is er toch voor nodig geweest om Zijn Kerk met die dure prijs te kopen door die verse en levende weg, toen ze daar lagen te wentelen in hun bloed en Hij ze rechtvaardig had kunnen laten liggen in hun schuld, maar ze heeft opgeraapt van de vlakte des velds: *O leef in uw bloed, ja leef*. En dat voor een volk dat naar Zijn eeuwig voornemen geroepen was uit de duisternis tot Zijn wonderbaar licht.

O daar is Hij voor op aarde willen komen in de allerdiepste vernedering en versmading om de werken des duivels te vertreden. O lieve vriend, wie zal in staat zijn die eeuwige liefde te peilen. O dat ingaan en uitgaan en in Hem weide te mogen vinden, o die vrije gunst die eeuwig Hem bewoog. Daar mocht de ziel van de dichter weiden met een verwond'rend oog.

O vriend, de Heere is Zijn Kerk nooit kwijt geweest, maar heeft ze vrijwillig willen

aanvaarden. O Hij heeft het uitgeroepen in Zijn hogepriesterlijke bede: *Rechtvaardige Vader, de wereld heeft U niet gekend, maar zij hebben bekend, dat Gij Mij gezonden hebt.* O dat is het kardinale puntje, o wat ligt die Kerk dan toch onwrikbaar vast in Hem Die de machten der hel heeft overwonnen; nu liggen ze in Hem bewaard door het geloof in Hem tot de zaligheid die bereid is in de laatste tijd.

Zo ligt het oude jaar met al zijn lief en leed weer verzwolgen in een eindeloze eeuwigheid. Velen die hun lot moeten bejammeren in een plaats van ach en wee, en ook velen die verlost zijn van een lichaam der zonde en des doods, om dan nooit meer van Hem te scheiden. Zoals we nu van ds. Dorresteyn hebben mogen vernemen, die na een smartelijk lijden is ingegaan in die stad die fundamenten heeft welker Kunstenaar en Bouwmeester God is, van Zijn arme Sion. O wat zal dat zijn, hier wel eens verwarring in de tale Kanaäns maar dat zal niet meer zijn. Hier is de kerk nog in de strijd, en is de vorst der duisternis zo boos op dat deeltje van Gods kerk. Maar o, mochten we met Hem de toekomst ingaan.

De dagen zijn zo donker en bang, en de Heere is met Zijn oordelen op de aarde. De mens der zonde komt al meer en meer openbaar en er is nergens plaats meer voor. O lieve zielevriend, de Heere mocht u een hart schenken om op alle terreinen des levens het oog maar te richten op Hem, inzonderheid in uw ambtelijke arbeid. O de vorst der duisternis zal niet ophouden Zijn arme kerk te bestrijden. Het is bij de satan altijd te doen geweest om de Koning van Zijn kerk. Dan had hij de Kerk vanzelf gehad, maar dat is nog nooit gelukt en zal ook nooit gelukken, want niemand zal ze uit Zijn hand rukken noch uit de hand Zijns Vaders. Door het welbehagen des Vaders zal dat werk door Zijn hand gelukkiglijk voortgaan. Zo ligt Zijn Kerk gewaarborgd in Hem, Die van de Vader alles in Zijn hand gegeven heeft.

Dat zou ik u van ganser harte met al degenen die u zo lief en dierbaar zijn, gunnen. O Hij draagt zorg voor zijn eigen werk, en zal ze niet laten omkomen in dure tijd en hongersnood, daar zou ik nog wel eens mee door willen praten. Nu zal ik moeten eindigen met de pen, maar ik eindig niet met het hart. Dat is de Heere op de allervolmaaktste wijze bekend. Wees dan met alles wat u lief en dierbaar is van harte gegroet.

(...). Dominee, ontvang dan mijn hartelijke groeten, van een onwaardige en veel bedroefde vriendin in de banden der verdrukking,

Lien Jonker en familie

15.

Den Bommel, 25 april 1966

Zeer geliefde zielevriend met uw geliefde vrouw en kinderen en moeders.

Even wil ik toch proberen de pen eens op te nemen en u een paar letteren te schrijven. Het is wel laat, maar het is niet dat ik u vergeten ben met de herdenking van uw geboortedag, maar ik heb er niet toe kunnen komen wegens ziekte van het zwakke lichaam. (...) Maar onder alle smartelijke omstandigheden heeft de Heere mij wel lieflijk omhelsd. Het liep een keer zo vast, dat ik dacht, het kon het laatste loodje wel eens zijn. Daar maakte de vorst der duisternis gebruik van, hoe dat het er nu wel op aan zou komen. Zo kwam de Heere mij zeer lieflijk te ondersteunen uit Zijn lieve Woord met deze woorden: 'Uw hart worde niet ontroerd', enz. uit Johannes 14 de eerste twee verzen. O lieve vriend, ik zou er eens beter over kunnen spreken dan schrijven. O wat ging Zijn dierbaar Woord voor mij open. Het was een lamp voor mijn voet en een licht op mijn pad. O dominee, die overeenkomst die ik daar kreeg met wat bij mij al enkele jaren in de herinnering leeft uit Johannes 17 vers 24 en

verder. Het was een schakel. En de Heere was mijn enige Pleitgrond bij de Vader. O geliefde vriend, door alle smarten heen heb ik wel uitgeroepen: *Ontsluit, ontsluit voor mijne schreden, die poorten der gerechtigheid*, enz. O hoe verzachtte Hij Vaderlijk mijn lijden en Hij redde mij uit alle nood.

Ik ben al de lijdensweken ziek geweest en ik heb veel geleden naar het lichaam. Maar die dierbare Koning als Borg en Middelaar was mij voorgegaan. O, een edikteug was het enige gunstbewijs voor Hem. Hoe vrijwillig is Hij het rechthuis van Pilatus ingegaan en dat voor doodschuldigen die de eeuwige dood verdiend hebben! Hoe dierbaar hebt u dat alles verklaard in De Wachter Sions, het was mij geen vreemde zaak. Daar heb ik wat van geleerd.

Nu wilde ik u verleden week zo graag een klein briefje schrijven voor uw verjaardag, maar ik kon er maar niet toe komen. (...) Nu is het wel laat, maar nog niet te laat. Ik wil u nog hartelijk feliciteren met de dag van uw geboorte, ook uw geliefde vrouw en kinderen hartelijk gefeliciteerd met uw geliefde man en de kinderen met hun vader, ook de twee moeders niet te vergeten. De Heere heeft u dit jaar dat achter ons ligt weer uit en door willen helpen. Misschien hebt u wel eens gedacht, dat het verkeerd zou lopen, maar de Heere heeft het nog wèl willen maken. Ge mocht tezamen met uw vrouw en kinderen nog vele jaren toegevoegd worden en aan elkanders zijde staan met uw groot gezin.

Mijn gedachten waren die week van voorbereiding en 's zondags met de bediening veel bij u in de kerk. Mijn overdenking van Hem was mij zoet. Ik kreeg nog terug van het laatste avondmaal op Melissant. O geliefde vriend, *Ik ben de Deur en die door Mij ingaat, zal behouden worden en ingaan en uitgaan en weide vinden*. O, ik mocht geloven, dat de Heere nog een Kerk op aarde had en dat ze in benauwdheid Hem bezochten en hun stil gebed uit mochten storten als Zijn tuchting over hen was. O Zijn Kerk is Zijn eeuwige grondvest aan de rechterhand des Vaders en dat voor allen die in Hem begrepen liggen. O wat hebben wij met een vrijmachtig en soeverein Wezen van doen. Ik was met mijn hart in uw midden en woorden ontbreken mij om uit te drukken wat ik wedervaren heb. O wat moet de vijand, die helse drijver, op de vlucht, die ik mocht verwijzen. Zijn kop is vermorzeld en Hij heeft over dezelve getriomfeerd en Hij is uit het graf opgestaan en Hij roept Zijn Kerk nu toe: *Ik leef en gij zult leven*. Hij zal Zijn Kerk niet verlaten.

O dat ge in al uw drukke arbeid de Heere tot uw enige toevlucht hebben zal. Hoe diep het ook worden zal, Hij roept Zijn getrouwe knechten toe: 'En Ik zal de ziel der priesters met vettigheid dronken maken; en Mijn volk zal met Mijn goed verzadigd worden.' O lieve vriend, wat ligt de Kerk dan onwrikbaar vast in Hem Die de ganse zaligheid in Zijn handen heeft.

Zo zal ik moeten eindigen, ik hoop dat ik u niet vermoeid heb met dit gebrekvol schrijven. Ik gevoel me nog erg slap naar het lichaam. Maar in tussenpozen als ik aan de tafel zit, heb ik dit lettertje mogen schrijven. Ik hoop dat het in goede handen komt. Ontvang dan van ons vele hartelijke groeten en van harte sterkte met elkander toegewenst en in liefde gegroet van uw liefhebbende vriendin in banden der verdrukking,

Lien Jonker

16.

Den Bommel, 5 januari 1967

Zeer geliefde vriend en vriendin, moeders en kinderen.

Met de wisseling des jaars wil ik u uit de innerlijke betrekking een paar letteren schrijven. Het zwakke lichaam gaat wel erg tegen schrijven aan zien. Met de dankdag

van 30 november ben ik 's avonds ziek thuis gekomen en het is nog niet veel. Mijn krachten worden minder en ik heb veel pijn. Ik kan dikwijls op bed niet liggen of zitten op de stoel, zodat ik soms niet meer weet waar ik het vinden zal. Ik ben heden 80 jaar en het uitnemendste is moeite en verdriet en wij vliegen daarheen, zegt de Waarheid.

De feestdagen liggen weer achter ons en ze zijn voor mij toch onder alles niet ongemerkt voorbij gegaan. Het was mij zo een groot wonder dat die grote Gift van dat Goddelijk Alvermogen aan Zijn kerk is geschonken. Hij heeft Zijns Vaders kroon en troon willen verlaten en in de volheid des tijds op aarde willen geboren worden. Hij is van eeuwigheid gezalfd en geboren toen de afgronden nog niet waren en Zijn vermaken waren met de mensenkinderen.

O geliefde vriend toen kreeg Hij de Kerk al uit de hand Zijns Vaders. O geen plekje waar Hij Zijn gezegend hoofd op neer kon leggen, maar is verjaagd geweest als een veldhoen op de bergen. O lieve vriend, Hij heeft zwarte Morianen tot Zijn bruid willen kiezen van uit de nooit begonnen eeuwigheid. Ja de dagen en nachten die achter ons liggen in het oude jaar die bij dagen ernstig voor ons waren, heeft de Heere tot hier toe nog genadiglijk willen wenden zodat we nog mogen zijn die we zijn. In de welaangename tijd, de dag van zaligheid.

Het nieuwe jaar zijn we weer ingetreden en we weten niet wat er in verborgen ligt. Maar de Heere zal Zijn Kerk niet begeven of verlaten. O geliefde vriend en vriendin, die Kerk heeft maar één doel en *dat is de eer des Vaders*. Daar heeft u wel eens meer wat van gezegd hoe dat ge in de nabetrachting van het Heilig Avondmaal verklaarde dat de Heere een verbond gemaakt heeft met de vader der gelovigen en zijn zaad. En nu heeft Hij verlossing gezonden en zal Hij dat verbond met hen bewaren tot in eeuwigheid. O dierbare weldaden.

We lazen van de week de geschiedenis van Abraham hoe de Heere hem uitleidde naar buiten en tot hem zeide: *Ziet naar de hemel en telt de sterren indien gij ze tellen kunt, zo zal uw zaad zijn*. O vriend dat uitleiden naar buiten, wat dat inhield voor Abraham, o ik gevoelde dat daar een eeuwigheid voor nodig zal zijn om dat te verstaan. O, wat is het werk der zaligheid van diepe inhoud en verborgenheid. O ik kon er gisteren niet van zwijgen hoe dat nu de Kerk onvolmaakt is in zichzelf, maar volmaakt in Hem. Hij roept Zijn bruid toe: *Er is geen gebrek aan u*. O hoe vrijmachtig en soeverein is de Heere in al Zijn werken. Het zong vannacht zo in mijn hart:

*Het diepst van 's aardrijks ingewand,
Het hoogst gebergt' is in Zijn hand,
't Is al gehoorzaam op Zijn wenken.*

Zo kon ik toch niet nalaten u deze letteren te schrijven. Veel praat ik met u in mijn gedachten. Ik zal de pen moeten neerleggen, daar mijn blaadje vol is. Overziet mijn gebreken. O mochten we elkander vinden in de verzuchtingen aan de troon der genade.

O wat ligt de Kerk onwrikbaar vast in Hem en gewaarborgd in het welbehagen des Vaders. Dat welbehagen zal nu door Zijn hand gelukkiglijk voortgaan.

Wat is het een slag dat ds., dr. Steenblok zo onverwacht is overleden. Het is een grote slag ook voor de gemeenten. Ik kan begrijpen dat u er van ontdaan was en dat is ook voor allen die hem gekend hebben.

Ontvang ook onze hartelijke groeten en ook uw geliefde vrouw, moeders en kinderen, ook van mijn zuster en zwager

Lien Jonker en familie

17.

Den Bommel 17 april 1967

Zeer geliefde zielevriend ds. Mallan met uw geliefde vrouw en kinderen, moeder en schoonmoeder.

Allereerst hartelijk dank voor uw gewaardeerd en aangenaam schrijven, dat ik verleden week zo onverwacht van u mocht ontvangen. Toen ik het mocht lezen was het mij even te machtig. Ik was er even van ontroerd, toen ik mocht vernemen van de band die de Heere gelegd heeft in onze harten. Ik had er echt niet op durven rekenen, hoe laag heeft de Heere toch willen buigen om de harten in elkander te doen sluiten en dat is niet minder geworden. Zulke banden zouden de eeuwigheid kunnen verduren.

Zo zal ik ook proberen jullie een paar regeltjes te schrijven, daar u morgen, 18 april, uw geboortedag hoopt te gedenken. Daar willen wij u hartelijk mee feliciteren, ook uw geliefde vrouw hartelijk met u gefeliciteerd, ook uw kinderen, uw lieve moeder en schoonmoeder. Ge mocht, vrienden, nog jaren aan elkanders zijde staan in dit moeitevolle leven in het opvoeden van uw groot gezin, om in liefde en eensgezindheid alles te dragen wat de Heere je opdraagt.

Zo u schreef, geliefde vriend, hebt gij het niet zo gemakkelijk in uw ambtelijke bediening. Ik geloof het graag dat ge veel bedekte godsdienst ontmoet in het kerkelijk leven, en dan kan men wel eens denken dat het vrienden zijn, maar men komt er toch achter dat het bedekte vijanden zijn. Ze kunnen de zuivere leer van dat Goddelijke werk niet verdragen dat verkondigd wordt en de leer van vrije genade is een doorn in het oog van die verkapte vijanden. Ik weet er ook wel wat van.

Ik zou in het jaar dat ge weer tegemoet zult mogen gaan, je van harte toe willen wensen, dat de Heere u tot een eeuwige Woning mocht zijn, en van onder eeuwige armen zou willen ondersteunen. De Heere heeft u in uw ambtelijke bediening een opdracht gegeven om uw brood uit te werpen op het water, o gij zult het vinden na vele dagen. De afval is nog niet volkomen en ja het is wel terecht wat u schreef, dat de aanhang die u nog heeft niet zo groot is als men denkt.

O geliefde vriend, ik denk ook zo vaak aan de nagemaakte godsdienst van ons vaderland. O als dat land ten gronde zal gaan, waar ook Van der Groe over schrijft, o dan zal het niet alleen over de goddeloosheid zijn, maar ook van de godsdienst die tekort zal schieten. O als ik er wel eens op mag zien, dan begrijp ik wat het voor u als leraar wel is, die met dat alles zo op de hoogte is.

O vriend, ik zou zeggen: Houd ook nog moed, de Heere zal Zijn Kerk niet begeven of verlaten. Hij houdt ze staande in de zware strijd, want niemand zal ze uit Zijn hand kunnen rukken of uit de hand Zijns Vaders. O wat ligt de Kerk toch onwrikbaar vast in Hem en gewaarborgd in het hart des Vaders Die Zijn Kerk nooit kwijt is geweest. Maar Hij heeft ze op de vlakte des velds willen oprapen, toen ze daar lagen te wentelen in haar bloed. Hij riep uit: *Leef, in uw bloed, ja leeft*. O dierbare weldaden als men er wat van ervaren mag.

Ik heb heel de winter veel moeten kwakkelen en nog tot op heden. Ik zit halve nachten bij de warme kachel van de pijn, en het zit dan door het gehele lichaam, van de verkalking van de bloedvaten. Mijn krachten zijn van de winter veel verminderd. Ik kan 's nachts niet liggen, niet zitten en ik kan haast niet meer lopen. Maar de Heere heeft het bij ogenblikken wel gemaakt. Hij is van gisteren en heden Dezelfde en Hij houdt Zijn dierbaar Woord nog gestand. Ik kan er beter eens over praten dan schrijven. In de nachten schrijf ik dan ook de meeste brieven aan u.

Nu ga ik eindigen want ik ben erg vermoeid. De Heere mocht u tezamen morgen een aangename dag met elkander geven. Ontvang dan van ons vele hartelijke groeten van uw liefhebbende vriendin in banden van verdrukking, Lien Jonker

18.

Den Bommel, 16 oktober 1967

Zeer geliefde zielevriend, met uw geliefde vrouw, beide moeders en kinderen. Even wil ik u uit de innerlijke betrekking en behoefte een paar letteren schrijven. De Heere maakt het nog wel en Hij toont nog dat Hij van gisteren en heden Dezelfde is, maar ook blijft, in het bijzonder de laatste paar dagen. Met mijn hart mocht ik door 's Heeren ondoorgroendelijke goedheid mede op Melissant in de kerk zijn. De Heere kwam mij er bij te bepalen dat Hij het laatste avondmaal met Zijn discipelen gehouden had. Hij zeide: 'Doet dat tot Mijn gedachtenis.' Hij wilde als dat vrijmachtige en soevereine Wezen er in mede komen en ik mocht op mijn legertje dat zoete plaatsje innemen aan de viering van het Heilig Avondmaal. O, wat heb ik geweend, toen ik Hem mocht ontmoeten als Mijn enige Pleitgrond aan de rechterhand van Zijn eeuwige Vader en dat alreinigend bloed was mijn enige pleitgrond. O geliefde vriend, wat ik ervan mocht proeven en smaken, laat zich niet verklaren; wenen en nog eens wenen. O dat eeuwige fundament dat vastgelegd is in de eeuwige Vrederaad. O Hij kent degenen die Zijne zijn en een iegelijk die de Naam van Christus noemt, sta af van ongerechtigheid.

O geliefde vriend, ik hoorde toen ze thuiskwamen dat u nog aan mij gedacht hebt aan de verbondstafel. O dat eeuwige wonder, o al wat God doet, zal in der eeuwigheid zijn, daar is niet toe te doen en daar is niet af te doen en God doet dat opdat men vreze voor Zijn aangezicht. Ik kon er niet bij tegenwoordig zijn vanwege zwakte des lichaams, maar die dag is toch mijn zwakke lichaam er onder door gegaan. O vriend, wat was het een eeuwig wonder voor mij om van mijzelf eens een ogenblik verlost te mogen worden om die Plant van Naam eens door het zielzaligend geloof te mogen aanschouwen. O wat kwam de Heere op Zijn eigen werk terug van de laatste tijd. Hoe kwam de Heere als die grote Voorbidder Zijn Kerk voor te dragen voor het aangezicht van Zijn Vader als een reine maagd zonder vlek of rimpel en dat op grond van Zijn Borggerechtigheid. O lieve vriend wat kreeg ik door die vrije genadeweg gemeenschap met Gods Kerk hier boven, maar ook hier op aarde, die hier in Hem begrepen liggen. Woorden ontbreken hier, om Hem naar Zijn eeuwige waarde en rijkdom recht te kunnen verklaren. Dan schiet er niets anders over dan: *Hij zal 't verbond met hen in eeuwigheid bewaren.*

O geliefde vriend, nog hartelijk dank dat ge ons nog even bezocht hebt, en we met insluiting des harten nog een ogenblik bij elkaar mochten verkeren. Maar in het bijzonder ook aan het viert van het Heilig Avondmaal. O dat wij elkander mochten vinden in deze dagen aan de troon der genade. De Heere zal er alleen de eer van krijgen tot de eer des Vaders, daar zal de Kerk de zalige bate van mogen wegdragen: *Hoe groot is Zijn goedgunstigheid, Hoe zijn Zijn vleugelen uitgebreid, Hier wordt de rust geschonken.* enz.

O daar zal de hemel voor nodig zijn om aan het liefdehart des Vaders te mogen rusten zonder te rusten. O die het vatte, die vatte het.

Ik hoop dat u het mij niet kwalijk neemt om die paar regels te schrijven. Ik kan het niet laten, al valt het schrijven wel eens moeilijk wegens de pijn die ik wel veel moet lijden vanwege de diepe zondeval.

Nu moet ik het hierbij laten en ontvang dan ook allen de hartelijke groeten van uw onwaardige en liefhebbende vriendin in de banden die de Heere gelegd heeft. Lien Jonker en familie.

Ook de hartelijke groeten van mijn zuster en zwager.

19.

Den Bommel, 8 januari 1968

Zeer geliefde zielevriend met uw geliefde vrouw, kinderen en moeders.

Uit de innerlijke betrekking kan ik niet nalaten u een paar letteren te schrijven. Ik had het wel eerder willen doen, maar ik kon er niet toe komen.

Allereerst de jaarwisseling met de feestdagen liggen weer achter ons, het oude jaar ligt weer weggezonden in een eindeloze eeuwigheid. De diepe drukwegen hebben er wel eens aan mogen medewerken om Hem na te speuren in de gangen van Zijn lijden en sterven, zodat de Heere ons nog heeft willen uit- en doorhelpen in de moeilijke tijden, maar ook Zijn vele weldaden, zodat mijn ziel wel eens dat lage en zoete plekje mocht innemen aan Zijn gezegende voeten.

Toch waren wij in die dagen wel erg bedroefd, want onze geliefde broeder, die al 7 weken in het ziekenhuis ligt te Dirksland gaat hard achteruit, en de dood zal het einde zijn; en mijn zwager uit het rusthuis ligt ook op zijn einde, ongeneeslijk verklaard vanuit het ziekenhuis ontslagen. O wat is de mens aan allerlei ellende onderworpen geworden vanwege onze zonden. O geliefde vriend, wie zal er in staat zijn om de staat van Adam met al zijn nakomelingen recht te kunnen beseffen of in woorden te kunnen uitdrukken.

Ik ben in oktober 81 jaar geworden, en ik mocht toen eens terugzien in al die jaren die achter mij lagen. O lieve vriend, geboren geworden om wedergeboren te worden, o wie kan het vatten. Ik heb toen wel eens gevraagd: Heere wat heeft U toch bewogen om naar zulk één om te zien, toen ik daar lag op het vlakke des velds, walgelijk en vertreden in mijn bloed? O, dat de Heere nu van eeuwigheid bewogen, uit Zijn eeuwige vrijwillige zondaarsliefde en van eeuwigheid nu een Kerk heeft willen vergaderen van de vier einden der aarde. O, eeuwige liefde zal het zijn voor diegenen waarvoor die dierbare Borg en Middelaar op aarde is willen geboren worden in de volheid des tijds, als God en mens in één Persoon. Hoe rechtvaardig had de Heere de mens kunnen laten liggen in zijn schuld en schande. Maar Hij heeft uitgeroepen: 'Zie Ik kom.' O daar mag de Kerk nu van uitroepen: *Ziet Hem, Hij komt, springende op de bergen en huppelende over de heuvelen.*

O, Hij Die rijk was, is arm geworden om Zijn arme volk rijk te maken in Hem, daar mocht ik toch wat van ervaren in de dagen die achter ons liggen. En nu zijn we een nieuw jaar mogen ingaan, wat het ons brengen zal, is voor ons verborgen. Maar ziende op de ernstige en bange tijden die we thans beleven, dan zien wij hoe donker het is op aarde, donker in Gods kerk. O lieve vriend, terecht wat u in de Wachter schreef: *Zal het goed zijn als de Heere een ieder zal onderzoeken?* O driewerf gelukzalig die hier aan deze zijde van het graf dat onderzoek heeft mogen leren kennen om in de kracht Zijner opstanding Zijn dood gelijkvormig te mogen worden.

Ik had vannacht een gesprek met u in mijn hart, en ik wens het u van harte toe, dat die lieve Heilige Geest in de heiligmaking gedurig maar in vervulling zal mogen gaan in het bijzonder in uw ambtelijke arbeid. Die dierbare Geest leidt en leert en onderwijst Zijn getrouwe knechten en volk, als die getrouwe Kinderleider, in die grazige weiden van Zijn eeuwig blijvend Woord.

O laat dan de hel vrij woeden, Hij heeft getriomfeerd over hel, dood en graf, heeft alle machten uitgetogen en openbaar tentoongesteld. O dominee, voor de verderfelijke is onverderfelijke en voor het sterfelijke is onsterfelijke bereid. Dan zullen ze mogen uitroepen: *Dood, waar is uw prikkel, hel waar is uw verderf.* O dat gij uw pelgrimsstafje maar gedurig mocht opnemen om Hem na te wandelen met een kinderlijke vreze en een heilig en diep ontzag voor Zijn hoge Majesteit. Ook uw geliefde vrouw en kinderen en uw lieve beide moeders het allernodigste toegewenst.

Ik heb altijd nog veel pijn vooral in de eenzame nachten, maar de Heere maakt het wel en is van gisteren en heden nog Dezelfde, vanouds mijn Toeverlaat, mijn Koning. Ontvang dan onze hartelijke groeten inzonderheid van uw onwaardige en liefhebbende vriendin,

Lien Jonker en familie

20.

Den Bommel, 17 april 1968

Zeer geliefde zielevriend met uw geliefde vrouw, moeders en kinderen.

Even zal ik trachten u een paar lettertjes te schrijven, daar het morgen al weer de dag zal zijn dat u uw geboortedag weer hoopt te gedenken. En al is het dan gebrekvol, ik wil toch niet achterblijven uit de innerlijke betrekking die er door de ondoorgrondelijke goedheid des Heeren is gelegd. Daarmee wil ik u ook namens mijn zuster en zwager hartelijk feliciteren met die dag. Ook uw geliefde vrouw, kinderen en moeders hartelijk gefeliciteerd met uw verjaardag. Ge mocht tezamen nog menig jaartje aan elkanders zijde staan voor uw groot gezin, maar ook in uw ambtelijke arbeid, daar er binnenkort grote veranderingen zullen plaats hebben met het beroep dat u aangenomen hebt naar Gouda.

Ik had gedacht, vriend, dat u nooit meer van Veenendaal zou weggaan, maar men ziet dat onze wegen niet 's Heeren wegen zijn. Ik gevoel het voor de gemeente van Veenendaal wat het zal zijn dat hun geliefde leraar hen moet gaan verlaten. Ach geliefde zielevriend, de eeuwigheid zal het openbaren waarvoor en waartoe, maar ook wat het zal zijn om uw geliefde gemeente waar u door genade zo aan verbonden zijt, te verlaten. Lieve banden liggen daar toch door Gods genade.

O geliefde vriend, mijn ziel leeft in die weg zo met u mee, in de eenzame stille nachten; dan krijg ik daar wel eens onderwijs uit dat de dichter ervan getuigt:

'Waar Hij, bekleed met eer en macht,

Zijn sterke stem verheft met kracht,

En heerst als Sions Koning.'

De Heere regeert en Hij is met hoogheid bekleed. O, die eeuwige liefde des Vaders heeft dat grote schathuis in Zijn handen gegeven.

De dagen liggen daarvan weer achter ons, van Zijn lijden en sterven en opstanding. Die dagen zijn voor mij niet ongemerkt voorbij gegaan. O, de apostel roept erover uit: Opdat ik Hem kenne in de kracht Zijner opstanding, in de gemeenschap Zijns lijdens, Zijn dood gelijkvormig gemaakt te worden. O, die ene Plant van Naam, daar heeft Johannes op het Patmos van verdrukking van uitgeroepen: "En toen ik Hem zag, viel ik als dood aan Zijn voeten; en Hij legde Zijn rechterhand op mij en zeide: Vrees niet; Ik ben de Eerste en de Laatste. Ik ben dood geweest en zie, Ik ben levend tot in alle eeuwigheid."

O lieve vriend, Die van Zijn kribbe tot aan Zijn kruis is verjaagd geweest als een veldhoen op de bergen. Die hemel en aarde in bezitting had, heeft het handschrift dat tegen ons was, in inzettingen bestaande, aan het kruis genageld en gedood, alle machten uitgetogen en openbaar tentoongesteld en over dezelve getriomfeerd. O die ene Plant van Naam is nu de pleitgrond van Zijn kerk die in Hem begrepen ligt; en Hij treedt gedurig in voor het aangezicht van Zijn Vader om Zijn kerk voor te stellen als een reine maagd, zonder vlek of rimpel. O, dat één zijn in Hem. Hier is het de voor- en toebereidenstijd in het bijzonder voor Gods knechten.

O geliefde zielevriend, straks als u uw loopbaan zult voleindigd hebben, dan zult gij uw reisstafje neer mogen zetten aan het einde van uw ambtelijke loopbaan, ook uw herdersstafje. Dan zal Hij u toeroepen: *Komt Gij gezegende Mijns Vaders, beërft dat*

koninkrijk dat Ik voor u bereid heb van voor de grondlegging der wereld. O diepe inhoud en grote verborgenheid van het werk der zaligheid.

In de achterliggende wintertijd ligt er een droeve toestand achter ons met onze familieomstandigheden. Maar onder al de smarten die wij door moeten maken, is de Heere nog de Getrouwe en de Onveranderlijke gebleven, Die van gisteren en heden Dezelfde is. Dan is het toch geen wonder dat de vorst der duisternis mij geen rust laat. Al moet ik dan zeggen: 'Heere al ben ik ontrouw, Gij zijt en blijft de Getrouwe. Gij kunt Uzelve niet verloochenen.'

Nu zal ik moeten gaan eindigen, dominee, want mijn hart is erg moe. Ik heb nog met een ziek en pijnlijk lichaam te kampen, ik heb 's nachts veel pijn. Ik moet er nogal eens uit.

Verder zullen wij het er maar bij laten en ik hoop voor uw vrouw en kinderen en familie een aangename dag. Ontvang dan van mij, uw onwaardige en gedenkende vriendin in al uw banden, de hartelijke groeten. De Heere mocht u ondersteunen in al uw wegen die gij gaan zult. Er staat wel een drukke tijd voor handen voor jullie.

Uw liefhebbende vriendin in de zoete banden, waar een zeker dichter van getuigt:

'Zoete banden die mij binden

Aan des Heeren lieve volk.

Gewis het zijn mijn hartevrienden,

Hunne taal mijn hartetolk.'

Lien Jonker

Brieven van Lien Jonker aan A. Dekker te Vriezenveen

Er zijn van Lien Jonker te Den Bommel, (Goeree-Overflakkee) een groot aantal brieven bewaard, die geschreven waren aan ouderling A. Dekker Sr. te Vriezenveen. Deze zijn uitgegeven bij Uitgeverij P. Stuut, Rijssen, 1979.

Uit dit boek "Briefwisseling tussen L. Jonker te Den Bommel en A. Dekker te Vriezenveen" worden hieronder enkele brieven van Lien overgenomen.

1ste brief

Den Bommel, 6 augustus 1968.

Zeer geliefde vriend met uw kinderen.

Het is vandaag, dinsdag, weeral acht dagen geleden dat je zo op het onverwacht ons hebt wezen bezoeken. Ach vriend, wie had dat nu durven denken dat je die verre reis wilde aandoen om mij te ontmoeten. Ja, door de gesprekken met Ds. Mallan en Ds. Pannekoek lag er allang een betrekking en verlangde ik om u eens te mogen ontmoeten. Toen ik u zag komen dacht ik, dat is Dekker. O, wat was de Heere een verrassend Wezen voor mij. Ik, zo'n arme stumperd door zulke diepe drukwegen en dat van mijn kindse dagen af. Ik heb die dag zo verwonderd gestaan dat de Heere me dat nog gunde. Hij alleen weet op de allervolmaaktste wijze wat ik nodig heb op de reis naar de allesbeslissende eeuwigheid. Ik kon er niet van slapen en mocht het alles nog eens overdenken. Ik ben het nog niet kwijt. O, vriend wat is Zijn onbedrieglijk en eeuwig blijvend Woord toch een goudmijn. De dichter zingt er van: "Uw Woord is een lamp voor mijn voet en een licht op mijn pad". O, ik moet maar zeggen, wat is Hij toch een Vrijmachtig Wezen en soeverein in Zichzelf, Die alles werkt naar de raad van Zijn heilige wil.

O, vriend, mag men eens naar binnen keren, dan vindt men van nature niet anders dan zonden en dat na ontvangen genade. Maar o, als men met dat alles eens terecht mag komen in Hem Die blank is van heiligheid en rood van verdienste. O, vriend, die Kerk heeft toch maar één doel voor ogen en dat is *de ere van een enig en Drieëinig Wezen*. O, dierbare weldaden als men daar wat van beoefenen mag door genade, wat ligt die kerk dan onwrikbaar vast in Hem Die verlossing heeft teweeggebracht. En die kerk ligt ook gewaarborgd in het welbehagen des Vaders. Nu heeft de liefde des Vaders dat grote schathuis in Zijn handen gegeven. Daar roept de dichter van uit: "De Heere regeert en is met Hoogheid bekleed."

Zondag hebben we nog een kostelijke preek gelezen over Mefiboseth, die leefde als misdadiger in het pesthuis, Lodebar. Hij was kreupel aan beide voeten en dat bleef hij. Maar hij kreeg al de goederen van zijn vader, Saul, weer terug en mocht aan des Konings tafel eten. O, gelukkige Mefiboseth die zich hier aan deze zijde des grafs als een stadsmisdadiger mocht leren kennen. O, dat de Heere nog een geslacht uit een verloren gaande wereld heeft willen halen, die daar lagen op het vlakke des velds, walgelijk en vertreden in hun bloed, welk geslacht Hij rechtvaardig had kunnen laten liggen, maar uit Zijn eeuwig voornemen roepen heeft: "Leef in uw bloede, ja leef". O, geliefde vriend, dat kan men nooit klein krijgen.

Ik hoop dat u mij niet kwalijk zal nemen dat ik deze gebrekvolle letteren aan u richt.

De Heere mocht ook hem gedenken die opgeleid zal worden tot de bediening des Woords. (Hier werd door haar bedoeld student Wink). De Heere mocht als die grote Leraar der Gerechtigheid in de zaken van dat gewichtvolle werk de Leidsman willen zijn tot de eer Zijns Naams en tot stichting van de naaste. Dat is mijn wens en bede om Zijns Verbondswille, dat Hij bewaren zal voor Zijn kerk tot in eeuwigheid.

Ontvang dan zo onze hartelijke groeten. LIEN JONKER.

Antwoord van A. Dekker

Vriezenveen, 8 augustus 1968.

Geliefde vriendin in de Heere!

Vanmorgen mochten wij uw brief ontvangen en heb de inhoud ervan gelezen en daar ben ik toch onder weggesmolten vanwege de trouw en zorg aan ons samen in Zijn gadeloze ontfermingen in liefde betoond. Met innige zielsvereniging uw brief gelezen en de Heere daarin bewonderd. Zijn hand en leiding daarin opgemerkt die de begeerte in onze ziel gewerkt heeft, daar wij van u gehoord hadden, door onze geliefde leraren ds. Mallan, ds. Pannekoek en ds. van Beek. En ook wederkerig bij u om ons te ontmoeten, en ook daarin getoond heeft die God te zijn Die alle dingen werkt naar de aanbiddelijke Raad Zijn willens. Die Zijn werk kent als die grote Werkmeester en Auteur, zoals Hij Zich ter Zijner tijd in hun hart openbaart en verheerlijkt, als verloren liggend, helwaardig en verdoemelijk. Maar o eeuwig wonder, door eeuwige liefde ingewonnen het te mogen verliezen, aan Gods zijde te mogen vallen.

Maar o eeuwig wonder als Hij Zich daar openbaart. Die blank is en rood in Zijn eeuwige en alvermogende kracht. En het voor zulk een komt op te nemen en hen opraapt en komt te redden van hun vijanden, waar zij dachten voor eeuwig verzwolgen te worden. Hoe wordt het dan openbaar dat Zijn Naam is Verlosser. Wie zal Zijn Majesteit, Heerlijkheid en Schoonheid en Zijn Alvermogen toch kunnen uitspreken. En komt te werken: "Niemand kent de Vader dan de Zoon en wien het de Zoon zal willen openbaren." En het bewaarheid wordt "De Vader Zelf heeft u lief." En hen als kind komt over te nemen en het bewaarheid wordt: "Drie zijn er die getuigen in de hemel. De Vader het Woord en de Heilige Geest en die Drie zijn Een."

O geliefde zielsvriendin wat het is, in die zoete geloofsverborgenheden vereniging en insluiting te mogen vinden door die zoete Heilige Geest. En dan niet in de weldaad op te gaan, maar als een allesverbeurdhebbende, ja als de grootste der zondaren buiten zichzelf geleid te mogen worden tot Hem, onze Oudste Broeder die hen veraangenaamt bij de Vader, verwekt in de ziel die verwondering en aanbidding. Door die kracht en versterking door het geloof in de vaak moeitevolle kruis en drukwegen. En al is het dan nog zo gebrekvol, het ligt op de bodem des harten om de Drieënige en alwaardige God te mogen prijzen en verheerlijken.

En nu zal ik eindigen. Ontvang ook de liefdegroet als onze dierbare vriendin in de Heere. Ontvang ook de groeten van mijn kinderen ook van mijn zoon die mij brengt bij des Heeren volk. Groet ook hartelijk uw zuster met haar man en kinderen. En de Heere zij u nabij en gedenke u uit Zijn eeuwig verbond.

Uw onwaardige zielevriend in de oudste Broeder.

DEKKER.

2^e brief

Den Bommel, 28 augustus 1968.

Zeer geliefde zielevriend met de kinderen.

Even een kort briefje als antwoord op uw schrijven dat ik maandag door 's Heeren ondoorgrondelijke goedheid mocht ontvangen, waar ik zeer verblijd mee was. Zo vernam ik dat gij het met kinderen en kleinkinderen nog wel mag maken, zo ook bij ons. De ouderdomsgebreken laten zich bij u ook al geducht gevoelen. Zo is het ook met mij met mijn bijna 82 jaren en de kwaal gaat door. Er is niets meer aan te doen volgens de dokter.

Wat u mededeelde van uw lieve zielevriend, daar was ik zo blij mede en mocht er ook wat van proeven. Als men in de nachten, zoals u schreef, vereniging mag hebben dan

komt de stok Liefelijkheid en Samenbinding wel eens heerschappij voeren in het hart. Ik heb Broere [ouderling te Rotterdam] nooit gekend, maar wel over horen praten welk een degelijk mens het was in de Godsgeheimen. O, wat heeft hij zijn oogjes wel opgeslagen toen hij aan het einde van zijn loopbaan zijn reisstafje mocht neer zetten om van de strijdende- in de triomferende kerk over te gaan en zijn lieve Koning in onverderfelijkheid mocht aanschouwen, welke Koning zo een dure prijs voor hem betaald had. O, lieve vriend, daar heeft die helse drijver opgehouden om hem te benauwen, om te mogen rusten aan het liefdehart des Vaders. O, daar zal geen nacht meer zijn en zij zullen geen kaars, noch licht van node hebben, want de Heere God verlicht hen. De goede strijd is gestreden, het geloof is behouden en nu voor eeuwig die kroon gewillig voor de voeten neer te mogen leggen. O, die zoete vrede die hij mocht ontvangen uit de hand van zijn Vader, Die die grote Gift, zijnde Zijn Geliefde Zoon, aan Zijn kerk heeft willen schenken.

O, mijn geliefde vriend, nu te zijn boven het bereik van satan en een boze wereld, maar ook boven het bereik van het verdorven vlees. O, vriend, nu zucht de Kerk hierboven nog om de komst van de strijdende kerk op aarde. Ik gevoelde dat het maar alleen voor inleving vatbaar is. O, wie is in staat om die onuitsprekelijke Zaligheid recht te kunnen vatten. Daar zijn woorden te kort en te arm voor om de waarde daarvan uit te drukken. O, als die eerstelingen des Geestes mijn hart gaan vervullen dan staat het mondje stil en zinkt men weg in eeuwige verwondering.

Ds. Mallan heeft wel eens tegen mij gezegd dat de vrije verkiezing Gods genoeg stof tot eeuwige 'verwondering en aanbidding zal geven. O, lieve zielevriend, houd moed, nog een weinig tijds en de strijd zal ten einde zijn. Hier zal het land der ruste niet zijn, omdat het verontreinigd is door de zonde, maar bij Hem om die vrije gunst die eeuwig Hem bewoog. O, Hij heeft verlossing teweeggebracht en nu zal Hij het verbond met hen in eeuwigheid bewaren.

Zo zal ik weer moeten eindigen. Ik ben erg moe en verlang weer naar mijn bed. Ik ben hier bij mijn zuster en zwager weeral vijftien jaar onder hun dak en word als een kind verzorgd, wat je op aarde niet zo vaak tegenkomt. Doe ook de broeders in de kerkenraad de hartelijke groeten, al zijn ze voor mij onbekend. Verder een liefdegroet van mij en mijn familie.

Uw onwaardige en geringe vriendin in de banden der verdrukking.

LIEN JONKER.

3^e brief

Den Bommel, 11 september 1968.

Zeer geliefde zielevriend met uw geliefde kinderen en kleinkinderen.

Uw hartelijk briefje hebben wij, voor zoveel als dat gaat, in redelijke welstand mogen ontvangen. We waren er allen zeer mee verblijd. De jaren klimmen echter en de krachten worden minder, zodat ik de laatste tijd veel in bed lig. Ik slaap weinig. Alleen des avonds kom ik een paar uurtjes op.

O, geliefde vriend, de diepe drukwegen moeten er maar gedurig aan meewerken om die dierbare Borg en Middelaar na te speuren in al Zijn Borgtochtelijke gangen. Wat heeft het Hem gekost om voor de zonden te betalen. Het is terecht wat u schreef over die zaken. Maar de Heere komt onder alle omstandigheden nog wel eens te ondersteunen en te vertroosten uit Zijn onbedrieglijk Woord. Zo mocht ik verleden week nog waarnemen dat ik Zijn lieve Raad moest uitdienen, maar o, dat de Heere me maar gedurig die vrije genade wilde schenken om het door genade te mogen volbrengen. Ik mag nog wel eens terugdenken aan die dag toen ge met uw kinderen die verre reis uit Overijssel hebt willen ondernemen en toen zo onverwacht en

ongedacht voor ons stond.

Die nacht daarvoor mocht ik rustig nederliggen zonder te slapen. Zo mocht ik zien met welk een trouwhoudend God we te doen hebben. Toen mijn geliefde zuster mij 's morgens een kopje thee aan mijn bed bracht mocht ik zeggen: "O, mijn lieve Koning, dat zijn nu de vruchtjes van Uw Zoen- en Kruisverdienste die Gij verworven hebt voor Uw ganse Kerk en Sion", toen nog niet te weten wat er achter lag.

Maar ik had al vier jaar met een betrekking op u in mijn hart gelopen. En toen kwam die ongedachte ontmoeting. O, vriend ik heb het ook gevoeld dat die helse drijver zo boos is op dat deeltje van Gods eigen werk. O, de Heere heeft het uitgeroepen van de nooit begonnen eeuwigheid; "Vader ze waren Uwe en Gij hebt ze Mij gegeven en hebben Uw woord bewaard". Toen kreeg Hij Zijn kerk al als loon op Zijn arbeid. Wat is het werk der zaligheid van diepe inhoud en een grote verborgenheid. Daar zal de eeuwigheid toe nodig zijn om Hem daarvan die ere te geven die Hij zo eeuwig toekomt. Maar Hij zal die ook krijgen van al Zijn duurgekochte Volk.

O, geliefde vriend, hoe meer ik ervan mag ervaren, hoe armer ik er mijzelf van nature onderuit vind. De dagelijkse struikelingen en de wateren van inwonende zonden en verdorvenheid, werpen niets anders op dan slijk en modder. Dat we dat maar meer bewenen mochten. De smarten der zonden maken het leven zo bitter, nietwaar.

Zo u schreef zijt ge met de bevestiging en intrede van ds. N., door ds. N., in Rijssen geweest en ik begrijp dat ge ze met groot genoegen hebt mogen beluisteren. Ik vind het zo jammer dat ik niet meer ter kerk, kan gaan. Maar gelijk kreeg ik weer een lief briefje van ds. N. Hij was innerlijk verblijd dat u hier geweest was, zowel voor mij als voor u.

Het mocht de Heere behagen Zijn trouwe knechten te gedenken en gedurig maar in te leiden in de waarheid die naar de Godzaligheid is. Straks als hun loopbaan van hun ambtelijke bediening ten einde is zullen ze het loon ontvangen dat hun toegezegd is met deze woorden: "Komt in gij gezegende des Vaders, beërft dat Koninkrijk dat voor u bereid is van eeuwigheid". O, die valse aanslagen van die helse drijver mochten maar verijdel worden en de nevelen maar gedurig opgeklaard worden.

O, geliefde vriend, het is alles maar op Hem alleen aangekomen. Daar zullen de doodschaduw en eindigen voor Zijn arme Kerk, maar inzonderheid voor Zijn getrouwe knechten.

Ik moet eindigen met vele groeten. De Heere zal Zijn verbond met Zijn Kerk in eeuwigheid bewaren, daar zal geen klauw van achterblijven.

LIEN JONKER.

4^e brief

Den Bommel, 25 September 1968.

Zeer geliefde zielevriend in Hem, Die aan de rechterhand des Vaders zit en is ingegaan in dat binnenste Heiligdom, door die verse en levende weg, Zijn kerk medegezet in de Hemel. Met innerlijke blijdschap heb ik uw gewaardeerde letteren mogen ontvangen.

O, geliefde vriend, dan gevoelt men toch te meer dat er door Gods vrije Genade die wonderlijke band mag liggen. O, vaak mag ik terugdenken aan onze eerste en wonderlijke ontmoeting. O, dat samen- en bijeenbrengen en betrekking op elkander gekregen hebben door die lieve Heilige Geest als die Kinderleider, Die alles werkt naar de raad van Zijn heilige wil.

Ik heb geweend toen ik uw briefje lezen en herlezen mocht. Die samenstemming over die ene zaak, die vrije genadeweg, is een weg die *de heilige weg* genaamd wordt.

Neen, lieve vriend, daar zal geen onreine doorgaan. Dat zal van Hem zijn die deze weg bewandelt, daar zullen de dwazen niet op dwalen. Daar zullen de woestijnen en de dorre plaatsen over vrolijk zijn en de wildernis zal zich verheugen en zal bloeien als een roos. O, dan mocht ik vannacht nog zeggen: *"Dat eeuwig Verbond is al de grond, dat, eer ik was, onwrikbaar stond"*. O, hoe meer we er van mogen inleven hoe meer we een weet-niet mogen worden in onszelven. Daar getuigen de eenzame stille nachten wel eens van.

O, ja geliefde zielevriend, wat zal dat toch zijn op het einde van de loopbaan voor die Kerk, als de doodschaduwen eens zullen vlieden in die morgenstond en de nevelen eens zullen wijken en opgeklaard worden. O, ziende op die Wolk der getuigen, door dat dierbare geloof hebben ze dat Vaderland gezocht hierboven. O, door datzelfde geloof spreken zij nog nadat ze gestorven zijn. Door datzelfde geloof zijn de martelaren de brandstapel opgegaan.

O, dat we met en voor elkander mochten zuchten, al zijn we ver van elkander verwijderd. O, die Hemelse Leidsman en onze Koning is van Israëls God gegeven, gebeden in naam van Zijn kerk. Zo riep Hij uit in Zijn Hogepriesterlijk gebed: "Vader, Ik wil, dat waar Ik ben, ook die bij Mij zijn, die Gij Mij gegeven hebt, opdat zij Mijn heerlijkheid mogen aanschouwen, die Gij Mij gegeven hebt van voor de grondlegging der wereld".

Daar zullen de krachten vernieuwd worden. Daar zullen zij lopen en niet moede worden, wandelen en niet mat worden. Mochten we hier in beginsel er wat van proeven en smaken in alle omstandigheden die hier in dit Mesech der ellende doorleefd worden.

O, geliefde zielevriend, dan zal de Heere op het aller-volmaaktst verheerlijkt mogen worden als Hij Zijn strijdende kerk van de aarde bij Zich heeft en dat zal zijn in de jongste dag, als Hij zal zeggen: "Komt gezegenden Mijns Vaders, beërfte dat koninkrijk dat Ik voor u bereid heb, van voor de grondlegging der wereld". O, dan zal Hij het koninkrijk aan de Vader overgeven op grond van Zijn Borggerechtigheid en zal Hij het loon krijgen uit de hand van Zijn Vader, wat Hem is toegezegd.

O, vriend, driewerf gelukzalig voor die kerk, die door inwinnende- en overwinnende genade, aan Gods kant te mogen vallen. Daar zou nog meer van gezegd kunnen worden, maar we zullen moeten gaan eindigen. Ik wil vanmiddag nog een poosje gaan rusten.

We mochten dan ook vernemen van uw uitgebreid gezin, waarvan er zes gehuwd zijn met 28 kleinkinderen en dat uzelf nog met uw dochter samen woont.

Mijn zuster en zwager hebben 5 kinderen. Ze zijn allen gehuwd en hebben 14 kleinkinderen. Het eerste kleinkind is op tweeën-halfjarige leeftijd overleden. Maar dat kind juicht voor de Troon. Hij was toen wel jong en klein, maar mocht nu een volmaakte ziel hebben om de Heere groot te maken.

Ds. N. heeft wel eens tegen mij gezegd: "Lien, dat kind is voor u niet dood, maar dat leeft in de Hemel", en daarom mag ik dan ook wel eens gemeenschap met dat kind oefenen.

Nog hartelijk bedankt voor uw hartelijk schrijven. Ik hoop dat u mijn schrijven kunt lezen. Mijn handen beven zo. Ik eindig met de pen, niet met het hart.

Ontvang zo de hartelijke groeten, ook voor allen die u lief zijn, van uwe onwaardige, maar nochtans liefhebbende en gedenkende vriendin. Ook gegroet van mijn zuster, zwager en kinderen.

LIEN JONKER.

5^e brief

Den Bommel, 11 mei 1971.

Zeer geliefde zielevriend in Hem, Die aan de rechterhand des Vaders zit om Zijn arme volk bij dagen en bij nachten te gedenken naar Zijn eeuwig heiligdom en Die nooit moede wordt van wel te doen. Er is geen doorgronding van Zijn verstand. Die zo duur Zijn kerk heeft willen kopen met die dure prijs van Zijn dierbaar hartebloed.

Verleden week heb ik uw hartelijk briefje mogen ontvangen. Ik was er erg blij mee. Het zwakke lichaam is heden niet zo veel meer. Ik moet dag en nacht hoesten en ik ben erg slap. Het grootste gedeelte van de dag breng ik in bed door.

Ach lieve vriend, men komt maar aan de weet dat we aan allerlei ellende onderworpen zijn, krachtens Adams diepe bondsbreuk. O, stond die Man van smarten niet tussen de mirten die in de diepte groeien, o, geen vlees zou behouden worden. O, Hij die de ware mirten Gods in de harten van Zijn arme volk neerlegt, zorgt er ook voor dat de mirten van zelfkennis daaruit voortvloeien. Daar mocht de profeet Zacharias, in de nachtgezichten wat van aanschouwen. Ik werd er zo bij bepaald hoe het ene uit het ander voortvloeit in die weg van waarachtige bekering. Dat gaat hand aan hand te samen en kan in het leven niet gemist worden. O, stond die Man niet tussen de mirten, ach geliefde zielevriend, geen vlees zou behouden kunnen worden. Maar Hij heeft de aarde gegrondvest en de hemel is het werk Zijner handen. Doch dat zal alles vergaan. Maar dat Lam Dat geslacht is van voor de grondlegging der wereld, staat te midden van de Troon en kan Zijn kerk van alle kanten bereiken. O ja, terecht wat u schreef over die zoete harmonie tussen die drie Goddelijke Personen.

O, als die lieve en zoete Heilige Geest daar wat van overdrukt in de harten van Zijn kerk, dan roept die kerk uit te midden van al die bestrijdingen: "Vader, Ik wil, dat waar Ik ben, ook die bij Mij zijn, die Gij Mij gegeven hebt; opdat zij Mijn heerlijkheid mogen aanschouwen." O lieve vrienden, dat is een tekst die nog in mijn herinnering leeft uit de tijd dat Ds. Dorresteyn is begraven. Want waren we in dit leven alleen op Christus hopende, dan waren we nog de ellendigste van alle mensen. Maar dat Lam dat de zonden wegneemt is van de Hemel neder willen dalen om te zoeken en zalig te maken dat verloren was. O, zoete heilgeheimen die in Zijn eeuwig blijvend Woord verborgen liggen.

Uw zoon, Bertus, heeft verleden week nog gebeld. Hij vertelde dat u nog eens graag wilde komen. Ja, we zijn oud en we reizen naar het einde. O lieve vriend, mochten we de onwankelbare belijdenis der hope vasthouden, want Hij die het beloofd heeft is getrouw en zal het ook doen. O, al was er geen druifje meer aan de wijnstok om te eten, dan begeerde mijn ziel nog van die vroegrijpe vruchten, die Hij alleen wil schenken uit Zijn eeuwige en vrije zondaarsliefde.

Ik zal nu moeten eindigen. We hopen toch nog zo de Heere wil en we het mogen beleven van tot ziens.

Allen de hartelijke groeten van uw onwaardige en liefhebbende vriendin,
LIEN JONKER.

6^e brief, de laatste brief van Lien Jonker die in de bundel is opgenomen

Den Bommel, 29 mei 1971.

Zeer geliefde zielevriend in Hem, Die is opgevaren en nu zit ter rechterhand Zijns Vaders, ten goede van Zijn duurgekochte kerk. Die na alles volbracht te hebben in Zijn diep vernederde staat, nu Zijn verhoogde staat heeft mogen innemen. O, welk een ontmoeting is dat wel geweest, toen Hij dat plekje mocht innemen aan de rechterhand van Zijn lieve Vader. En dat door die verse en levende weg, die Hij heeft ingewijd

door het voorhangsel van Zijn vlees. Hij heeft de gevangenis gevankelijk genomen en Zijn arme kerk gezet aan de rechterhand Zijns Vaders.

O, wie kan het vatten

Wijsheid zonder eind of paal

Zijn Zijn wegen altemaal.

Ik was blij met uw hartelijk briefje en was het er zielszalig mee eens. Ik zeide: "Dat is de stem mijns Liefste, ziet Hem, Hij komt springende op de bergen en huppelende op de heuvelen". Wij hebben donderdag een preek gelezen van een oudvader, die gevangen zat om de marteldood te ondergaan. Hij zei tegen zijn moeder en zijn zuster, die hem nog kwamen bezoeken, dat hij niet meer bidden kon. Daar schrok zijn moeder zo van. Maar zei hij vervolgens: "O, dat ik verwaardigd werd om straks de kroon voor Zijn gezegende voeten neer te mogen leggen en niets anders heb dan dankensstof".

O, mijn lieve zielevriend, wat zal dat zijn. Hier is toch de kroon van ons hoofd gevallen. O wee, dat wij zo gezondigd hebben. O, ik moest met een zeker oudvader getuigen:

"Het is alles zonder uitbeding,

Het Lam te volgen waar Het ging,

Al is het dan door zure wegen.

Mijn heil is in Gods gunst gelegen."

O, kostelijke overeenstemming en harmonie, onderling van de drie Goddelijke Personen, Die de aarde gegrond heeft en de hemelen zijn het werk Zijner handen. O, dat zal alles vergaan, maar dat Lam staat te midden van de troon en kan Zijn kerk van alle zijden bereiken. Daar heeft de kerk van uitgeroepen in mijn hart uit het Oude Verbond: "Wie zijt Gij, groten berg, voor het aangezicht van Zerubbabel", en het antwoord van dien waren Zerubbabel was: "Ik zal alles tot een vlak veld maken". O, mijn lieve zielevriend, hoe dierbaar is Gods getuigenis dat eeuwig zeker is en slechten wijsheid leert.

Vader dat Uw liefde ons blijkt,

O Zoon, maakt ons Uw beeld gelijk,

O, zoete lieve Geest, zendt Uw troost ons neer,

Drieënig God U zij al de eer.

O, als die zoete Geest eens een indrukje geeft in het harte, wat neemt men dan een laag plekje in aan Zijn gezegende voeten.

We kregen 14 dagen geleden onze lieve vriendin uit Gouda nog bij ons, met haar man. We mochten met elkaar de zaken nog meedelen, die de Heere deze winter in ons hart heeft willen verklaren. Wat de Heere toch zijn wil voor een zondaar en een zuchter, die gans ontbloot is. Maar onder alle omstandigheden heeft de Heere het nog wel willen maken. Die vriendin zei nog: "Het is een moeilijke winter maar een geestelijke zomer".

Het schrijven gaat moeilijk vallen, maar ik praat dagelijks met u. Doe alle kinderen en kleinkinderen de groeten, ook van mijn familie. Zijt zelf hartelijk gegroet van uw liefhebbende vriendin en zuster in Hem.

LIEN JONKER.

12.

D' EENVOUDIGEN WIL GOD STEEDS GADESLAAN

Enkele gebeurtenissen uit het leven van

JAANTJE ALTING

Geboren te Leerdam 1932

Overleden te Ouddorp 2011

Samengesteld uit de gegevens van

Jaco Roukens

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2013**

Inleiding

*Gij hebt mij, o Heer' genadig,
Wakker gehouden gestadig;
Ik ben zo kracht'loos daarvan
Dat ik schier niet spreken kan.
Als ik met druk ben doorsneden,
Gedenk ik des tijds voorleden,
D' oude jaren dag en nacht
Worden van mij overdacht.*

Psalm 77 vers 3
Berijming: 1566
Petrus Dathenus 1531-1588

Hellenbroek zegt in hoofdstuk II *Van de Heilige Schrift* in het vragenboekje:

V. 3 Hoe maakte God dan (toen) zijn Woord bekend?

A. Door mondeling aanspraak en openbaring aan de vaders. (Genesis 18:1 en 28:12).

V. 4 Hoe bewaarden zij dat onder elkander?

A. Door **overlevering** van de vaders tot de kinderen. (Gen 18:19)

Toen wij op een zaterdagochtend in Ouddorp een voorval hoorde van Jaantje Alting, een van Gods kinderen kwam mij in gedachten: 'Eigenlijk zou dit opgeschreven moeten worden.' Daarbij is mensverheerlijking ook weer gauw een gevaar. Alleen aan vriend (E.A. van t' Hul) uit Elspeet vertelde ik s' avonds het betreffende verhaal.

Hij zei daarop: 'Eigenlijk zou je dit op moeten schrijven, want je hoort wel eens wat (via verschillende mensen), alleen dan zijn dat slechts (te) korte fragmenten, die je niet zo goed kan plaatsen.'

Omdat ik er al langer mee liep dacht ik later aan Hellenbroek: Hoe bewaarden zij dat onder elkander?

Door overlevering van de vaders tot de kinderen! Zouden wij dat met alle schroom dan niet moeten doen?

Afkomst

De afkomst van Jaantje is bewaard gebleven in de genealogie van de familie Alting. Hierin wordt de naam vermeld van ds. **Hendrik Alting**, geboren 17-02-1583 te Emden, overleden op 25-08-1644 te Groningen. Hij studeerde theologie te Groningen, Hernborn, Heidelberg en Sedan. Hij was in Heidelberg leraar van Frederik van de Palts en leraar van Johan en Willem van Nassau.

H. Alting was medewerker aan de Statenvertaling. Op de elfde september 1634 richtten de Staten-Generaal tot de medewerkers de uitnodiging, om tegen de eerste november in Leiden te verschijnen, met het doel de drukproeven e.d. te bespreken. In de eerste vergadering, welke op de zestiende van deze maand ten huize van Walaeus werd gehouden, was Professor Hendrik Alting, die door Groningen was afgevaardigd, was ten gevolge van zijn reis naar Duitsland niet in staat tijdig aanwezig te zijn; wellicht dat hij niet eerder dan in de maand december is gearriveerd.

Een van zijn zonen was Jacobus Alting, Heidelberg 1618 – Groningen 1679.

Wilhelmus van Eenhoorn predikant te Arnhem, beschrijft de laatste uren van **Jakobus Alting** in het 4e deel van *Athanasia, of voorbeelden der welgestorven*. Het is interessant om dit verslag hier over te nemen, omdat er overeenkomst is met Jaantje Alting.

De laatste uren van Jakobus Alting

Deze was hoogleraar der Heilige Godgeleerdheid en de Oosterse talen te Groningen. Ongeveer 3 jaar voor zijn dood begon hij met veel ongemakken te sukkelen. Hij klaagde veel over pijn in de gevoelige delen van zijn hals en hoofd waardoor hij vreesde dat hij een beroerte en verlamming zou krijgen.

De 11^e augustus 1679 werd hij 's middags door koorts aangetast. Enkele dagen tevoren ontmoette een vriend hem, die Alting gezondheid wenste. Daarop antwoordde hij: dat hij door de Goddelijke goedheid tot hiertoe nog een goede welstand was maar nu gekomen tot die ouderdom dat hij zijn gereedschap in 't kort bijeen moest pakken en aan verhuizing denken. Dat zijn vader, H. Alting zeer christelijk en godvruchtig overleden was de 5e augustus 1644 - en ook zijn broer die niet veel ouder dan hij - gestorven waren. Geen van beiden had 62 jaar bereikt.

Van het begin van zijn ziekte betuigde hij aanstonds, dat hij begeerde ontbonden te wezen en met Christus te zijn; tenzij het de Vader der Geesten het behagen mocht zijn dienst en werk nog te gebruiken; waarin hij volkomen kon berusten. Zonder ophouden vermaande hij zijn vrouw en kinderen om toch de wil van het hoogste Opperwezen te gehoorzamen.

Hij verwachtte de dood met lijdzaamheid. 's Nachts voor zijn dood wanneer de ziekte hem de slaap belette, zei hij uit Psalm 77 op: *Gij o God, houdt mijn ogen wakende; mijn hand was des nachts uitgestrekt en liet niet af*. Wanneer de morgen aanbrak was hij, evenals zijn vader daags voor zijn overlijden gesteld was, vol geloof en moed. Hij zong de 130e Psalm zoals die door Luther is berijmd, met een heldere stem en vurige verzuchting. Dit had hij tevoren meermalen gedaan. Bijzonder was er vrede in het hart toen hij het Luthers gezang zong: *Ich rufe zu Dier, Herr Jesu Christ*.

Hij was vurig van gemoed en zo aangedaan toen hij dat zong, dat hij zich van tranen niet kon onthouden. Hij vertelde dat zijn grootvader Menso Alting zich in de uur des doods ook met diezelfde troost opgebeurd en verkwikt had. Zijn vrienden en anderen die bij hem waren en hem beklagden, vertrooste hij met de woorden van David uit 2 Samuel 15 vers 25 en 26, die hij met enige verandering uitsprak. *Indien ik genade zal vinden in de ogen des Heeren, zo zal Hij gewisselijk mij de gezondheid wedergeven en*

maken dat ik mijn bediening waarnemen kan. Maar indien Hij alzo zal zeggen: ik heb geen lust tot u; zie hier ben ik, Hij doet met mij zoals het goed zal zijn in Zijn ogen.

Hoe hij stervende met zijn ganse hart zich op de Zaligmaker Christus heeft neergelegd daarvan zijn 2 beroemde mannen R. Keuchenius en J. Abbrink gedurig getuigen geweest. Onder hun vurige gebeden heeft hij zachtjes de geest gegeven de 20e augustus 1679, 's morgens tussen 7 en 8 uur. Hij was iets minder dan 61 jaar oud op welke leeftijd zijn vader Hendrik en zijn broeder Menso ook te Groningen zijn gestorven.

De ouders van Jaantje, **Adrianus Alting en Aantje Sterk** waren beide afkomstig van Leerdam en zijn daar 21-05-1931 getrouwd. Uit het gezin van zes kinderen is Jaantje de oudste. Zij wordt **11-10-1932** te Leerdam geboren. Het gezin ging naar de Nederlands Hervormde Kerk te Schoonrewoerd, waar Godsdienstonderwijzer Willem van Leeuwen voorganger was. Deze stond daar vanaf 1927 tot 1940. De kinderen werden gedoopt in Leerdam.

Jaantje haar vader was landbouwer. Het gezin leidde een eenvoudig bestaan. Er moest hard gewerkt worden op het land, ook thuis moest het nodige gebeuren. Dit was erg zwaar voor Jaantje. Haar lichaam was zwak en haar zenuwgestel niet sterk. En dat is zo gebleven. *Er behoeft niet veel te gebeuren of ik lig zo in het ziekenhuis*, zei ze later. Ze herinnerde zich ook het zware werk om de koeien te melken. Een zware emmer, een paar zware hekken doorlopen totdat ze bij de weg was. Dit viel voor haar heel zwaar. Vader had er schijnbaar geen erg in hoe zwaar dit voor haar was.

Indrukken dood en eeuwigheid

Al jong werd Jaantje bepaald bij de kortstondigheid van het leven, zodat zij diepe indrukken daarvan ontving. Zo was zij 7 jaar oud toen zij getuige was dat haar twee maanden oude broertje stierf. Hij had kinkhoest. Moeder probeerde nog te helpen, door haar vinger in het keeltje te doen, maar het mocht niet helpen. De grote vraag bij de ouders en Jaantje was, *hoe het nu met de ziel van het kind was gesteld*. Dit sterfgeval maakte diepe indruk op haar.

Toen zij ongeveer 12 jaar was, zag zij voor haar ogen gebeuren hoe een vliegtuig door de bliksem werd getroffen en in Acquoy verongelukte. De piloot die er inzat was helemaal verpulverd. De vraag rees bij haar op hoe het met haar zou zijn als zij was gestorven?

Wat ook indruk maakte was het horen van de doods klokken. Die hoorde ze inwendig, maar ook uitwendig. Uitwendig? Ja, in Asperen hoorde ze de klok luidden als iemand begraven werd. Bijna niemand hoorde dat vanaf de boerderij. Soms vroeg ze: horen jullie dat niet? Meestal was het antwoord dan, van niet.

Zwaar weer, ca 1946

Jaantje Alting was 13 jaar toen er op een zekere avond noodweer op komst was. "We krijgen zwaar weer, Jaantje", zei vader.

"Is het waar pa" antwoordde ze. Dikke wolken pakten samen. Jaantje geloofde vast dat het zou gaan onweren en dat de bliksem haar zeker zou treffen. Ze voelde toen dat ze moest sterven en kon niet sterven! Van benauwdheid kroop ze op haar knieën in haar bedstee van de ene hoek naar de andere. Toen de nood het hoogst was: sprak de Heere: *"Ik ben met u"* (Jeremia 13:11).

Het was voor het eerst dat de Heere in haar leven sprak. En daar kwam zo veel liefde in mee, dat ze gerust in slaap viel. 'Het zijn maar vier woordjes, maar er kwam zoveel kracht en liefde in mee,' vertelde ze.

Jaren later kreeg ze meer licht over de woorden: "Ik ben met u." Waarom kon de Heere dit toch toen al zeggen, zo vroeg ze zich later af? Hij had haar toch ook moeten veroordelen? Zoals zij later heeft gezegd, verklaarde de Heere het 40 jaar later, waarom het mogelijk was: *"Ik ben met u"*, dit is: van eeuwigheid. Want Hij heeft Zijn volk lief, met een *eeuwige* liefde en daarom trekt Hij hen met goedertierenheid (Jeremia 31:3). De Heere bepaalde haar later bij de woorden: *De HEERE is mij verschenen van verre tijden.*

Opstand tegen de Heere

Ze heeft daarna nog een tijd gekend dat ze zich probeerde te verzetten tegen de Heere. De bestraffingen bleven echter niet uit. Elke dag klonk het versje in haar hart:

*"Wie ver van U de weelde zoekt,
Vergaat eerlang en wordt vervloekt,
Gij roeit hen uit die afhoereren
En U den trotse nek toekeren."* (Psalm 73:14)

Ze heeft van dit verzet tegen de Heere, heel haar leven veel verdriet van gehad. Zij vertelde dat ze met Job moest instemmen: *Gij doet mij erven de misdaden mijner jonkheid.* Zelfs toen ze in Ouddorp woonde kwam deze zonde van opstand tegen beter weten in nog terug, toen ze een preek van Philpot las: *Ik zal des Heeren gramschap dragen, want ik heb tegen Hem gezondigd.*

Eef van Meeteren een kind des Heeren, die ook bij haar thuis kwam, had een geestelijke betrekking op Jaantje. Hij kon haar niet loslaten. Eef werd dan verweten: "Kijk Eef, dat is nu die Jaantje waar je verwachting van had. Zie je wel wat er van terecht komt?" Toch kon hij nooit een kwaad woord over haar zeggen. Hij heeft in zijn leven een bijzondere zorg over Jaantje gehad.

Toen ze ongeveer twee jaar afweek en niet meer naar Gods volk ging zeiden de mensen: Eef heeft in die tijd nooit wat lelijks over Jaantje kunnen en willen zeggen. Hieruit bleek de trouwe vriendschap zelfs in zulke tijden. Hij mocht ook geloven dat Jaantje terug zou komen.

Jaantje voelde vanaf haar 13^e jaar, ondanks haar opstand, dat er maar tweeërlei volk was. En dat Gods volk onuitsprekelijk gelukkig is. Maar ze ontliet hen. Als er van Gods volk bij hun kwam ging ze weg naar het land. Ze had daar een geitje die ze verzorgde.

Op een keer had het geitje zich gewurgd. Toen ze terug kwam vertelde ze dat het toch een goede reden was op naar het land te gaan. Toch was het in haar hart: "dat was niet de echte reden, dit was een schijnreden."

Een andere keer bezocht ze weer haar geitje, alleen nu stond het geitje met z'n pootjes in de modder en z'n kopje naar beneden.... in het water. Het was verdronken. Ze voelde dit duidelijk als een straf van de Heere.

Ze is toen ook een tijdje niet op de catechisatie geweest. Later is ze bij Bart Roest weer op catechisatie gekomen. Na de catechisatie wilde ze zelf nablijven. Ze was van plan om Bart Roest haar zonden te belijden. Bart kwam naar haar toe en wilde er niets van weten. Hij zei alleen: *'Het bloed van Jezus Gods Zoon, reinigt van alle zonden.'*

In die tijd verkeerde ze vaak in de eenzaamheid. Ze had daar een vast plekje, dat was bij het kippenhok. Daar maakte ze de Heere haar zonden bekend, daar lag nog zoetheid in.

Op een keer las ze een boekje van een meisje dat de wereld gediend had en zij stierf ... onbekeerd. Dat gaf zielennoed. De gedachte om een brief te schrijven aan Gods volk werd afgesneden, want dan moest ze sterven.

Wanneer uw pad loopt door de zee.

Rond haar 20ste verjaring kreeg ze kennis aan een jongen die zich uitgaf dat hij de Heere vreesde. Jaantje schreef brieven met hem. De liefdesband was in het begin (schijnbaar), wederzijds. Ondertussen moest zij hard werken op het land. Van de vroege morgen tot in de late avond. Ze melkte de koeien en rooide aardappels van het veld. In die tijd gevoelde ze het rechtvaardig oordeel en dat drukte haar naar beneden. Er was een diepe wond geslagen. Ze had veel smart over haar zonden tegen een Rechtvaardig en Goeddoend God bedreven. Tijdens het werken liepen de tranen langs haar wangen op de aardappels.

Ze voelde zich zo ongelukkig dat ze gedachten kreeg om maar naast het land in de sloot te springen. Nergens leek uitkomst en haar tranen probeerde ze voor vader te verbergen. Zelf was ze al zwak naar het lichaam geworden. Het land op het werk ging ook door. Toch werkte ze op het land boven haar krachten. Op een keer was ze in de grootste nood en was het haar onhoudbaar geworden. Onverwacht hoorde achter zich een stem:

*"U zullen, als op Mozes, bee,
Wanneer uw pad loopt door de zee,
Geen golven overstromen."* (Psalm 68:11)

En daar kwam de liefde in mee. "O, Heere", zei ze, "m'n verkering gaat uit en ik wordt ziek. Maar mag ik dan toch van U een nieuw hartje krijgen?"

Al deze drie dingen gebeurden. De verkering ging uit. Ze werd voor 80% gehandicapt verklaard, en ze mocht later delen in Gods gunst en gemeenschap.

Toch was het uitgaan van de verkering en haar zwakke gezondheid een hele klap. Later kreeg ze meer licht over de inhoud van de woorden. *Wanneer uw pad loopt door de zee, geen golven overstromen.* Deze belofte moest nog uitgewerkt worden. Haar pad zou door een zee van beproevingen lopen.

Naar het ziekenhuis

De zwakte van haar lichaam nam nog steeds toe. Ook veel slaapgebrek en rugpijn maakten het noodzakelijk om opgenomen te worden in het ziekenhuis. Eerst moest Jaantje naar het Academisch ziekenhuis in Utrecht. Voor zij naar het ziekenhuis ging had ze drie dingen van de Heere begeerd. In het gebed legde ze het voor de Heere neer en vroeg als eerste of ze in een hoekje mocht liggen, ten tweede of ze de natuur mocht zien en als laatste of ze naast één van Gods volk mocht liggen.

Al deze gebeden heeft de Heere haar in het ziekenhuis willen schenken. In een hoekje, bij het raam met uitzicht naar buiten en dicht bij een van Zijn kinderen. Op een gegeven moment komt de vrouw die tegenover haar ligt naar haar toe. Na enige tijd vertelt zij met schroom, wat er gebeurde toen Jaantje de zaal binnen werd gebracht. Die vrouw kreeg te geloven dat Jaantje een gekende was. Van verwondering huilt Jaantje. Maar de vrouw zegt dat zij dit moet verbergen, anders moest zij naar een andere zaal. Je mocht niet huilen, om de een of andere reden. Dit speelde zich af rond 1953 toen Jaantje 21 jaar was.

Jaantje is vanwege haar zwakke lichaam niet in staat geweest om belijdenis des geloofs af te leggen. Ze is niet dikwijls in een kerk geweest.

Jaantje voor haar ouderlijk huis in Leerdam

Nog drie dagen leven

Toen Jaantje weer thuis was ging het lichamelijk toch steeds nog achteruit. Jaantje was 21 jaar toen haar moeder de boodschap ontving van dokter Blankenvoort. Een ernstige boodschap. Moeder hilde en wilde het tegen Jaantje niet zeggen wat de dokter had bericht.

Jaantje vroeg: *"Mama, zeg het nu toch, wat heeft de dokter toch gezegd?"*

Maar moeder wilde het liever niet vertellen. Nogmaals vroeg ze het aan moeder:

"Mama, zegt u het toch alstublieft, anders word ik er zo onrustig van?"

Toen kwam het hoge woord van moeder eruit: "de dokter heeft gezegd dat je hoogstens nog drie dagen te leven hebt."

Wat was dat een slag voor haar. Ze moest God ontmoeten en voelde voor Hem niet te kunnen bestaan. Toen ze in bange zorg op haar kamertje lag, hoorde ze ineens iemand het erf op komen. "Dat zal de dokter wel zijn", dacht ze. Toen hij binnenkwam hoorde ze haar moeder zeggen: 'Ha Eef', 'ga maar gauw naar Jaantje want het gaat niet zo met haar.' Het was Eef van Meeteren.

Toen Eef binnenkwam dacht Jaantje: "Nu zal hij ook wel nog wat zeggen over die zware boodschap."

Eef knielde bij het bed. Daarna zei hij: "Jaantje, ik heb nog een boodschap van de Heere voor je; en dat is dat je niet zult sterven en dat ik ook voor jouw nog een poosje zal leven."

Dat was Eef van 's hemelswege bekend gemaakt. Toen Eef weg was kwam de bestrijding terug. Jaantje geloofde toch meer de dokter als Eef. Toen heeft ze het 3 dagen heel erg moeilijk gehad. Ze heeft biddend en zuchten haar vinger bij Ezechiël 36: 26 gelegd waar op ze mocht pleiten: *"En Ik zal u een nieuw hart geven, en zal een nieuwen geest geven in het binnenste van u; en Ik zal het stenen hart uit uw vlees wegnemen, en zal u een vlesens hart geven."* En na drie dagen gaf Hij uitkomst. Eef had toch gelijk en niet de dokter. De uitkomst was van Heere.

Eef van Meeteren

Eef was dus een hartevriend van Jaantje. Iemand die in de geestelijke strijd een steun en een geestelijke baker is, is zeldzaam en waardevol. Zo iemand was Eef voor Jaantje. Het was haar geestelijke vader. Eef had een nabij leven met de Heere. Hij vreesde Hem al van zijn kinderjaren af. Dikwijls werd hij geplaagd als wanneer hij

niet mee deed met allerlei wilde spelletjes. Ze hebben hem hiervoor wel eens in de heg getrapt. Toch was hij erg bevoorrecht, want in zijn verdere leven heeft hij een Drie-enig God mogen leren kennen.

Jaantje zei: aan z'n ogen kon je zien dat hij veel weende, hij had groeven langs zijn ogen.

In de tijd dat hij werkte was hij vriendwerker bij de Burggraven. Een man die rijk was naar de natuur. Hij was altijd goed voor Eef. Als er iets moeilijk was op het werk stond hij altijd voor Eef klaar. Er was ook nog een werknemer van de rode partij, de PVDA. Hoewel erg verschillend in velerlei opzicht bezocht Eef deze man altijd als hij ziek was. Dit gebeurde ook andersom. Hieruit bleek wel dat Eef iets verstond dat hij zich niet hoger achtte als zijn naaste.

In die tijd - nu ongeveer 100 jaar geleden - was de kleding heel anders als nu. Ook als de (weinige) kleding verschoond moest worden betekende dat meer werk en zorg als nu. Zo was het een regenachtige tijd en Eef werkte die dag buiten in de griend. In alle eenvoudigheid had hij aan de Heere gevraagd of het die dag toch niet behoefde te regenen. Nadat Eef dit gevraagd had mocht hij geloven dat het niet zou regenen. Onder het werk voelde hij toch ineens een druppel water op zich vallen. Hij keek om hoog waar dat vandaan kon komen. En tegelijkertijd kreeg hij de woorden: *"Wat zijt gij vreesachtig, gij kleingelovige?"*

"Ach Heere", zei Eef: "Als ik dan toch maar een kleingelovige mag zijn." Die dag veel er geen regen.

Later is Eef bij een fruitzaak terecht gekomen, Bakker en Brouwer. Hij deed daar fruit sorteren en andere werkzaamheden. Eef is overleden ca. 1963 toen Jaantje ongeveer 30 jaar was.

Drie dingen voorzgd door Eef

Toen Jaantje rond haar 20ste eens bij Eef op bezoek was, vertelde Eef iets bijzonders. Hij had mogen blikken in Gods raad. En daarin mocht hij geloven dat er drie dingen in Jaantjes leven zouden gebeuren. Dat vertelde hij haar die avond.

- Het eerste was, dat Jaantje haar leven lang naar het lichaam ziekte op ziekte zou krijgen en dat het laatst van haar leven het moeilijkst zou zijn.
- Ten tweede dat zij een man zou ontmoeten die haar zeer veel verdriet zou aan doen.
- En ten derde dat ze na haar sterven bij de Heere mocht zijn.

Begrijpelijk dat dit de nog jonge Jaantje zeer veel deed.

(1) Het eerste is waar geworden. Jaantje is later voor 80% gehandicapt verklaard. Ze heeft nooit meer volledig kunnen werken. Heel haar leven heeft ze een zwak zenuwgestel gehad. Waardoor ze heel weinig sliep. Een paar uur of minder per nacht was veel. Hoewel ze niet van klagen hield zei ze soms: 'Waar ander in een nacht slaapt, daar doe ik een week over.' Dit is wel een kruis voor haar geweest. Ze is opgenomen geweest in het ziekenhuis wegens chronisch slaapgebrek. Toch klaagde ze daarover maar heel zelden. Ze luisterde liever naar een anders verdriet, ziekte en ellende; met het doel om hen bij de Heere te brengen. Ze heeft ook een gezwel onder haar arm gehad die wonderlijk is genezen. Een lange tijd heeft ze om de zoveel tijd migraine gehad. Dit duurde dan een aantal uren. Jaantje had ook een heel zwak hart.

(2) Het tweede is ook vervuld. Een man kwam toen ze nog thuis op bed lag wegens ziekte en wilde haar kwaad doen. Hij dreigde ook om terug te komen. Dit is heel erg ingrijpend geweest. In vertrouwen vertelde ze hierover. Daaruit bleek dat haar zenuwgestel door deze spanning blijvend beschadigd is geworden.

(3) Het derde is het laatste jaar van haar leven ook waar geworden. Ze noemde de laatste winter, *een van de zwaarste winters*; ook omdat zij naar de ziel wellicht duisternissen en aanvallen kende. Ze sprak niet altijd wat haar dan benauwde. Door een slechte nierfunctie, stierven sommige toppen van haar vingers af. Dit gaf bijzonder veel pijn. De laatste jaren werd ze zeer zwak. Haar geheugen werd minder en ze vertelde minder. Soms deed ze kinderlijk en flauw aan. Anders dan in haar vroeger leven. De afbraak van haar aardse tabernakel zette door. Ook daarin is waar geworden wat Eef heeft mogen geloven.

Ziekte van Eef

Eef kreeg de gevreesde ziekte. Hij was toen ongeveer 80 jaar. Hierdoor werd ook aan Jaantjes boom geschud. Zeker na de operatie in het ziekenhuis. Eef werd namelijk weer 'dicht gemaakt'. Er was niets meer aan te doen. De ziekte had zich uitgezaaid over heel het lichaam. Toen Jaantje dit hoorde was ze helemaal overstuur. Graag wilde ze naar iemand toe want ze kon het bijna niet verwerken. Ze kwam aan bij bekenden die ook kerkelijk waren. De tranen liepen van haar wangen. Ze was net binnen toen de vrouw des huizes zei: 'Weg hier, aan zo'n jankerd hebben we niks'.

Wat een diepe pijn heeft haar dit toen gedaan! Toch moest Jaantje op dat moment haar verdriet even kwijt, maar dat kon daar niet. Uit het huis gegaan kwam Jaantje terecht bij onkerkelijke mensen. Die mensen hadden wel begrip en liefde. De man was een voetballer op zondag en wist van de band die Jaantje met Eef had. Nooit waren ze hierover vijandig geweest. Man en vrouw probeerden Jaantje wat te kalmeren ze zeiden: 'Jaantje iedereen moet sterven, wij en Eef ook een keer.' Ze kreeg een tabletje om rustig te worden. Toch mocht Jaantje hier de hand des Heeren in zien. Ze werd bepaald bij het vertrouwen op rietstaven, die handen doorboren.

Toen Eef in het ziekenhuis van Leerdam lag heeft Jaantje hem vaak bezocht. Elke dag behalve op zondag. In het begin was dat altijd niet zo eenvoudig. De familie schaarden zich breed om Eef en Jaantje moest maar kijken waar ze ging zitten. Dit duurde een tijdje en was ook voor Jaantje best moeilijk. Hoe kan dit toch veranderen dacht ze?

Op gegeven moment hadden kennissen van Jaantje (buiten haar weten om) deze situatie bekend gemaakt bij de directrice. De directrice had hier goed kennis van genomen en deed een verzoek bij Eef. Ze zei tegen Eef: "Meneer van Meeteren, ik heb een vraag voor u, wie zou u een keer per dag, een uurtje bij uw bed willen hebben?"

"Jaantje Alting", was het antwoord. En zo kwam de zuster aan Jaantje vragen of zij een uurtje bij Eef wilde komen. Jaantje bedacht zich geen minuut en koos voor de tijd van 10:30 - 11:30 uur. Zo kon ze gemakkelijk met de bustijden aansluiting van 12:00 uur vinden en aan het bed van haar geliefde Eef zitten. Ook hierin betoonde de Heere van hen af te weten. *Wat gelooft gij van de voorzienigheid Gods?*

Voordat Eef stierf heeft hij Jaantje nog verteld dat hij geloven mocht dat de Heere altijd voor haar zou zorgen. "Is het echt?", zei Jaantje.

"Ja, Jaantje anders zo ik dat niet zeggen." Dat waren zijn laatste woorden tegen haar.

Toen Eef gestorven was, was er ook blijdschap. Eef was uit zijn lichamelijk lijden verlost en mocht zijn wens verkrijgen.

De dag voor de begrafenis aanving had Jaantje aan de Heere gevraagd, of zij iemand als steun mocht vinden. Als steun ook bij de toch moeilijke gang naar het graf. Toen ze aankwam stond daar een vrouw alleen te wachten: Aantje de Jong-Burggraaf.

'Ha Aantje', was het.

'Ha Jaantje', klonk het antwoord. Zo vertelde Jaantje wat ze de vorige dag aan de Heere gevraagd had. Toen verbloemde ook Aantje de Jong haar binnenste niet meer

en zei: "Ach Jaantje, dat heb ik nu ook aan de Heere gevraagd." En zo gingen beiden gearmd naar de begrafenis. Elkaar tot steun. Ze waren allebei zwak. Aantje was 14 jaar toen ze een epilepsie aanval kreeg op straat. Ze werd in de Laan gevonden door Eef van Meeteren.

Na de begrafenis gevoelde Jaantje duidelijk dat Eef voor haar geen gebed meer deed. Dat kon ook niet meer. Dit kwam zo op haar aan, dat ze dacht: 'nu kan ik ook niet meer leven.' En zoals gezegd werd ook vervuld wat Eef mocht geloven, Jaantje kreeg die fluistering in haar hart: *"Ik zal u geen wezen laten."*

Verlost van de vloek der wet

Een bijzondere ondervinding heeft Jaantje meegemaakt omstreeks 1980 toen ze ca. 47 jaar was.

De woorden die ze niet meer kwijt raakten waren: *"Vervloekt is een iegelijk die niet blijft in AL hetgeen geschreven is, in het boek der wet omdat te doen."* Jaantje werd door de Heere apart genomen, in die tijd kwam juist geen volk van God meer. Ze was lichamelijk en geestelijk helemaal aan een eind gebracht. Haar vlees bleef werkelijk aan de posten hangen. Op een avond voelde ze, dat ze ook geen rechten meer had om bekeerd te worden. Ze durfde niet meer te gaan slapen. Wel vroeg Jaantje deze nacht te mogen slapen. Meer vroeg ze niet, meer rechten had ze niet. Voor haar ziel kon ze niet meer vragen. Die nacht heeft ze mogen slapen. Heel de nacht door. De Heere wilde kracht geven om dit te dragen. Die morgen werd ze ingeleid in Ezechiël 16, het laatste gedeelte. Daarin werd verklaard wie ze was: *al de gruwelijke en schandelijke daden en dat ze een eedverachter en verbondsbreker was.*

Die dag mocht ze in een preek nog precies lezen wat er gebeurd was. Ze zei onder het lezen tegen de Heere: "Ja, Heere zo is het; ja, zo was het."

Ze beschreef deze ervaring 21 jaar later (rond de eeuwwisseling) aan een vriend als volgt:

Dag A... en familie,

Ik zal proberen wat te schrijven, overschrijven kan ik best, maar nu moet ik goed denken, en daar tob ik mee. Maar de Heere kan mij helpen.

Het is ruim 21 jaar geleden. 'k Kwam in mijn verlatenheid terecht. Ik kende geen Borg voor m'n ziel. Wel had de Heere mij wel eens ondersteund in de weg die ik moest gaan, anders was ik al lang vergaan vóór die tijd.

Ongeveer tien dagen en nachten bracht ik in de diepte door. Slapen durfde ik bijna niet, als ik sliep droomde ik, dat ik in een graf lag.

Na een nacht of drie droomde ik een merkwaardige droom. 'k Zag een hoge berg. Op die berg was het licht en kon er nauwelijks naar kijken. 'k Gevoelde dat, dat de hemel was! Hier en daar klommen mensen naar boven. 't Ging niet gemakkelijk, maar ... ze waren toch op weg naar boven. Zelf lag ik onderaan die berg. Eén jongeman keek achterom naar mij en wenkte me. Zijn gelaat was blij en het werd droevig omdat ik niet meekwam.

'k Werd diep bedroefd wakker en zei: Och Heere, dit is mijn toestand! Ik kan niet, ik heb geen kracht en ben onmachtig, enz., enz... om tot U te komen! Zó werd het de negende dag. 'k Was sterk vermagerd en at bijna niets. 's Morgens om tien uur kwam ik in de woonkamer, zeer vermoeid en diep in de put. Moeder vroeg: En zus, hoe is het ermee?

'k Zei: 'o mama, ik ben geloof ik overspannen!'

Ja, dat zie ik zus! zei moeder. 'k Ging voor de spiegel staan om mijn haar even wat goed te doen, maar 't lukte me niet. 'k Zakte in elkaar en kwam terecht op een rond

tafeltje. Moeder hielp mij, om mij bij m'n stoel te brengen. Bidden kon ik niet meer. Voor m'n gevoel was het: Verloren, verloren, voor eeuwig verloren! Kan God géén onrecht toedenken.

Om zeven uur moest ik van de dokter gaan liggen, en was daar aan toe! Aan de Heere vroeg ik: of ik mocht slapen. Voor m'n ziel kon ik niets meer vragen. Van 's avonds ongeveer half elf tot 's morgens zeven mocht ik slapen zonder te dromen. 'k Werd wakker en zei: 'Heere, ik dank U dat ik heb mogen slapen!'. Dat was wáár! Maar hoe moest ik verder leven, ik wist het niet meer...

Net als voorheen pakte ik m'n Bijbeltje en waar ik opensloeg, las ik Ezechiël 16. Er veranderde iets in mij. Zijn woord ging open, 't kreeg waarde.

Na het lezen bracht de Geest mij in Gethsémané en zag Christus worstelen, daarna werd ik bij het kruis gebracht en zag de Christus hangen... uitroepende: Mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten! Mijn ziel werd vervuld met liefde, vermengd met smart. Smart omdat ik Hem gekruist had en Hij verlaten was door Zijn Vader. En liefde omdat Hij voor mij óók dat toepaste aan mijn ziel. Hij verlaten, om mij nooit meer te verlaten. Toen zei ik: Och Heere, dat mijn kamertje vol mocht wezen om U groot te maken! Zelf was ik vol van Zijne liefde. Nooit geheel te verklaren wat dat was en dat voor mij! 'k Bleef langer in mijn kamertje als voorheen, 't was er zó goed.

Maar in de kamer gekomen, vroeg moeder: En zus, hoe is het nu?

'k Zei: O, mama, ik ben uit de put!

Ja, ik zie het zus! zei moeder. Ze had altijd goed het oog op mij. 's Middags ging ik weer naar m'n kamertje, niet om te slapen maar om te lezen. 'k Sloeg een oud boekje open en begon maar te lezen. Iedere zin had z'n inhoud voor mij. En ineens las ik: Een verklaring van Ezechiël 16... Daarna nam ik m'n Bijbeltje en sloeg het open bij de Psalmen. Elke zin was een toepassing voor m'n ziel. Alles was nieuw geworden voor mij! Van vrijdag op zaterdagnacht mocht ik weer goed slapen, en de Heere was met Zijn liefde in mij.

'k Verlangde naar de brief van Sarie, die ik al meer als 25 jaar elke week mag ontvangen. 'k Ontving hem en las, maar de brief deed mij niets, totdat ik onderaan las: Jaantje, ik ben deze week naar de kerk geweest, en toen zongen wij uit Psalm 86. En toen las ik het vierde vers:

'k Ben gewoon, in bange dagen,
Mijn benauwdheid U te klagen;
Gij toch, die d' ellende ziet,
Hoort mij, en verstoot mij niet.
Heer', wat goôn de heid'nen roemen,
Niemand is bij U te noemen,
Daden, als Uw grote daân,
Tref men nergens elders aan.

Jaantje, dat is toch voor jou ook waar? 'Gij toch, die d' ellenden ziet, Hoort mij en verstoot mij niet.'

Toen zei ik: Ja, Heere, Gij hebt ook mij niet verstoten!

Ik was zeer blij met dat laatste stukje in die brief!

Van lieverleê kwamen er van Gods volk en mocht ik er van spreken! Soms gebeurde het dat de tijd, als het ware, stil stond.

Nu ga ik stoppen vanwege m'n zwakte, en pijnlijke hand en schouder.

Met liefde geschreven!

Ontvangt allen mijn hartelijke groeten en Gode bevolen.

Jaantje

Ik zal des Heeren gramschap dragen

Jaantje heeft nog 1,5 jaar een gezwel gehad onder haar arm. Dit was rond 1961. Hiermee kon ze niet onder de Heere komen. Ook heeft ze dit toen de dokter niet bekend gemaakt. Tot de Heere zelf sprak: "Ik zal des Heeren gramschap dragen, want ik heb tegen hem gezondigd." Ze zei: 'Wat kwam daar toch een liefde in mee. En dat met die woorden?! Ik zal des Heeren gramschap dragen.'

Toen heeft ze het ook aan dokter Brussaard alles verteld. Hij was er niet boos om. Vanwege de mogelijkheid tot opereren vroeg de dokter: "Weet je dat je zwak bent, ... weet je dat je zeer zwak ben?"

"Ja dokter, bij tijd en wijle ondervind ik dat", was haar antwoord.

De dokter vervolgde: "Je kunt niet geopereerd worden, we moeten afwachten wat het worden zal." Opmerkelijk maar waar, het gezwel slonk van die tijd totdat het uiteindelijk weg was.

Inwonend bij Arnold en Annie in Leerdam

Jaantje heeft tot ca. 1975 op of bij de boerderij van haar ouders gewoond. Daarna nam haar zus Annie Alting en zwager Arnold Fritz haar op in hun woning, een flatgebouw in Leerdam. Daar heeft ze 27 jaar gewoond. Hoewel zelf ongehuwd, namen de kinderen van Annie een grote plaats in haar hart. Ze heeft ze allemaal zien opgroeien. Op de flat heeft Jaantje ook veel mee gemaakt. De liefde en de verantwoording van de kinderen van Annie heeft ze dag en nacht bij haar gehad. Wat was ze verblijd als ze hoorde dat er voor de kinderen een gebed werd gedaan op de flat. Ze noemden het 'haar kinderen'.

In de kamer op de flat zat ze op een avond in haar stoel. Het was 20:15 en op dat moment kreeg ze te geloven dat 'de kinderen' in gevaar waren. Ze riep tot de Heere, voor de kinderen. Later hoorde ze dat de kinderen om die tijd 20:15 met hun auto in het water waren geraakt. De auto had een open dak. Eén voor één moesten ze via het dak uit de auto klimmen.

Op Nieuwjaarsdag waren jongens uit de omgeving rotjes aan het gooien. Er waren er bij die zij herkende. Ze wisten dat Jaantje daar woonde en in feite hulpbehoevend was. Jaantje werd in Leerdam als een beetje bijzonder en eigenaardig beschouwd. De meeste mensen oordeelden alleen naar hetgeen zich uitwendig openbaarde vanaf haar jeugd.

Door het provocerend gedrag en de stank van de rotjes in de flat raakte Jaantje totaal van streek. Jaren later vertelde ze nog van die vreselijke Nieuwjaarsnacht. Ze zei: 'Vanaf m'n kinderjaren ben ik altijd zo geplaagd.'

Dokter Brussaard

Deze dokter was altijd heel goed voor haar. Op een keer rond 1985, kwam hij bij Jaantje op bezoek en Jaantje zat in erg in de put. Ze probeerde dit echter te verbergen door opgewekt de dokter te verwelkomen.

De dokter zei echter niks, ook geen *goedemiddag* of zo. Hij zei alleen: "*Nee, Jaantje! O mijn ziel wat buigt g' u neder, waartoe zijt g' in mij ontrust...*". 'Geef je Bijbeltje eens', verzocht hij vriendelijk.

Jaantje gaf haar Bijbeltje en de dokter begon alle versjes van Psalm 42 berijmd te lezen. Hij kende zijn patiënt inmiddels al een beetje. Het was een goed medicijn. De dokter raadpleegde ook vertrouwenspersonen over de aard van Jaantje's ziekten en overlegde met hen wat het beste voor haar was.

Ook in geestelijk opzicht maakte Jaantje een afbrekende weg mee. Toen Jaantje circa 53 jaar was (1986) moest ze inleven wat in Psalm 88 beschreven is van Heman. Van de jeugd aan ben ik bedrukt en doodbrakende; ik draag Uw vervaarnissen, ik ben twijfelmoedig.

Op een avond zei ze tegen Annie: 'Ik blijf op, ik durf niet te gaan slapen.'

'O, zei Annie, dan blijf ik ook op.'

Maar, dacht Jaantje, dat kan niet want Annie kan niet voor mij opblijven. Toen vroeg ze aan de Heere of ze toch wel nog slapen mocht.

In de nacht kwam de Heere over uit Jeremia 31:3. *'De Heere is mij verschenen van verre tijden! Ja, Ik heb u liefgehad met een eeuwige liefde, daarom heb Ik u getrokken met goedertierenheid.'* De Heere bepaalde haar eerst bij de woorden: *De HEERE is mij verschenen van verre tijden.* Hij leidde haar terug naar haar 13^e jaar, toen ze bemoedigde werd door de woorden *Ik ben met u.* Dat gebeurde tijdens een naderend onweer en zij niet anders dacht dan door de bliksem getroffen te worden. Vervolgens mocht ze geloven dat de Heere haar van eeuwigheid had liefgehad en dat zou blijven doen. Deze tekst bleef haar bij tijdens haar leven. Al had ze er vanzelf niet altijd de gevoelige troost uit.

Band met Ds. J. Roos

In de flat te Leerdam was zij meelevend met de Gereformeerde Gemeente in Nederland ter plaatse. Ze luisterde dan vaak mee met de kerktelefoon. Ze voelde een bijzonder band aan ds. Roos. Ze droeg hem werkelijk dag en nacht op aan de Heere. Jaantje is in 1989 nog eens in de kerk geweest toen Ds. J. Roos predikte over *Ezechiël 20:37 En Ik zal ulieden onder de roede doen doorgaan, en Ik zal u brengen onder den band des verbonds.*

Elk 10e schaap, hoe schurftig het ook was werd aangetikt. Daarin werd de verkiezing van Gods eeuwig welbehagen in verklaard. Tot haar grote verwondering mocht ze geloven daar één van te zijn. Tijdens de preek stelde de dominee een vraag: 'Wie durft zijn vinger op te steken omdat hij of zij door de Heere met Zijn roede is afgezonderd?' Als Jaantje dat vertelde, zei ze met een vriendelijk, ietwat guitig gezicht: 'Ik had m'n vinger wel op willen steken en zeggen: *ja, hier is er nog een!*'

Regelmatig mocht ze thuis als ze rustte aangename overdenkingen hebben. Heel bescheiden sprak ze soms haar verlangen uit om bij de Heere te zijn. Om verlost te mogen worden van mijzelf en eeuwig Hem te mogen bedoelen.

Toen er in Leerdam bediening van het Heilig Avondmaal was, was Jaantje er in haar kamertje letterlijk bij betrokken. Ze at een stukje brood en dronk een teugje wijn. Naar haar zeggen heeft zij dit voor anderen altijd verborgen gehouden. Zij meende dat anderen dit niet zouden kunnen begrijpen.

Annemarie van den Bosch en anderen

Toen Annemarie nog een jong meisje was, kwam ze met haar ouders vanuit Breukelen soms bij Jaantje in Leerdam. Het meisje had soms al ernstige vragen over de dingen van de eeuwigheid. Niet dat zij dat leven kende. Op een keer waren ze weer op de flat. Toen kreeg Jaantje te geloven dat Annemarie jong zou sterven en ook toegebracht zou worden. Dit lag zo vast en het geloof hierin was zo sterk dat Jaantje dit tegen de moeder van het kind vertelde.

Het meisje is gestorven na een ernstige ziekte toen ze 18 jaar was. Jaantje mocht met ruimte geloven dat haar ziel Boven was.

Annemarie was niet de enige waarvan Jaantje mocht geloven dat ze bij het sterven een goede ruil had gedaan. Ze heeft van diverse jonge mensen dit getuigenis nagelaten,

zelfs van een ongeboren kind.

Band aan ds. L. M. Jongejan

Tijdens een bezoek van vrienden vertelde Jaantje dat ze een goede band had aan ds. L.M. Jongejan te Schoonrewoerd. Zij kende de dominee vanuit de tijd dat ze in Leerdam woonde. Daar bezocht hij haar om de twee/drie weken en had aangename en open gesprekken.

Jaantje wist dat de weg van ds. Jongejan van Schoonrewoerd naar Oldebroek zou leiden. Toen de dominee een beroep aannam naar een andere plaats, wist ze dat het geen goede beslissing was geweest. Door middel van een gelezen preek werd Jaantje ervan overtuigd dat de dominee een verkeerde beslissing had genomen. De dominee zelf werd ook overtuigd, dat hij verkeerd was geweest. 's Zaterdagsavonds nam hij alsnog het beroep naar Oldebroek aan. Toen hij op maandagochtend naar Jaantje belde met de mededeling dat hij het beroep naar Oldebroek alsnog had aangenomen, zei zij: "Dit is de weg, wandel in dezelve." Zij vertelde hem hoe de Heere haar gebeden om in Schoonrewoerd te mogen blijven, tot twee keer toe had afgesneden en tijdens de beroepingsperiode al wist dat zijn weg naar Oldebroek zou leiden.

Ds. Jongejan vertelde zelf enkele dingen van zijn ontmoetingen met Jaantje. Deze worden hier verkort weergegeven.

Tijdens de periode dat we in Schoonrewoerd stonden heb ik Jaantje al die tijd zeker één keer in de twee/drie weken ontmoet. We hebben zeer aangename uren gehad en veel besproken. Ik zou er veel over kunnen vertellen; over aangename ontmoetingen die zij met anderen had en waarover zij mij vertelde. Maar ook over mensen die – door omstandigheden - over de vloer kwamen, waar Jaantje helemaal niet blij mee was, in tegendeel, wat zij als een marteling ervoer. Slecht voor haar hart. Zij is zelfs opgenomen geweest in een psychiatrische inrichting (APZ te Gorinchem), waar ze m.i. niet thuis hoorde. Er kwam echter van verschillende kanten zoveel op haar af.

Jaantje wist bij de Heere vandaan dat onze weg naar Oldebroek zou leiden. Al had ze daar aanvankelijk zelf veel moeite mee. Ik heb voor het ontvangen beroep van Oldebroek aanvankelijk bedankt (hoewel ik tot mijn schaamte moet zeggen dat, als de Heere in één zaak duidelijk heeft gesproken, dan was het toen wel). Ik wist dat aan deze weg opnieuw strijd verbonden zou zijn. Ik had op mijn beslissing echter geen rust. Toen Jaantje belde met de vraag wat ik had gedaan vertelde ik dat ik had bedankt. Ze zei alleen maar: "O, bedankt voor de mededeling." Zij woonde in Leerdam en luisterde 's zondags via de kerktelefoon mee naar de Ger. Gem. in Ned. Haar zuster Annie, bij wie ze in huis woonde, was lid van deze gemeente. Middels de gelezen predicatie was Jaantje ervan overtuigd dat ik een verkeerde beslissing had genomen. Zonder dat ik hiervan op de hoogte was kón ik niet bij mijn beslissing blijven. Mijn vrouw werd de volgende dag (zaterdag) wakker met de woorden: "...zo gij versmaadt de wil van uwen Heer'...."

Ik wist al dat ik de verkeerde beslissing had genomen. 's Avonds heb ik naar Oldebroek gebeld en gevraagd of zij nog een deserteur in dienst wilden nemen. Toen ik op maandagochtend naar Jaantje belde met de mededeling dat ik het beroep naar Oldebroek alsnog had aangenomen, zei zij: "Dit is de weg, wandel in dezelve." Zij vertelde mij hoe de Heere haar gebeden (of ik in Schoonrewoerd mocht blijven) tot twee keer toe had afgesneden en tijdens de beroepingsperiode al wist dat onze weg naar Oldebroek zou leiden. Ondanks mij heeft de Heere de bediening in Oldebroek willen zegenen. Al is er veel strijd aan verbonden geweest. Ik kan de apostel Paulus goed begrijpen als hij zegt dat de schat in een aarden vat gedragen wordt.

Tijdens de periode Oldebroek heb ik Jaantje enkele malen in Ouddorp ontmoet. Jaantje had wel eens heimwee naar Leerdam; haar familie, de leesdienst van oude schrijvers en het Heilig Avondmaal. Een enkel voorbeeld: als in Leerdam bediening van het Heilig Avondmaal was, was Jaantje er in haar kamertje letterlijk bij betrokken. Ze at een stukje brood en dronk een teugje wijn.

Naar haar zeggen heeft zij dit voor anderen altijd verborgen gehouden. Zij meende dat anderen dit niet zouden kunnen begrijpen. Maar ze had het vaak zo goed tijdens diensten waarin het Heilig Avondmaal werd bediend. Ze had in dat opzicht ook een betrekking op ds. J. Roos (een dienstknecht des Heeren waar ik zelf hoog tegen opkijk); ik heb het nooit aangedurfd contact met hem op te nemen; hoewel ik wist dat hij Jaantje af en toe bezocht en hij ook op de hoogte was van mijn bezoeken, zonder daar moeilijk over te doen.

Verder schreven wij elkaar. Altijd eindigde zij haar schrijven met: "Uwer altijd gedenkende, Jaantje."

Hoewel haar gedachten bij de Heere waren geloof ik dat dit voor haar altijd is blijven leven. Ik weet weinig dingen zeker, maar hier ben ik vast van overtuigd.

... Om kort te gaan, o, hoe groot. Zij is in Christus ontslapen. Aangekomen in de veilige havens van het hemels Immanuëls land. Zo zal ik me haar blijven herinneren. Als iemand die me heen wees naar de overvloeiende Fontein. Zij is de strijd voor eeuwig te boven. En zij heeft echt WEET gehad van de strijd. Zij mag nu eeuwig haar Koning grootmaken. Zich verwonderen in Zijn schoonheid, dierbaarheid en beminnelijkheid. Alle zonden en zwakheden, inwendig en uitwendig, zijn voorbij. *Door U, door U alleen, om 't eeuwig welbehagen.*

Een predikant wordt geacht anderen te onderwijzen en ondersteunen. Maar wat is Jaantje mij tot een ondersteuning geweest. In het uitstorten van haar eigen zorgen kwamen we van het ene in het andere gesprek.

Ik heb aan Jaantje moeten denken toen ik afgelopen zondag mocht preken over Openbaring 3: 11-13. Gods Naam en Zijn werk in haar leven geopenbaard. Dat is de zaak! Zijn Naam ter eer.

Tot zover ds. Jongejan

Jaantje naar Ouddorp

Haar geliefde zus Annie is 31-2-2002 gestorven en door ds. T. R. Treur begraven. Jaantje kreeg toen van 3 mensen een aanbod om bij haar in te komen wonen. Ze koos Annelies Breukel uit. Vanaf eind mei 2002 is Jaantje naar Ouddorp verhuisd, waar zij aan de Kelderweg tot haar sterven liefdevol werd verzorgd is door Annelies.

Hoewel het gemis van haar omgeving zwaar viel, werd dat vergoed door een groot aantal mensen die haar kwamen bezoeken. Annelies ontving ieder die wilde en stond altijd klaar met koffie e.d. Nooit was het haar teveel.

Soms werd Jaantje er moe van. Vooral als mensen ongelegen kwamen, lang bleven en druk praatten. Het was voor haar ook teleurstellend dat er zo weinig uit de oefeningen van het geestelijk leven gesproken werd. Hoeveel gemoedswerk wordt er ook onder Gods volk gevonden, waar de doorgaande ontdekkingen gemist werd. Als Jaantje geen aansluiting voelde, zweeg ze en durfde het niet kenbaar maken. Ze zei: 'ik wordt dan zo nerveus en gespannen'. Toch kan dat zo nuttig zijn voor anderen om dieper onderwijs te ontvangen in de kennis van Christus. Jaantje stichtte meer met haar eenvoudig leven in de kinderlijke vreze Gods.

Jaantje bleef dooplid bij de Nederlands Hervormde Kerk. Van de kerkenraad en gemeenteleden kreeg ze regelmatig bezoek. Ook had ze vrienden die bij de

Gereformeerde Gemeenten te Ouddorp behoorden. Heel regelmatig beluisterde ze kerkdiensten via de scan. Daar was ze erg blij mee. Door de scanner hoorde ze predikanten uit alle kerkelijke richtingen. Als ze niet te vlug spraken zat ze er met veel genoegen onder. Dat kostte haar minder inspanning dan zelf te lezen.

Deze voorgaande levensschets werd voor het grootste deel overgenomen uit de aantekeningen van Jaco Roukens. Kort na Jaantje's dood heeft hij die geschreven.

Onderstaande aanvullingen zijn van W. Westerbeke

Onze lieve zielsvriendin Jaantje Alting hebben we voor het eerst ontmoet halverwege 2004. We hadden van haar gehoord bij Willem en Baaltje Aleman. Toen we telefonisch vroegen of we bij haar een bezoekje mochten brengen, vond ze dat direct goed. Onze verbazing was groot toen we bij Annelies Breukel binnenstapten. We herkenden Annelies dadelijk omdat we haar enkele keren ontmoet hadden bij weduwe Jaantje Tanis, 'uut de dune'. Deze onvergetelijke zielsvriendin leeft Boven, en beneden in onze en andere harten.

De gesprekken moesten even opgang komen. Jaantje wachtte af welke ligging iemand had. Aan de hand daarvan sprak en zweeg ze. Heel haar taal- en woordgebruik was overeenkomstig de taal van Gods volk in de Hervormde Kerk. Dat klinkt vreemd, maar in ieder kerkverband worden bepaalde woorden en begrippen weer anders geformuleerd. Soms moeten we ons aanpassen om niet verkeerd begrepen te worden.

Bij het afscheid zeiden we tot haar: *dit is een gift uit het Genadeverbond*. We konden het spoedig daarna aanvoelen, we hebben een vriendin gekregen die voor het hele gezin bidt.

Met onze meeste kinderen zijn we er dan ook geweest. Op een zaterdagavond bezochten we haar met enkele kinderen. Er werd in de loop van de avond aangebeeld. Wie zou dat nog zijn? Iemand merkte op: *dat is Jaco*.

Inderdaad, Jaco Roukens kwam eens kijken en luisteren. Tevoren had Jaantje al het een en ander van Jaco verteld, in zover het de onderlinge betrouwbaarheid toeliet. Ze was zo blij als er jonge mensen kwamen die niet meer gerust leefden. Jaco vertelde vanuit zijn overtuigingsweg en de eerste heenwijzing naar de Borg en Middelaar.

In mei 2005 bezochten we haar met 10 catechisanten. Op de catechisatie vertelden we tijdens die winter regelmatig over Jaantje. De catechisanten waren benieuwd en wilden haar eens horen. Voorafgaand aan het bezoek zag ze er heel erg tegenop. Maar op een nacht was het in haar hart: *Ken Mij in al uw wegen*. Ze zei: 'Alsof het op een bordje voor me geschreven stond.' Zij vertelde haar hele levensloop vanaf de eerste overtuigingen tot nu toe. Voor en nadien is dit in deze volgorde en zo compleet niet meer voorgekomen, zei Annelies.

We wisten inmiddels dat Jaantje een gebedslijst had met een groot aantal namen. Er werd aan haar gevraagd: *Jaantje wil je de catechisanten op je gebedslijstje zetten? Staan er al veel op?*

'Ja hoor, want er vallen er ook wel eens af'.

We zongen Jaantje en Annelies toe Psalm 134:3. Omdat ze geen gezin hadden werd deze Psalm nooit voor hen in kerk gezongen. Beiden waren ervan ontroerd.

De jongelui hadden zelden zoiets gezien en gehoord. Ja, ook gezien. Want deze soort eenvoudige kleding en dit bijna kinderlijk gedrag was bijzonder. Maar we kwamen er ook achter dat de duivel dit bezoek beslist niet kon waarderen. Hij zon op wraak.

Toen we Jaantje beter leerden kennen, klaagde ze er regelmatig over dat ze zo weinig kon slapen. 'De nachten duurden ontzettend lang. Ik heb in alles de Heere zo nodig, van de morgen tot de avond. En ook om te slapen. Ik slaap in een week maar een paar uren. Dat zeg ik niet veel tegen anderen, want dat begrijpen ze niet. Dan zeggen ze: o, ik heb ook wel eens een nacht dat ik weinig slaap.

Als ik een beetje mag slapen ben ik daar dankbaar voor. Op bed mag ik m'n hart wel eens uitstorten voor den Heere. Voor mezelf en ook voor anderen.'

Jaantje kenmerkte zich door haar nederigheid, teer gebedsleven en afhankelijkheid van de Heere. De meeste mensen hadden niet in de gaten dat ze dikwijls in haar stoel zat te bidden. Ze klaagde erover dat ze haar knieën niet meer kon buigen. Als ze dan las hoe voorgangers vermaanden om de knieën voor de Heere te buigen, kreeg ze altijd een klap naar binnen.

We zeiden tot haar: Vrouw Den Braber uit Barneveld zei: 'Ik zit hier altijd op m'n stoel te bidden en zo buig ik m'n knieën.'

Uit deze en andere verhalen voelde Jaantje zich met haar verenigd.

In de jaren dat ze in Ouddorp woonde voelde ze zich nauw verbonden aan Jan Tanis uit Ouddorp. 'Het is een echte harte vriend. Met hem voel ik een echte band. Zo zijn er niet zoveel, hoor.' Ze betreurde het toen ze hem verloor door de dood.

Eens vertelde zij over een zielsworsteling waarin zij onderwijs kreeg uit Jesaja. Ze zei: 'Even mijn Bijbeltje pakken, want ik kan het niet zo goed onthouden. Ze las Jesaja 62: 3: *En gij zult een sierlijke kroon zijn in de hand des Heeren, en een koninklijke hoed in de hand uws Gods.*' Met ingetogenheid zei ze enkele woorden over het wonder van Gods genade en de grote waardigheid die de Heere Zijn kinderen toekent. Haar ervaringen waren zo eenvoudig, ongeunsteld, dat het moeilijk is deze na te vertellen. Ze zocht nooit naar geijkte termen om geloofwaardig te zijn. Haar ervaring stelselmatig inkleden dat het past bij de uitdrukkingen van het oude volk deed ze niet. Ze was niet scherp in de omgang, maar zei in vertrouwen regelmatig: *ze zeggen dit of dat wel van zichzelf; of: ik heb geen aansluiting.*

De openbaring van de lijdende Borg

Toen ze eens vertelde hoe de Borg in de Godsverlating was geweest aan het kruis en dat Christus uit heeft moeten roepen: *Mijn God, Mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten?* Zei ze: 'Dit doet mij altijd heel veel. Hij heeft dit aan mijn ziel toegepast. Dat blijft heel teer in m'n hart liggen. Wat heeft die lieve Borg willen ondergaan!'

Toen werd haar gevraagd of ze naderhand ook ingeleid werd in dat Christus de Weg tot de Vader is, om door Hem tot de Vader te gaan als volkomen verzoend in Christus. Dat ontkende zij. Toen werd gevraagd, of ze stilletjes *Vader* mag zeggen als ze bidt. *Ja, soms wel hoor.*

De kinderlijke gestalte lag in haar hart en de toegenegenheid van de Vader eveneens. Verder kende ze geen afhandeling, noch de verzegeling met en door de Geest, Die als een Hemelse Duif intrek neemt in het hart als Onderpand.

Ook tijdens haar laatste ziekte bemerkte men geen nieuwe openbaringen in de kennis van een Drie-enig God, maar ze wandelde over de *Lieflijke Bergen naar Immanuëlsland*. Zij bleef in haar aanhankelijk eenvoudig geloofsleven volharden met de zoetste vrede in de Heere. Er zijn mensen die dit alles nog *klein* beschouwen.

Als dát niet groot is! Wij mogen wensen, dat er duizenden van die eenvoudige Jaantjes in ons land woonden, die een horend en verhorend God kennen en dagelijks

in alles en nog wat Hem nodig hebben.

Jaantje kon een groot aantal verhalen vertellen van gebedsverhoringen. Deze waren heel veel over grote en kleine zaken en bijzonderheden. Ze vroeg altijd alles aan de Heere. Hij was haar beste Vriend.

Omdat ze altijd binnen zat en naar buiten zat te kijken, was een goed uitzicht voor haar belangrijk en vermakelijk. In de buurt van de tuin stonden hoge bomen, door de Gemeente Ouddorp aangeplant. Deze bomenrij belemmerden haar uitzicht. Een gegeven moment vroeg ze aan de Heere: 'Zouden die bomen weg mogen?' Kort daarna kwamen gemeentewerklui die de bomen afzaagden. Over zo'n gebedsverhoring maakte ze geen ophef, maar vertelde het met een kleine glimlach, met het doel om op die grote God te vertrouwen.

Omdat Jaantje geen inkomen had was ze afhankelijk van gaven en giften die ze vanuit de vriendenkring ontving. Mede om de doktersrekeningen te betalen. Met de grootste voorzichtigheid vertelde ze van haar uitreddingen op financieel gebied, om niet de schijn te wekken, dat ze zat te bedelen. De Heere heeft haar nooit beschaamd laten staan. Tientallen keren werd ze geholpen, soms door opmerkelijke wegen. Mensen die soms jarenlang trouw voor haar spaarden. Dan zei ze met heel bescheiden gezicht, met haar blik naar Boven: 'Ik mocht het weer ondervinden dat de Heere me gekocht heeft met lichaam en ziel. O, Hij zorgt zó goed voor mij.'

Het laatste jaar

Tijdens de bezoeken in het laatste jaar kon je merken dat ze meer verlangend werd naar het hemelleven. Ze zei, 'dan zit ik te overdenken wat dat zal wezen om verlost te worden van zonde en vermoeidheid en alle ellenden. Dan schepte ze hoop uit:

*'Die na kortstondig ongeneugt,
Mij eindeloos verheugt.'*

De wereld vindt ons droefgeestig, maar ze weten niet hoe gelukkig we mogen zijn.

Tijdens de langdurige pijn en afmatting klaagde ze d'r nood aan de Heere. *Heere, ik heb zo'n pijn; mag het een beetje minder worden? Wil U mij de kracht geven om het te dragen?*

Regelmatig werd ze dan vertroost door een tekst of Psalmvers. Ook door preken die ze via de scanner beluisterde vanuit kerken in de wijde omgeving.

Zaterdag 12 februari 2011 gingen we naar Jaantje. Ze was erg verzwakt, praatte zachtjes en weinig. Haar vingers werden zwart, aan beide handen. De dokter zei, 'dat betert niet meer'. De telefoon kon ze nauwelijks vast houden. Ze zat met haar handen onder een doek. Ze zag er moe en lijdend uit.

Ze was erg blij met onze komst, want 'dat verzet de pijn een beetje'. Ze zei, 'dat ze er niet opstandig onder is'. Ze bidt niet om de pijn weg te nemen, maar: *Heere, help mij. Wilt U het dragelijk maken.*

Iemand zei: Jaantje, ik denk dat het Jubeljaar aanbreekt, dan gaan alle gevangenisdeuren open, de pijn van alle kluisters is weg, om eeuwig bij de Heere te zijn.

Ze antwoordde: *Ja, en sommige mensen willen me dat ontnemen. Maar ik heb zo'n vrede; zó'n vrede.*

We zeiden dat we morgen Ds. Roos in Ederveen wilden beluisteren, die het Heilig Avondmaal bedient. Ze zei, *dan ben ik jaloers. Als je hem nog spreekt, doe hem de hartelijke groeten.* Ze vervolgde: 'Ga daar ook maar aan het Heilig Avondmaal.'

Geantwoord werd: *Nee Jaantje, de Heere weet ons wel te vinden, jij op je stoel, of ons in de bank. Hij komt waar Hij wil.*

Zij zei: *Dat ze met al wat er gebeurd was niet kon sterven, want de Ark moet voorgaan. Dan kan het.*

Iemand zei: De Heere Jezus zal Zijn doel wel bereiken: *Vader Ik wil dat die bij mij zijn die Gij Mij gegeven hebt. Opdat zij Mijn heerlijkheid mogen aanschouwen, die Gij Mij gegeven hebt.*

Zij stemde ermee in, maar antwoordde niet concreet. Het was net alsof dat te hoog gegrepen was. Ze antwoordde: *De dood maakt me zo zenuwachtig; ik bid of ik plotseling weggenomen mag worden.*

Toen we afscheid namen zei ze: *Als we elkaar niet hier meer zien, dan in de eeuwigheid.*

Wat beantwoord werd met: *Zo dan vertroost elkander met deze woorden.*

Zondag 13 februari preekte Ds. Roos in Ederveen en bediende het Heilig Avondmaal. Hij sprak over Joh. 3:16. *Alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijn Eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk die in Hem gelooft, niet verderve maar het eeuwig leven hebbe.* Wij vertelden hem van Jaantje's ernstige ziekte en dat het naar het einde gaat. Dat ze in de geest erbij zou willen zijn.

's Avonds preekte ds. Roos uit Jer. 31:3. *De Heere is mij verschenen van verre tijden. Ja, Ik heb u liefgehad met een eeuwige liefde, daarom heb ik u getrokken met koorden van goedertierenheid.* Hij zei onder andere: Als je mag zeggen: de Heere is mij verschenen van verre tijden, dan antwoordt de Heere: *Ja, Ik heb u liefgehad met een eeuwige liefde. Ja, zegt Hij, Ik heb u lief en denk altijd aan u. Ik kan u nooit meer vergeten. Ik ben de trouwe Verbondsgod.* Enz. De inhoud was op Jaantje haar geestelijk leven van toepassing. Hij vertelde in de preek dat haar toestand zó was, dat ze niet meer lang zou leven.

Maandagmorgen werd Jaantje verteld hoe het Heilig Avondmaal verlopen was. *Ik leefde een hele dag met jullie mee,* zei ze.

Bij het laatste afscheid in augustus 2011 straalde haar gezicht van vrede. Ze kon alleen fluisteren, dat ze altijd zo tegen de dood had opgezien en nu lag ze er al maanden op te wachten. *Waarom vertoeft Zijn wagen te komen?* Ze heeft gezegd de laatste weken, *dat ze is als een klein kindje: moeder kijkt weleens boven het wiegje maar pakt het kind er niet uit.*

Er werd gelezen uit Openbaring 7 vers 12-17. ... *Want het Lam Dat in het midden van de troon is, zal hen weiden en zal hen een Leidsman zijn tot levende fonteinen der wateren; en God zal alle tranen van hun aangezicht afwissen.*

Twee keer fluisterde ze het na: *alle tranen van hun aangezicht afwissen.* Ze was niet emotioneel maar lag in grote vrede te wachten op de Heere.

We zeiden tot elkaar: 'we hebben elkaar mogen leren kennen maar het was niet om elkaar te doen maar om den Heere. De band ligt in Hem.'

Hoe warm en liefdevol zij dat beaamde!

De laatste dagen van haar leven was zo zeer zwak; ze sliep veel en was bijna uitgeteerd. Heel langzaam ging het naar het einde toe. Zaterdagmiddag 10 september pakte de Heere haar als uit het wiegje en nam haar in Zijn armen. *Veilig in Jezus' armen, veilig aan Jezus' hart.* Dit versje citeerde ze weleens als ze nog gezond was. Je kon goed merken dat ze met Gezangen groot geworden was. Sommige hiervan kregen later veel betekenis in haar geestelijk leven.

Velen verliezen in haar een biddende vriendin. Maar als de liefde uit God is, dan wordt de band niet doorgesneden. Die is juist van haar kant nu volmaakt in het aanbiddelijke Hoofd.

Wéér een zielsvriendin Boven, waar er zoveel zijn om eeuwig de Heere groot te maken. De Heere weet en kent ieders tijd, maar bij Hem te zijn is toch zeer ver het beste!

Rouwdienst

Op 16 september heeft ds. Roos onder grote belangstelling de rouwdienst in de Pauluskerk te Leerdam geleid. De dominee sprak over Hooglied 6:2: *Mijn Liefste is afgegaan in Zijn hof, tot de specerijbeddekens, om te weiden in de hoven en om de leliën te verzamelen.* Hier volgt het voorwoord.

Geachte rouwdragende familie, bekenden en vrienden,

We zijn hier bij elkaar gekomen omdat Christus, de Oudste Broeder een zuster, Jaantje Alting, thuisgehaald heeft. Dat was de wil van Vader, dat was de wil van de Heilige Geest, en dat was de wil van Christus. Vader doet altijd de wil van Christus, en Christus doet altijd de wil van Vader.

Christus, als de verhoogde en verheerlijkte Middelaar, zit aan de rechterhand van Zijn Vader en Hij eist van Zijn Vader ook Zijn arbeidsloon.

Zo was het zaterdag ook, toen het einde van Jaantje daar gekomen was, het einde van haar loopbaan hier op aarde. Toen heeft Christus Zijn wil te kennen gegeven en wat was dat voor wil? Ik lees dat in Johannes 17: "Vader, Ik wil dat waar Ik ben, ook die bij Mij zijn, die Gij Mij gegeven hebt; opdat zij Mijn heerlijkheid mogen aanschouwen, die Gij Mij gegeven hebt, want Gij hebt Mij liefgehad, voor de grondlegging der wereld."

Christus is het Voorwerp van Vaders liefde, Hij heeft Hem van eeuwigheid liefgehad. Hij is Zijn eeuwige Schoot- en Wonderzoon. Hij heeft dan ook gezegd tijdens de doop van Christus: "Deze is Mijn Zoon, Mijn Geliefde, in Denwelken Ik Mijn welbehagen heb" (Matt. 3:17b). En heeft Hij het niet bevestigd op de berg der verheerlijking: "Deze is Mijn geliefde Zoon, in Denwelken Ik Mijn welbehagen heb; hoort Hem" (Matt. 17:5b).

Het was de wil van Christus dat Jaantje, nadat haar loopbaan beëindigd was, opgenomen zou worden om de heerlijkheid van Christus te zien. Wat is de heerlijkheid van Christus? Dat is die Middelaarsheerlijkheid. Christus heeft op aarde alles verricht wat Hij doen moest en doen wilde. Hij heeft de Middelaarsheerlijkheid gekregen en nu zegt Christus: "Opdat zij Mijn heerlijkheid mogen aanschouwen, die Gij Mij gegeven hebt." Dan heeft men er hier al iets van gezien, maar dan zal men ook weten dat Hij de Schoonste aller mensenkinderen is. Als we daar iets van gezien hebben, dan geldt het: "En de ogen dergenen die zien, zullen niet terugzien" (Jes. 32:3a).

En toch zegt onze Catechismus en ook Gods Woord: "Hetgeen het oog niet heeft gezien", met andere woorden: in vergelijking met hetgeen men straks mag zien, en ook Jaantje nu mag zien, om die heerlijkheid te zien, dat is niet uit te drukken. We zijn er niet toe in staat om dat uit te leggen.

Het was Christus' wil dat Jaantje Zijn heerlijkheid zou zien. En waarom? Omdat God de Vader Jaantje met al de uitverkorenen in Christus verkoren heeft. Ik lees in Eféze 1:4: "Gelijk Hij ons uitverkoren heeft in Hem, voor de grondlegging der wereld." En God de Vader heeft in de eeuwige verbondssluiting de ganse kerk aan Christus

gegeven als Zijn Knecht, als het Hoofd van het verbond der genade. Daarom is het ook dat God de Vader gezegd heeft: 'Ik wil dat U naar de wereld gaat.' 'Maar Ik wil, o Vader, Uw welbehagen doen.' Daarom is het ook dat Christus op deze wereld gekomen is om te lijden en te sterven en de zaligheid op rechtsgronden te verdienen. Daar kom ik even op terug. Waarom heeft Christus in het hogepriesterlijke gebed gezegd: "Vader, Ik wil dat waar Ik ben, ook die bij Mij zijn, die Gij Mij gegeven hebt"? Wel, omdat Christus nu alles gedaan heeft voor Zijn Kerk, als die dierbare Borg en Middelaar.

En het gold ook voor Jaantje: 'Ik heb Uw deugden verheerlijkt, die zij geschonden heeft. Daarom, Ik wil dat waar Ik ben, zij is waar Ik ben. Ik heb de volle toorn Gods gedragen voor haar. Die toorn heeft zij zich waardig gemaakt. De vloeken die voor haar bestemd waren, heb Ik gekregen, opdat Ik de zegeningen zou verwerven en de zegeningen haar zou schenken. Ik heb de wet gehoorzaamd, die Jaantje geschonden heeft, overtreden heeft. Daarom is het dat Ik wil dat zij is, waar Ik ben. Ik heb satans kop vermorzeld, die Jaantje is toegevalen.'

Nu is het dat Jaantje verlost mag zijn van alles wat haar op aarde naar beneden getrokken heeft. Wat mag ze dan nu deelachtig zijn? Dat kan ik niet uitdrukken. Ik weet wel dit, wat de apostel Paulus schreef aan de Efeziërs (3:18 en 19): "Opdat gij ten volle kondet begrijpen met al de heiligen, welke de breedte en lengte en diepte en hoogte is, en bekennen de liefde van Christus, die de kennis te boven gaat, opdat gij vervuld wordt tot al de volheid Gods." Dat is hier op aarde, opdat gij ten volle zou begrijpen. Zou Jaantje nu begrijpen wat ze deelachtig is? Nee, dat is nooit te begrijpen. Daar is de eeuwigheid voor nodig. Te begrijpen is het onmogelijk, wel bewonderen, wel aanbidden. Wat mag ze dan deelachtig zijn? De volle gemeenschap met Vader, Zoon en Heilige Geest. De volle gelukzaligheid, de volle zaligheid, de volle behoudenis, in een drie-enig God. En dat niet voor een ogenblik, niet voor een dag, voor een week, maar eeuwig... Wat wil dat toch zeggen!

We zijn hier om deze rouwdienst te leiden. Ik kan begrijpen, geliefde familie, dat u rouw hebt. Uw geliefde zus, schoonzus en tante is u ontvallen. De Heere mocht de familie willen gedenken. En dan denken we aan u allen, ook die zwak zijn, we denken aan de broer van Jaantje die niet aanwezig kan zijn, we denken ook aan Arnold en de kinderen. Jaantje is 27 jaar bij u in huis geweest. U bent weduwnaar en de kinderen hebben geen moeder meer. Maar ik weet dat Jaantje een bijzondere band met u en met uw kinderen had, en dat weet u ook. Jaantje heeft dikwijls over jullie geschreven naar ons. Als we haar aan de telefoon hadden, dan sprak ze over jullie, en er was ook gebed voor jullie, dat weet je.

Ze was eenvoudig en ongekunsteld, ze was ook mens, een zondig mens, dat weet ik. Maar ik geloof vast, - er is veel nabijkomend werk, - maar ik geloof wel dat jullie respect voor Jaantje hadden. Want wat Jaantje zei, was echt, was eerlijk. Dat was geen vromigheid, ze meende het; in eenvoud zei ze dat. Ik weet dat er ook veel gebed is geweest en ik hoop dat het gebed is verhoord of zal verhoord worden.

Vergeet het eenvoudige van Jaantje niet, want Jaantje had het van de Heere geleerd. We weten ook wat Jaantje van uw vrouw en moeder gezegd heeft. Kortom, ze heeft ons veel meegedeeld. Dan hoop ik dat de Heere jullie, u, met de andere neven en nichten tezamen zou willen gedenken. *Eén ding is nodig*. Ik hoop dat jullie ons kunnen volgen, ik zal proberen zo eenvoudig mogelijk te zijn. Maar het komt er zo op aan, dat de Heere het woord wil zegenen; want we blijven hier niet altijd, echt niet. Je ziet het aan Jaantje, hoewel ze haar leven zwak is geweest, veel heeft ondervonden, maar de Heere heeft haar nooit vergeten. Ze heeft weleens gedacht: 'zou de Heere me

vergeten?' Maar de Heere heeft dit nooit gedaan.

Ik denk ook aan Annelies. Mag ik u zo noemen? U hebt veel gedaan voor Jaantje, want nadat haar zuster overleed, is ze bij u in 2002 in huis gekomen in Ouddorp. Ze heeft veel gesproken, u hebt veel gehoord. Je hebt ook alles gedaan voor haar. Er zijn veel mensen over de vloer geweest, waaronder ook van Gods volk. U zult het eenzaam krijgen. Toch hoop ik van harte dat de mensen die Jaantje en u bezochten, u nu niet zullen vergeten, want u hebt het hard nodig. Maar bovenal dat de God van Jaantje u niet zal vergeten. U hebt het gehoord hoe dikwijls de Heere overkwam in haar leven. We weten niet uw innerlijke zielsgesteldheid, maar de Heere mocht u ook gedenken. Ook degenen die Jaantje verzorgd hebben. Ik zie daar de overbuurvrouw, u hebt veel gedaan, dat heeft Jaantje ook gezegd en zeer gewaardeerd. U zult er nooit spijt van krijgen. Het geldt ook voor de anderen die Jaantje bijgestaan en verzorgd hebben.

Nu zijn we hier samen om de laatste eer te bewijzen. Laatste eer? Dat is ook zo'n aparte uitdrukking. Laten we dit zeggen: het zal een wonder zijn als we vanmiddag Gods eer mogen bedoelen. En wat de *laatste* eer betreft, dat zal zij nooit doen. Zij mag *altijd* de eer bedoelen tot in eeuwigheid. Maar nu hoop ik dat de Heere ons bewaart om Jaantje in het middelpunt te plaatsen, want dat mag niet.

*Zijn Naam moet eeuwig' eer ontvangen;
Men loov' Hem vroeg en spa;
De wereld hoor', en volg' mijn zangen
Met 'Amen, amen' na.*

Maar we zijn zeer verbonden aan Jaantje. We hebben haar leren kennen in de tijd dat ze in Leerdam woonde en we hebben haar verschillende keren bezocht en ook in Ouddorp. Ze heeft verschillende briefjes geschreven. We hebben haar ook dikwijls aan de telefoon gehad en dan zijn er banden gevallen. Het was ook haar wens of we de rouwdienst zouden leiden. Toen mijn vrouw het zaterdagavond zei, toen zei ik: 'ach, is onze vriendin door die Oudste Broeder opgenomen?' Ik zie altijd tegen een begrafenis op, maar toen heb ik wel tegen mijn vrouw gezegd: 'ik zie dit als een eer dat ik de rouwdienst mag leiden.' En mocht de Heere er ook voor zorgdragen.

Ik heb u zo-even een gedeelte uit Gods Woord voorgelezen, uit het Hooglied. We weten dat het Hooglied een bijzonder Bijbelboek is. Hierin wordt de liefdesbetrekking tussen Christus en Zijn Kerk beschreven. Ik wil met de hulp des Heeren de nadruk leggen op het 2^e vers:

Mijn Liefste is afgegaan in Zijn hof, tot de specerijbeddekens, om te weiden in de hoven en om de leliën te verzamelen.

Dat is bijzondere taal... Ja, dat is Bijbelse taal. Dat is hemelse taal. Dat is Goddelijke taal. Dat is nu de tale Kanaäns. "Mijn Liefste is afgegaan in Zijn hof, tot de specerijbeddekens, om te weiden in de hoven en om de leliën te verzamelen."

En wat er verder volgde.

Daarna werd Jaantje begraven op de begraafplaats in Leerdam. De begrafenis vond plaats op de Algemene Begraafplaats aan de Populierstraat te Leerdam. Tijdens deze

plechtigheid hebben ouderling J. van Bruchem en ds. A. van Voorden nog een woord gesproken.

Ds. Van Voorden liet zingen Psalm 116 vers 4.

*D' eenvoudigen wil God steeds gadeslaan,
'K was uitgeteerd, maar Hij zag op mij neder.
Keer mijne ziel, tot uwe ruste weder,
Gij zijt verlost, God heeft u welgedaan.*

Een broer van Jaantje, de heer A. Alting sprak een dankwoord.

In het kerkgebouw werd de begrafenis besloten door J. Roukens, ouderling van de Oud Gereformeerde Gemeente te Kinderdijk

•